

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
KAMU YÖNETİMİ ANABİLİM DALI

ULUSLARARASI ANLAŞMAZLIKLARIN
ÇÖZÜMÜNDE AGİT'İN ROLÜ:
DAĞLIK KARABAĞ OLAYI

Abdullah BARUTCU
1040203046

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
Prof. Dr. Hasan İBİCİOĞLU

ISPARTA 2012

T.C.
SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

DOKTORA JÜRİ ONAY SAYFASI

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

Abdullah BARUTCU tarafından hazırlanan “Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümünde AGİT'in Rolü: Dağlık Karabağ Olayı” başlıklı bu çalışma, 21/5/2012 tarihinde *SDÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Lisansüstü Eğitim Öğretim ve Sınav Yönetmeliği* 'nin ilgili maddesi uyarınca yapılan **Tez Savunma Sınavı** sonucunda **başarılı** bulunarak, jürimiz tarafından Kamu Yönetimi Anabilim dalında doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

İMZA

Danışman: Prof. Dr. Hasan İBİCİOĞLU

Üye: Prof.Dr. Şaban SİTEMBÖLÜKBAŞI

Üye: Doç. Dr. Uysal KERMAN

Üye: Doç. Dr. Yakup ALTAN

Üye: Doç. Dr. S. Yaman KOÇAK

Doç. Dr. Süleyman SEYDİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

T.C.

SÜLEYMAN DEMİREL ÜNİVERSİTESİ

Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

YEMİN METNİ

Doktora tezi olarak sunduğum “Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözümünde AGİT’in Rolü: Dağlık Karabağ Olayı ” adlı çalışmanın, tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadar ki bütün süreçlerde bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurulmaksızın yazıldığını ve yararlandığım eserlerin Bibliyografya’da gösterilenlerden oluştuğunu, bunlara atıf yapılarak yararlanılmış olduğunu belirtir ve onurumla beyan ederim.

Abdullah BARUTCU

ÖZET

ULUSLARARASI ANLAŞMAZLIKLARIN ÇÖZÜMÜNDE AGİT'İN ROLÜ: DAĞLIK KARABAĞ OLAYI

Abdullah BARUTCU

Süleyman Demirel Üniversitesi, Kamu Yönetimi Bölümü,
Doktora Tezi, 274 sayfa, Mayıs 2012

Danışman: Prof. Dr. Hasan İBİCİOĞLU

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT) , bugün kendisine üye olan 56 üye ülkesiyle dünya üzerinde en geniş coğrafyada hizmet veren bir güvenlik organizasyonudur.

Yugoslavya ve Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin (SSCB) dağılmasıyla AGİT'e üye ülkelerin sayısı artmış ve ilk kez AGİT üyesi ülkelerin topraklarında çatışmalar yaşanmaya başlamıştır. AGİT bu dönemde ortaya çıkan çatışmalara çözüm bulmak maksadıyla çatışmaların önlenmesi, çatışmaların çözülmesi ve çatışma sonrası normal sürece dönülmesi konularına ağırlık vererek, teşkilatlanmasını bu yönde geliştirmiştir. Bu dönemde meydana gelen Dağlık Karabağ Sorunu'nun (DKS) çözüm görevi AGİT'e verilmiştir.

DKS 1988 yılında ufak toplumsal olaylar şeklinde başlamıştır. 12 Aralık 1991'de, "Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi" bağımsızlığını ilan ederek Bağımsız Devletler Topluluğu'na (BDT) üye olmak için başvuruda bulunmuştur. Bu tarihten sonra Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalar şiddetlenerek 12 Mayıs 1994'te imzalanan ateşkes antlaşmasına kadar devam etmiştir.

AGİT 1992 yılından itibaren soruna kalıcı çözüm bulabilmek için Minsk Süreci adı verilen arabuluculuk faaliyetlerini yönetmektedir. Soruna çözüm bulunamamış olması Kafkasya'nın güvenliğini etkilemekte ve "Ne Savaş-Ne Barış" durumunun bozulma ihtimali gün geçtikçe artmaktadır.

Bu çalışma; Giriş, Sonuç ve Öneriler kısımları hariç olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Giriş kısmında; çalışmanın konusu, amacı, önemi, sınırlılıkları ve içeriği açıklanmıştır. Birinci ve ikinci bölümlerde; AGİT'in kuruluşu, tarihsel gelişimi, organları, işleyiş yapısı, karar alma mekanizmaları, icra ettiği faaliyetler incelenerek AGİT kapsamlı olarak ele alınmış, güçlü ve zayıf yanları ortaya konmuştur. Üçüncü bölümde; DKS tüm yönleriyle ortaya konmuştur. Dördüncü bölümde; AGİT'in DKS ile ilgilenen mekanizmaları incelenerek, 20 yıllık süreçte icra edilen arabuluculuk faaliyetleri anlatılmıştır. Beşinci bölümde; DKS'nin AGİT odaklı çözüm süreci, Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü'nün (USIP) Arabuluculuk Metodolojisi ile değerlendirmeye tabi tutulmuş, AGİT'in yapmış olduğu faydalı veya mahsurlu yaklaşımlar belirlenmiş ve mevcut durumda AGİT'in sürecin hangi noktasında bulunduğu tespit edilmiştir. Sonuç ve Öneriler kısmında ise; genel bir değerlendirme yapılarak çatışmanın nasıl çözümlenebileceği konusunda öngörude bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: ABD Barış Enstitüsü, AGİT, Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi, Dağlık Karabağ Sorunu, Minsk Süreci.

ABSTRACT

OSCE’S ROLE ON INTERNATIONAL DISPUTE RESOLUTION: NAGORNO-KARABAKH CASE

Abdullah BARUTCU

**Süleyman Demirel University, Department of Public Administration,
Ph.D., 274 Pages, May 2012**

Supervising Professor: Prof. Hasan IBICIOGLU

OSCE (Organization of Security and Cooperation in Europe) has the largest geographic operation area on the world as a security organization with its 56 participating states.

By the end of the Cold War, with the collapse of USSR and Yugoslavia lots of new states emerged. Most of these new states became a member of OSCE. Due to conflicts between most of newly emerged countries, OSCE faced with conflicts in its area. In this process OSCE, established new institutions and gave its attention to the conflict prevention, conflict resolution and post conflict period rehabilitation issues. In this process, conflict resolution responsibility of Nagorno- Karabakh case is given to the OSCE.

At first, Nagorno – Karabakh Conflict (NKC) is started as a social incident in 1988. At 12 December 1991 “Nagorno Karabakh Autonomous Region (NKAR)” declared its independence from Azerbaijan and applied to Commonwealth of Independent States (CIS) membership. After that conflicts among Azerbaijan and Armenia became more intense. These conflicts continued until the cease fire agreement which was signed in 12 May 1994.

OSCE is managing the mediation efforts (Minsk Process) between Azerbaijan and Armenia from 1992 till now for peaceful resolution on NKC. Today there is a “No War- No Peace” period in the region and this situation is an important threat for the Transcaucasia security.

This dissertation is consisted of five chapters except introduction, the conclusion and proposals parts. In the introduction part; subject, aim, importance, restrictions and content of dissertation has explained. In the first and second chapters; OSCE’s history, OSCE’s organs, mechanism, decision making bodies, legal status, financial structure and field operations is described. In the third chapter; NKC is examined in detail by all of its aspects. In the fourth chapter; OSCE’s NKC related bodies and the Minsk Process (OSCE’s mediation efforts from 1992 till now) are explained. In the fifth chapter; OSCE’s mediation effort about NKC is evaluated under the light of USIP (United States Institute of Peace) mediation methodology. By evaluating the OSCE’s mediation efforts OSCE’s failed and beneficial activities are determined and OSCE’s position on the mediation efforts is made clear. In the conclusion and proposals part; general evaluation about the issue is done and some foresights about the conflict is discussed.

Key Words: *USIP, OSCE, Nagorno Karabakh Autonomous Region, Nagorno Karabakh Conflict, Minsk Process.*

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	iii
ABSTRACT	iv
KISALTMALAR	xiii
ŞEKİLLER DİZİNİ	xvi
ÇİZELGELER DİZİNİ	xvii
GİRİŞ	1
1.1. Çalışmanın Konusu	1
1.2. Çalışmanın Amacı	2
1.3. Çalışmanın Önemi.....	3
1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları	4
1.5. Çalışmanın İçeriği	4

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI'NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİM SÜRECİ

1.1. AGİT'in Anlamı.....	6
1.2. AGİT'in Amacı	6
1.3. AGİT'in Görev Alanı ve Faaliyetleri	7
1.3.1. AGİT'in Görev Alanı	7
1.3.2. AGİT'in Faaliyetleri.....	8
1.4. AGİT'i n Ortaya Çıkış Süreci (Detente Dönemi)	8
1.5. AGİT'in Tarihsel Gelişimi.....	11
1.5.1. Kuruluş Dönemi (22 Kasım 1972 – 1 Ağustos 1975)	14
1.5.2. Soğuk Savaş Dönemi (1 Ağustos 1975 - 19 Ocak 1989)	17
1.5.2.1. Belgrad İzleme Toplantısı (4 Ekim 1977- 8 Mart 1978).....	18
1.5.2.2. Madrid İzleme Toplantısı (11 Kasım 1980- 9 Eylül 1983)	18

1.5.2.3. Stockholm Konferansı (17 Ocak – 19 Kasım 1986).....	19
1.5.2.4. Viyana İzleme Toplantısı (4 Kasım 1986- 19 Ocak 1989).....	20
1.5.3. Belirsizlik Dönemi (19 Ocak 1989 – 19 Kasım 1990)	21
1.5.3.1. Bonn Toplantısı (19 Mart – 11 Nisan 1990).....	22
1.5.3.2. Kopenhag Toplantısı (5- 29 Haziran 1990).....	23
1.5.4. Geçiş Dönemi (19 Kasım 1990- 30 Ocak 1992)	24
1.5.4.1. Paris Zirvesi (19-21 Kasım 1990)	24
1.5.4.2. Berlin I. AGİK Konseyi Toplantısı (19-20 Haziran 1991).....	25
1.5.5. Teşkilatlanma Dönemi (30 Ocak 1992-).....	26
1.5.5.1. Prag II. AGİK Konseyi Toplantısı (30-31 Ocak 1992)	26
1.5.5.2. Helsinki Zirvesi (9-10 Temmuz 1992)	27
1.5.5.3. Budapeşte Zirvesi (5-6 Aralık 1994).....	29
1.5.5.4. Lizbon Zirvesi (2-4 Aralık 1996)	30
1.5.5.5. İstanbul Zirvesi (18-19 Kasım 1999)	31
1.5.5.6. Astana Zirvesi (1-2 Aralık 2010)	33

İKİNCİ BÖLÜM

AGİT'İN TEŞKİLAT YAPISI ve FAALİYETLERİ

2.1. AGİT'in Karar Alma Organları ve Çalışma Yapısı	35
2.1.1. AGİT'in Tartışma ve Karar Alma Organları	36
2.1.1.1. Zirveler, İzleme Toplantıları ve Gözden Geçirme Toplantıları.....	36
2.1.1.2. Bakanlar Konseyi	38
2.1.1.3. Daimi Konsey	39
2.1.1.4. Güvenlik ve İşbirliği Forumu	41
2.1.2. AGİT'in Çalışma Yapısı ve Kurumları.....	42
2.1.2.1. Dönem Başkanı ve Troyka.....	42
2.1.2.2. Ulusal Azınlıklar Komiserliği	43
2.1.2.3. Genel Sekreterlik (Sekretarya)	43

2.1.2.4. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi.....	56
2.1.2.5. AGİT Basın Özgürlüğü Temsilciliği	57
2.1.2.6. AGİT Misyonları ve Diğer Saha Faaliyetleri	58
2.1.2.7. Dönem Başkanının Kişisel Temsilcisi.....	59
2.1.2.8. Yüksek Seviyeli Planlama Grubu.....	59
2.1.3. AGİT ile Bağlantılı Yapılar	60
2.1.3.1. AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİTPA)	60
2.1.3.2. Minsk Grubu	61
2.2. AGİT'in Karar Alma Sistemi ve Alınan Kararların Hukuki Durumu	62
2.2.1. AGİT'in Karar Alma Sistemi	62
2.2.1.1. Konsensüs Kuralı	62
2.2.1.2. Konsensüs Eksi Bir Kuralı	63
2.2.1.3. Konsensüs Eksi İki Kuralı	63
2.2.2. AGİT Kararının Hukuki Durumu	63
2.3. AGİT'in Finansal Durumu	64
2.4. AGİT'in Sona Eren Saha Misyonları	65
2.4.1. Kosova, Sancak ve Voyvodina AGİT Misyonu	65
2.4.2. AGİT Ukrayna Misyonu.....	66
2.4.3. Skruna Radar İstasyonu Müşterek Komitesinde AGİT Temsilciliği	67
2.4.4. Estonya Misyonu.....	68
2.4.5. Litvanya Misyonu	68
2.4.6. Beyaz Rusya AGİT Danışmanlık ve Gözlem Misyonu.....	69
2.4.7. AGİT Çeçenistan Yardım Grubu.....	69
2.4.8. AGİT Taşkent Ofisi.....	70
2.4.9. Estonya Askeri Emekliler Uzman Komisyonunda AGİT Temsilciliği.....	71
2.4.10. AGİT Hırvatistan Misyonu	71
2.4.11. AGİT Gürcistan Misyonu	72

2.4.11.1. AGİT'in Gürcistan Osetya Çatışması İle İlgili Görevleri	73
2.4.11.2. AGİT'in Gürcistan Abhazya Çatışması İle İlgili Görevi.....	74
2.4.11.3. AGİT'in Gürcistan'ın Geneli İle İlgili Görevleri	74
2.4.12. AGİT Minsk Ofisi	76
2.5. AGİT'in Devam Eden Saha Misyonları.....	76
2.5.1. Güney Doğu Avrupa Bölgesi	76
2.5.1.1. AGİT Arnavutluk Misyonu	76
2.5.1.2. AGİT Bosna Hersek Misyonu	77
2.5.1.3. AGİT Sırbistan Misyonu	78
2.5.1.4. AGİT Kosova Misyonu	79
2.5.1.5. AGİT Üsküp Misyonu.....	79
2.5.1.6. AGİT Karadağ Misyonu.....	81
2.5.1.7. AGİT Zagrep Ofisi	82
2.5.2. Doğu Avrupa Bölgesi.....	82
2.5.2.1. AGİT Moldova Misyonu.....	82
2.5.2.2. AGİT Ukrayna Proje Koordinatörlüğü.....	84
2.5.3. Güney Kafkasya Bölgesi	85
2.5.3.1. AGİT Bakü Ofisi	85
2.5.3.2. AGİT Erivan Ofisi	85
2.5.4. Orta Asya Bölgesi	85
2.5.4.1. AGİT Aşkabat Ofisi	85
2.5.4.2. AGİT Astana Ofisi	86
2.5.4.3. Bişkek AGİT Merkezi	87
2.5.4.4. AGİT Tacikistan Ofisi.....	87
2.5.4.5. AGİT Özbekistan Proje Koordinatörlüğü	88

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAĞLIK KARABAĞ SORUNU

3.1. Dağlık Karabağ'ın Genel Özellikleri	91
3.1.1. Fiziki Coğrafyası.....	91
3.1.2. Ekonomik Durumu	93
3.1.3. Jeopolitik Durumu.....	94
3.1.4. Karabağ'ın Demografik Yapısı.....	94
3.2. Karabağ'ın Tarihi	97
3.2.1. Sovyet İmparatorluğu Öncesi Dönem.....	97
3.2.2. Sovyet İmparatorluğu Dönemi (1921-1988).....	102
3.3. Dağlık Karabağ Sorununun Çatışmaya Dönüşme Süreci (1988-1992)	105
3.3.1. İlk Olayların Meydana Gelmesi.....	105
3.3.2. Çatışmaya Giden Süreç	106
3.4. Dağlık Karabağ Çatışması	115
3.4.1. Çatışma Dönemi (1992-1994)	115
3.4.2. Çatışmanın Sonuçları	123
3.4.3. Ne Savaş - Ne de Barış Süreci (1994-2012)	126

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN

AGİT ODAKLI ÇÖZÜM SÜRECİ

4.1. AGİT'in Dağlık Karabağ Sorunuyla İlgili Organları.....	128
4.1.1. Minsk Grubu	129
4.1.2. Yüksek Seviyeli Planlama Grubu	130
4.1.3. Agit Dönem Başkanı'nın Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi	131
4.1.4. Bakü Ofisi	132
4.1.5. Erivan Ofisi.....	133

4.2. Dağlık Karabağ Sorununun AGİT Odaklı Çözüm Sürecine İlişkin Dönemler	133
4.2.1. 1992 – 1994 Dönemi (Ateşkes Antlaşmasına Kadar Olan Dönem)	135
4.2.2. 1994 – 2004 Dönemi	141
4.2.3 2004- 2012 Dönemi	149

BEŞİNCİ BÖLÜM

AGİT'İN DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN ÇÖZÜM SÜRECİNDE UYGULADIĞI ARABULUCULUK METODUNUN İNCELENMESİ

5.1. Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözüm Yöntemlerine İlişkin Yaklaşımlar	155
5.2. ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi	159
5.3. Dağlık Karabağ Sorunun AGİT Odaklı Çözüm Sürecinin USIP Arabuluculuk Metodolojisine Göre İncelenmesi	163
5.3.1. Anlaşmazlığın Değerlendirilmesi	163
5.3.1.1. Anlaşmazlık Konusunun Değerlendirilmesi	163
5.3.1.2. Aktörlerin Değerlendirilmesi	165
5.3.1.3. Anlaşmazlığın Çözümünde Oluşan Geniş Çerçevenin Değerlendirilmesi	182
5.3.1.4. Anlaşmazlık Taraflarının Güç Kaynaklarının Değerlendirilmesi	185
5.3.2. Arabulucunun Değerlendirilmesi	193
5.3.2.1. Arabulucunun Rolünün Uygunluğunun Değerlendirilmesi	193
5.3.2.2. Arabulucunun Çalışma Kapasitesinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi	196
5.3.2.3. Arabulucunun Yetki ve Kaynaklarının Değerlendirilmesi	199
5.3.2.4. Minsk Süreci Arabuluculuk Faaliyetlerinin Zamanlamasının Değerlendirilmesi	200
5.3.2.5. Çoklu Arabuluculuk Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi	202
5.3.3. Anlaşmazlığın Çözümü İçin Yeterli Olgunluk Seviyesinin Oluşum Durumunun Değerlendirilmesi	203
5.3.3.1. Olgunlaşma Seviyesinin Değerlendirilmesi	203

5.3.3.2. Olgunlaşma Seviyesinin Artırılması Yönündeki Faaliyetlerin Değerlendirilmesi	204
5.3.4. İlk Arabuluculuk Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi	205
5.3.4.1. Müzakere Temeli ve Katılımcıların Değerlendirilmesi	206
5.3.4.2. Kamuoyu ve Medyanın Sürece Katkısının Değerlendirilmesi	207
5.3.4.3. Sürecin Geliştirilmesi İçin Uygulanan Stratejilerin Değerlendirilmesi	209
5.3.5. Taraflar Arası Diyalogun Artırılması Döneminin Değerlendirilmesi	210
5.3.5.1. Diyalog Sürecinin Etkinliğini Artırıcı Faaliyetlerin Değerlendirilmesi	210
5.3.5.2. Diyalog Süreçlerinin Birbiriyle Koordinesinin Değerlendirilmesi	212
5.3.6. Barış Anlaşmasının Oluşturulmasının Değerlendirilmesi	212
5.3.6.1. Tarafların Temel Prensipler Üzerinde Anlaşması Konusunun Değerlendirilmesi	212
5.3.6.2. Barış Antlaşması Metninin Oluşumunun Değerlendirilmesi	213
5.3.6.3. Uygulama Planının Oluşturulması Konusunun Değerlendirilmesi	213
SONUÇ VE ÖNERİLER	214
KAYNAKÇA	222
EKLER	242
EK-1 AGİT'e Üye Ülkeler Listesi	244
EK-2 AGİT'in Tarihsel Kronolojisi	245
EK-3 Yüksek Seviyeli Planlama Grubu'nun Görev Tanımı	246
EK-4 Üye Ülkelerin AGİT'e Finansal Katkısı	247
EK-5 BM 822 Sayılı Kararı	248
EK-6 BM 853 Sayılı Kararı	250
EK-7 BM 874 Sayılı Kararı	253
EK-8 BM 884 Sayılı Kararı	256

EK-9 Bişkek Protokolü	258
EK-10 Dağlık Karabağ Çatışması Kronolojisi	260
EK-11 AGİT Minsk Grubu Eş Başkanları'nın Görev Tanımı	266
EK-12 AGİT Dönem Başkanı'nın Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi'nin Görev Tanımı	269
EK-13 ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi	271
ÖZGEÇMİŞ	274

KISALTMALAR

- AB** : Avrupa Birliği
- ABD** : Amerika Birleşik Devletleri
- A.g.b.** : Adı geçen belge
- A.g.e.** : Adı geçen eser
- A.g.m.** : Adı geçen makale
- AGİK** : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı
- AGİKPA:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı Parlamenterler Asamblesi
- AGİT** : Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı
- AGİTPA:** Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı Parlamenterler Asamblesi
- AGSP** : Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları
- AKKA:** Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması
- ASA** : Açık Semalar Antlaşması
- BAB** : Batı Avrupa Birliği
- BDT** : Bağımsız Devletler Topluluğu
- BİO** : Barış İçin Ortaklık
- BM** : Birleşmiş Milletler
- CENTO:** Merkezi Antlaşma Teşkilatı
- COMECON:** Varşova Paktı ve Ekonomik Yardımlaşma Konseyi
- ÇÖM** : Çatışma Önleme Merkezi
- ÇGİ:** Çevre ve Güvenlik İnisiyatifi
- DKC** : Dağlık Karabağ Cumhuriyeti
- DKÇ** : Dağlık Karabağ Çatışması
- DKE** : Dağlık Karabağ Ermenileri
- DKS** : Dağlık Karabağ Sorunu

DKİHO: Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi

DKÖB: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi

EAPC : Avrupa Atlantik Ortaklık Programı

EUMM: Avrupa Birliği Gözlem Misyonu

EYS: Ermenistan Yüksek Sovyet'i

GGAÖ: Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler

GİF : Güvenlik ve İşbirliği Forumu

GMF: Alman Marshall Fonu

GSMH: Gayri Safi Milli Hâsıla

INOGATE: Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Nakli Projesi

KOBİ: Küçük ve Orta Bütçeli İşletme

NATO: Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü

RF : Rusya Federasyonu

SALT : Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri

SEATO: Güneydoğu Asya Atlaşması İttifakı

SKP: Sovyet Komünist Partisi

SPKB : Stratejik Polis Konuları Bölümü

SSC: Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti

SSCB: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği

STK: Sivil Toplum Kuruluşu

TACIS: Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım Programı

TKSSD: Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği

TRACECA: Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru Projesi

UNHCR: BM Mülteciler Yüksek Komiserliği

UNMIK: BM Kosova Misyonu

UNTAES: BM Doğu Savonya, Baranja ve Sirmiyum için Geçiş Yönetimi

USIP: Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü

ŞEKİLLER DİZİNİ

	Sayfa
Şekil 2.1. AGİT'in Teşkilat Yapısı	35
Şekil 2.2. AGİT Genel Sekreterliği'nin Yapısı	44
Şekil 2.3. AGİT'in 1997- 2007 Yılları Arasındaki Bütçesi	64
Şekil 2.4. AGİT Kurumlarının 2007 Bütçesinden Aldıkları Pay	64
Şekil 3.1. Güney Kafkasya ve Dağlık Karabağ Bölgesi	90
Şekil 3.2. İşgal Altındaki Azerbaycan Toprakları	91
Şekil 3.3. Güney Kafkasya Fiziki Haritası	92
Şekil 3.4. DKÇ Sonrasında İşgal Edilen Azerbaycan Toprakları	123
Şekil 3.5. Ermenistan ve Sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti Bayrakları	126
Şekil 4.1. AGİT'in Dağlık Karabağ Sorunuyla İlgili Çalışma Yapısı	128
Şekil 5.1. Uluslararası Antlaşmazlıklara Müdahale Yöntemleri	155
Şekil 5.2. Tarafların Karşılık Verme Mekanizmaları	158
Şekil 5.3. Uluslararası Antlaşmazlıkların Çözüm Metodları	160
Şekil 5.4. Hazar Denizi Doğal Kaynaklarının Batıya Aktarım Güzergahı	181

ÇİZELGELER DİZİNİ

	Sayfa
Çizelge 2.1. AGİT Zirveleri	36
Çizelge 2.2. Bakanlar Konseyi Toplantıları	39
Çizelge 2.3. 2012 Yılı AGİT Saha Misyonları ve Faaliyetleri	58
Çizelge 2.4. AGİT Ukrayna Proje Koordinatörlüğünün Faaliyet Alanları	84
Çizelge 2.5. AGİT Aşkabat Ofisi Faaliyetleri	86
Çizelge 3.1. Geniş Türk Ahalisinin Bölgelere Göre Etnik Durumu	95
Çizelge 3.2. Sovyetler İmparatorluğu Öncesinde Dağlık Karabağ Tarihinin Önemli Olayları	99
Çizelge 3.3. Sovyetler İmparatorluğu Döneminde Dağlık Karabağ Tarihinin Önemli Olayları	102
Çizelge 3.4. Dağlık Karabağ Savaşı Kronolojisi (1992–1994)	116
Çizelge 4.1. AGİT Bakü Ofisi Faaliyet Alanları	132
Çizelge 5.1. Azerbaycan ve Ermenistan’ın İnsan Gücü	186
Çizelge 5.2. Azerbaycan ve Ermenistan’ın Coğrafi Yapısı	187
Çizelge 5.3. Azerbaycan’ın 2001- 2007 yılları Arasında Dış Ticareti	188
Çizelge 5.4. Azerbaycan ve Ermenistan’ın Ekonomik Verileri	188
Çizelge 5.5. Azerbaycan’ın 2002- 2007 yılı Arası Ekonomik Verileri	189
Çizelge 5.6. Azerbaycan ve Ermenistan’ın Askeri Verileri	190
Çizelge 5.7. Arabuluculuk Stratejileri	194

GİRİŞ

1.1. Çalışmanın Konusu

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı (AGİT), 1 Ağustos 1975 tarihinde 35 katılımcı ülke ile imzalanan Helsinki Nihai Senedi sonucunda Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) adı altında kurulmuştur.

Soğuk savaş süresince bloklararası iletişim platformu olarak hizmet veren AGİK, asıl gelişimini soğuk savaş sonrasında yaşamıştır. Soğuk Savaş'ın sona ermesiyle birlikte Yugoslavya dağılmış, çok sayıda eski SSCB ülkesi ise bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu süreçte eski Yugoslavya ve eski SSCB toprakları üzerinde çok sayıda çatışma meydana gelmiştir. Bu dönemde uluslararası güvenlik organizasyonları; çatışmaların başlamadan engellenmesi, çatışmaların çözülmesi ve çatışma sonrasında sürecin normale döndürülmesi konularında çalışmalar yapmışlardır.

Yugoslavya ve SSCB'nin dağılmasıyla birlikte AGİK'in üye sayısı artış göstermiştir. Bunun yanında, çatışmaların büyük bir çoğunluğu AGİK'e üye ülkelerin coğrafyasında meydana gelmiştir. Bu durum, AGİK'in teşkilatlanarak AGİT adını almasına ve bölgesinde daha etkin bir güvenlik organizasyonu olarak rol oynamasına sebebiyet vermiştir. Bu dönem içerisinde AGİT, güvenliğin politik-askeri, ekonomik-çevresel ve insani boyutlarıyla ilgili çalışmalar yaparak, üç boyutlu güvenlik kavramını ortaya koymuş ve çatışmaların çözülmesi konusunda rol almaya başlamıştır.

30 Ocak 1992 tarihinde yapılan Prag Bakanlar Konseyi toplantısında, Azerbaycan ve Ermenistan AGİK'e üye olmuşlardır. Bu üyelik ile birlikte Azerbaycan ve Ermenistan arasında devam eden Dağlık Karabağ Çatışması (DKÇ) uluslararası bir önem kazanmıştır. AGİK, sorunun çözülmesi amacıyla, Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te bir toplantı düzenlemeye karar vermiş ve arabuluculuk faaliyetlerine başlamıştır. O tarihten itibaren AGİT tarafından Dağlık Karabağ Sorunu'nun (DKS) çözümü konusunda sürdürülen faaliyetlere "Minsk Süreci" adı verilmektedir.

DKS; SSCB'nin dağılmasından sonra, Dağlık Karabağ Ermenilerini (DKE) destekleyen Ermenilerin, Azerbaycan'a saldırarak, hem Dağlık Karabağ Özerk Bölgesini (DKÖB), hem de DKÖB çevresinde bulunan Azerbaycan topraklarını işgal etmeleri sebebiyle ortaya çıkan bir sorundur. Bugün Azerbaycan topraklarının yaklaşık % 20'si Ermeni işgali altındadır.¹

Azeriler bu savaşta 20.000 ölü, 50.000 yaralı ve 5.100 esir vermişlerdir. Yaklaşık 1.000.000 Azeri topraklarını terk etmeye zorlanarak göçmen durumuna düşmüştür.²

AGİT tarafından icra edilen arabuluculuk faaliyetleri sonucunda, Rusya Federasyonu (RF) önderliğinde, 1994 yılında bir ateşkes antlaşması imzalanmıştır. Ateşkes antlaşması sonrasında ise, sorunun çözülmesi için arabuluculuk faaliyetleri sürdürülerek barış antlaşmasının imzalanması hedeflenmiştir. 20 yıl süren arabuluculuk faaliyetleri sonucunda, DKS konusunda çözümleyici bir barış antlaşması bugüne kadar imzalanamamıştır. Bu süreçte halen "Ne Savaş, Ne Barış Süreci" adı verilmektedir.

Bu zaman içerisinde, Azerbaycan'ın zengin doğalgaz ve petrol kaynaklarına sahip olduğu belirlenmiş ve batılı petrol şirketleri Azerbaycan'da çok önemli yatırımlar yapmışlardır. Petrol ve doğalgaz rezervlerinin ekonomisine katkı sağlamaya başlaması ile, Azerbaycan, Ermenistan ile arasındaki güç farkını kapatmıştır. Gün geçtikçe Azerbaycan, her bakımdan Ermenistan'dan daha güçlü bir ülke haline gelmektedir. Halen Azerbaycan topraklarının % 20'si Ermeni işgali altındadır. Bu durum bölge istikrarını olumsuz yönde etkilemekte ve bölgenin her an bir çatışma ile karşı karşıya kalma olasılığını güçlendirmektedir.

1.2. Çalışmanın Amacı

Yukarıda genel çerçevesi çizilen esaslar dahilinde, bu çalışmanın amacı;

¹ İBADOV, A., "Dağlık Karabağ Savaşının Sosyo-Kültürel Sonuçları", **Journal of Qafqaz University**, s. 66-67. < http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1039_460.pdf > (20.04.2012)

² ARAS, O. N., **Karabağ Savaşı Siyasi-Hukuki- Ekonomik Analiz**, Qafqaz Üniversitesi Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Bakü, 2008, s. 132.< <http://www.osmannuriaras.com/karabag.pdf> > (20.04.2012)

- AGİT'in hangi sebeplerle oluşturulan bir teşkilat olduğu ve dünyada değişen güvenlik algılarına göre nasıl bir tarihsel gelişim gösterdiği hakkında bilgi vermek,
- AGİT'in teşkilat yapısı, çalışma sistemi, faaliyet alanları, devam eden görevleri, hukuki yaptırım gücünü ve mali durumunu ortaya koymak,
- Dağlık Karabağ Sorununu bütün yönleriyle ele almak,
- AGİT tarafından DKS'nin çözümü hakkında Minsk Grubu başta olmak üzere oluşturulan mekanizmalar ve icra edilen faaliyetler hakkında bilgi vermek,
- DKS'nin AGİT odaklı çözüm sürecini, Amerika Birleşik Devletleri Barış Enstitüsü (USIP) Arabuluculuk Metodolojisine göre incelemek,
- AGİT'in kuvvetli ve zayıf yanlarını ortaya koymak,
- Sorunun hangi aşamada olduğunu tespit etmek, başarısızlığının nedenlerini ortaya koymak ve çözüm konusunda yapılması gerekenler hakkında önerilerde bulunmaktır.

1.3. Çalışmanın Önemi

Mevcut haliyle DKS, Kafkasya'nın güvenlik ve istikrarı önündeki en büyük engeldir. Bu sebeple DKS'nin tarihsel gelişimi ve bugüne kadar icra edilen arabuluculuk faaliyetlerinden neden sonuç alınamadığının bilimsel olarak ortaya konması önem arz etmektedir.

Kafkasya, sahip olduğu doğal gaz ve petrol kaynakları sebebiyle, başta Amerika Birleşik Devletleri (ABD) ve RF olmak üzere tüm batılı ve doğulu ülkeler açısından son derece önemlidir. Bu bölgede meydana gelebilecek herhangi bir çatışma, küresel anlamda ABD, Avrupa Birliği (AB) ve RF'yi, komşu ülkeler olarak ise Türkiye ve İran'ı yakından ilgilendirmektedir.

Çatışmanın sebepleri, tarihsel nedenleri, çözüm ile görevli organizasyonun yapısı, arabuluculukta başarısızlığın sebepleri, şu anda barış antlaşmasına yakın mı uzak mı olduğu gibi konuların tamamı Kafkasya'nın güvenliğini yakından ilgilendirmektedir.

Bu çalışmayla yukarıda yer alan sorulara cevap bulunmaya çalışılarak, bölgede çözüme nasıl, ne zaman ulaşılabilceği konusunda öngörude bulunulmuş, çözümsüzlük durumunun devam etmesi durumunda ise bölgede bir çatışmanın meydana gelebileceği değerlendirilmiştir.

1.4. Çalışmanın Sınırlılıkları

AGİT 1975 yılında kurulmuş bir teşkilattır. Bu teşkilatın tarihsel gelişimi anlatılırken, genel bir yaklaşım sergilenerek AGİT açısından önemli kararların alındığı zirveler ve toplantılar anlatılmıştır.

AGİT'in teşkilat yapısı, devam eden ve sona eren misyonları ile ilgili en kapsamlı bilgiye AGİT Web Sitesi, AGİT El Kitabı (OSCE Handbook) ve AGİT Saha Raporları'ndan ulaşılmıştır. Bu sebeple AGİT'in incelenmesi bu üç kaynağa bağlı kalınarak yapılmıştır.

AGİT tarafından icra edilen arabuluculuk faaliyetleri, 20 yıllık geniş bir süreyi kapsamaktadır. Bu sürecin bazı kısımları gizli görüşmeler şeklinde yürütülmüş, bazı kısımları ise basına yansımıştır. Taraflar arasında icra edilen gizli görüşmelerle ilgili belgelere ulaşamadığından bu çalışmada sadece basına yansıyan arabuluculuk faaliyetlerine yer verilmiştir.

DKS'nin AGİT Odaklı Çözüm Süreci incelenirken, USIP Arabuluculuk Metodolojisi kullanılmıştır. Bu yöntem uluslararası literatürde kabul gören altı aşamalı yaklaşımı uygulaması ve uluslararası antlaşmazlıkların çözümünde 25 yıldır görev alan ve yaklaşık 100 uzman personeli ile ABD politikalarına destek olan USIP'in bilgi birikimine güven duyulduğu için seçilmiştir.

1.5. Çalışmanın İçeriği

Bu çalışma, Giriş, Sonuç ve Öneriler kısımları hariç olmak üzere beş bölümden oluşmaktadır. Birinci bölümde; AGİT'in anlamı, amacı, faaliyet alanı, AGİT'i ortaya çıkaran nedenler incelenerek, AGİT'in tarihsel gelişimi ve günümüzdeki durumu ortaya konulmuştur.

İkinci bölümde; AGİT'in teşkilat yapısı, çalışma sistemi, hukuki durumu, finansal yapısı, sona ermiş saha misyonları ve devam eden saha misyonları

incelenerek; AGİT'in uluslararası güvenlik organizasyonu kimliği, güçlü ve zayıf tarafları açıklanmıştır.

Üçüncü Bölümde; Karabağ'ın fiziki coğrafyası, ekonomik durumu, jeopolitik durumu, demografik yapısı, SSCB öncesi ve SSCB sonrası tarihi, sorunun çatışmaya dönüşme süreci ve Dağlık Karabağ Çatışması (DKÇ) incelenerek DKS tanımlanmıştır.

Dördüncü Bölümde; AGİT'in Dağlık Karabağ Sorunu ile ilgili kurmuş olduğu mekanizmalar belirtilerek, DKS'nin AGİT Odaklı Çözüm Sürecinde icra edilen arabuluculuk faaliyetleri hakkında bilgi verilmiştir.

Beşinci Bölümde; uluslararası anlaşmazlıkların çözüm yöntemleri belirtilerek, USIP ve geliştirdiği arabuluculuk metodolojisi hakkında bilgi verilerek, DKS'nin AGİT odaklı çözüm süreci bu yöntem ışığında incelenmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM

AVRUPA GÜVENLİK VE İŞBİRLİĞİ TEŞKİLATI’NIN ORTAYA ÇIKIŞI VE GELİŞİM SÜRECİ

1.1. AGİT’in Anlamı

AGİT, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı’nın kısaltmasıdır. İngilizcesi “The Organization for Security and Co-operation in Europe” olan AGİT’in İngilizce kısaltması “OSCE”dir.³

AGİT, 1975 yılında imzalanan “Helsinki Nihai Senedi” ile Doğu ve Batı Blokları arasında bir diyalog platformu olarak, ilk defa 35 katılımcı ülkenin bir araya gelmesiyle, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) adıyla oluşturulmuştur. Soğuk Savaş sonrasında Yugoslavya ve SSCB’nin dağılmasıyla, AGİK’e yeni üyeler katılmıştır. 1990 Paris Şartı ile AGİK’in teşkilatlanması yönünde önemli bir adım atılmış, 5–6 Aralık 1994 tarihinde yapılan Budapeşte Zirvesi, ile organizasyonun ismi AGİT olarak değiştirilmiş ve 1 Ocak 1995 tarihinden itibaren AGİT ismi kullanılmaya başlanmıştır.⁴

AGİT olarak anılmaya başlandıktan sonra, Yugoslavya’dan bağımsızlığını kazanan Makedonya 12 Ekim 1995 tarihinde, Andorra 25 Nisan 1996 tarihinde ve Sırbistan’dan bağımsızlığını kazanan Karadağ ise 22 Haziran 2006 tarihinde AGİT’e üye olmuşlar ve böylece AGİT’in üye sayısı 56’ya çıkmıştır. AGİT’in halen Avrupa, Asya ve Kuzey Amerika’dan toplam 56 üyesi bulunmaktadır. Bu yönüyle AGİT dünyanın en geniş coğrafyasında hizmet veren bir bölgesel güvenlik organizasyonudur.⁵

1.2. AGİT’in Amacı

Dünya değiştikçe ülkelerin karşılaşılabilecekleri tehdidin şekli değişmektedir. AGİT, güvenliğe çok yönlü yaklaşımıyla, kendisine üye ülkelerin hem diyalog kurdukları bir forum, hem de beraber harekete geçerek ortaklaşa faaliyet icra ettikleri bir platform olmuştur. Diyalog, AGİT’in temel yapı taşıdır. AGİT’in esas amacı,

³ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, **Who we are**, <<http://www.osce.org/who>>, (08.01.2011).

⁴ Kapsamlı bilgi “AGİT’in Tarihsel Gelişimi” bölümünde verilmiştir.

⁵ BLOED, A., Montenegro joins the OSCE as its 56th Participating State, **Helsinki Monitor**, no.3, 2006, s. 279.

bölgesinde güvenliği sağlamaktır. AGİT gücünü, ortak değerler konusundaki politik diyalogdan, üye ülkeler arası işbirliğinden, sivil toplum kuruluşlarından ve özel sektörden almaktadır. AGİT, dünya barışına katkı sağlamayı amaç edinmiş bir güvenlik organizasyonudur.⁶ Demir'e göre "Kendine özgü kurumsal bir yapısı olan AGİT, Avrupa'nın güvenliği için, Soğuk Savaş döneminde, Batı ile eski Doğu Bloğu ülkelerini bir araya getirebilmiş yegâne güvenlik kuruluşudur".⁷

1.3. AGİT'in Görev Alanı ve Faaliyetleri

1.3.1. AGİT'in Görev Alanı

AGİT, bir güvenlik ve işbirliği teşkilatıdır. AGİT için, güvenlik hayatın en önemli olgusudur ve güvenliğin pek çok bileşeni bulunmaktadır. AGİT'in geniş kapsamlı güvenlik tanımının üç boyutu vardır. Bunlar; politik-askeri boyut, ekonomik-çevresel boyut ve insani boyuttur. Bu kapsamda, AGİT'in faaliyet alanları, çatışmaların önlenmesi gibi zor konulardan, ekonomik gelişimin desteklenmesine, doğal kaynakların yok olmasına engel olmaktan, insan hakları ve temel özgürlüklerin geliştirilmesine kadar değişen çok geniş bir yelpazede yer almaktadır.⁸

AGİT, güvenliği sadece kapsamlı olarak ele almamakta, aynı zamanda konuya işbirliği açısından da yaklaşmaktadır. Bu kapsamda AGİT, teşkilatına üye olan ülkelerde güvenlik ihtiyacını gidermek maksadıyla çalışmalar yapmakta ve karşılıklı işbirliğini geliştirmektedir. AGİT'in güvenlik anlayışının üç boyutu da, insan güvenliği ile ilgilidir. Örneğin; insan ticaretiyle mücadele ekonomik bir konu gibi gözükse de aslında insan ile ilgilidir, aynı şekilde silahlı çatışmalarda küçük çocukların kullanılması askeri bir boyut gibi görünse de, geniş çaplı yaklaşıldığında insan ile ilgilidir. Bu sebeple AGİT, güvenliğin sağlanması maksadıyla, insan faktörünü ön plana almakta, ihtiyaç duyulan ülkelerde demokrasinin, insan haklarının ve temel özgürlüklerin, geliştirilmesine gayret göstermektedir.⁹

⁶ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Factsheet**, <<http://www.osce.org/secretariat/35775>>, (08.01.2011).

⁷ DEMİR, S., "Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı", **Güvenlik Stratejileri Dergisi**, Harp Akademileri Basımevi, Yıl:6, Sayı:11, Haziran 2010, s.28.

⁸ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, **What We Do**, <<http://www.osce.org/what>>, (08.01.2011).

⁹ OBERLEITNER, G., "The OSCE and Human Security, Security and Human Rights", no.1, 2008, s.64-72, <http://www.uni-graz.at/gerd.oberleitner/OSCE_Human%20Security.pdf>, (31.01.2011).

1.3.2. AGİT'in Faaliyetleri

AGİT bölgesinde güvenliği sağlayabilmek maksadıyla; silahların kontrolü, sınır yönetimi, insan ticareti ile mücadele, terörizmle mücadele, çatışmaların engellenmesi, çatışmaların çözülmesi, ekonomik aktiviteler, eğitim, seçim gözlemciliği, çevre faaliyetleri, cinsiyet ayrımcılığıyla mücadele, demokrasinin geliştirilmesi, insan hakları, basın özgürlüğünün geliştirilmesi, askeri işbirliği, azınlık hakları, polislik, hukukun üstünlüğü, ırk ayrımcılığıyla mücadele ve Roma-Sinti konularında faaliyet göstermektedir.¹⁰

1.4. AGİT'in Ortaya Çıkış Süreci (Detente Dönemi)

II. Dünya Savaşı sona erdiğinde Avrupa ülkeleri büyük bir yıkıntıya uğramış ve ekonomileri çökmüştü. Savaşın galip devletlerinden olan ABD ve İngiltere, savaşın sona ermesiyle birlikte askerlerinin büyük bir bölümünü terhis etmişlerdi. Almanya ise; galip devletlerin çoklu işgali altındaydı.¹¹

Bu şartlar altında silahlı kuvvetlerini terhis etmeyen SSCB, Avrupa'nın en büyük silahlı gücü haline gelmiştir. Avrupa ülkeleri yaşadıkları yıkım sebebiyle, SSCB'ye rakip olabilecek güçte değillerdi. Avrupa'yı SSCB tehdidine karşı koruyabilecek tek güç ise ABD idi. Güç dengesinin iki kutuplu olarak şekillendiği II. Dünya Savaşı sonunda, galip devletler arasında anlaşma sağlanamamış ve bu anlaşmazlık taraf ülkelerin "Soğuk Harbe" girmesine sebebiyet vermiştir. Soğuk Savaş süresince ABD, Avrupa'yı SSCB tehdidinden koruma görevini üstlenmiştir. Köni'ye göre "Soğuk Savaş dönemi resmi olarak, İngiltere Başbakanı Churchill'in 1946'da, Demir Perde konuşmasıyla başlamış, 1947 yılında Türkiye ve Yunanistan'a yapılan askeri yardımlar ile gelişmiş, 1948 Marshall Planı, 1948 Berlin ablukasıyla sertleşmiş, NATO ve Varşova askeri paktlarının kurulmasıyla zirve noktasına çıkmış bir süreçtir."¹²

Soğuk Savaş döneminde SSCB, tank yoğunluklu, mekanize piyade birlikleri ile desteklenmiş, topçu ve hava desteği sağlanmış hareketli birliklerde üstünlük sağlamayı

¹⁰ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, **What We Do**, < <http://www.osce.org/what> >, (08.01.2011).

¹¹ BAYÜLKEN, Ü. H., **Değişen Dünya Koşullarında Ortak Güvenlik ve Savunma Kuruluşları**, Dışişleri Akademisi Yayınları, Ankara, 1977, s.15-16.

¹² KÖNİ, H., "Soğuk Savaş ve Sonuçları", **Avrasya Dosyası**, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999, s.78.

esas alan askeri konsepti uygulamaya koymuştur. Bunun sebebi, SSCB'nin ortaya çıkabilecek yeni bir savaşı kendi topraklarını dışında karşılayarak, uğrayacağı kayıpları en alt düzeye indirmek istemesiydi. Bu durum, Batı bloğu'nun da silahlanmasına sebebiyet vererek, iki blok arasında silahlanma yarışının başlamasına neden olmuştur.¹³

Karşılıklı silahlanma yarışı ülkelerin ekonomilerini zorlamış ve bu süreç içerisinde ülkeler zaman zaman diyalog yolunu seçmişlerdir. Tarihçiler genel anlamda soğuk savaş dönemini ikiye ayırmaktadırlar. Birinci Soğuk Savaş Dönemi 1944-1962 tarihleri arasında II. Dünya Savaşının Sonu ile Küba Füze Krizi arasında yaşanan dönemi, ikinci dönem ise 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgaliyle başlayarak 1985'te SSCB lideri Gorbaçov'un iktidara gelişine kadar devam eden süreci kapsamaktadır.¹⁴

Birinci Soğuk Savaş Dönemi genel olarak incelendiğinde Batı için Avrupa'da güvenliğin oluşturulması kaygısının ön planda olduğu, SSCB'nin ise sahip olduğu sınırları Batı'ya kabul ettirme arzusunda olduğu görülmektedir. Bu kapsamda ilk soğuk savaş döneminde Batı tarafından Batı Avrupa Birliği (BAB), Kuzey Atlantik Antlaşması Örgütü (NATO), Güneydoğu Asya Antlaşması İttifakı (SEATO), Balkan İttifakı, Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) kurulurken, SSCB tarafından Varşova Paktı ve Karşılıklı Ekonomik Yardımlaşma Konseyi (COMECON) kurulmuştur. İlk Soğuk Savaş Döneminin önemli olayları Berlin Ablukası, Kore Savaşı, Süveyş Kanalı Krizi, U-2 Casus Uçak Krizi ve Küba Krizi'dir.¹⁵

1962 Küba Krizi ABD ile SSCB'yi sıcak çatışmanın eşiğine getirmiştir. Meydana gelebilecek bir çatışmanın yıkıcı boyutlarını düşünen ülkeler bundan sonraki süreçte, birbirlerine karşı daha soğukkanlı hareket etmeye gayret göstermişlerdir.

1962 ile 1979 yılları arası; Detente (Yumuşama) Dönemi olarak anılmaktadır. Bu dönemde iki blok arasındaki rekabet devam etmiş ancak ülkeler arası tansiyon düşerek, ülkeler arasında diyalog kurulmaya çalışılmıştır. Batılılar bu dönemden

¹³ MARKOWITZ, D. M., "Conventional Arms Control Negotiations for Today's Europe", **Military & Technology, Harward International Review**, Spring 1990, s.49.

¹⁴ KÖNİ, H., "Soğuk Savaş ve Sonuçları", **Avrasya Dosyası**, Cilt 5, Sayı 4, Kış 1999, s. 78.

¹⁵ ÇAKMAK, H., **Avrupa Güvenliği**, Platin Yayınları, Ankara, Ocak 2007, s.101.

bahsetmek maksadıyla “Detente” terimini kullanırken, Doğu Bloku “Barış İçinde Bir Arada Yaşama” terimini tercih etmiştir.¹⁶

17 yıllık süreç boyunca Vietnam Savaşı, 1965 ve 1971 Pakistan Hint Savaşları, 1968 Çekoslovakya Bunalımı, 1967 ve 1973 Orta Doğu Savaşları gibi iki ülke arasında bunalıma sebebiyet veren pek çok olay meydana gelmiştir. Bu olaylar incelendiğinde 1960’lı yıllarda süper güçlerin silahlı kuvvetlerinin karşı karşıya gelebileceği ortamlardan özenle sakındıkları ve 1970’li yıllarda diyalog ve işbirliği müzakerelerinin ön planda olduğu görülmektedir.¹⁷

Dönemin ABD Dışişleri Bakanı Dr. Henry Kissinger 27 Ekim 1975 tarihinde TIME Dergisine verdiği demeçte, Détente (Yumuşama) Dönemi’nin yaşanmasına; ABD- SSCB arasında meydana gelebilecek bir savaşın çok büyük yıkıma sebebiyet verecek olmasının, ABD’nin dünyaya tek başına hakim olamayacağını anlamasının, SSCB’nin yayılmasını engellemek için silahlanma dışında farklı yaklaşımların uygulanmasının gerektiğinin ve ABD ile SSCB’nin kendi bloklarına istedikleri gibi egemen olamamalarının neden olduğunu belirtmiştir.¹⁸

Kissinger’in söyleminde dikkat edilmesi gereken en önemli hususlardan birisi, hayati bir tehlike ile karşılaşılmadıkça nükleer savaşa doğru tırmanabilecek gerilimlerden sakınacaklarını belirtiyor olmasıdır.

Bu dönemde ABD ve SSCB silahlanma yarışı dışında yeni politikalar geliştirerek, birbirlerine yaklaşma çabası içerisine girmişlerdir. İki süper gücün karşılıklı yaklaşma çabası daha çok evrensel insani değerler, hukuk ve ekonomi alanlarında olmuştur. Bu yaklaşmanın temelinde ise, her iki ülkenin birbirini daha yakından tanıyarak, birbirlerine üstünlük sağlayacakları yeni alanlar belirlemek ve karşı tarafı zayıflatmak düşüncesi ağır basmıştır.¹⁹

Bu düşünceler ışığında; Nükleer Silahların Yayılmasının Önlenmesi Antlaşması (1968), Nükleer Denemelerin Kısıtlanması Antlaşması (1970) , iki süper devlet arasında 1972’de, Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT-I) ve 1975 yılında,

¹⁶ ÇAKMAK, a.g.e. , s.108.

¹⁷ BAYÜLKEN, a.g.e., s.22.

¹⁸ TIME DERGİSİ, “Kissinger Speaks Out on Foreign Policy”, TIME Magazine, 27 October, 1975 <<http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,913577-3,00.html>>, (01.01.2011).

¹⁹ Demir, a.g.m., s. 28.

Helsinki’de, 35 ülkenin katılımıyla Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Beyannamesi imzalanmıştır.

1.5. AGİT’in Tarihsel Gelişimi

Stalin sonrası süreçte daha barışçı bir politika izlemek istediğini belirten SSCB; 10 Şubat 1954 tarihinde Avrupa Ortak Güvenlik Antlaşması Projesi’ni geliştirmiştir. Bu projeye; SSCB II. Dünya Savaşında ele geçirdiği toprakların sınırlarını hukuki olarak güvence altına almaya ve ABD’yi Avrupa kıtasından uzaklaştırmaya çalışmıştır. Söz konusu proje; Batılı ülkeler tarafından kabul edilmemiş ve zamanla bu teklif gündemden düşmüştür. Macaristan’ın işgal edilmesi, Polonya’daki ayaklanmanın bastırılması ve Berlin duvarının örülmesiyle proje tamamen ortadan kalkmıştır.²⁰

1962 Küba Krizi ülkeleri sıcak savaşın eşiğine getirmiştir. Meydana çıkabilecek bir savaşın yıkıcı boyutlarını düşünen ülkeler, sadece silahlanarak karşı tarafı yıkamayacaklarını anlamışlar ve silahlanma yarışı dışında farklı politikalar geliştirmeleri gerektiğini görmüşlerdir.

Bu dönem içerisinde; Batının kendi içindeki Doğu Bloğu sempatanlarını engelleme çabaları, SSCB’nin ise, lehindeki politik askerî düzeni Batı Dünyasına kabul ettirme gereksinimi duyması, yeni politikalar geliştirilmesine hız kazandırmıştır. Bu şartlar karşılıklı tehdit atmosferini yatıştırarak “Détente (Yumuşama) Dönemi” ne geçişi sağlamışlardır.²¹

Yumuşama dönemi içerisinde SSCB lideri Brejnev, Mart-Nisan 1966’da toplanan SSCB Komünist Partisi kongresinde, Avrupa güvenliği konusunda uluslararası bir konferans toplanmasını önermiştir. Bunun üzerine, Temmuz 1966’da Bükreş’te toplanan Varşova Paktı Siyasal Dayanışma Komitesi, Avrupa’da barış ve güvenliğin güçlendirilmesi ve Avrupa ölçüsünde bir konferans toplanması gereğini ileri süren bir bildirge yayımlamıştır.²²

²⁰ TÜRŞAN, N., **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, Ağustos 1993, s.1.

²¹ DAVIES, N., **Avrupa Tarihi**, (Çev. Ed. Mehmet Ali KILIÇBAY) İmge Kitabevi, Ankara, Mart 2006, s.1183.

²² SOYSAL, İ., **Türkiye’nin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945- 1990)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991, s.759.

Batı, yeni teklifi olumlu karşılamış fakat konferansa katılmak için bazı koşullar ileri sürmüştür. Bryusov bu koşulların; “ABD ve Kanada'ya konferansta eşit yer verilmesi, Berlin'in yasal statüsünün yeniden teyit edilmesi, Avrupa'daki konvansiyonel silahların azaltılması ve Avrupa'da insan hakları konularının gündemde yer alması olduğunu belirtmiştir.” Sovyetler, bir yıl düşündükten sonra, bu koşulları kabul etmiş ve böylece Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansının toplanmasına karar verilmiştir.²³

Bu şekilde toplanmasına karar verilen Avrupa Güvenlik ve İş Birliği Konferansı (AGİK); Soğuk Savaş döneminde iki bloğun birbirlerini tanıyabilecekleri bir diyalog platformu olarak ortaya çıkmıştır. Çalışmalarına 3 Temmuz 1973 tarihinde, başlayan üye ülke diplomatları iki yıllık bir periyodun ardından uzlaşma sağlamışlar ve 1 Ağustos 1975 günü üye ülke liderlerinin “Helsinki Nihai Senedi”ni imzalamaları ile AGİK kurulmuştur.²⁴

Helsinki Nihai Senedi, AGİK'e üye 33 Avrupa ülkesi (Andorra ve Arnavutluk hariç tüm Avrupa), ABD ve Kanada olmak üzere toplam 35 ülke tarafından imzalanmıştır. Fendoğlu; bu senede imza atan ülkeleri genel olarak dört grupta toplayarak, her grubun toplantıya katılmakta farklı beklentisi bulunduğunu belirtmiştir. Fendoğlu'na göre; SSCB, bu antlaşma ile Romanya, Bulgaristan, Doğu Almanya gibi kendisine bağımlı devletleri Batıya onaylatmak, teknolojiye ulaşmak ve tıkanan ekonomisine soluk aldirmek isterken, Batı dünyası iki kutup arasında “yumuşama” sağlayarak; siyasal, hukuki, sosyal ve ekonomik konuları istismar etmeyi, SSCB'yi içeriden yıkmayı hedeflemiştir. Doğu Avrupa ülkelerinin amacı, bağımsızlık, eşit hak ve geleceği tayin etme haklarının tanınması olsa da görüşmeler esnasında bunu açıkça ifade edememişlerdir. Bağlantısız Avrupa ülkelerinin amacı ise, iki blok arasında sıkışıp kalmaktan kurtulmak ve yumuşayan ilişkilerden yararlanmak olmuştur.²⁵

²³ BRYUSOV, G., 1945- 1985 **Godah Diplomatiya SSSR (1945-1985 yıllarında SSCB Diplomasisi)**, RBO Yayınevi, Moskova, s.24-28, 1998'den aktaran Cavadov, R., Karabağ Sorunu Çerçevesinde AGİT- Azerbaycan İlişkileri, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s. 4-5.

²⁴ Demir, **a.g.m.**, s. 28.

²⁵ FENDOĞLU, H. T., “AGİT'in Güvenlik Boyutu”, **Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu**, 17-19 Ekim 2001, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, Elazığ 2002, s.345, <<http://www.hasantahsinfendoglu.com/akademik/makaleler/TURK%C4%B0YE-%20AVRUPA%20G%C3%9CVENL%C4%B0K%20VE%20%C4%B0%C5%9EB%C4%B0RL%C4%B>>

1990 yılında Almanya'nın birleşmesiyle AGİK'in üye sayısı 34'e düşmüş ve 19 Haziran 1991'de Arnavutluk'un katılmasıyla üye ülke sayısı tekrar 35 olmuştur. Sovyetler Birliği'nin ve Yugoslavya'nın dağılmasıyla 10 Eylül 1991 tarihinde Litvanya, Letonya ve Estonya; 30 Ocak 1992 tarihinde de Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Gürcistan, Slovenya, Ukrayna ve Özbekistan'dan oluşan toplam 15 eski SSCB ülkesi daha AGİK'e katılmıştır. 30 Nisan 1992'de Bosna Hersek'in katılımıyla AGİK'in üye sayısı 51'e yükselmiştir. Çekoslovakya'nın, Çek Cumhuriyeti ve Slovakya şeklinde ikiye bölünmesi ile organizasyonun üye sayısı Ocak 1993'te 52'ye çıkmıştır. 5-6 Aralık 1994 tarihlerinde yapılan Budapeşte Zirvesinde AGİK'in adının AGİT olarak değiştirilmesine ve 1 Ocak 1995'ten itibaren AGİT isminin kullanılmasına karar verilmiştir. 12 Ekim 1995 tarihinde Makedonya, 25 Nisan 1996 tarihinde Andora, 10 Kasım 2000 tarihinde Sırbistan ve 12 Haziran 2006 Karadağ'ın katılımlarıyla organizasyonun üye sayısı 56'ya yükselmiştir. Halen AGİT'in 56 üyesi bulunmaktadır.²⁶ Şu anda AGİT'e üye olan ülkelerin listesi EK-1'dedir. Bu 56 üye ülkenin yanı sıra Japonya, Afganistan, Güney Kore, Moğolistan, Tayland, Cezayir, Mısır, İsrail, Ürdün, Fas ve Tunus gibi ülkeler AGİT'e gözlemci statüsüyle katılmaktadırlar.²⁷

AGİK kurulurken bir diyalog platformu olarak kurulmuştur. Her ne kadar SSCB; AGİK'in kurumsal bir yapıda teşkilat olmasını istemişse de, Batı ülkeleri SSCB'nin bu teşkilatı kullanarak Batı Avrupa ülkelerinde söz sahibi olabileceğini düşünerek bu öneriyi reddetmişlerdir. Dolayısıyla AGİK'in kuruluş aşamasında, amaçlarını ve kurallarını içeren yazılı bir tüzüğü oluşturulmamıştır.²⁸

AGİK, zaman içerisinde kurumsallaşmasını tamamlayarak dünyanın en geniş coğrafyasında hizmet veren bir güvenlik teşkilatı haline gelmiştir. Genel olarak AGİT'in gelişim süreci beş safhada incelenmektedir. Bu safhalar;

- Kuruluş Dönemi (22 Kasım 1972 - 1 Ağustos 1975),

[0%C4%9E%C4%B0%20TE%C5%9EK%C4%B0LATI%20\(AG%C4%B0T\)%20%C4%B0L%C4%B0%C5%9EK%C4%B0S%C4%B0.pdf](http://www.osce.org/secretariat/22624), (22.06.2011).

²⁶ OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, Ek:2, <<http://www.osce.org/secretariat/22624>>, (12.05.2010).

²⁷ A.g.e., s.3.

²⁸ ÇAKMAK, a.g.e. , s.171.

- Soğuk Savaş Dönemi (1 Ağustos 1975 - 19 Ocak 1989),
- Belirsizlik Dönemi (19 Ocak 1989 - 19 Kasım 1990),
- Geçiş Dönemi (19 Kasım 1990 - 30 Ocak 1992),
- Teşkilatlanma Dönemi (30 Ocak 1992 - Günümüze kadar) ²⁹

AGİT'in tarihsel gelişimini gösteren şekil Ek-2'dedir. Bu çizelgede, AGİT'in kurulduğu günden itibaren gerçekleştirdiği zirveler, izleme toplantıları, dışişleri bakanları toplantıları ve bu toplantıların hangi alanlarla ilgili olduğu gösterilmektedir.

1.5.1. Kuruluş Dönemi (22 Kasım 1972 – 1 Ağustos 1975)

Détente (Yumuşama) Dönemi içerisinde Almanya'nın Doğu Bloku ülkeleri ile ilişkilerini güçlendirme politikaları ve 1972'de imzalan Stratejik Silahların Sınırlandırılması Görüşmeleri (SALT-I) karşılıklı işbirliği ortamını güçlendirmiştir. Ayrıca 1972 yılında ABD Başkanı Nixon, Çin Devlet Başkanı Mao'yu ziyaret ederek, SSCB'yi Avrupa'daki pozisyonlarını stabilize etme gerekliliği içerisinde bırakmıştır.³⁰

AGİK'in birinci dönemi Helsinki Nihai Senedi'nin imzalanmasına kadar yapılan çalışmaları kapsamaktadır. Bu çalışmaların ilk bölümü 22 Kasım 1972 ile 8 Haziran 1973 tarihleri arasında yaklaşık 200 diplomat tarafından Helsinki yakınlarındaki Dipoli kentinde icra edilen hazırlık sürecidir. Hazırlık aşamasında; konferansın takvimi, evreleri ve kuralları belirlenerek konferansın üç evrede toplanması öngörülmüştür. Bu evreler; 3-7 Temmuz 1973'de Helsinki'de Dışişleri Bakanları'nın Toplanması, 18 Eylül 1973 – 21 Temmuz 1975 Arasında Cenevre'de Diplomatların Görüşmeleri, 30 Temmuz- 01 Ağustos 1975 Helsinki'de katılımcı tüm ülkelerin hükümet başkanlarının katılacağı bir imza töreninin düzenlenmesi olarak belirlenmiştir.³¹

Helsinki Müzakerelerinde konular dört ana başlık altında ele alınmış ve her ana konuya “Sepet” adı verilmiştir. “Helsinki Nihai Senedi” ise her sepetle ilgili bir antlaşma olmak üzere toplam dört antlaşmadan meydana gelmiştir.³²

²⁹ HERACLIDES, A., **Helsinki-II and its Aftermath: The Making of CSCE into an International Organization**, Pinter Publishers, London and New York, 1993, s. 5-6.

³⁰ DAVIES, a.g.e., s. 1183.

³¹ A.g.e., s.3.

³² ARMAOĞLU, F., **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010, s. 653.

Birinci sepete ait olan antlaşma, “Avrupa Güvenliği’ne Ait Meseleler” başlığıyla sunulmuş ve 35 imzacı devletin arasındaki ilişkilere rehberlik edecek 10 temel prensip belirlenmiştir. Bu temel prensipler;

- Egemen eşitlik ve egemenliğe saygı,
- Kuvvet kullanmaktan veya kullanma tehdidinden kaçınma,
- Sınırların ihlal edilmezliği,
- Devletlerin toprak bütünlüğünün korunması,
- Anlaşmazlıkların barışçı yollarla çözümü,
- İçişlerine karışmama,
- İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygı,
- Halkların eşit haklardan ve kendi kaderlerini tayin hakkından yararlanması,
- Devletler arasında iş birliği,
- Uluslararası hukuktan doğan yükümlülüklerin iyi niyetle yerine

getirilmesidir.³³

Bu sepet içerisinde ayrıca; büyük askeri manevraların ve askeri intikallerin önceden bildirimi, katılımcı sayısı 25.000’i geçen tatbikatlarda gözlemci mübadelesi ve diğer güven artırıcı önlemler adı altında, taraf ülkelerin gönüllülük esasına dayalı dört adet güven artırıcı önlem tespit edilmiştir.³⁴

İkinci sepette; ekonomi, bilim, teknoloji ve çevre konuları ele alınmıştır. Bu konular diğer sepetlerde ele alınan konulara göre daha az tartışmalı konulardır. Fakat bu alanda önem arz eden iş adamlarının serbest dolaşımı, batı ekonomisi ve komünist ekonomi arasında ticaret gibi tartışmalı konulara girilmemiştir.³⁵

³³ A.g.e., s. 653.

³⁴ ATAY, M., “Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA Üzerine)”, **Avrasya Dosyası AB Özel**, Yeni Alpoğlu Matbaası, Ankara, 1999, s.215.

³⁵ DAVY, R., “Helsinki Myths: Setting the record Straight on the Final Act of the CSCE, 1975”, **Cold War History**, Routledge Taylor and Francis Group, Vol.9., No.1, 2009, s.12.

Üçüncü sepette, farklı ülke vatandaşlarının evlenmeleri, turizmin geliştirilmesi, basın, yayın, radyo, TV konuları, kültürel ilişkiler, eğitim alanında, fikir ve bilgi mübadelesi konuları ele alınmıştır.³⁶

Üçüncü sepet, ilgilendiği konular sebebiyle uzun ve yoğun tartışmaların yaşanmasına sebep olmuştur. Bu bölüme konuların içeriği bakımından “İnsan Hakları Sepeti” adı verilmiş fakat, sepet içerisinde insan hakları kelimesi kullanılmamıştır. Sovyet yetkililer bu bölümü başlangıçta ekonomik ve kültürel işbirliği adı altında kısaca geçmeye çalışmışlar ve Nihai Senetten bütün olarak ayırmaya gayret etmişlerdir. Ama anlaşmanın sonucunda son derece isteksiz bir şekilde 17 sayfadan oluşan “İnsancıl ve Diğer Alanlarda İşbirliği” isimli antlaşmayı imzalamışlardır.³⁷

Dördüncü sepet ile, Helsinki Nihai Senedi’nin imzacı devletler tarafından tüm vatandaşlarına duyurulması, izleme toplantıları düzenlenmesi ve anlaşmaların uygulamasının gözden geçirilmesi zorunlu hale getirilmiştir.³⁸ Antlaşma metninin vatandaşlara duyurulması zorunluluğu, SSCB içinde bulunan ayrı fikirdeki kişileri cesaretlendirmiş, izleme komitelerinin çalışmaları ise Rusları rahatsız etmiştir.³⁹

Helsinki Nihai Senedinin, uluslararası hukuk açısından bağlayıcı bir antlaşma değildir. Fakat ülkelerin söz konusu belgeyi kendi hür iradeleriyle imzalamış olmaları sebebiyle belgenin siyasi bağlayıcılığı bulunmaktadır. Ülkelerin yükümlülüklerinden kaçınması veya ihlal etmesi, devletleri uluslararası kamuoyunda zor duruma sokmaktadır. Bu sebeple devletler yükümlülüklerine uygun hareket etmeye çalışmaktadırlar.⁴⁰

Fendoğlu, Helsinki Nihai Senedi’nin en önemli yönünün, devletlerarası ilişkilere rehberlik etmek üzere kabul edilen ve AGİK’in anayasasını oluşturan 10 temel ilke olduğunu belirtmektedir. Bu ilkeler ile Batı, sınırların değişmezliği, toprak bütünlüğüne saygı, insan haklarına saygı konularının, Doğu Bloğu tarafından taahhüt altına

³⁶ ARMAOĞLU, a.g.e., s.654.

³⁷ DAVY, a.g.m., s. 12-13.

³⁸ TÜRSAN, N., **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, Ağustos 1993, s.9.

³⁹ DAVY, a.g.m., s.13.

⁴⁰ KARLUK, R., **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.388.

alınmasını sağlamış ve bu durum SSCB'nin çözülmesini kolaylaştırmıştır. Batı, bu çözülmeyi “insan hakları” kelimesini kullanarak sağlamaya çalışmıştır.⁴¹

Helsinki Nihai Senedi ile II. Dünya Savaşı sonrasında Avrupa’da oluşan sınırlar karşılıklı olarak kabul edilmiştir. Bu nedenle Helsinki Nihai Senedi SSCB için II. Dünya Savaşından sonra yapılamayan, Alman Barış Antlaşmasının yerini almıştır.⁴²

Helsinki Nihai Senedi, Sovyetlerin Doğu Avrupa’yı işgalinin bir kabulü olduğu gerekçesiyle bazı araştırmacılar tarafından eleştirilmiştir ve Batı kamuoyunda SSCB’nin bir zaferi olarak algılanmıştır. Fakat zaman içerisinde görülmüştür ki, belgenin halklara duyurulması, Sovyetler Bloğu içerisindeki siyasi muhalifleri yüreklendirmesi ve izleme toplantıları vasıtasıyla insan hakları ihlallerinin dile getirilmesi Batı’nın başarısı olmuştur.⁴³

Helsinki Nihai Senedinde “İnsan Hakları” kavramı ile ilgili olarak herhangi bir koruma mekanizması geliştirilmemiş olmasına rağmen, Helsinki Nihai Senedi sonrasında icra edilen toplantı ve konferanslara bu kavram önemli bir rol oynamış ve gündemi belirleyen temel konulardan bir tanesi olmuştur.⁴⁴

1.5.2. Soğuk Savaş Dönemi (1 Ağustos 1975 - 19 Ocak 1989)

Bu dönem içerisinde Belgrad (4 Ekim 1977- 8 Mart 1978), Madrid (11 Kasım 1980- 9 Eylül 1983) ve Viyana İzleme Toplantıları (4 Kasım 1986- 19 Ocak 1989) gerçekleştirilmiştir. Bu döneme hâkim olan genel konu “insan hakları” olmuştur. İlk görüşmelerde her iki tarafta kendi tezlerini savunsalar da Madrid İzleme Toplantısı ve ardından özellikle Viyana İzleme toplantısı ile “İnsan Hakları Kavramı” en önemli konu başlıklarından bir tanesi haline gelmiştir.⁴⁵

Bu dönemde yapılan izleme toplantılarının aylarca ve yıllarca sürdüğü görülmektedir. Bunun iki sebebi vardır. Birinci neden, toplantı gündeminin çok yoğun

⁴¹ FENDOĞLU, H. T; "Güvenlik Boyutu Bağlamında Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı, <http://www.egm.gov.tr/egitim/dergi/eskisayi/36/web/anayasa_hukuku_insan_haklari/doc_dr_h_tahsinfendoolu.htm>, 26 Ağustos 09’dan aktaran S. DEMİR, “Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Harp Akademileri Basımevi, Yıl:6, Sayı:11, Haziran 2010, s.30.

⁴² DAVIES, a.g.e., s.1183.

⁴³ DAVY, a.g.m., s.1.

⁴⁴ GÖRÜM, Y., Avrupa Konseyi, AĞİT ve AB’de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu, Yayımlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006, s.209.

⁴⁵ HERACLIDES, a.g.e., s. 5.

olması, diğer neden ise, soğuk savaş zamanında “uzlaşma”⁴⁶ sağlamanın zor olmasıdır.⁴⁷

Bu dönemde ayrıca uzmanların katıldığı çeşitli konferans ve seminerler düzenlenmiştir. Bu dönem içerisinde zirve gerçekleştirilmediği için bu çalışmada sadece izleme toplantılarından ve Stockholm Konferansından (17 Ocak – 19 Kasım 1986) bahsedilecektir. Yapılan konferans ve seminerlerin zamanı, yeri ve konusu Ek-2’de görülebilir.

1.5.2.1. Belgrad İzleme Toplantısı (4 Ekim 1977- 8 Mart 1978)

Bu toplantı Helsinki Nihai Senedinden sonra gerçekleştirilen ilk toplantıdır. Bu toplantı esnasında, doğu bloğu diplomatları üzerinde kendi ülkelerinin büyük bir baskı kurduğu gözlenmiştir. Sonuç metninde, “Helsinki Nihai Senedi’nin uygulanması konusunda ülkeler arasında görüş ayrılığı bulunduğu” şeklinde kısa bir açıklama yapılmıştır.⁴⁸

Söz konusu açıklama toplantı sonucu açısından bir başarısızlık olarak görülse de, o günkü şartlar açısından bakıldığında bir başarı olarak algılanmalıdır. Bunun sebebi Belgrad toplantısı ile, ana konular üzerinde uzman toplantısı yapılması ve 1980’de Madrid’de ikinci bir izleme toplantısı yapılması kararlaştırılarak sürecin devamlılığının sağlanmasına katkıda bulunulmuş olmasıdır.⁴⁹

1.5.2.2. Madrid İzleme Toplantısı (11 Kasım 1980- 9 Eylül 1983)

1970’lerin sonlarında Batı Bloğunda üç yeni lider ortaya çıkmıştır. Bu liderler ABD Başkanı Ronald Reagan, İngiltere Başbakanı Margaret Thatcher ve Papa II. John Paul’dür. Bu üç liderin ortak yönleri komünizme karşı olmalarıydı. Bu liderler yumuşama politikalarına ölçülü yaklaşıyorlar ve 1970’li yıllarda yaşanan gelişmelerden rahatsızlık duyuyorlardı.⁵⁰

⁴⁶ AGİK’te karar alabilmek için konsensus sağlanması gerekmektedir. “Konsensus, bir kararın alınmasında hiçbir katılımcı devletin itiraz öne sürmemesidir. 1992 yılına kadar bu kural geçerliliğini korumuştur. 1992 yılında yapılan değişiklik ile “konsensus eksi bir” ve “konsensus eksi iki” kuralları getirilmiştir.

⁴⁷ OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, s.4, <<http://www.osce.org/secretariat/22624>>, (12.05.2010).

⁴⁸ A.g.e, s.4.

⁴⁹ TÜRSAN, a.g.e., s.9.

⁵⁰ DAVIES, a.g.e., s.1183.

Bu duruma, 1979 yılında, SSCB'nin Afganistan'ı işgali eklenince, Doğu ve Batı Bloğu arasındaki Detante sona ermiş, ama ilişkiler 1962 öncesindeki durum kadar gerilmemiştir. Bu döneme “Serin Savaş Dönemi” ismi verilmiş ve yeni dönem 1989 yılının sonuna kadar sürmüştür.⁵¹

İkili ilişkilerin gerginleştiği bir dönem içerisinde başlayan Madrid İzleme Toplantısı devam ederken, Polonya’da Sıkıyönetim ilan edilmesi, iki blok arasındaki tansiyonu yükseltmiş ve toplantının sekiz ay uzamasına sebebiyet vermiştir.⁵²

Madrid İzleme Toplantısı kararları silahsızlanma konusunda gelişme sağlamış, insan haklarına ait yükümlülükleri takviye etmiş ve yarı daimi özellikte çok taraflı toplantılar düzenlenmesine vesile olmuştur. AGİK’in 1984’ten 1986’ya kadar programladığı tüm buluşmalar ve özellikle Avrupa’da silahsızlanma konulu Stockholm Konferansı düzenli olarak yapılmıştır.⁵³

1.5.2.3. Stockholm Konferansı (17 Ocak – 19 Kasım 1986)

Stockholm Belgesi, Avrupa’da Güven ve Güvenlik Artırıcı Önlemler (GGAÖ) konusunda, Helsinki Nihai Senedi’nin öngördüğünden çok daha iyi, mecburi ve denetimli bir GGAÖ sistemini çalıştırmaya başlamıştır.⁵⁴

Bu antlaşmayla devletler; askeri faaliyet takvimlerini her yıl karşılıklı mübadele etmeye, belirli büyüklükteki askeri tatbikatlarla ilgili olarak ise aşağıdaki kuralları uygulamayı kabul etmişlerdir.

- 13.000 personel veya 300 tanktan fazla katılımın olduğu askeri tatbikatlar 42 gün önce bildirilecektir.
- 17.000’den fazla personelin katılacağı tatbikatlar gözetim altında tutulacaktır.
- 40.000’den fazla personelin katılacağı tatbikatların bir yıl önceden, 75.000’den fazla personelin katılacağı tatbikatların ise iki yıl önceden duyurulacaktır.⁵⁵

⁵¹ ÇAKMAK, a.g.e., s.118.

⁵² TÜRSAN, a.g.e., s.9.

⁵³ TÜRSAN, a.g.e., s.9.

⁵⁴ OSCE Handbook, s.81.

⁵⁵ TÜRSAN, a.g.e., s.11.

Türsan, Helsinki Senedinden farklı olarak bu antlaşmanın önceden bildirimler ve gözlemcilerin mübadelesi konularında zorlayıcı hükümler içerdiğini ve antlaşmada denetim ilkesinin bulunduğunu ifade etmektedir.⁵⁶

Stockholm Konferansı ile Avrupa'nın güvenliğine yönelik önemli bir adım atılmıştır.

1.5.2.4. Viyana İzleme Toplantısı (4 Kasım 1986- 19 Ocak 1989)

11 Mart 1985'de SSCB'de iktidara Mihail Gorbaçov'un geçmesi ile ABD ve SSCB ilişkilerinde yumuşama belirtileri görülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda SSCB diplomatları karşılıklı ilişkilerde daha katılımcı bir role bürünmüşlerdir. Bu durum ilk olarak kendisini Stockholm Konferansında göstermiş ve 19 Kasım 1986'da Avrupa'da GGAÖ dair, Stockholm Konferansı Belgesi kabul edilmiştir.

Stockholm Antlaşması Hükümleri gereği, ilk kez bir ABD heyeti, 28-30 Ağustos 1987'de, SSCB'nin Minsk şehrinde yapılan askeri tatbikata, bir SSCB heyeti ise, 5-7 Ekim 1987 tarihinde, Türkiye'de yapılan NATO tatbikatına gözlemci olarak katılmışlardır.⁵⁷

Bu olumlu hava içerisinde başlayan Viyana İzleme Toplantısı, önemli kazanımların elde edildiği, Doğu – Batı ilişkilerinde değişimin yansımalarının görüldüğü bir toplantı olmuştur. Madrid Toplantısından sadece birkaç ay kısa olan ve yaklaşık 27 ay süren Viyana İzleme Toplantısında, çok yoğun tartışmalar yaşanmış ve bu zamanın çoğu alınan kararlarla ilgili düzenlemeler yapmakla geçmiştir.⁵⁸

Toplantının açılış konuşmasında, SSCB Dışişleri Bakanı Eduard Shevardnadze, Moskova'da bir "İnsan Hakları Konferansı" düzenlenmesini isteyerek tüm delegeleri şaşırtmıştır. Görüşmeler olumlu bir havada geçmiş ve üçüncü sepet ile ilgili önemli kararlar alınmıştır.⁵⁹

Viyana'da gerçekleşen İzleme Toplantısı, Helsinki Nihai Senedi'nin üçüncü sepetiyle ilgili konularda anlamlı bir başarı getirmiştir. Bu toplantıyla; "ulusal azınlıklar ile kişiler arasındaki temaslar, haber alma özgürlüğü, gazetecilerin yabancı ülkelerde

⁵⁶ A.g.e., s.11.

⁵⁷ A.g.e., s.12.

⁵⁸ HERACLIDES, a.g.e., s.11-12.

⁵⁹ OSCE Handbook, s.5.

çalışma koşulları, 1989'un ilk yarısında Londra'da bir haber alma forumunun toplanması, kültürel temasların bireysel boyutu ve 1991'in ilk yarısında Krakov'da kültürel miras üzerinde bir bilimsel toplantı yapılmasına dair" kararlar alınmıştır.⁶⁰

GGAÖ sistemi insan hakları konusunda kurulan mekanizma (Viyana Mekanizması) dört aşamaya dayandırılmıştır. Bunlar;

- Diğer katılımcı devlet tarafından yapılan bilgi isteğine cevap verilmesi;
- Bireysel haller dâhil, her türlü insancıl sorunların araştırılması maksadıyla katılımcı ülkeler arasında toplantılar düzenlenmesi;
- Katılımcı ülkelerin insan hakları konusunda karşılaşılan sorunlarda diğer ülkelere bilgi vermesi;
- Konuların oluşturulan Viyana mekanizmasına uygun olarak AGİK konferanslarında tartışılması aşamalarıdır.⁶¹

Bu kararların yanı sıra Viyana Sonuç Bildirgesinde kişisel haklar ayrıntılı bir şekilde tespit edilerek, AGİK İnsani Boyut Konferansları düzenlenmesine karar verilmiştir.⁶²

Viyana'da öngörülen İnsani Boyut Konferansları; 30 Mayıs- 23 Haziran 1989'da Paris'te, 5-29 Haziran 1990'da Kopenhag'da ve 10 Eylül- 4 Kasım 1990'da ise Moskova'da gerçekleştirilmiştir.⁶³

Viyana İzleme Toplantısı'nda katılımcı ülkeler 19 Mart – 11 Nisan 1990 tarihleri arasında ekonomik işbirliğinin tartışılacağı bir toplantının düzenlenmesine de karar vermişlerdir.⁶⁴

1.5.3. Belirsizlik Dönemi (19 Ocak 1989 – 19 Kasım 1990)

Bu bölüm, karşılıklı ilişkilerde belirsizliğin hâkim olduğu ve eskiye nazaran ilişkilerin azalma kaydettiği bir dönem olmuştur. Bu kapsamda, Haziran 1989'da

⁶⁰ TÜR SAN, **a.g.e.**, s.13.

⁶¹ OSCE Handbook, s.92.

⁶² GÖRÜM, **a.g.e.**, s.210.

⁶³ TÜR SAN, **a.g.e.**, s.13.

⁶⁴ OSCE Handbook, s.5.

Paris’te toplanan AGİK İnsani Boyut Konferansının ilk toplantısında, hiçbir metin kabul edilememiştir. Bu toplantıda, Romanya’nın tüm karar metinlerini engellemiştir.⁶⁵

Bu dönem, Avrupa’da II. Dünya Savaşı’ndan sonra kurulan statükonun aniden yıkılmaya başladığı bir dönem olmuştur. AGİK’in Belirsizlik Dönemi içerisinde, Doğu Almanya’da Berlin Duvarı’nın yıkılmasıyla (9-10 Kasım 1989) Doğu Alman “Göçmen Sorunu” ortaya çıkmış, Çekoslovakya’da “Kadife Devrim”⁶⁶ meydana gelmiş, Romanya’da Çavuşesku iktidarı devrilmiş ve Macaristan’da yumuşak ihtilal⁶⁷ yapılmıştır.⁶⁸

Ortaya çıkan gelişmeler, AGİK’in bir organizasyon olarak teşkilatlanması gerektiği görüşünü ön plana çıkarmıştır. Bu görüşler ilk olarak Bonn Toplantısı’nda (19 Mart – 11 Nisan 1990) ve insani boyutlarla ilgili olarak da 5-29 Haziran 1990 arasında Kopenhag Toplantısında ortaya konulmuştur. Fakat dönemin şartları altında o gün uygulanma imkânı bulunamamıştır. Durum böyle olunca AGİK’in kurumsallaştırılması gerektiği fikirlerinin altyapısı oluşturulmuştur.⁶⁹

1.5.3.1. Bonn Toplantısı (19 Mart – 11 Nisan 1990)

Bonn Toplantısı, AGİK tarafından ekonomik ilişkiler kapsamında gerçekleştirilen ilk toplantı olmuştur.⁷⁰ Bu toplantı, beklentilerin ötesinde sonuç vermiş ve katılımcı ülkeler resmi olarak market ekonomisine geçiş, çoğulculuk ve demokrasiye geçiş konusunda söz vermişlerdir.⁷¹

Bonn Belgesi ile serbest pazar, ekonomik ve demokratik özgürlüğü vurgulayarak, planlı ekonominin (komünist ekonominin) artık sona erdiğini belirten sekiz hedef ortaya koymuştur. Bunlar;

⁶⁵ DECAUX, E., **AGİK**, (Çev. Gökçen Tunalı ALPKAYA), İletişim Yayınları, İstanbul, Şubat 1993, s.25.

⁶⁶ Kadife Devrim, 17 Kasım-29 Aralık 1989’da Çekoslovakya’da meydana gelen ve kansız bir şekilde Komünist yönetimin düşürülmesiyle sonuçlanan devrimdir.

⁶⁷ Macaristan Halk Cumhuriyeti, Macaristan’ın 1949’dan 1989 yılına kadar yani Sovyetler Birliği’nin rehberliğindeki Komünist dönemde kullanılan resmi ismiydi. Macaristan 1989 yılındaki devrimle sınırlarını Avusturya’ya açmış ülkenin isminden “Halk” kelimesini çıkararak parlamenter cumhuriyet sıfatını elde etmiştir.

⁶⁸ TÜRSAN, **a.g.e.**, s.16.

⁶⁹ HERACLIDES, **a.g.e.**, s.5.

⁷⁰ TÜRSAN, **a.g.e.**, s.18.

⁷¹ OSCE Handbook, s.5.

- Pazarların etkili işlemlerini sağlayarak, ekonomik büyümeyi kolaylaştıran parasal ve mali politikaların izlenmesi,
- Malların, sermayelerin, yatırımların serbest dolaşımını ve çevrilgen paraların karlarının transferini sağlayan uluslararası ve yurtiçi politikaların belirlenmesi,
- Fiyatlandırmanın arz ve talebe bağlı olarak şekillendiği bir “Pazar Ekonomisi” oluşturulması,
- Sosyal adalet, çalışma ve yaşam koşullarını ilerletecek politikaların belirlenmesi,
- Çevre koşullarına duyarlı uygun ekonomik büyüme ve gelişme,
- Özel mülk ve ortak mülk hakkının tanınması,
- Kamulaştırılan mülklere tazminat hakkı,
- Müşteriler ile satıcılar arasında doğrudan temas sağlanmasıdır.⁷²

1.5.3.2. Kopenhag Toplantısı (5- 29 Haziran 1990)

Viyana İzleme Toplantısı’nın sonucunda yapılması planlanan İnsanı Boyut Toplantıları’nın ikincisi olarak gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda insanların hukuku konusunda ulusların çıkarları arasındaki farklılıklar belirginleşmiştir. Toplantıda özellikle üç nokta üzerinde durulmuştur.

- Yunanistan, İsviçre, Romanya, Türkiye ve SSCB gibi AGİK ülkelerinde tutuklama ve ceza uygulamalarında insan haklarının yürümediğine dair bilgilenme,
- İdam cezasının kaldırılmasına yönelik bir inceleme,
- Avusturya, Macaristan, İtalya, Çekoslovakya ve Yugoslavya tarafından desteklenen azınlık haklarına ait öneriler konusunda bir toplantı düzenlenmesi.⁷³

Bu toplantıyla; medyanın özgürlüğü, belirli bir azınlık gruba ait vatandaşların korunması, seçimlerin şeffaflığı, dolaşım hakkı ve çocuk hakları konuları üzerinde çok önemli kararlar alınmıştır.⁷⁴

⁷² OSCE Handbook, s.88. ve Türsan, **a.g.e.**, s. 18-19

⁷³ TÜRSAN **a.g.e.**, s. 18-19.

1.5.4. Geçiş Dönemi (19 Kasım 1990- 30 Ocak 1992)

Geçiş döneminde AGİK, Avrupa Güvenlik Sisteminin oluşturulmasında önemli bir rol oynamıştır. Meydana gelen karmaşık sorunların çözümünde zorluklar yaşayan AGİK, kendi konumunun, AB ve NATO benzeri uluslararası kuruluşlarda olduğu gibi, resmi bir anlaşmayla belirlenmiş olmasına ihtiyaç duymuştur.⁷⁵

Bu dönemde, AGİK'in yeni rolünü belirlemek maksadıyla, Paris Zirvesi düzenlenmiştir. Paris Zirvesi, uluslararası antlaşma niteliğinde değildir. Sadece üye ülkelerin ortak kararını ortaya koymaktadır.

1.5.4.1. Paris Zirvesi (19-21 Kasım 1990)

19-21 Kasım 1990'da, AGİK'in 34 üyesinin⁷⁶ hükümet ve devlet başkanları, Fransa'nın başkenti Paris'te bir araya gelmişlerdir. Bu zirve, 1975'den sonra gerçekleştirilen ilk zirve olmuştur.⁷⁷

Paris Şartı, Soğuk Savaşın son döneminde imzalanmış ve yeni bir dönemin başlangıcını teşkil etmiştir. O dönemdeki sloganıyla "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı" gibi bir başlangıçla simgelenmiştir.⁷⁸ Bu toplantıda temel hak ve özgürlüklerin, insan haklarına saygının, demokrasinin, barış, istikrar ve adaletin temelinde yattığı aşağıdaki şekilde ifade edilmiştir:

“Zamanımız, halklarımızın onlarca yıldır yüreklerinde besledikleri umut ve beklentileri gerçekleştirme zamanıdır. Bunlar, insan hakları ve temel özgürlüklere dayalı demokrasiye sarsılmaz bir bağlılık, ekonomik serbesti ve toplumsal adalet yolundan elde edilecek refah ile tüm ülkelerimiz için eşit güvenlidir.”⁷⁹

Avrupalılar Paris Zirvesi'yle yeni bir Avrupa'nın nasıl şekillenmesi gerektiği konusunda temel prensipleri belirlemişlerdir. Bu kapsamda; ülkelerin bölünmez bütünlüğü, farklılıkların barışçıl yollarla giderilmesi, demokrasinin Avrupa ülkelerinin tek yönetim şekli olacağı yönünde kararlar alınmıştır.⁸⁰

⁷⁴ OSCE Handbook, s.5-6.

⁷⁵ ODELLO, M., “The Developing Legal Status of the Organisation for Security and Co-operation in Europe”, **XXII Anuario de Derecho Internacional**, 2006, s.353

⁷⁶ Doğu ve Batı Almanya birleşince AGİK'in üye sayısı 35'den 34'e düşmüştür. Paris Zirvesi'ne Arnavutluk da gözlemci statüsü ile katılmıştır.

⁷⁷ TÜRŞAN, a.g.e., s. 34.

⁷⁸ Bknz. Ek-4

⁷⁹ OSCE Handbook, s.6.

⁸⁰ ÇAKMAK, a.g.e., s. 172.

Paris Şartı'nın bir diğer özelliği ise AGİK'in kurumsallaştırılmasına karar verilmesidir. Paris Şartı'nda AGİK Sürecinin Yeni Yapı ve Kurumları başlığı altında Helsinki'de 1992'de AGİK İzleme Toplantısı'nın yapılması, dışişleri bakanlarının yılda en az bir kez toplanarak AGİK ile ilgili konuların tartışılması, Daimi Konsey'e yardım etmek için Viyana'da "Çatışmaları Önleme Merkezi"nin kurulması, katılımcı devletlerin parlamenterlerinden oluşan "AGİK Parlamenter Asamblesi"nin (AGİKPA) oluşturulması, katılan devletlerin Paris Şart'ını en geniş şekilde vatandaşlarına ulaştırması öngörülmüştür.⁸¹

Karluk; Paris Şartı sonrasında Hükümet veya Devlet Başkanlarının Toplantısı, Bakanlar Konseyi, Üst Seviye Konseyi, Daimi Konsey, Dönem Başkanlığı, Genel Sekreterlik, Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliği, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Bürosu, Çatışmaları Önleme Merkezi, Parlamenterler Asamblesi kurulmasının kararlaştırılarak AGİK'e kurumsal bir yapı verilmeye çalışıldığını belirtmiştir.⁸²

ABD, Paris Zirvesinden önce SSCB'ye Avrupa Konvansiyonel Kuvvetler Antlaşması'nın (AKKA) imzalanmasını şart koşmuştur. AKKA, zirvenin açılışından bir saat önce 19 Kasım 1990 tarihinde konuya taraf olan 22 ülkenin devlet başkanı tarafından imzalanmıştır. AKKA'nın imzalanması AGİK'in en büyük başarısı olmuştur.⁸³ Halen AKKA'nın 30 taraf ülkesi bulunmaktadır. RF 2007 yılında antlaşmanın tarafı olmaktan çekilmiştir.

Bu zirvede imzalanan Paris Şartı ile, Soğuk Savaş dönemi resmen sona ermiş ve Avrupa'daki yeni barışçı düzenin, uluslararası alandaki yerini alması açıkça istenmiştir. Paris Şartı ile, demokrasi Avrupa'nın tek siyasi yönetim şekli olarak benimsenmiştir.⁸⁴

1.5.4.2. Berlin I. AGİK Konseyi Toplantısı (19-20 Haziran 1991)

Paris Şartı'yla öngörülen düzenli toplantılara 1991 yılında başlanarak, I. AGİK Konseyi'nin ilk toplantısı 19-20 Haziran 1991 tarihlerinde Berlin'de gerçekleştirilmiştir. Bu toplantıda; Arnavutluk'un AGİK üyesi olmasına ve Helsinki

⁸¹ IŞIK, N. Ö., "AGİK Çerçevesinde Avrupa Güvenlik Sistemi", Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993, s. 35.

⁸² KARLUK, *Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar*, Turhan Kitabevi, Ankara, 2002, s.389-390.

⁸³ TÜRSAN, *a.g.e.*, s. 34.

⁸⁴ GÖRÜM, *a.g.e.*, s. 213.

Nihai Senedi'nin herhangi bir kuralının ihlal edilmesi durumunda, ortaya çıkabilecek krize müdahale edebilmek amacıyla Berlin Mekanizması'nın⁸⁵ kurulmasına karar verilmiştir.⁸⁶

Bu dönemde, Yugoslavya'da meydana gelen Hırvatistan ve Bosna Hersek savaşları, Moldova Dinyester Çatışması, Güney Osetya'da meydana gelen sivil savaş ile siyasi ortam gerginleşmiş ve AGİK bölgesinde bir kargaşa durumu meydana gelmiş, Paris Şartıyla ortaya çıkan yeni durumun beklenenden daha erken test edilmesine sebebiyet vermiştir. Bu dönemde Dağlık Karabağ bölgesindeki çatışmalar şiddetlenmiş ve AGİK ilk kez kendi üyelerinden birine yönelik bir savaş ile karşı karşıya kalmıştır.⁸⁷

1.5.5. Teşkilatlanma Dönemi (30 Ocak 1992-)

1.5.5.1. Prag II. AGİK Konseyi Toplantısı (30-31 Ocak 1992)

Bu toplantıda; eski SSCB ülkelerinden Ermenistan, Azerbaycan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan, Moldova, Tacikistan, Türkmenistan, Ukrayna ve Özbekistan AGİK'e üye olmuşlardır.⁸⁸ AGİK'in kurumlarının ve yapısının gelişiminin ilerletilmesi konulu Prag Belgesiyle yapılan kurumsal gelişim işlemleri duyurulmuştur. Bu belge ile alınan kararlar;

- Karar verme yetkisinin Üst Seviye Komitesine verilmesi,
- Varşova Serbest Seçim Ofisi'nin, Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (DKİHO) olarak yeniden isimlendirilerek, yeni kurulan demokrasilerde insan hakları uygulamalarına yardımcı olmak amacıyla kuvvetlendirilmesi,
- GGAÖ tedbirlerinin uygulanması ve başlatılmasıyla ilgili olarak Çatışmaları Önleme Merkezinin yetkilendirilmesidir.⁸⁹

Görüm; bu belgenin en önemli açılımının DKİHO'nun kurulması olduğunu belirterek, bu toplantıdan sonraki süreçte, İnsani Boyut Konferanslarının bu ofis

⁸⁵ Berlin Mekanizması, Helsinki Nihai Senedinin herhangi bir kuralının ihlal edilmesi veya daha büyük krizlerin meydana gelmesi durumunda, alınabilecek tedbirlerin içeriğini belirlemek amacıyla kurulmuştur. Berlin Mekanizması 1991 Yugoslavya Krizi ve 1993 Dağlık- Karabağ Konusunda kullanılmıştır. 1992 yılında Güvenlik İşbirliği Forumunun, 1993 yılında ise Daimi Konsey'in kurulmasıyla AGİK'in Krizler konusunda erken uyarı sistemi güçlendirilmiştir. AGİK Katılımcı ülkeleri günümüzde potansiyel krizlere dikkat çekmek için bu iki forumu kullanmaktadırlar.

⁸⁶ OSCE Handbook, s.7.

⁸⁷ A.g.e., s.7.

⁸⁸ Bknz. EK-2.

⁸⁹ OSCE Handbook, s.7.

tarafından yürütüldüğünü ifade etmiştir.⁹⁰

Paris Şartından sonra, iki yıl geçmeden savaş durumunun meydana çıkmış olması, mevcut ve potansiyel çatışmaları engelleyebilecek kurumların oluşturulmasına sebebiyet vermiştir. Bu kapsamda, Ağustos 1992’de, Cenevre’de, kararları sadece kurulmasına imza atan ülkeleri bağlayan Uluslararası Uzlaşma ve Hakemlik Mahkemesi kurulmuştur.⁹¹

Prag II. AGİK Konseyi Toplantısından sonra, 24 Mart 1992’de, Helsinki İzleme Toplantısı icra edilmiştir. Bu toplantı da Bosna Hersek, Hırvatistan ve Gürcistan AGİT’e katılmışlardır. Yeni katılan üç ülkenin de savaş durumunda bulunması ve Dağlık Karabağ’daki durumun şiddetini artırması sebebiyle ortak bir konferansın toplanması kararlaştırılmıştır. Bu durum çok başkanlı Minsk Grubu’nun oluşturulmasına sebebiyet vermiştir. Ayrıca aynı toplantıda Açık Semalar Antlaşması imzalanmıştır.⁹²

1.5.5.2. Helsinki Zirvesi (9-10 Temmuz 1992)

Helsinki’de icra edilen Zirve’nin sonuç belgesinin adı “Değişimin Güçlükleri” başlığını taşımaktadır ve belge 12 bölümden oluşmaktadır. 1992 Helsinki Zirvesinde, 1990 Paris Şartıyla kurulması kararlaştırılan yapıya hayat verilmiştir.

Belgenin birinci bölümü, AGİK kurumunun yapısının ve kurumlarının güçlendirilmesi başlığını taşımaktadır. Bu bölümde; Devlet Başkanları Zirvelerinin, Paris Şartında belirtildiği gibi, iki yılda bir yapılması, AGİK Konsey’inin teşkilatın temel karar alma ve yönetim organını oluşturduğu, Yüksek Seviye Komitesi’nin Zirveler ile AGİK Konseyi arasında kalan sürede denetim, yönetim ve koordine konularında Konseyin temsilcisi gibi hareket etmesi, Dönem Başkanı’nın, Konsey ve Yüksek Seviye Komitesi adına devam eden faaliyetlerin koordinesinden sorumlu olduğu, bir krizle ilgili olarak destek sağlamak amacıyla, dönem başkanının kendisine özel temsilci atayabileceği ve Konseyin Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri atayabileceği belirtilmiştir.⁹³

⁹⁰ GÖRÜM, a.g.e., s. 215.

⁹¹ OSCE Handbook, s.7.

⁹² A.g.e., s.8.

⁹³ HELSİNKİ BELGESİ, CSCE Helsinki Document 1992 The Challenges of Change, s.6-8, <<http://www.osce.org/mc/39530>>, (10.01.2011).

Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri, azınlıkların korunması ve bu sebepten kaynaklanan çatışmaların azaltılmasını hedeflemektedir. Bu yeni birimin oluşturulmasıyla katılımcı devletler, insan hakları konusunda yükümlülüklerini AGİK Belgeleri çerçevesinde bir kez daha teyit etmişlerdir. Bu mekanizma, "erken uyarı" ve "erken eylem" sistemi ile formüle edilmiştir.⁹⁴ Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri'nin işleyiş yapısı ve görevleri, belgenin ikinci bölümünde kapsamlı olarak açıklanmıştır.

Haftalık görüşmeler yaparak askeri güvenlik konularında danışmanlık görevini yerine getirmek amacıyla Viyana'da Güvenlik ve İşbirliği Forumu oluşturulmuştur.⁹⁵

Bu belge ile, AGİK'e erken uyarı, çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi konularında yeni görevler verilmiştir.⁹⁶ Bu yeni görev kapsamında AGİK'in dört farklı barışı koruma operasyonu icra edebileceği açıklanmıştır. Bunlar;

- BM Barış Gücü Operasyonu tarzında klasik silahlı kuvvetler konuşlandırarak uygulanan barış gücü operasyonu,
- Silahsız gözlemcilerden oluşan barışı koruma operasyonu;
- yukarıda sıralanan iki tipin karışımı şeklindeki barışı koruma operasyonu,
- Diğer uluslararası kuruluşlar ile birlikte ani müdahale operasyonlarını da içeren barışı koruma operasyonudur.⁹⁷

Bu kapsamda ilk uzun süreli misyon, Ağustos 1992'de, Kosova, Sancak ve Voyvodina'ya gönderilmiştir. Başka bir misyon ise, çatışan taraflar arasında görüşmelerin ilerletilmesini sağlamak amacıyla, 1992 yılının sonunda Gürcistan'a gönderilmiştir. Bunu Estonya, Litvanya ve Moldova misyonları izlemiştir. Ev sahibi ülkelere uzun dönemli misyonlar ile destek ve uzmanlık sağlanması AGİK'in başarılı bir yeniliği olmuştur.⁹⁸

Rusya Federasyonu (RF), AGİK'in uluslararası barış gücü operasyonu icra

⁹⁴ GÖRÜM, a.g.e., s. 215.

⁹⁵ OSCE Handbook, s.8.

⁹⁶ HELSİNKİ BELGESİ, CSCE Helsinki Document 1992 The Challenges of Change, s.12-13, <<http://www.osce.org/mc/39530>>, (10.01.2011)

⁹⁷ MILINKOVIC, B., "OSCE Peacekeeping: Still waiting to perform", Helsinki Monitor, no.3, 2004, s.194.

⁹⁸ OSCE Handbook, s.8.

ederek etkinliğini arttırması gerektiği konusunda pek çok kez öneri sunmuştur. RF'nin bu önerilerinin ardında, NATO'nun etkinliğini azaltma düşüncesi yatmış ve söz konusu teklifler, diğer katılımcı ülkelerin kabul etmemesi sebebiyle uygulamaya geçirilmemiştir.⁹⁹

Bu yeniliklerin yanı sıra, Aralık 1992'de Stockholm'de düzenlenen üçüncü AGİK Konsey toplantısında, Dışişleri Bakanları Genel Sekreterlik makamının oluşturulmasına karar vermişlerdir. Aralık 1993'te düzenlenen Roma Konsey Toplantısında; Paris Şartı ile Prag'da kurulan Genel Sekreterliğin Viyana'ya taşınmasına karar verilmiştir.¹⁰⁰

1.5.5.3. Budapeşte Zirvesi (5-6 Aralık 1994)

Budapeşte Zirvesinde, katılımcı ülkeler AGİK isminin AGİT şeklinde değiştirilmesine karar vermişler ve bu karar 1 Ocak 1995'ten itibaren uygulamaya konulmuştur. Bu kararla AGİK bir konferans olmaktan çıkıp örgüt niteliği kazanmıştır. Bu kararın bir parçası olarak, AGİK Konseyinin ismi Bakanlar Konseyi olarak, Yüksek Seviye Komitesi'nin adı Kıdemliler Konseyi, Daimi Komite'nin ismi ise Daimi Konsey olarak değiştirilmiştir. Alınan kararlar herkes tarafından bilindiği için, isimlerdeki değişiklikler, AGİK'in yapısında veya AGİK kurumlarının statüsünde bir değişiklik yaratmamışlardır.¹⁰¹

1994 Budapeşte belgesi, AGİT'in teşkilat olarak güçlendirilmesini, Avrupa'nın geleceğinde önemli bir rol oynamasını ve Avrupa'da istikrarın yerleşmesine katkıda bulunmasını hedeflemiştir.¹⁰²

Budapeşte Belgesi'nin "Bölgesel Konular Bölümünde", Dağlık Karabağ Sorunu hakkında katılımcı ülkeler, 12 Mayıs 1994'te, çok başkanlı Minsk Grubu'nun başkanlarından Rusya'nın öncülüğünde imzalanan ateşkes antlaşmasından memnuniyet duyduklarını ifade etmişlerdir. Bu ateşkes ile birlikte taraflar, direk teması da içeren yoğunlaştırılmış diyalog safhasına geçmişlerdir. Bu bağlamda, katılımcı ülkeler başta Rusya olmak üzere, Minsk Grubunun tüm üyelerine katkılarından ötürü şükranlarını

⁹⁹ MILINKOVIC, a.g.m., s.194-198.

¹⁰⁰ OSCE Handbook, s.8.

¹⁰¹ OSCE Handbook, s.8.

¹⁰² GÜRKAYNAK, M., "Avrupa'da Savunma ve Güvenlik", Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004, s. 153.

sunmuşlardır. Bununla birlikte, her iki ülkenin de içerisinde bulunan çok sayıda mülteci sebebiyle, insani yardıma ihtiyaçları bulunduğu dikkat çekilmiştir. Ayrıca, katılımcı ülkeler, barışın devamını sağlamak maksadıyla, AGİT tarafından barışı koruma kuvveti oluşturulması hususunda politik arzularını beyan etmişlerdir. Barışı Koruma Kuvvetinin hazırlanması görevi Minsk Grubunun Eş Başkanları ve AGİT dönem başkanına verilmiştir.¹⁰³

1.5.5.4. Lizbon Zirvesi (2-4 Aralık 1996)

Lizbon zirvesinde 54 katılımcı devlet tarafından Avrupa'da 21.yüzyılda ortak ve kapsamlı güvenlik kavramı isimli bildiri kabul edilmiştir. Bildiride üye ülkelerin güvenliğine yönelik tehditler kaydedilmiş ve bu tehditleri ortadan kaldırmak için ortak işbirliğinin önemliliği özel olarak vurgulanmıştır.¹⁰⁴

Oluşturulan ortak güvenlik modeli kapsamında, devlet ve hükümet başkanları aşağıdaki taahhütlerde bulunmuşlardır;

- Helsinki Nihai Senedinde, Paris Şartında ve diğer AGİK/ AGİT belgelerinde kabul edilen taahhüt ve ilkelerin tam anlamıyla uygulanabilmesi için dayanışma içinde hareket etmek,
- Güvenliği tehlikeye giren bir katılımcı ülke ile AGİT sorumlulukları çerçevesinde ve AGİT prosedür ve araçlarını kullanarak danışmalarda bulunmak ve ortak değerlerin korunması için gereken önlemleri düşünmek,
- Katılımcı bir ülkenin toprak bütünlüğü ve bağımsızlığını tehdit eden ve uluslararası yasaları ihlal ederek kuvvet kullanan diğer bir katılımcı ülkeye destek vermemek,
- Askeri yapılara ve/veya uyarlamalara ait olup olmadıklarına bakılmaksızın, tüm katılımcı ülkelerin güvenlik konusundaki endişelerine önem vermek.¹⁰⁵

Ayrıca, 1996 Lizbon Belgesinin Birinci Eki'nde, AGİT Dönem Başkanı'nın DKS ile ilgili açıklaması bulunmaktadır. Bu açıklamada; AGİT Dönem Başkanı Azerbaycan'ın toprak bütünlüğü konusu ve DKS'nin çözümü hakkında iki yıldır bir

¹⁰³ BUDAPEŞTE BELGESİ, s.6-7.

¹⁰⁴ LİZBON BELGESİ, **Lisbon Document 1996**, s.10, <<http://www.osce.org/mc/39539>>, (10.01.2011).

¹⁰⁵ **A.g.b.**, s.10.

gelişme kaydedilemediğini ve Minsk Grubunun bir antlaşma oluşturma yönündeki tüm çabalarının başarısızlıkla sonuçlandığını belirtmektedir.¹⁰⁶

Bununla birlikte AGİT Dönem Başkanı, hazırlanacak antlaşmada bulunması gereken üç hususu Ermenistan dışında tüm katılımcı ülkelerin onayladığını belirterek bu durumu Lizbon Belgesinde yazmıştır. AGİT’e üye ülkelere göre yapılacak antlaşmada bulunması gereken hususlar; Azerbaycan ve Ermenistan’ın toprak bütünlüğünün korunması, Dağlık Karabağ’a Azerbaycan içerisinde en yüksek düzeyde otonomi verilmesi ve Dağlık Karabağ halkı için sürekli güvenliğin tesis edilmesi konularıdır.¹⁰⁷

1.5.5.5. İstanbul Zirvesi (18-19 Kasım 1999)

"AGİT İstanbul Zirvesi", AGİT’e üye devletlerin başkanlarının katılımıyla, 18-19 Kasım 1999 tarihleri arasında İstanbul’da gerçekleştirilmiştir. AGİT İstanbul Zirvesi’nde “Avrupa Güvenlik Şartı” adlı belge kabul edilmiştir.¹⁰⁸

İstanbul Zirvesi esnasında Rusya Federasyonunda Çeçenistan Krizi yaşanıyordu. Bu zirvede AGİT tarafından, uluslararası toplumun iç çatışmalara müdahale etmesini kolaylaştıran bir yaklaşımla “Avrupa Güvenlik Şartı” hazırlanmıştır. RF, yaşadığı kriz nedeniyle bu duruma karşı çıkmış ve AGİT İstanbul Zirvesi, Çeçenistan harekâtının gölgesinde sona ermiştir.¹⁰⁹

Rusya Başkanı Boris Yeltsin, Çeçenistan konusunda yapılan tartışmalar sebebiyle Zirveyi erken terk ederek ülkesine dönmüş, fakat kendisi adına çalışmalarla diplomatları katılmışlardır. Bu duruma rağmen Rusya, Çeçenistan’a AGİT Misyonunun görevlendirilmesini kabul etmiş ve AKKA Antlaşması Sonuç Bildirgesine katılmıştır.¹¹⁰

İstanbul Zirvesinde, beş adet AGİT belgesi imzalanmıştır. Bunlar; Avrupa Güvenlik Şartı, AKKA Uyarılma Anlaşması, AKKA’nın adaptasyonuna ilişkin Nihai Senet, Güven ve Güvenlik Arttırıcı Önlemlere İlişkin Viyana Belgesi ve İstanbul Zirve Deklarasyonu’dur. 21. yüzyıl Avrupa’sı için bir güvenlik modeli olan İstanbul Şartı, üye

¹⁰⁶ A.g.b., s.15.

¹⁰⁷ A.g.b., s.15.

¹⁰⁸ TÜRKER, H., **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007, s.168-169.

¹⁰⁹ Sezgin, Ö. “AGİT ve Türkiye”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2002, s. 53.

¹¹⁰ HÜRRİYET GAZETESİ, “Yeltsin Gönül Aldı”, 20 Kasım 1999, <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/11/20/158015.asp>>, (11.01.2011).

lkeler arasında işbirliğine dayalı ilişkiler ve daha güvenli bir AGİT alanı yaratılması için de rehber niteliği taşıtmaktadır. şart ayrıca, barış, istikrar ve özgürlüğün hüküm sürdüğü serbest, demokratik ve daha fazla bütünleşmiş bir AGİT alanı yaratılması açısından sağlam bir teminat niteliğindedir.¹¹¹

Avrupa Güvenlik şart'ıyla, AGİT'in çatışmaların nlenmesine ilişkin teşkilat etkinliği artırılmaya çalışılmıştır. Bu kapsamda, AGİT içinde yeni birimler oluşturulmuş ve savaşta zarar gören halka yardımcı olunmaya çalışılmıştır. Ülkelerarası işbirliğinin geliştirilmesi gerektiği üzerinde duran şart, ülkelerin hala çatışma riski altında olduğunu, uluslararası terrisme, radikal örgütlere, organize suçlara ve uyuşturucu trafiğine karşı birlikte hareket edilmesi gerektiğini belirtmiştir. Katılımcı ülkenin tamamı bu belge ile demokrasi, hukukun üstünlüğü, insan haklarına saygı temelinde kendi bölgelerinde barış ve istikrarın güçlendirilmesine katkıda bulunacaklarını, azınlık haklarının korunması ve geliştirilmesine yardımcı olacaklarını kabul etmişlerdir.¹¹²

Bu zirvede, "Hızlı Destek ve işbirliği Takımları" adı altında kriz çıkmadan müdahalede bulunabilecek AGİT birimi oluşturulmuştur. Fakat bu birimin, her hangi bir müdahalede bulunmadan önce BM'nin izninin alınması gerektiği belirtilmiştir.¹¹³

1999 İstanbül Zirvesinde, katılımcı lkeler, Diğer Uluslararası ve Bölgesel Organizasyonlar ile Güvenlik işbirliği Platformunu oluşturmuşlardır. O tarihten itibaren AGİT, diğer uluslararası kuruluşlar olan BM, AB, Avrupa Konseyi ve NATO ile ortaklaşa çalışmalar gerçekleştirmektedir. Söz konusu işbirliği; yüksek seviyeli politik diyalogdan, saha görevinde müşterek projelerin uygulanmasına kadar geniş bir alanda uygulanmaktadır.¹¹⁴

AGİT İstanbül Zirvesinin sonunda, 43 maddelik bir bildirge yayınlanmıştır. Bu bildirmede; Dağlık Karabağ sorunuyla ilgili olarak, soruna kalıcı ve kapsamlı bir çözüm bulunabilmesi için süreci hızlandırma olanağı yaratan, iki ülke cumhurbaşkanlarının yoğun diyalogundan övgüyle bahsedilmiş, AGİT Minsk

¹¹¹AGİT İSTANBÜL ZİRVESİ SONUÇ BELGESİ, 18-19 Kasım 1999, <<http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html>>, (11.01.2011).

¹¹² CAVADOV, R., "Karabağ Sorunu erevesinde AGİT- Azerbaycan İlişkileri", Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006, s.11.

¹¹³ ÇAKMAK, a.g.e., s. 173-174.

¹¹⁴ OSCE Handbook, s.9.

Grubu'nun da dahil olduğu görüşmelere yeniden başlanması umudunda olduğu, bu diyalogun tamamen desteklendiği ve devamının teşvik edildiği vurgulanmıştır. Ayrıca, DKS'nin çözümlenebilmesi için hala en uygun format olan AGİT ve Minsk Grubu'nun hazır olduğu belirtilerek, Ermenistan ve Azerbaycan cumhurbaşkanlarının Karabağ sorununa kalıcı çözüm bulunmasına yönelik çabaları övülmüştür.¹¹⁵

1.5.5.6. Astana Zirvesi (1-2 Aralık 2010)

Zirve, Kazakistan'ın başkenti Astana'da düzenlenmiştir. Bu zirvenin sonucunda Kazakistan'ın çabalarına rağmen bir antlaşma metni imzalanamamıştır. Antlaşma metninin imzalanamamasının temel sebebinin, Rusya ile Gürcistan arasındaki sorun ve Özbekistan'ın da zirvenin nihai deklarasyonuna imza atmaması olduğu görülmüştür.¹¹⁶

Zirvede sadece bir bildirge yayınlanmıştır. Bu bildirge, taraflar arasındaki görüş ayrılıkları yüzünden çok tartışılmış ve Nazarbayev'in basın toplantısı yaklaşık on saat ertelenmiştir. Bu belgede, "İnsan haklarına, temel özgürlüklere, demokrasiye ve hukukun üstünlüğüne saygı gösterilmeli ve bu saygı güçlendirilmelidir" ifadesi yer almıştır. Ayrıca, "AGİT bölgesinde mevcut sorunların barışçı yolla, görüşmelerle belirlenmiş formatlarla, çözümü yönünde gayretlerin artırılmasının önemine" vurgu yapılmıştır.¹¹⁷

Hazırlanan ortak bildiride, taraf ülkeler AGİT değerlerine olan bağlılıklarını bir kez daha teyit etmişler, fakat yaşanan ya da yaşanması muhtemel ortak çatışmalara karşı ortak bir eylem planının kabulüne yanaşmamışlardır. Oğan; bunun temel nedeninin, Moldova (Dinyester Yanı), Gürcistan (Abhazya ve Güney Osetya) ve Azerbaycan (Dağlık Karabağ) gibi üye ülkeler arasındaki sorunlardan kaynaklandığını, Özbekistan'ın ise, deklarasyon içeriğiyle mutabık olmadığı gerekçesiyle AGİT-Astana deklarasyonunu imzalamadığını belirtmiştir. Özbekistan bu kararıyla, AGİT'in

¹¹⁵ AGİT İSTANBUL ZİRVESİ SONUÇ BELGESİ, 18-19 Kasım 1999, <<http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html>>, (11.01.2011)

¹¹⁶ OĞAN, S., "AGİT Kazakistan Zirvesi ve Sonuçları", Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 7 Aralık 2010, <<http://www.turksam.org.tr/yazdir2266.html>>, (11.01.2011)

¹¹⁷ ASKER, A., "Astana AGİT Zirvesinden Geriye Ne Kaldı?", 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 07.12.2010, <http://www.21yyte.org.tr/yazi5936-Astana_AGIT_Zirvesinden_Geriye_Ne_Kaldi.html>, (11.01.2011).

Kırgızistan’da Özbeklere yönelik şiddet eylemlerinde yeterli önlem almadığını vurgulamak istemiş ve AGİT’i daha etkili olması için protesto etmiştir.¹¹⁸

Şahinoğlu; Astana Zirvesi ile ilgili olarak yazmış olduğu yazısında, Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanlarının toplantı sırasında bir araya bile gelmediklerini, Dağlık Karabağ Sorununun çözümü konusunda bir teklifte bulunulmadığını, Kazakistan’ın AGİT Başkanlığına geldiğinde toprak ihlaline dayanan sorunların çözümüne katkı sağlayacağına söz vermiş olmasına rağmen, Dağlık Karabağ Sorunu, Güney Osetya Sorunu ve Dinyester Sorunu’na çözüm bulamadığını belirterek, Minsk Grubu’nun başarısız olduğunu vurgulamış ve bölgede savaş çıkabileceği uyarısında bulunmuştur.¹¹⁹

Oğan ise; Ermenistan lideri Serj Sarkisyan’ın zirve esnasında yapmış olduğu açıklamalar sebebiyle, DKS’nin çözüm sürecinde daha kötü bir duruma gelindiğini ifade etmektedir. Serj Sarkisyan, Zirve’de yapmış olduğu konuşmasında, Azerbaycan’ı çözümsüzlüğün sebebi olarak göstermiş ve Dağlık Karabağ bölgesini tanıyabileceklerini beyan etmiştir. Bunun üzerine Azerbaycan Devlet Başkanı İlham Aliyev, Dağlık Karabağ’ın tarihi Azerbaycan toprağı olduğunu beyan etmiş ve Azerbaycan’ın sorunun AGİT prensiplerine uyularak barışçıl şekilde çözülmesini istediğini beyan etmiştir.¹²⁰

¹¹⁸ OĞAN, S., “AGİT Kazakistan Zirvesi ve Sonuçları”, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, 7 Aralık 2010, <<http://www.turksam.org/tr/yazdir2266.html>>, (11.01.2011)

¹¹⁹ ŞAHİNOĞLU, E., “Astana Zirvesi Karabağ’a Çözüm Bulamadı. Şimdi Ne Olacak?”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 06. 12. 2011, <http://www.21yyte.org/tr/yazi5931-Astana_Zirvesi_Karabaga_Cozum_Bulamadi_Simdi_Ne_Olacak.html>, (11.01.2011)

¹²⁰ OĞAN, a.g.m.

doküman bulunmadığını ifade etmekte ve AGİT'in işleyiş yapısının üç temel kategori altında incelenebileceğini vurgulamaktadır.¹²¹ Bu kategoriler;

- Tartışma ve Karar Alma Organları
- Çalışma Yapısı ve Kurumlar
- AGİT ile Bağlantılı Yapılar'dır.

Aşağıda sunulan şekil incelendiğinde, AGİT'in tartışma ve karar alma organlarının; Zirve, Bakanlar Konseyi, Daimi Konsey ve Ekonomik Forum olduğu görülmektedir. Dönem Başkanı AGİT'in başında bulunmakla birlikte, karar organlarının ihtiyaç duyduğu faaliyetleri koordine eden bir yapıyı yürütmektedir. AGİT Dönem Başkanına bağlı olarak çalışan tüm kurumlar ise, AGİT'in çalışma yapısı ve kurumlarını oluşturmaktadır. AGİT ile bağlantılı kurum olarak ise AGİT Parlamenterler Asamblesi (AGİTPA) görülmektedir.

2.1.1. AGİT'in Tartışma ve Karar Alma Organları

2.1.1.1. Zirveler, İzleme Toplantıları ve Gözden Geçirme Toplantıları

Çizelge 2.1. AGİT Zirveleri

Sıra Nu.	Tarih	Yer	Sonuç Belgesinin Başlığı
1	30 Temmuz 1975 – 1 Ağustos 1975	Helsinki	Helsinki Nihai Senedi
2	19-21 Kasım 1990	Paris	Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı
3	9-10 Temmuz 1992	Helsinki	Değişime Meydan Okumalar
4	5-6 Aralık 1994	Budapeşte	Yeni Bir Dönemde Gerçek Ortaklık
5	2-3 Aralık 1996	Lizbon	21. Yüzyıl Avrupası İçin Ortak ve Kapsamlı Güvenlik Modeli
6	18-19 Kasım 1999	İstanbul	Avrupa Güvenlik Şartı
7	1-2 Aralık 2010	Astana	Güvenlik Topluluğuna Doğru

Kaynak: AGİT Resmi Web Sitesi, Summits, < <http://www.osce.org/mc/43197> >, (07.02.2011).

a) **Zirve:** AGİT'in en yüksek dereceli karar alma organı zirvelerdir. Bu zirvelerde katılımcı devletler hükümet başkanları tarafından en yüksek politik düzeyde temsil edilmektedirler. İlk zirve 1 Ağustos 1975'te Helsinki'de son zirve ise 1-2 Aralık 2010 tarihinde Kazakistan'ın başkenti Astana gerçekleştirilmiştir.¹²²

¹²¹ Odello, **a.g.m.**, s. 381.

¹²² AGİT Resmi Web Sitesi, Summits, < <http://www.osce.org/mc/43197> >, (07.02.2011).

Zirveler katılımcı ülkelerin delegasyonlarının yanı sıra, Akdeniz ve Asya'da yer alan işbirlikçi devletlerin delegasyonlarına, diğer uluslararası kuruluşlara ve sivil toplum örgütlerine de açıktır.¹²³

Paris Şartıyla Zirvelerin iki senede bir kez yapılması hedeflenmiştir. Bu şarta başlangıçta uyulsa da son dönemde uyulmadığı görülmektedir.

b) **İzleme Toplantısı:** Helsinki Nihai Senedi'nde ülkelerin hangi sıklıkta bir araya geleceği veya tekrar ne zaman bir zirve gerçekleştirileceği gibi konularda bir antlaşmaya varılamamıştır. Bununla birlikte taraf ülkeler belirli konularda ortak çalışmalar yapılmasına, konferanslar düzenlenmesine ve üye ülkeler arasında toplantıların devam etmesine karar vermiştir. Bu toplantılara İzleme Toplantısı adı verilmiştir.¹²⁴

1977 yılından 1992 yılına kadar geçen sürede dört adet izleme toplantısı icra edilmiştir. Bu toplantılar; Belgrad (4 Kasım 1977- 9 Mart 1978), Madrid (11 Kasım 1980 – 9 Ekim 1983), Viyana (4 Kasım 1986 – 19 Ocak 1989) ve Helsinki (24 Mart – 8 Temmuz 1992) izleme toplantılarıdır.¹²⁵

Dikkat edilecek olursa Helsinki İzleme Toplantısının diğerlerine nazaran daha kısa sürdüğü görülmektedir. Bunun sebebi Paris Zirvesinde alınan kararlardır. 19-21 Kasım 1990 tarihinde AGİK'e üye ülkeler Paris Zirvesinde tekrar bir araya gelerek Soğuk Savaş sonrasında AGİK'in nasıl şekilleneceği ortaya koymuşlar ve AGİK'in kurumsallaşmasıyla ilgili kararlar almışlardır. Alınan kararlar çerçevesinde izleme toplantılarının iki yılda en az bir kez yapılmasına ve en çok üç ay sürmesine karar verilmiştir. 5-6 Aralık 1994 tarihinde Budapeşte Zirvesi ile AGİK teşkilatlanmasını tamamlayarak AGİT haline gelmiştir. Budapeşte Zirvesinde alınan kararlar çerçevesinde izleme toplantısının ismi, gözden geçirme toplantısı olarak değiştirilmiş ve bu toplantıların zirve öncesinde yapılmasına karar verilmiştir.¹²⁶

c) **Gözden Geçirme Toplantısı:** Gözden geçirme toplantısı, zirve öncesinde diplomatların bir araya gelerek, zirvede liderler tarafından karara varılacak konular üzerinde yapmış oldukları çalışma toplantılarına verilen isimdir. Bu toplantılar

¹²³ OSCE Handbook, s.13.

¹²⁴ A.g.e., s.3-4.

¹²⁵ A.g.e., s.14

¹²⁶ AGİT Resmi Web Sitesi, Review Meetings, < <http://www.osce.org/node/43198> >, (04.04.2012).

esnasında ortak karar metni büyük oranda oluşturulmakta, fakat imzalanması işlemi zirve esnasında devlet başkanları tarafından yapılmaktadır.

1994-1999 yılları arasında beş adet “Gözden Geçirme Toplantısı” icra edilmiştir. Bunlar; Budapeşte (10 Ekim-02 Aralık 1994), Viyana (4-22 Kasım 1996), Lizbon (29 Kasım 1996), Viyana (20 Eylül-10 Ekim 1999) ve İstanbul (8-10 Kasım 1999) Gözden Geçirme Toplantıları’dır.

2.1.1.2. Bakanlar Konseyi

Eski adı AGİK Konseyi olan “Bakanlar Konseyi” her yılın sonuna doğru AGİT’e üye ülkelerin dışişleri bakanlarının bir araya gelmesi ile toplanmakta ve AGİT ile ilgili kararlar almaktadır.¹²⁷

Bakanlar Konseyi, Zirveler arasında geçen sürede AGİT’in merkezi karar alma ve yürütme organı’dır. Bakanlar Konseyi, Devlet Başkanları Zirvesinin yapılacağı yılların haricinde yılda bir kere toplanmaktadır. Bakanlar Konseyi toplantısı, Dönem Başkanı’nın görev süresinin sonuna doğru ve Dönem Başkanlığı görevini sürdüren ülkenin başkentinde yapılmaktadır. Son dönemde zirvelerin giderek azalan sıklıklarda toplanması sebebiyle, Bakanlar Konseyi AGİT’in yönetiminde daha fazla rol oynamaktadır.¹²⁸

Bakanlar Konseyi “Dışişleri Bakanları Konseyi” adı altında 1990 Paris Zirvesinde kurulmuştur. 1992 Helsinki Belgesi ile bu konsey AGİK’in merkezi karar alma ve yönetim organı haline getirilerek, ağırlığını çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi konularına vermiştir. 1994 Budapeşte Zirvesi ile “Bakanlar Konseyi” bugünkü ismini almış ve AGİT içerisindeki merkezi rolü sürdürülmüştür.¹²⁹

Bakanlar Konseyi; AGİT’in teşkilat yapısı içerisinde yer alan zirveler hariç tüm kuruluş ve organlar hakkında karar verme ve işlerini yönlendirme yetkisine sahiptir. Bakanlar Konseyi, bir müzakere organı olmasına rağmen genellikle Daimi Konsey ve Güvenlik İşbirliği Forumu tarafından alınan kararları kabul etmektedir. Bakanlar Konseyi, Dönem Başkanı’nın işlerini özetleyen resmi raporlar almakta ve

¹²⁷ AGİT Resmi Web Sitesi, Ministerial Councils, < <http://www.osce.org/mc/43196> >, (04.04.2012).

¹²⁸ Osce Handbook, s.15.

¹²⁹ AGİT Resmi Web Sitesi, Ministerial Councils, < <http://www.osce.org/mc/43196> >, (04.04.2012).

Dışişleri Bakanlarının konuşmaları için oluşturulmuş bir forum gibi hareket etmektedir.¹³⁰

Çizelge 2.2. Bakanlar Konseyi Toplantıları

Sıra Nu.	Tarih	Yer	Açıklamalar
1	3-7 Temmuz 1975	Helsinki	Helsinki Konsültasyonları
2	1-2 Ekim 1990	New York	Dışişleri Bakanları Toplantısı
3	19-20 Haziran 1991	Berlin	1'inci AGİK Konseyi Toplantısı
4	10 Eylül 1991	Moskova	Ek Toplantı (Estonya, Litvanya ve Letonya'nın üyeliğe kabulü)
5	30-31 Ocak 1992	Prag	2'nci AGİK Konseyi Toplantısı
6	24 Mart 1992	Helsinki	Ek Toplantı (Slovenya, Hırvatistan, Gürcistan ve Slovenya'nın üyeliğe kabulü)
7	14-15 Aralık 1992	Stockholm	3'üncü AGİK Konseyi Toplantısı
8	30 Kasım 1993 – 1 Aralık 1993	Roma	4'üncü AGİK Konseyi Toplantısı
9	7-8 Aralık 1995	Budapeşte	5'inci Bakanlar Konseyi Toplantısı
10	18-19 Aralık 1997	Kopenhag	6'ncı Bakanlar Konseyi Toplantısı
11	2-3 Aralık 1998	Oslo	7'inci Bakanlar Konseyi Toplantısı
12	27-28 Kasım 2000	Viyana	8'inci Bakanlar Konseyi Toplantısı
13	3-4 Aralık 2001	Bükreş	9'uncu Bakanlar Konseyi Toplantısı
14	6-7 Aralık 2002	Porto	10'uncu Bakanlar Konseyi Toplantısı
15	10-11 Aralık 2003	Maastricht	11'inci Bakanlar Konseyi Toplantısı
16	6-7 Aralık 2004	Sofya	12'inci Bakanlar Konseyi Toplantısı
17	5-6 Aralık 2005	Lubliyan	13'üncü Bakanlar Konseyi Toplantısı
18	4-5 Aralık 2006	Brüksel	14'üncü Bakanlar Konseyi Toplantısı
19	29-30 Kasım 2007	Madrid	15'inci Bakanlar Konseyi Toplantısı
20	4-5 Aralık 2008	Helsinki	16'ncı Bakanlar Konseyi Toplantısı
21	1-2 Aralık 2009	Atina	17'nci Bakanlar Konseyi Toplantısı
22	6-7 Aralık 2011	Vilnius	18'inci Bakanlar Konseyi Toplantısı

Kaynak: AGİT Resmi Web Sitesi, Bakanlar Konseyi Toplantıları, < <http://www.osce.org/mc/43196> >, (11.01.2012)

2.1.1.3. Daimi Konsey

Daimi Konsey, haftalık olarak Viyana'da bulunan Hofburg Kongre Merkezinde toplanmaktadır. Daimi Konsey, AGİT ile ilgili işlerin düzenli bir şekilde yürütülmesinden sorumludur. Bu kapsamda Daimi Konsey 1992 yılından itibaren bir karar mekanizması ve politik danışmanlık merkezi olarak hizmet vermektedir.¹³¹

¹³⁰ A.g.e., s.15.

¹³¹ AGİT Resmi Web Sitesi, Permanent Council Overview, < <http://www.osce.org/pc/43182> >, (04.05.2012).

Konsey'in başkanlığını AGİT Dönem Başkanı olan ülkenin Daimi Temsilcisi yapmakta ve bünyesinde AGİT üyesi ülkelerin diplomatlarından oluşan ülke delegasyonlarını barındırmaktadır. Daimi Konsey'de üye ülkelerin daimi temsilcileri müzakere yapmakta ve AGİT ile ilgili konularda karara varmaktadırlar. Burada AGİT'in üç boyutlu güvenlik kavramına uygun olarak her türlü konu görüşülmektedir. Herhangi bir konunun gündeme getirilmesi konusunda üye ülkeler eşit hakka sahiptirler.¹³²

Daimi Konsey; başkanlık, sekretarya, kuruluşların başkanları ve saha operasyonlarından devamlı olarak raporlar almaktadır. Bazı durumlarda devlet ve hükümet başkanları Daimi Konsey'in "özel" oturumlarına başkanlık etmektedirler. Özel öneme sahip konular, özel oturumlarda tartışılmakta ve bu oturumlarda katılımcı ülkeler dışişleri bakanları tarafından temsil edilmektedirler.¹³³

Sürekli görev yapacak bir organa ihtiyaç ilk kez, AGİK'in 1990'larda çatışmaların önlenmesi ve kriz yönetimi faaliyetlerine başlamasıyla ortaya çıkmıştır. Aralık 1992 Dışişleri Bakanlar Toplantısında, Viyana Üst Seviye Komitesi (CSO)'nin oluşturulmasına karar verilmiştir. Üst Seviye Komitesi; başarılı olması üzerine, Dışişleri Bakanları tarafından 1993'te, Roma'da düzenlenen toplantıda, "Daimi Komite" olarak kurumsallaştırılmıştır. İlerleyen dönemde "Daimi Komite", Üst Seviye Komitesi'nin (CSO) görevlerini devralmıştır. 1994 Budapeşte Zirvesinde AGİK, Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı olarak yeniden adlandırıldığında "Daimi Komite" Daimi Konsey ismini, CSO ise Yüksek Konsey ismini almıştır. Daha sonra Yüksek Konsey'in rolü, Prag'daki Ekonomik Forumu düzenlemekle sınırlandırılmış ve 2006 yılında da tamamen ortadan kaldırılmıştır.¹³⁴

Daimi Konsey toplantıları, halka açık değildir. Ancak, Hazırlık Komitesinin toplantıları dışındaki toplantıları izlemek isteyen genç diplomatlara, akademisyenlere, öğrencilere, askeri yetkililere AGİT tarafından izin verilmektedir.¹³⁵

¹³² AGİT Resmi Web Sitesi, Permanent Council Delegations, < <http://www.osce.org/pc/43251> >, (04.05.2012).

¹³³ Osce Handbook, s.16.

¹³⁴ A.g.e., s.16.

¹³⁵ A.g.e., s.16.

2.1.1.4. Güvenlik ve İşbirliği Forumu

Güvenlik ve İşbirliği Forumu (GİF), AGİT'in iki temel karar alma organından bir tanesidir. GİF, AGİT üyesi ülke temsilcilerinin haftalık olarak Viyana'da toplanarak, AGİT bölgesindeki askeri güvenlik ve istikrar konularında fikir alışverişi yaptıkları bağımsız bir karar alma organıdır. GİF, 1992 Helsinki Zirvesi ile, AGİK'in politik ve askeri güvenlik konularına daha güçlü odaklanabilmesini sağlamak amacıyla kurulmuştur.¹³⁶

Forumun başkanlığı 2002 yılından itibaren, Fransız Alfabetine göre dört ayda bir rotasyonla değişmektedir. Başkan'a bu görevinde GİF Troykası'nı oluşturan halef ve selefi yardımcı olmaktadır. Düzenli toplantıların yanı sıra GİF ve Daimi Konsey'i ilgilendiren ortak konularda, ortak toplantılar düzenlenebilmektedir.¹³⁷

GİF, bilgi alışverişi forumu olarak güvenliğin çeşitli politik-askeri boyutlarıyla ilgili seminerler düzenlemekte, yıllık uygulama değerlendirme toplantıları organize etmekte ve yıllık güvenlik gözden geçirme konferansına katkıda bulunmaktadır. GİF, Sekreteryaya'nın Çatışma Önleme Merkezi'ndeki GİF Destek Bölümü Forumuna çalışmalarında yardımcı olmaktadır.¹³⁸

Katılımcı devletler, Güvenlik İşbirliği Forumu'nu 1992 Helsinki Zirvesi'nde kurmuşlar ve görevlerini Ani Müdahale Programı'nda tanımlamışlardır. Bu görevler arasında, güven oluşturulması ve sağlanmasıyla ilgili önlemlerin genişletilmesi, Güvenliğin Politik-Askeri Boyutu'nun Uygulanması Manifestosu üzerinde çalışılması da bulunmaktadır.¹³⁹

GİF'in ana hedefleri; askeri güvenlik konularında karşılıklı danışma ve yoğun işbirliğinin sağlanması, GGAÖ ile ilgili doğrudan görüşmelerde bulunmak, çatışma riskinin azaltılması ve üzerinde anlaşma sağlanan tedbirlerin uygulanması olarak belirlenmiştir.¹⁴⁰

¹³⁶ AGİT Resmi Web Sitesi, Forum for Security Co-operation Overview, <<http://www.osce.org/fsc/43187>>, (04.05.2012).

¹³⁷ Osce Handbook, s.17.

¹³⁸ A.g.e., s.17.

¹³⁹ A.g.e., s.17.

¹⁴⁰ AGİT Resmi Web Sitesi, Forum for Security Co-operation Mandate, <<http://www.osce.org/fsc/43189>>, (04.05.2012).

Forum başlangıçta, sadece Çatışma Önleme Merkezi Danışma Komitesi ve bir Özel Komite'den oluşmaktaydı. 1994 Budapeşte Zirvesi'nde, Güvenlik İşbirliği Forumu'nun görevleri gözden geçirilmiş ve genişletilmiştir. GİF'in yakın dönemde müzakere ettiği önemli anlaşmalar arasında, "Küçük Çaplı Silahlı Kuvvetler ve Hafif Silahlar Belgesi (2000)" ve "Konvansiyonel Silah Stokları Belgesi (2003)" bulunmaktadır. Bu anlaşmaların hazırlanmasından sonra, GİF yeni bir etkinlik tipine kaymış ve katılımcı ülkeler ile saha operasyonlarının taleplerine istinaden silah stoklarının imhası ve küçük silahlı kuvvetlerin sevkiyatı konularında programların dizaynı ve uygulanması konusunda yardım sağlamaya başlamıştır.¹⁴¹

2.1.2. AGİT'in Çalışma Yapısı ve Kurumları

2.1.2.1. Dönem Başkanı ve Troyka

AGİT dönem başkanlığı görevi üye ülkelerin Dışişleri Bakanları tarafından yerine getirilmektedir. Dönem başkanlığı yapacak dışişleri bakanı, bu göreve iki yıl önce seçilmekte ve bir takvim yılı boyunca görevde kalmaktadır. Dönem Başkanı'na görevi esnasında halefi ve selefi yardımcı olmaktadır. Bu duruma, AGİT Troykası adı verilmektedir.¹⁴²

Troyka; Dönem Başkanı kendisine verilen görevlerin yerine getirilmesi esnasında, kendisinden önceki veya kendisinden bir sonraki başkandan destek alabilir şeklinde tanımlanmaktadır. Troyka faaliyetlerinin sorumluluğu yine Dönem Başkanı'na ait olmaktadır.¹⁴³

Dönem Başkanı, karar alma sürecini koordine etmekte ve AGİT aktivitelerinde öncelik sırasını belirlemektedir. 2002 Porto Bakanlar Konseyi'nde, Başkan'ın görevinin ana hatları aşağıdaki şekilde belirlenmiştir :

- Zirvelere, Bakanlar Konseyleri'ne, Daimi Konsey'e ve bağlı organlara başkanlık etmek,
- AGİT'in günlük işlerini koordine etmek,

¹⁴¹ A.g.e., s.16.

¹⁴² AGİT Resmi Web Sitesi, Chairmanship Overview, < <http://www.osce.org/cio/45639> >, (04.05.2012).

¹⁴³ BLOED, A., "The OSCE Main Political Bodies and Their Role In Conflict Prevention And Crisis Management", **The OSCE In Maintenance of Peace and Security Conflict Prevention, Crisis Management and Peaceful Settlement Of Disputes**, (Ed.) M. Bothe, N. Ronzitti, A. Rosas, Kluwer Law International, Hague-London- Boston, 1997, s.48.

- Daimi Konsey'e ihtiyaç duyulan tasarı, rapor ve gözden geçirme belgelerini sunmak,
- Daimi Konsey'in ihtiyaç duyduğu özel belgeler sağlamak,
- Zirve, Bakanlar Konseyi ve Daimi Konsey toplantılarında ortaya çıkan görüşleri ve alınan kararları Sekretarya'ya ve ilgili organlara bildirmek,
- Atama ve görevlendirmeler ile ilgili sorumluluklarını yerine getirmek,
- Genel Sekreter ve üye ülkelerden danışmanlık almak kaydıyla AGİT'i örgüt dışında temsil etmek,
- İhtiyaç duyduğu alanlarda kişisel temsilciler atamak.¹⁴⁴

2.1.2.2. Ulusal Azınlıklar Komiserliği

AGİT Coğrafyasında yer alan, geniş şiddet eylemlerinin en önemli kaynaklarından bir tanesi, etnik çatışmadır. 9-10 Temmuz 1992 tarihinde icra edilen Helsinki Zirvesinde, bu tarz çatışmaları engellemek maksadıyla önceden belirlenmemiş bir yapı kurulmasına karar verilmiş ve Ulusal Azınlıklar Komiserliği kurulmuştur.¹⁴⁵

Ulusal Azınlıklar Komiser'inin görevi herhangi bir ülkede azınlıklar ile çoğunluk grup arasında herhangi bir çatışma meydana gelmeden önce durumun tespit edilmesi ve AGİT'e erken uyarının sağlanmasıdır.¹⁴⁶

2.1.2.3. Genel Sekreterlik (Sekretarya)

AGİT Genel Sekreterliği Viyana'da konuşludur. Ayrıca Prag'da bir dokümantasyon ofisi bulunmaktadır. Dokümantasyon merkezi, Dönem Başkanı'na aktivitelerinde uzman desteği vererek, Dönem Başkanı tarafından Daimi Konsey, Bakanlar Konseyi veya Zirve'ye sunulan karar tasarılarını hazırlamaktadır. Sekreterlik, organizasyon adına açıklama yapma ve diğer uluslararası kuruluşlarla temaslarda bulunma yetkisine sahiptir.¹⁴⁷

Sekreterlik, "Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı" uyarınca 1990 yılında Prag'da kurulmuştur. Ancak, 1993 Roma Bakanlar Konseyi'nde sekreterliğin Viyana'ya

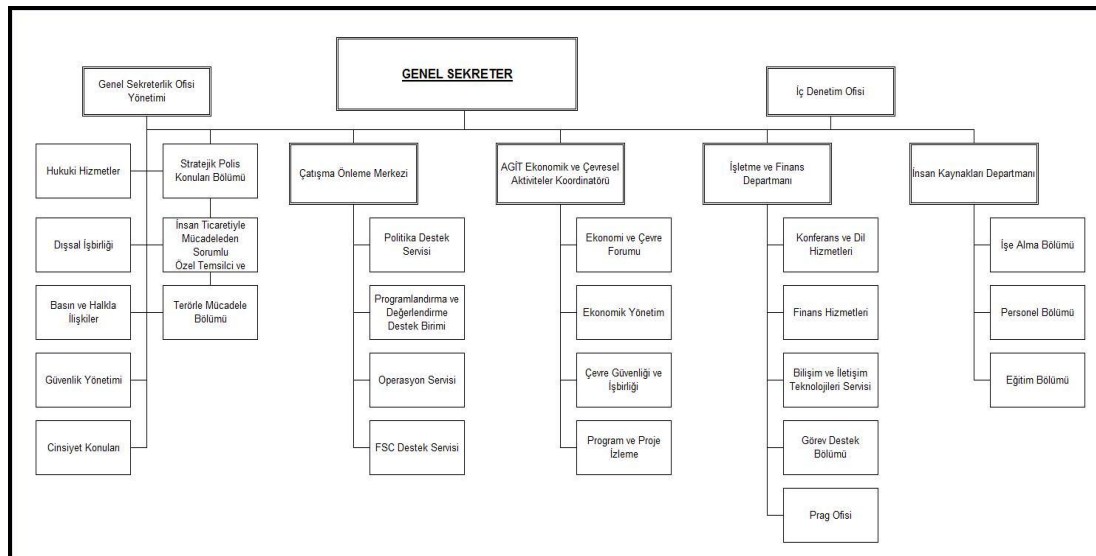
¹⁴⁴ OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, s.19.

¹⁴⁵ AGİT Resmi Web Sitesi, High Commissioner on National Minorities Overview, <<http://www.osce.org/hcnm/43199>>, (04.05.2012).

¹⁴⁶ OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, s.32.

¹⁴⁷ A.g.e., s.22.

taşıyarak 1 Ocak 1994'ten itibaren çalışmalarına burada devam etmesine karar verilmiştir.¹⁴⁸

Şekil 2.2. AGİT Genel Sekreterliği'nin Yapısı

Kaynak: OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, s.120, 2007, <<http://www.osce.org/secretariat/documents/22624>>, (12.05.2010).

a) Genel Sekreter: Genel Sekreter, AGİT Bakanlar Konseyi tarafından seçilmektedir. Görev süresi üç yıldır ve genel sekreter tekrar seçilme hakkına sahiptir. Genel Sekreter yetkisini üye ülkelerin kolektif kararından almakta, AGİT Dönem Başkanı'nın temsilcisi gibi hareket etmekte ve AGİT'in yönetsel yapısını idare etmektedir.¹⁴⁹

Genel Sekreterlik makamı 14-15 Aralık 1992 Stockholm AGİK Konseyi'nde oluşturulmuştur. Bu karara göre genel sekreter, dönem başkanını temsil etmekte ve çalışmalarında yardımcı olmaktadır. Ayrıca Genel Sekreter AGİT Sekreteryası'nın işleyişini sağlayarak, AGİT politikalarını kamuoyuna duyurmakta, Bakanlar Konseyi'ne AGİT'in etkinlikleri ile ilgili yıllık faaliyet raporu sunmaktadır. 2006 Brüksel Bakanlar Konseyi'nde genel sekreterin görevleri tekrar gözden geçirilerek, birleştirilmiş bütçenin oluşturulması sürecinde genel sekreterin önemi vurgulanmıştır.¹⁵⁰

¹⁴⁸ A.g.e., s.22.

¹⁴⁹ AGİT Resmi Web Sitesi, Secretary General, < <http://www.osce.org/sg> >, (04.04.2012).

¹⁵⁰ OSCE Handbook, s.22.

AGİT Genel Sekreterliği'ne ilk olarak Haziran 1993'te, Almanya'dan Wilhelm Höynck getirilmiştir. Akabinde Haziran 1996'da görevi İtalya'dan Giancarlo Aragano, Haziran 1999'da Slovakia'dan Jan Kubiš, Haziran 2005'te Fransa'dan Marc Perrin de Brichambaut ve 1 Temmuz 2011'de İtalyan Lamberto Zannier devralmıştır. AGİT Genel Sekreterliği görevini halen Lamberto Zannier sürdürmektedir.¹⁵¹

i) Genel Sekreterlik Ofisi Yönetimi: Genel Sekreterlik Ofisi Yönetiminin, rolü Genel Sekreterinin görevlerini yerine getirmesine destek olmaktır. Bu destek; diplomatik irtibatı, basın ve halkla ilişkileri, hukuk hizmetlerini, uluslararası kuruluşlar, STK'lar ve diğer ortak ülkeler ile işbirliğini içermektedir.¹⁵²

Genel Sekreterlik Ofisi Yönetimi altında; hukuki hizmetler bölümü, dışsal işbirliği bölümü, basın ve halkla ilişkiler bölümü, güvenlik yönetimi bölümü, cinsiyet konuları bölümü, terörle mücadele bölümü, insan ticaretiyle mücadeleden sorumlu özel temsilci ve koordinatör, stratejik polis konuları bölümü adı altında toplam sekiz ayrı çalışma alanı bulunmaktadır.¹⁵³

ii) Hukuki Hizmetler Bölümü: Genel Sekreterlik, Genel Sekreter, Başkanlık, saha operasyonları ve AGİT kuruluşlarının ihtiyaç duyması halinde hukuki konularda danışmanlık hizmeti vermek üzere kurulmuştur. Hukuki hizmetler bölümü, AGİT'in yönetim ve işleyişiyle ilgili tüm düzenlemeleri hazırlamakta ve bu düzenlemelerin uygulamasının nasıl yapılacağı konusunda bilgi desteği sağlamaktadır. Ayrıca bu bölüm AGİT'in finansal yapısı ve çalışanları ile ilgili düzenlemelerin yapılması, uluslararası kamu hukuku ve uluslararası sivil hizmet kanununa uygun olarak AGİT'in yapısının ve aktivitelerinin uyarlanması hususunda danışmanlık yapmaktadır.¹⁵⁴

iii) Dışsal İşbirliği Bölümü: AGİT uluslararası kurum ve organizasyonlar ile irtibatını Dışsal İşbirliği Bölümü vasıtasıyla sağlamaktadır. Bu bölüm, AGİT'in İşbirliği için Akdeniz ve Asya Ortakları, Birleşmiş Milletler, Avrupa Birliği, NATO,

¹⁵¹ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secretary General Former Secretaries General, <<http://www.osce.org/sg/45311>>, (09.03.2012).

¹⁵² AGİT Resmi Web Sitesi, Secretariat Overview, < <http://www.osce.org/secretariat/43252> >, (09.05.2012).

¹⁵³ OSCE Handbook, s.22.

¹⁵⁴ A.g.e., s.23.

diğer ortaklar, akademik kurumlar, düşünce kuruluşları ve sivil toplum örgütleri ile işbirliğinin devam ettirilmesinden sorumludur.¹⁵⁵

iv) Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü: Bu bölüm, hem Genel Sekreterlik hem de Başkanlık Divanı'na destek vermek üzere kurulmuştur. Temel amacı, kamuoyunda AGİT'le ilgili bilincin artırılarak, AGİT çalışmalarına kamuoyu desteğini sağlamaktır. Bölüm, Sekreterlik ve Dönem Başkanı'nın basın açıklamalarını hazırlamakta, AGİT ve faaliyetleri ile ilgili bilgilendirici doküman ve süreli yayınlar hazırlayarak bunları kamuoyuna ulaştırmaktadır. Bu yayınlar, kısa bilgi notlarından Genel Sekreter'in Yıllık Raporu'na ve AGİT Dergisi'ne kadar uzanan geniş bir yelpazeye sahiptir. Bu bölüm içinde organizasyonun web sitesinden sorumlu bir ekip te görev almaktadır. Basın ve Halkla İlişkiler Bölümü AGİT, AGİT kuruluşları ve saha operasyonlarının sözcülüğü görevini üstlenmiştir.¹⁵⁶

v) Güvenlik Yönetimi Bölümü: AGİT etkinlikleri ve personelinin güvenliğinin etkin biçimde sağlanması amacıyla çalışmaktadır. Bölüm organizasyonun güvenlik politikasını ve güvenlik standartlarını tanımlayarak, güvenlik müdürlerinin personele karşı sorumluluklarını yerine getirmesine yardımcı olmaktadır. Bölüm ayrıca güvenlikle ilgili konularda yerel otoriteler, ortak organizasyonlar ve büyükelçiliklerle teması devam ettirmekte ve İç Kriz Yönetimi Takımı ve Güvenlik Yönetimi Komite'sinde aktif rol almaktadır.¹⁵⁷

vi) Cinsiyet Konuları Bölümü: AGİT'in işe alım politikası da dahil olmak üzere tüm AGİT program ve politikalarında cinsiyetle ilgili konularla ilgilenmektedir. Bu çerçevede iş çevresinin cinsiyet ayrımcılığından arındırılması, çatışmaların önlenmesi ve barışın yeniden inşası süreçlerinde kadınların daha fazla rol almasının teşvik edilmesi amaçlanmaktadır. AGİT içinde cinsiyet odaklı meseleler bir yandan tüm departmanların, diğer yandan da Sekreterlik Cinsiyet Konuları Bölümü ve Demokratik Kuruluşlar ve İnsan Hakları Ofisi'nin (DKİHO) çalıştığı bir alandır.¹⁵⁸

vii) Terörle Mücadele Bölümü (TMB): Terörle mücadelede AGİT'in çalışmalarını ve programlarını koordine eden birimdir. Bölüm, ABD'de gerçekleşen 11

¹⁵⁵ AGİT Resmi Web Sitesi, Secretariat - External Overview, < <http://www.osce.org/ec/43238> >, (12.05.2012).

¹⁵⁶ OSCE Handbook, s.23.

¹⁵⁷ A.g.e., s.23.

¹⁵⁸ OSCE Handbook, s.22.

Eylül 2001 tarihinde gerçekleşen terör saldırısından sonra gerçekleştirilen 4 Aralık 2001 tarihli Bakanlar Konseyi toplantısında kabul edilen “Bükreş Terörle Mücadele Aksiyon Planı” uyarınca 2002’de kurulmuştur.¹⁵⁹

Terörle Mücadele Bölümü aşağıda sıralanan faaliyetleri icra ederek AGİT’in terörle mücadele konusundaki hedeflerine hizmet etmektedir.¹⁶⁰

- Dönem Başkanı, Genel Sekreter ve üye ülkelere anti-terör faaliyetlerinde destek vermek.
- AGİT’in terörle mücadele konusundaki faaliyetlerinde koordinasyonu geliştirmek.
- Üye ülkelere Bakanlar Konseyi ve Daimi Konsey kararlarının uygulanmasında yardım etmek.
- Birleşmiş Milletlerin anti-terör faaliyetlerine destek vermek.
- Birleşmiş Milletler ve diğer yerel organizasyonlar bünyesindeki dış ortaklarla terörle mücadele konusundaki işbirliğini geliştirmek.

Yukarıdaki temel amaçları rehber edinen Terörle Mücadele Bölümü’nün geçmişte icra ettiği ve halen üzerinde çalıştığı faaliyetler AGİT tarafından;

- Üye devletlere evrensel anti-terör araçlarının oluşturulması ve kullanılmasında destek vermek,
- Pasaport ve seyahat dokümanları güvenliğinin artırılması çalışmalarına destek vermek,
- Terörle ilgili cezai konulardaki yasal işbirliğinin artırılmasına katkıda bulunmak,
- Devlet kurumları ile sivil kurumlar arasındaki ortaklığı geliştirmek,
- Gelişmiş bir ulaştırma güvenliği ihtiyacına dikkat çekmek,
- İnternetin terörist faaliyetler için kullanılmasını engellemek,

¹⁵⁹ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secretariat – Action against Terrorism Unit Overview, <<http://www.osce.org/atu/43231>>, (12.05.2012).

¹⁶⁰ OSCE Handbook, s.24.

- Terörizme özendirici faaliyetlerle mücadele etmek,
- Radikalleşme ve şiddet eğilimi ile mücadele etmek,
- Kritik enerji altyapılarını korumak,
- Mevcut ve gelecekte oluşabilecek terör tehdidini tespit ederek mücadele yöntemlerini belirlemek,
- Uluslararası işbirliğinin gelişimini desteklemek,
- Geleceğe odaklanarak uygulanacak faaliyet ve programları belirlemek şeklinde sıralanmıştır.¹⁶¹

viii) İnsan Ticaretiyle Mücadeleden Sorumlu Özel Temsilci ve Koordinatör: İnsan Ticareti AGİT'in sınırları içinde ve ötesinde karşılaştığı en karmaşık ve en çok baskı oluşturan konulardan bir tanesidir. Her yıl, yüzbinlerce çaresiz kadın, çocuk ve erkek köleliğe benzer koşullarda yaşamak üzere kaçak olarak yer değiştirmektedir. Bu kapsamda AGİT İnsan Ticaretiyle Mücadele Ofisi, üye ülkelerin AGİT teamüllerini uygulama konusundaki yardım taleplerine cevap vermekte ve köleliğin bu modern versiyonuyla mücadele konusunda üye ülkelere önerilerde bulunmaktadır.¹⁶²

AGİT, 2003 Maastricht Bakanlar Konseyi'nin iki sayılı kararı kapsamında, "İnsan Ticaretiyle Mücadele Aksiyon Planı"nı ortaya koymuştur. Bu kapsamda, İnsan Ticaretiyle Mücadeleden Sorumlu Özel Temsilci ve İnsan Ticaretiyle Mücadele Birimi'nden oluşan AGİT mekanizması kurulmuştur. Haziran 2006'da, mekanizmanın bu iki elemanı İnsan Ticaretiyle Mücadeleden Sorumlu Özel Temsilcilik ve Koordinatörlük bünyesinde birleştirilmiştir.¹⁶³

Uluslararası İş Kurumu tarafından yapılan son tahminlere göre, halen dünyada 2,5 milyon insan kaçak olarak yer değiştirmektedir ve bu sayının 500.000'i AGİT sınırları içerisindedir. Küresel olarak bakıldığında bu rakamın % 40- 50'sini çocuklar oluşturmaktadır. Bu insanlar çok kötü koşullar altında yaşamlarını sürdürmeye

¹⁶¹ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **OSCE Factsheet Action Against Terrorism Unit**, <<http://www.osce.org/atu/13578>>, (08.05.2012).

¹⁶² AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secreteriat- Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings, <<http://www.osce.org/cthb/43511>>, (08.05.2012).

¹⁶³ OSCE Handbook, s.24.

zorlanmaktadır. Genel olarak yaklaşıldığında insan kaçakçılığının üç temel sebebi bulunmaktadır. Bunlar; cinsel istismar, ucuz işgücü istismarı ve diğer sebepler olarak adlandırılabilir suça zorlama, organ nakli konularıdır.¹⁶⁴

Ofis işçi olarak kullanılmak üzere ticareti yapılan insanlardan, çocuk ticaretine kadar değişen bir yelpazede insan ticaretinin tüm türleriyle mücadele konusunda toplumsal bilinci arttırmaya çalışmaktadır. İnsan ticareti; suça mücadele, yoksulluk ve insan hakları da dahil olmak üzere AGİT'in üç güvenlik boyutunu da ilgilendiren sorunlara neden olmaktadır. Bu probleme etkin bir çözüm bulmak için çok boyutlu bir yaklaşıma ihtiyaç vardır. Bu sebeple ofis DKİHO, saha ofisleri ve Stratejik Polis Konuları Bölümü, Ekonomik ve Çevresel Aktiviteler Koordinatörlüğü ve Cinsiyet Konuları Bölümü gibi Genel Sekreterlik birimleriyle yakın ilişki içerisinde çalışmaktadır. Bölüm, üye ülkelerdeki yetkililer, AGİT, uluslararası organizasyonlar ve sivil toplum örgütleri arasındaki işbirliğini geliştirmek için çalışmalar yapmaktadır. Bu kapsamda İnsan Ticaretiyle Mücadele İttifakı oluşturulmaya çalışılmaktadır.¹⁶⁵

ix) Stratejik Polis Konuları Bölümü: Daimi Konsey, Aralık 2001'de 448 sayılı kararıyla "AGİT Genel Sekreterliği Üst Düzey Polis Danışmanlığı" makamının oluşturulmasına karar vermiştir. 2002 yılında ise, bu makama destek vermek üzere polis ve sivil uzmanlardan oluşan bir birim kurulmasına karar verilmiştir. Sivil ve polis uzmanlardan oluşan bu birime, Stratejik Polis Konuları Bölümü (SPKB) adı verilmiştir.¹⁶⁶

SPKB'nin faaliyetleri AGİT Dönem Başkanı'nın aldığı kararlara göre önceliklendirilmektedir. Bu kapsamda SPKB'nin görevleri;

- Yeni güvenlik tehditlerine karşı koyabilmek için üye ülkeler arasında koordinasyon ve işbirliğinin geliştirilmesi,
- Vatandaşları koruyan ve onlara yardım eden güvenilir polislik hizmeti verilmesi için üye ülkelere destek verilmesi,

¹⁶⁴ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **OSCE Factsheet Preventing and Combatting Trafficking in Human Beings in the OSCE Region**, < <http://www.osce.org/cthb/74755> >, (18.05.2012).

¹⁶⁵ OSCE Handbook, s.25.

¹⁶⁶ A.g.e., s.25.

• Üye ülkelerin iyi polislik uygulamaları ve alınan dersler hakkında karşılıklı bilgi paylaşımı olarak belirlenmiştir.¹⁶⁷

SPKB, üye ülkelerin polis faaliyetlerinin koordinasyonu, ulusal ve uluslararası işbirliği, organize suçlarla mücadele konularında yerel politikalar geliştirilmesi taleplerine cevap vermekte, Dönem Başkanı ve Genel Sekreter'e polislik ve hukukun üstünlüğü konularında danışmanlık yapmakta ve saha operasyonlarında polis destek programları oluşturulmasında yardımcı olmaktadır.¹⁶⁸

SPKB, AGİT bölgesinde demokratik polis uygulamalarına destek sağlamayı hedeflemektedir. Bölüm AGİT üyesi ülkelerin polis kurumlarını, polislik kapasitesini geliştirerek, ulusal adalet sistemini ilerleterek ve uluslararası polisler arasında iş birliğini güçlendirerek organize suçlara ve teröre karşı güvenlik sağlamaktadır.¹⁶⁹

Bu çerçevede SPKB tarafından “Demokratik Polislik Prensipleri Kitabı” basılmış ve “Polis” isimli veri tabanı oluşturulmuştur. Bu veri tabanı dijital bir kütüphane, polis uzmanları veri tabanı ve bağışçılardan gelen destekleri koordine eden bir mekanizmadan oluşmaktadır. Bölüm, her yıl polis uzmanları toplantısı, polis şefleri toplantısı gibi konferans ve seminerler düzenlemektedir. AGİT'in polislikle ilgili faaliyetleri yıllık olarak Genel Sekreter tarafından hazırlanan rapor doğrultusunda Daimi Konsey tarafından gözden geçirilmektedir.¹⁷⁰

b) Çatışma Önleme Merkezi (ÇÖM): Dönem Başkanı, Genel Sekreter ve diğer AGİT organlarına; erken uyarı, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası rehabilitasyon konularında destek vermektedir. Merkez, Viyana ile saha arasında doğrudan bir bağlantı oluşturarak, saha operasyonlarının desteklenmesinde kritik rol oynamaktadır.¹⁷¹

Çatışma Önleme Merkezi; Başkanlık, Troyka, Daimi Konsey ve Güvenlik İşbirliği Forumu'na destek vererek, bölgesel gelişmelerle ilgili uyarılarda bulunmaktadır. ÇÖM, AGİT'in üç boyutlu güvenlik anlayışının birinci boyutunu

¹⁶⁷ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **OSCE Factsheet The OSCE Strategic Police Matters Unit**, <<http://www.osce.org/spmu/13732>>, (18.05.2012).

¹⁶⁸ OSCE Handbook, s.25.

¹⁶⁹ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **OSCE Factsheet The OSCE Strategic Police Matters Unit**, <<http://www.osce.org/spmu/13732>>, (18.05.2012).

¹⁷⁰ OSCE Handbook, s.25.

¹⁷¹ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secreteriat- Conflict Prevention Center, <<http://www.osce.org/cpc>>, (12.05.2012).

oluşturan politik ve askeri güvenlik boyutuyla ilişkili konularda Genel Sekreterliğin ana organıdır. ÇÖM, üye ülkelere güvenlik ve güven oluşturuvcu önlemler konusunda doküman sağlamakta ve bölgesel anlaşma, politik teamül ve projelerin uygulanmasına yardımcı olmaktadır. Askeri bilgi takası, konvansiyonel silahlarla ilgili projelerin dokümantasyonu ve başkentler arasında doğrudan iletişimi sağlayan güvenli ağın korunması da ÇÖM'ün görevleri arasında yer almaktadır.¹⁷²

ÇÖM, güvenlik ve güven oluşturma tedbirlerini uygulamak maksadıyla, 1990 Paris Zirvesi'nde kurulmuştur. Başlangıçta tüm katılımcı ülkelerin temsilcilerinden oluşan Merkez, 18 Mart 1991'de Viyana'da çalışmaya başlamıştır. AGİK Sekreteryası 1 Ocak 1994'te Prag'dan Viyana'ya taşındığında ÇÖM Genel Sekreterlik içinde bir bölüme dönüştürülmüştür. Bugün ÇÖM, AGİT sekreteryasının en temel organlarından bir tanesidir.¹⁷³

1992 Prag AGİK Konseyinde, ÇÖM'ün görevleri bilgi toplama ve gözlem misyonlarını da içine alacak şekilde genişletilmiştir. Takip eden beş yıl içinde ÇÖM'ün desteklediği saha misyonlarının sayısı üçten on üçe yükselmiştir. 1999 İstanbul Avrupa Güvenlik Antlaşması, saha operasyonlarının hazırlanması, genişletilmesi, azaltılması ve nihayetlenirilmesi için bir Operasyon Merkezi ya da şimdiki adıyla Operasyon Servisi kurulmasını öngörmüştür.¹⁷⁴

Bugün ÇÖM'ün bünyesinde;

- AGİT bölgesindeki gelişmeleri 24 saat takip eden bir Gözlem Odası,
- Güvenlik İşbirliği Forumu Destek Birimi,
- Saha operasyonlarının planlama, geliştirme ve değerlendirmesini yapan Programlama ve Değerlendirme Destek Birimi,
- AGİT saha operasyonlarının koordinasyonundan sorumlu dört yerel masadan (Kafkasya, Orta Asya, Güney-doğu Avrupa, Doğu Avrupa masaları) oluşan Politika Destek Servisi,

¹⁷² OSCE Handbook, s.26.

¹⁷³ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secreteriat- Conflict Prevention Center History, <<http://www.osce.org/cpc/43256>>, (12.05.2012).

¹⁷⁴ OSCE Handbook, s.26.

- Operasyon Planlama ve Analiz Servisi bulunmaktadır.¹⁷⁵

c) AGİT Ekonomik ve Çevresel Aktiviteler Koordinatörlüğü Ofisi: AGİT Çevresel ve Ekonomik Aktiviteler Koordinatörlüğü, 5 Kasım 1997’de Daimi Konsey’in aldığı kararla kurulmuştur. Ofis, AGİT’in güvenlik tanımının ikinci boyutunu oluşturan güvenliğin ekonomik, sosyal ve çevresel boyutlarıyla ilgili krizlere daha gelişim aşamasındayken müdahale ederek, AGİT faaliyetlerine yardımcı olmaktadır. Ofis Başkanlık, Daimi Konsey ve diğer AGİT birimlerine danışmanlık hizmeti vermektedir. Saha operasyonlarındaki faaliyetlerin ekonomik, çevresel ve sosyal boyutlarını güçlendirmek maksadıyla, ofis tarafından yetkililere işbirliği olanağı sunulmaktadır. AGİT Ekonomik ve Çevresel Aktiviteler Koordinatörü ekonomik ve çevresel işbirliği konularında Parlamenter Asamble’yle beraber çalışmaktadır.¹⁷⁶

Çok boyutlu güvenlik yaklaşımının ikinci bileşeni kapsamında güvenliği ve işbirliğini geliştirmeyi amaç edinen Ofis aşağıdaki faaliyetlere odaklanmaktadır.

- İyi yönetim uygulamalarını destekleyerek, katılımcı ülkelerde olumlu iş ve yatırım ortamının geliştirilmesi,
- Yolsuzluk, kara para aklama, finansal terörizm, insan kaçakçılığı ve uluslararası organize suç örgütleriyle mücadele etmek,
- Hedef ülke ve güzergâh ülkelerle ilgili etkili bir göç politikasının geliştirilmesi,
- Enerji güvenliği konusunda diyalogun geliştirilmesi,
- Katılımcı ülkeleri güvenli ve etkili ulaşım ağlarının geliştirilmesi konusunda cesaretlendirmek,
- Su yönetimi, erozyon, toprak kirlenmesi ve tehlikeli atıklar gibi çevresel güvenlik konularında toplumun farkındalığının artırılarak sürdürülebilir gelişimin sağlanması,

¹⁷⁵ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secreteriat- Conflict Prevention Center, < <http://www.osce.org/cpc> >, (12.05.2012).

¹⁷⁶ OSCE Handbook, s.26.

- Diğer uluslararası kurumlar ile “Çevresel Güvenlik İnisiyatifi”nin geliştirilmesi.¹⁷⁷

Ekonomik anlamda ofis uluslararası ekonomik işbirliğinin artırılması; rüşvet, para aklama ve terörün finansmanı konularında bilgi paylaşımı ile yönetim kalitesinin artırılmasını teşvik etmek için çalışmaktadır. Ayrıca ofis; yatırım şartlarının iyileştirilmesi, girişimciliğin ve Küçük ve Orta Bütçeli İşletmelerin (KOBİ) güçlendirilmesine destek vermektedir. Ofisin bir diğer çalışma alanı da göç nedeniyle ortaya çıkan sorunlardır. Ofis, özellikle kaçak göç ve insan ticareti problemleriyle ilgilenmektedir. Taşımacılık güvenliği ve enerji güvenliği de Ofis’in diğer çalışma alanlarıdır. Ayrıca 2003 yılında Orta Asya, Doğu Avrupa ve Güney Kafkasya’da çevresel işbirliği ve sürdürülebilir gelişmeyi teşvik etmek amacıyla BM Çevre Programı ve BM Kalkınma Programı tarafından AGİT Çevresel Güvenlik İşbirliği kurulmuştur. Zaman içerisinde işbirliği yapılan organizasyonlar arasına NATO, BM Avrupa Ekonomik Komisyonu ve Orta Doğu Avrupa Çevre Merkezi de katılmıştır.¹⁷⁸

Ofisin çalışmalarının önemli bir kısmı, her yıl düzenlenen Ekonomik ve Çevresel Forum’la ilgilidir. Ekonomik ve Çevresel Forum 450’den fazla bürokrat, iş insanı, akademisyen ve STK liderini bir araya getirerek ekonomik ve çevresel diyalog platformu vazifesi görmektedir.¹⁷⁹

d) İnsan Kaynakları Departmanı: İnsan Kaynakları Departmanı İşe Alım, Personel ve Eğitim bölümlerinden oluşmaktadır. Departman işe alımlar, personel seçimi ve yönetimi, pozisyon yönetimi ve üst düzey eğitimlerin verilmesi gibi tüm insan kaynakları hizmetlerini vermektedir. AGİT çalışanları, yerel ve uluslararası personel olarak iki kategoriye ayrılmaktadır. Uluslararası personel kontratlı olarak ya da atamayla göreve gelmektedir. Atamalar üye ülkeler tarafından yapılmaktadır.¹⁸⁰

Departman, insan kaynakları politikalarının geliştirilmesi ve iyileştirilmesinden sorumludur. Departman AGİT Personel Yönetmeliğini oluşturmakta, gözden geçirmekte, yenilemekte ve uygulanmasını sağlamaktadır. Yeni mezun olmuş genç personele uluslararası diplomasi çevresinde ve AGİT’te çalışmalarını sağlayarak

¹⁷⁷ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secreteriat- Office of the Co-ordinator of OSCE Economic and Enviromental Activities, < <http://www.osce.org/eea/43176> >, (14.05.2012).

¹⁷⁸ OSCE Handbook, s.26-27.

¹⁷⁹ A.g.e., s.27.

¹⁸⁰ A.g.e., s.27.

tecrübe kazanmalarına yardımcı olmak maksadıyla, İnsan Kaynakları Departmanı tarafından “Stajyerlik Programı” ve “Genç Profesyonel Memur Programı” sürdürülmektedir.¹⁸¹

AGİT Eğitim Stratejisi uyarınca Daimi Konsey tarafından üç yıllık eğitim stratejileri belirlenmektedir. Halen uygulanmakta olan eğitim stratejisi 2010 Aralık ayında kabul edilmiştir ve 2011-2013 yıllarını kapsamaktadır. Bu planın temel özellikleri;

- Bir önceki eğitim stratejisinin ana prensiplerini muhafaza ederek uygulanan metodolojileri geliştirmek,
- AGİT eğitiminin hem karargaha bağlı kurumlarda hem de saha operasyonu icra edilen bölgelerde müşterek yönetim yaklaşımıyla uygulanması,
- Eğitim politikaları ve faaliyetlerinde işbirliğini artırarak sinerji yaratılması,
- Üye ülkelere ait ve diğer uluslararası kurumların eğitim organizasyonları ile işbirliğinin geliştirilmesi,
- AGİT Genel Sekreterliğinin, kurumlarının ve saha misyonlarının görevlerini etkili olarak yerine getirebilmesi maksadıyla imkan ve kabiliyetlerinin artırılması olarak belirlenmiştir.¹⁸²

Bu kapsamda AGİT eğitim kurumları tarafından oryantasyon eğitimi verilerek personelin ve üye ülkelerden misyonlara katılacak personele destek verilmekte, kuruma katılım yapan personelin eğitim ihtiyacı karşılanmakta, görev öncesi eğitim ihtiyacı karşılanmakta ve eğitim dokümanları hazırlanmaktadır.¹⁸³

AGİT’in kurum olarak en hassas olduğu konuların başında, kadın erkek eşitliği gelmektedir. Bu sebeple, eğitim faaliyetlerinde kadın-erkek eşitliği konularında özel önem verilmektedir.¹⁸⁴

¹⁸¹ A.g.e., s.27.

¹⁸² AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secreteriat- Training Section Training Strategy, <<http://www.osce.org/training/43368>>, (14.05.2012).

¹⁸³ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Secreteriat- Training Section Training Strategy, <<http://www.osce.org/training/43368>>, (14.05.2012).

¹⁸⁴ OSCE Handbook, s.27.

e) İşletme ve Finans Departmanı: İşletme ve Finansman Departmanı, konferans ve dil hizmetleri, dokümantasyon ve protokol hizmetleri, bütçe ve finansman konuları, bilgi teknolojileri ve operasyonel destek gibi işletme ve lojistik hizmetlerden sorumludur. Ayrıca AGİT'in finansal yönetmeliğinin, kurallarının ve talimatlarının oluşturulmasında rehberlik sağlamaktadır.¹⁸⁵

İşletme ve Finansman Departmanı AGİK Genel Sekreterliği'nin Prag Ofisi'nden de sorumludur. Prag Ofisi halen Viyana'da konuşlu AGİT Genel Sekreterliği'ne arşiv ve kütüphane hizmeti vermektedir. Prag'da akademisyenlerin Helsinki Süreci'nden kalan dokümanlara doğrudan temas etme fırsatı bulunmaktadır. Prag Ofisi'nin ana görevi organizasyonun 1973'ten bu yana tarihi kayıtlarını tutmak ve AGİT katılımcıları, personeli hakkında kamuoyunu bilgilendirmektir. Ofisin yayınladığı dokümanlar AGİT web sitesinde ve iç elektronik doküman sisteminde de yayınlamaktadır. Ekonomik ve Çevresel Forum ile Prag'daki diğer organizasyonlar, Prag Ofisi tarafından düzenlenmektedir.¹⁸⁶

f) İç Denetim Ofisi: Daimi Konseyin 2000 yılı aralık ayında aldığı kararla AGİT İç denetim ofisinin kurulmasına karar verilmiştir. Ofis tüm AGİT faaliyetleri, kuruluşları ve saha operasyonlarının denetleyebilmektedir. AGİT'in diğer bölümlerinden tamamen bağımsız olan İç Denetim Ofisi çalışmalarıyla ilgili bilgiyi sadece Genel Sekreter vasıtasıyla Daimi Konsey'e vermektedir. Ofis'in AGİT'in tüm kayıt, doküman ve varlıklarına erişim yetkisi bulunmaktadır. Ofis gerekli gördüğü tüm olaylarla ilgili rapor yazma yetkisine sahiptir.¹⁸⁷

İç Denetim Ofisi etkinlik, ekonomiklik ve bütünlüğün artırılmasını, gelişim alanlarını tespit ederek doğru hareket tarzları önermeyi, faaliyetlerin geliştirilmesi için uzman desteği sağlamayı ve kaynakların yanlış kullanılmasına engel olmayı amaçlamaktadır. Bu kapsamda ofis; korkmadan objektif bir şekilde çalışmayı, açık, dürüst, güvenilir, tarafsız olmayı, meslektaşlarına karşı nazik ve profesyonel

¹⁸⁵ A.g.e., s.27.

¹⁸⁶ A.g.e., s.28.

¹⁸⁷ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Office of Internal Oversight, < <http://www.osce.org/secretariat/oio> >, (11.05.2012).

davranmayı, sürekli gelişimi ve kurumunu geliştirmeyi temel değerler olarak benimsemiştir.¹⁸⁸

Bu amaçları gerçekleştirebilmek maksadıyla ofis, bütçenin mali denetimi, faaliyetlere yönelik icra edilen performans değerlendirmesi ve kaynakların yanlış kullanımına yönelik soruşturmaya odaklanmaktadır. Her türlü faaliyeti ve konuyu inceleyen birim, incelemesiyle ilgili hazırladığı raporu Genel Sekreter'e sunmaktadır. Bu rapor, daha sonra Daimi Konsey'de görüşülmekte ve raporda belirtilen hususlara yönelik tedbir alınmaktadır. 2009 yılında hazırlanan iç denetim raporlarının % 97'sinden fazlası, AGİT yönetimi tarafından kabul edilmiştir.¹⁸⁹

2.1.2.4. AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi

AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (DKİHO), 19-21 Kasım 1990'da icra edilen Paris Zirvesi'nde Serbest Seçimler Ofisi ismiyle kurulmuştur. Ofisin ismi 30-31 Ocak 1992 tarihinde icra edilen Prag Bakanlar Konseyinde, AGİT Demokratik Kurumlar ve İnsan Hakları Ofisi (DKİHO) olarak değiştirilmiştir.¹⁹⁰

AGİT birimlerinin en geniş olan DKİHO'nun temel amacı, insan haklarını tanıyan ve saygı gösteren demokrasiler ve kültürler oluşturmak ve desteklemektir. DKİHO saha faaliyetlerine ağırlık vermektedir. Seçimleri gözlemlemekte, kanunları gözden geçirmekte, demokratik kurumların nasıl oluşturulup devamlılığının sağlanacağı hususunda tavsiyelerde bulunmakta, Roma- Sinti konusunda faaliyetlerde bulunmakta ve ayrımcılıkla savaşmaktadır. Değişik ülkelerden çok sayıda uluslararası organizasyon ve sivil toplum kuruluşuyla işbirliği yapan DKİHO, AGİT bölgesinde insan hakları ihlallerini meydana gelmeden tespit edebilmek maksadıyla, AGİT ülkelerini sürekli gözlemlemektedir. DKİHO tarafından, insan haklarının geliştirilmesi ve gözlemlenmesi maksadıyla, hükümetlere ve resmi kanun görevlilerine eğitim programları verilmektedir.¹⁹¹

¹⁸⁸ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Office of Internal Oversight Our Aims, <<http://www.osce.org/secretariat/oio/aims>>, (11.05.2012).

¹⁸⁹ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Office of Internal Oversight Our Work, <<http://www.osce.org/secretariat/74650>>, (11.05.2012).

¹⁹⁰ OSCE Handbook, s.29.

¹⁹¹ AGİT Resmi İnternet Sitesi, OSCE Factsheet What is ODIHR?, <<http://www.osce.org/odihr/elections/13702?download=true>>, (18.05.2012).

Bu faaliyetleri icra edebilmek maksadıyla DKİHO, Seçimler Bölümü, Demokratikleştirme Bölümü, Hoşgörü ve Ayrımcılıkla Mücadele Bölümü ve Roma-Sinti konularında İrtibat Noktası şeklinde teşkilatlanmıştır.¹⁹²

Ülkeler, hükümetler ve sivil toplum arasındaki diyalogun ilerlemesinde, DKİHO çok önemli bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda DKİHO, her yıl İnsan Hakları Uygulama Toplantıları, İnsan Hakları Seminerleri, İnsan Hakları İlave Toplantıları ve AGİT kurumları arasında işbirliği toplantıları düzenlemektedir. Yıllık İnsan Hakları Uygulama Toplantısı, her yıl Varşova’da yapılmakta ve iki hafta sürmektedir. Bu toplantıya AGİT’e üye devletlerin temsilcileri ve STK’lar katılarak AGİT’e üye 56 ülkenin de insan hakları durumu ortaya konmaktadır. Bu toplantı her yıl, ayrıca üç kez düzenlenen “İnsan Hakları İlave Toplantısı”na katkıda bulunmaktadır. DKİHO her yıl bir kez de İnsan Hakları Semineri düzenlemektedir.¹⁹³

DKİHO’nun elde ettiği en önemli başarı, özellikle demokrasi kültürünün yerleşmediği ülkelerde, hükümet işlemlerinde şeffaflığı artırarak, hükümetlerin vatandaşlarına karşı sorumlu olduğu anlayışının farkındalığını yaratmasıdır. DKİHO, insan kaçakçılığı konusunda özel çalışmalar yapmakta ve mağdurların suçlu olarak görülmeyp, korunması konusunda uluslararası mekanizma oluşturmaya çalışmaktadır. DKİHO’nun mevcut görevlerini yerine getirmesi maksadıyla kurulmuş, beş alt birimi bulunmaktadır. Bunlar; seçimler bölümü, demokrasi bölümü, insan hakları bölümü, sağduyu ve ırkçılıkla mücadele bölümü ve Roma-Sinti konuları danışma noktası bölümüdür.¹⁹⁴

2.1.2.5. AGİT Basın Özgürlüğü Temsilciliği

AGİT kurumları içerisinde en genç yapı olan AGİT Basın Özgürlüğü Temsilciliği, 1996 Lizbon Zirvesinde alınan karar sonrasında, 1997 yılında Viyana’da kurulmuştur.¹⁹⁵

AGİT, ifade ve basın özgürlüğünü en temel insan hakkı olduğunu kabul etmektedir. Bu sebeple bölgesinde, bağımsız ve çoklu bir medya oluşması maksadıyla

¹⁹² AGİT Resmi İnternet Sitesi, Office of Democratic Institutions and Human Rights Organizational Structure, < <http://www.osce.org/odihr/43580> >, (18.05.2012).

¹⁹³ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Office of Democratic Institutions and Human Rights Meetings, < <http://www.osce.org/odihr/43588> >, (18.05.2012).

¹⁹⁴ OSCE Handbook., s.29.

¹⁹⁵ A.g.e., s.34.

çalışmalarını sürdürmektedir. Basın Özgürlüğü Temsilciliği'nin öncelikli görevi, katılımcı ülkelerde bulunan basın yayın organlarının gelişimlerini incelemek ve AGİT'in ifade özgürlüğü, özgür basın prensiplerine uyup uymadıklarını kontrol etmektir. Basın Özgürlüğü Temsilcisi, AGİT üyesi ülkeler, Daimi Konsey, DKİHO, Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri, diğer AGİT kurumları, ulusal ve uluslararası basın organları ile işbirliği içinde çalışarak erken uyarı görevini icra etmektedir. AGİT kurallarına uymayan üyeleri tespit eden temsilci, sorunun çözümü için süratle harekete geçmekte ve ifade özgürlüğü engellemelerinin olduğu söz konusu ülke ile doğrudan temasa geçmektedir. Hertürlü kaynaktan sorunla ilgili bilgi toplamakta, sorunu değerlendirmektedir. Temsilcinin görev alanıyla ilgili tek sınırlaması teröre destek veren veya doğrudan terör faaliyeti içinde olan organizasyon, kişi veya kurumlar ile temasa geçmemesidir. Basın Özgürlüğü Temsilciliği, Daimi Konseye düzenli raporlar vererek, uygun faaliyet alanları önermektedir ve çözümüne katkıda bulunmaktadır.¹⁹⁶

2.1.2.6. AGİT Misyonları ve Diğer Saha Faaliyetleri

AGİT Misyonları ve Saha Faaliyetleri doğrudan dönem başkanının kontrolü altındadır. Genel sekreterlik bu faaliyetlere lojistik destek sağlamaktadır.

Çizelge 2.3. 2012 Yılı AGİT Saha Misyonları ve Faaliyetleri

Güneydoğu Avrupa	Doğu Avrupa	Güney Kafkasya	Orta Asya
• Arnavutluk Misyonu • Bosna Hersek Misyonu • Karadağ Misyonu • Sırbistan Misyonu • Kosova Misyonu • Üsküp Gözlem Misyonu • Zagreb Ofisi	• Moldova Misyonu • AGİT Ukrayna Proje Koordinatörlüğü ❖ Agit Dönem Başkanının Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi	• Bakü Ofisi • Erivan Ofisi	• Aşkabad Merkezi • Astana Merkezi • Bişkek Merkezi • Tacikistan Merkezi • Özbekistan Proje Koordinatörlüğü

Kaynak: Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.3-5, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

AGİT, tehdit durumuna ve bölgesinde meydana gelen olaylara göre saha faaliyetleri düzenlenmektedir. Bazı yıllar yeni saha faaliyetleri kurulurken, bazı yıllar ise misyon görevleri sona erdirilmektedir. Saha faaliyetlerinde zaman zaman BM ve NATO gibi diğer güvenlik kurumlarıyla birlikte çalışılmakta silahların azaltılmasından, seçimlerin gözlemlenmesine, sınır güvenliğinden çatışmaların önlenmesine kadar değişen bir yelpazede görev yapılmaktadır.

¹⁹⁶AGİT Resmi İnternet Sitesi, Representative of Freedom of Media Mandate, <<http://www.osce.org/fom/43207>>, (18.05.2012).

Çizelge 2.3.'te 2012 yılı AGİT Saha Misyonları gösterilmiştir. Devam eden ve faaliyetlerine son verilmiş AGİT misyonları ve saha aktiviteleri ile ilgili kapsamlı bilgi bu bölümün 2.4. ve 2.5. maddeleri altında kapsamlı olarak anlatılmıştır.

2.1.2.7. Dönem Başkanının Kişisel Temsilcisi

AGİT Dönem Başkanı anlaşmazlıkların önlenmesi, yönetilmesi ve çözülmesi amacıyla çalışmalar yapmaktadır. Bu çalışmalar çatışan taraflar ile direkt temastan, taraflar arasında uzlaşma görüşmeleri ayarlanmasına kadar değişmektedir.¹⁹⁷

Krizlerle başa çıkmak ve katılımcı ülkelerin çalışmalarını daha iyi koordine etmek amacıyla Dönem Başkanı kendi dönemi süresince çalışmak için kişisel temsilci atayabilmektedir. Kişisel temsilciler yapmaları gereken işleri açık ve net bir şekilde özetleyen manifestolara sahiptirler. Bu şekilde çalışan dönem başkanına bağlı birçok kişisel temsilci bulunmaktadır.¹⁹⁸

Kişisel temsilcilerin konuları arasında ırkçılıkla mücadele, Yahudi düşmanlığı ile mücadele, Dayton Antlaşmasının uygulanması, insan ticareti ile mücadele ve Dağlık Karabağ Sorunu gibi konular bulunmaktadır.¹⁹⁹

AGİT Dönem Başkanı'nın AGİT Minsk Konferansı'na konu olan anlaşmazlıkla ilgilenen kişisel temsilcisi Andrzej Kasprzyk, DKS'nin çözüme ulaştırılması için sürdürülen çalışmalarda Dönem Başkanı'na yardımcı olmaktadır. Temmuz 1996'da çalışmalarına başlayan Andrzej Kasprzyk, Ocak 1997'den beri Dönem Başkanının Minsk Konferansına konu olan anlaşmazlıkla ilgili kişisel temsilcisi görevini sürdürmektedir.²⁰⁰

2.1.2.8. Yüksek Seviyeli Planlama Grubu

Yüksek Seviyeli Planlama Grubu'nun oluşturulmasına 20 Aralık 1994'te Budapeşte Zirvesinde karar verilmiştir. Grup, 23 Mart 1995'ten beri görev yapmaktadır. Grubun temel görevi; AGİT Dönem Başkanına DKS'nin çözümünde

¹⁹⁷ OSCE Handbook, s.20.

¹⁹⁸ A.g.e., s.20.

¹⁹⁹ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, **Chairperson-in-Office Representatives**, <<http://www.osce.org/cio/item/43566>>, (12.01.2011)

²⁰⁰ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Personal Representative of the OSCE Chairman-in-Office on the conflict dealt with by the OSCE Minsk Conference, <<http://www.osce.org/prcio>>, (12.01.2011)

uygulanacak çokuluslu AGİT Barış Gücü harekâtının şekli, kuvvet ihtiyacı, görev kuvvetinin yapısı, konularında önerilerde bulunmaktadır.²⁰¹

YSPG, halen Viyanada konuşlu olup, katılımcı ülkelerin görevlendirdiği biri başkan olmak üzere 8 subay ve bir sözleşmeli ofis yöneticisinden oluşmaktadır.²⁰² YSPG bu çalışmanın dördüncü bölümünde detaylı olarak anlatılmıştır. YSPG'ye ait görev tanım formu EK-3'tedir.

2.1.3. AGİT ile Bağlantılı Yapılar

2.1.3.1. AGİT Parlamenter Asamblesi (AGİTPA)

Devlet ve hükümet başkanları, Helsinki Süreci'nde parlamenterlerin önemini kavrayarak, 1990 Paris Zirvesi'nde tüm üye ülkelerden parlamenterlerin katılımıyla, AGİT Parlamenter Asamblesinin (AGİTPA) kurulmasına karar vermişlerdir. Nisan 1991'de üst düzey parlamento üyeleri Madrid'de bir araya gelerek yeni organın yapısı konusunda anlaşmaya varmışlardır.²⁰³

AGİT Parlamenter Asamblesi, 56 ülkeden gelen toplam 320 parlamenterden oluşmaktadır. Amacı, AGİT faaliyetlerinde parlamenter katılımın sağlanarak, parlamentolar arası diyalogun ve işbirliğinin artırılmasıdır.²⁰⁴

Parlamenter Asamble'nin sorumlulukları;

- Ortaya konulan AGİT hedeflerinin uygulama boyutunu değerlendirmek.
- Bakanlar Konseyi ve zirvelerde konuşulan konuları tartışmak.
- Çatışmaların engellenmesi ve çözülmesi için mekanizmalar geliştirmek ve bunların kullanımını teşvik etmek.
- AGİT üyesi ülkelerdeki demokratik kurumların güçlendirilmesi ve teşvik edilmesi faaliyetlerini desteklemek.

²⁰¹ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, High-Level Planning Group, <<http://www.osce.org/hlpg>>, (13.01.2011)

²⁰² Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.46-47, <<http://www.osce.org/cpc/74783>>, (15.05.2012).

²⁰³ OSCE Handbook, s.36.

²⁰⁴ AGİT Resmi İnternet Sitesi, OSCE Factsheet The OSCE Parliamentary Assembly, <<http://www.osce.org/pa/13731>>, (18.05.2012).

- AGİT'in kurumsal yapısının gelişimine destek vererek, kurumlar arası işbirliği ve ilişkilerin arttırılmasına katkı sağlamak olarak belirlenmiştir.²⁰⁵

Yıllık Oturum'da seçilen AGİTPA Başkanı, asamblenin en üst düzey temsilcisidir. Başkan toplantılara başkanlık etmenin yanı sıra çeşitli toplantı ve forumlara katılmaları için temsilciler görevlendirmektedir. AGİTPA Uluslararası Sekreterliği ise, Danimarka Parlamentosu'nun ev sahipliğinde Kopenhag'da yer almaktadır. AGİTPA'nın ayrıca Viyana'da bir irtibat ofisi de bulunmaktadır. AGİTPA Genel Sekreteri, asamblenin günlük işleyişinden sorumludur. Genel sekreter birden fazla kez görev başına gelebilmektedir.²⁰⁶

AGİTPA Uluslararası Sekreterliği, Genel Sekreterinin yönetiminde hareket ederek, AGİTPA başkanını desteklemekte, her türlü toplantıları, seçim gözlemi görevlerini ve diplomatik ziyaretleri organize etmektedir. AGİTPA Uluslararası Sekreterliği, 18 daimi personel, Danimarka parlamentosu tarafından sağlanan sekiz araştırma personeli ve Viyana'da konuşlu irtibat ofisinden oluşmaktadır. AGİTPA Uluslararası Sekreterliği ve irtibat ofisi, uluslararası diplomatik misyonlar gibi hareket etmektedir.²⁰⁷

AGİTPA “oy çokluğu” kuralı ile karar almaktadır. AGİTPA, diğer AGİT organları ve kuruluşlarıyla düzenli olarak temas halindedir. AGİTPA oturumlarında alınan kararlar ve AGİTPA'ya sunulan seçim gözlemleri gibi raporlar hemen katılımcı ülkelere aktarılmaktadır.²⁰⁸

2.1.3.2. Minsk Grubu

Minsk Grubu AGİT'in Dağlık Karabağ Sorununun çözümüne yönelik faaliyetlerini yürütmektedir. Minsk Grubunun işleyiş yapısı çalışmanın dördüncü bölümünde ayrıntılı olarak açıklanmıştır.

²⁰⁵ OSCE Handbook, s.36.

²⁰⁶ A.g.e., s.36.

²⁰⁷ AGİT Resmi İnternet Sitesi, OSCE Factsheet The OSCE Parliamentary Assembly, <<http://www.osce.org/pa/13731>>, (18.05.2012).

²⁰⁸ OSCE Handbook, s.37.

2.2. AGİT'in Karar Alma Sistemi ve Alınan Kararların Hukuki Durumu

2.2.1. AGİT'in Karar Alma Sistemi

AGİT'in karar alma sistemini anlatmadan önce, AGİT ile AGİTPA'nın karar alma sistemlerinin farklı olduğunu ifade etmek gerekmektedir. AGİTPA özerk bir AGİT organıdır ve kararlarını oyçokluğu ile almaktadır. AGİT'e bağlı Cenevre'de bulunan Uluslararası Uzlaşma ve Hakemlik Mahkemesi'nde kararlarını oy çokluğu prensibi ile almaktadır.²⁰⁹

AGİT ise kararlarını konsensüs ile almaktadır. AGİT'in konsensüs kuralının iki istisnası bulunmaktadır. Bunlar konsensüs eksi bir ve konsensüs eksi iki kurallarıdır. AGİT'in karar alma sistemi aşağıda kapsamlı olarak açıklanmıştır.²¹⁰

2.2.1.1. Konsensüs Kuralı

AGİT kararlarını konsensüsle almaktadır. AGİT'e üye olan 56 katılımcı ülke karar alma organlarının tümünde eşit temsile ve aynı haklara sahiptir. AGİT'e göre konsensüs "Konsensüs, bir kararın alınmasında hiçbir katılımcı devletin itiraz öne sürmemesi olarak algılanmaktadır. Konsensüsle kabul edilen tüm metinler, tüm katılımcı ülkeler için politik olarak bağlayıcı nitelik taşımali ve tüm katılımcı ülkelerin ortak görüşlerini yansıtmalıdır." şeklinde ifade edilmiştir.²¹¹

AGİT'te karar alınırken ülkelerin resmi oyları genellikle alınmadığı için, konsensüs kararı ile oybirliği kararı aynı değildir. Konsensüsle alınan kararlarda söz konusu ülkeler pasif iken, oybirliği ile alınan kararlarda ülkeler karara aktif olarak katılmaktadırlar. AGİT içerisinde küçük ülkeler herhangi bir konuda çok ciddi çekinceleri olmadığı sürece karara karşı çıkmamaktadırlar ve pasif olarak karara katıldıklarını belirtmektedirler. Uygulamada önce bir konsensüse varılmaktadır. Konsensüse varıldıktan sonra Dönem Başkanı, Daimi Konseye karşı karşı çıkan herhangi birinin olup olmadığını sormaktadır. Karara karşı çıkan yok ise karar alınmaktadır.²¹²

²⁰⁹ OSCE Handbook, s.14.

²¹⁰ A.g.e., s.14.

²¹¹ A.g.e., s.14.

²¹² U.S. Online Training Course for OSCE including REACT, **Module 1. Introduction to OSCE**, USIP, USA, 2012, s.51, , < <http://react.usip.org/downloads/Module1.pdf> >, (04.05.2012).

AGİT kararlarını konsensüs ile almasına rağmen süreç içerisinde bu kurala istisna iki durum gelişmiştir. Bunlar konsensüs eksi bir ve konsensüs eksi iki kurallarıdır.²¹³

2.2.1.2. Konsensüs Eksi Bir Kuralı

30-31 Ocak 1992’de Prag’da toplanan AGİK Bakanlar Konseyinde, katılımcı bir ülkenin AGİK teamüllerini açık ve düzeltilemez bir şekilde ihlali durumunda söz konusu devletin onayı olmadan da karar alınabileceğini belirtilmiştir. Bu kural, Haziran 1992’de Yugoslavya AGİK’ten ihraç edilirken kullanılmıştır. Buna konsensüs eksi bir kuralı adı verilmektedir.²¹⁴

2.2.1.3. Konsensüs Eksi İki Kuralı

14-15 Aralık 1992’de Stockholm’de yapılan Üçüncü AGİK Konseyi Toplantısı’nda, AGİT’e üye ülkeler arasında anlaşmazlıkların barışçıl yollardan çözülmesi için oluşturularak, Bakanlar Konseyinin, anlaşmazlığa düşen iki katılımcı ülke itiraz etse de bu iki ülkeyi anlaşma sağlamak üzere müzakere yapmaya zorlayabileceği karara bağlanmıştır. Bu kural bu güne kadar uygulanmamıştır.²¹⁵

2.2.2. AGİT Kararının Hukuki Durumu

AGİT kararları uluslararası antlaşma statüsünde değildir. Bu sebeple üye ülkeler açısından hukuki bağlayıcılığı bulunmamaktadır. Fakat üye ülkelerin konsensüsle almış oldukları karar olması sebebiyle alınan kararların politik düzeyde bağlayıcılığı bulunmaktadır.²¹⁶

AB AGİT personelinin görevini icra ederken, BM personelinin sahip olduğu diplomatik ayrıcalıkları elde etmesini sağlamak maksadıyla AGİT’e hukuksal bir statü

²¹³ OSCE Handbook, s.14.

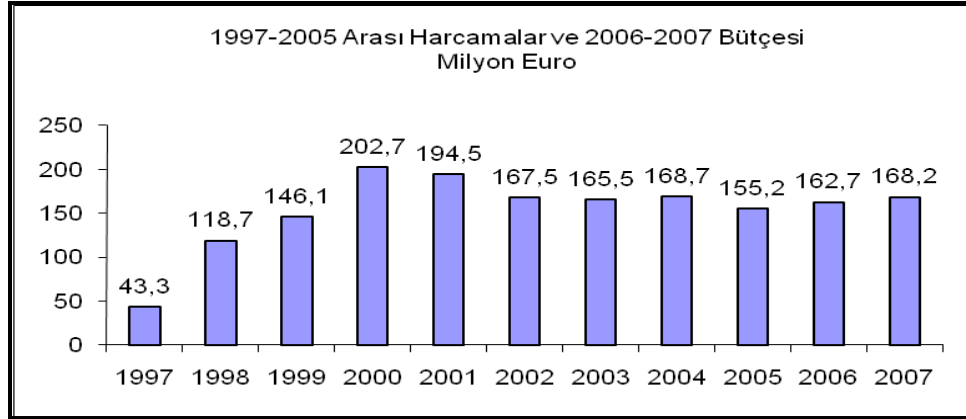
²¹⁴ U.S. Online Training Course for OSCE including REACT, **Module 1. Introduction to OSCE**, USIP, USA, 2012, s.53, , < <http://react.usip.org/downloads/Module1.pdf> >, (04.05.2012). ve OSCE Handbook, s.14.

²¹⁵ U.S. Online Training Course for OSCE including REACT, **Module 1. Introduction to OSCE**, USIP, USA, 2012, s.53, , < <http://react.usip.org/downloads/Module1.pdf> >, (04.05.2012). ve OSCE Handbook, s.14.

²¹⁶ OSCE Handbook, s.14.

verilmesini istemiştir. AB'nin bu görüşü RF tarafından desteklense de, ABD'nin karşı çıkması sebebiyle engellenmiştir.²¹⁷

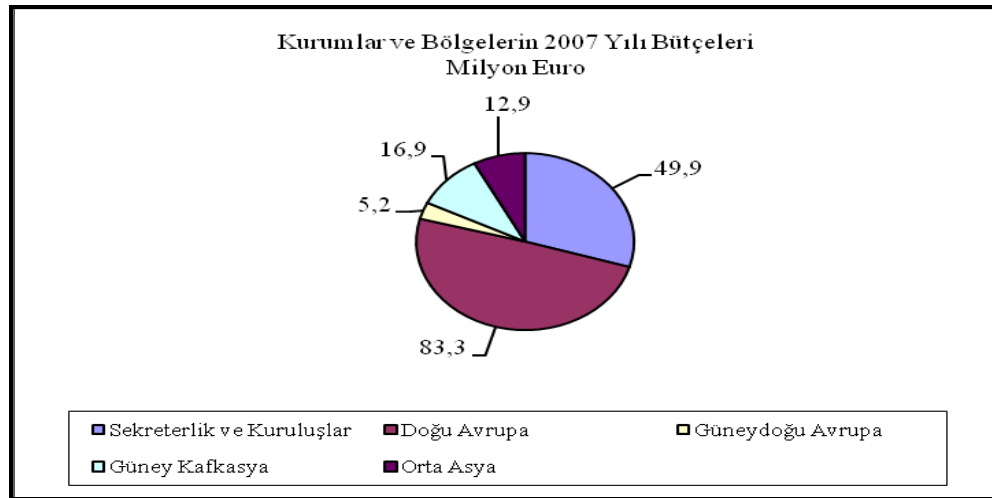
2.3. AGİT'in Finansal Durumu

Şekil 2.3. AGİT'in 1997- 2007 Yılları Arasındaki Bütçesi

Kaynak: OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, Ek-5, 2007, <<http://www.osce.org/secretariat/documents/22624>>, (12.05.2010).

Şekil 2.3.'te AGİT'in 1997-2007 yılları arasındaki bütçesi, Şekil 2.4.'te ise, AGİT bütçesinin, 2007 yılı içerisinde AGİT kurumları arasında nasıl paylaşıldığı gösterilmektedir.

Şekil 2.4. AGİT Kurumlarının 2007 Bütçesinden Aldıkları Pay

Kaynak: OSCE Handbook, OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, Ek-5, 2007, <<http://www.osce.org/secretariat/documents/22624>>, (12.05.2010).

²¹⁷ U.S. Online Training Course for OSCE including REACT, **Module 1. Introduction to OSCE**, USIP, USA, 2012, s.52, , < <http://react.usip.org/downloads/Module1.pdf> >, (04.05.2012).

AGİT'in birleşik bütçesi, kendisine üye 56 ülke tarafından karşılanmaktadır. AGİT'in 2011 yılı bütçesi, 23 Aralık 2010 tarihinde icra edilen Daimi Konsey toplantısında, 150.8 milyon avro olarak belirlenmiştir.²¹⁸ Ülkelerin AGİT bütçesine yapmış oldukları katkı EK-4'te gösterilmiştir.

1994'te 21 milyon avro olan AGİT bütçesi, 2006 yılında 162.7 milyon avroya yükselmiş, 2011 yılında ise 150.8 milyon avro olarak gerçekleşmiştir. AGİT bütçesinin ana giderini saha operasyonlarını oluşturmaktadır. Birleşik bütçenin 2006 yılında % 71'i saha operasyonlarında harcanmıştır.²¹⁹

2012 yılı itibariyle, AGİT Genel Sekreterliği ve bağlı kurumlarında 550 ve saha faaliyetlerinde 2330 olmak üzere, AGİT'te 2880 personel çalışmaktadır.²²⁰

2.4. AGİT'in Sona Eren Saha Misyonları

2.4.1. Kosova, Sancak ve Voyvodina AGİT Misyonu

AGİT Kosova, Sancak ve Voyvodina Misyonu 8 Eylül 1992 ile 28 Temmuz 1993 tarihleri arasında görev yapmıştır. Bu misyonun temel görevleri;

- Kosova, Sancak ve Voyvodina halkı ile resmi makamları arasındaki diyalogu artırmak,
- Bölgede meydana gelen insan hakları ve temel özgürlükler konusundaki ihlaller konusunda bilgi toplayarak, bunların önüne geçecek çözümler üretmek,
- Belirlenen problemlerin çözümü için temas noktası kurmak,
- İnsan hakları, azınlıkların korunması, özgür basın ve demokratik seçimlerin yapılması konularında kanunlar yapılmasında bilgi desteği sağlamak olmuştur.²²¹

Misyon içerisinde toplam 20 gözlemci görev yapmıştır. Bu gözlemciler Kosova'nın İpek, Prizren ve Priştina şehirlerinde, Sancak'ın Novi Pazar şehrinde, Voyvodina'nın Subotica şehrinde görev yapmışlardır. Bu misyon ile ilgili Belgrad'da irtibat noktası kurulmuştur. Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin misyon faaliyetlerinin

²¹⁸ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Who we are? Funding and budget, < <http://www.osce.org/who/86> >, (18.05.2012).

²¹⁹ OSCE Handbook, s.14.

²²⁰ AGİT Resmi İnternet Sitesi, Who we are? Funding and budget, < <http://www.osce.org/who/86> >, (18.05.2012).

²²¹ Survey of OSCE Long Term Missions and other OSCE Field Activities, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Kärntnerring, Vienna, Austria, 13 May 2003, s.70.

uzatılmasını reddetmesi üzerine bu misyonun faaliyetlerine 28 Temmuz 1993 tarihinde son verilmiştir.²²²

2.4.2. AGİT Ukrayna Misyonu

AGİT Ukrayna Misyonu 24 Kasım 1994 ile 30 Nisan 1999 tarihleri arasında, başlangıçta altı personel, 11 Aralık 1997 yılından itibaren ise dört personel ile görev yapmıştır. Misyon'un karargahı Kiev'e, bir ofisi ise Simferopol'a kurulmuştur.

Bu misyonun temel görevleri olarak;

- Tüm yerel otoriteler, STK temsilcileri ve ilgili kurumlarla irtibat kurularak, karşılıklı anlayış ortamını oluşturmak ve kurumlar arası gerilimin azalmasına katkıda bulunmak,
- Ukrayna sınırları içerisinde bulunan Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin durumu, bu durumu etkileyen faktörler ve sorunların çözüm yollarıyla ilgili düzenli periyotlar halinde objektif raporlar hazırlamak,
- Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin mevcut durumunu analiz ederek, sorunların çözülmesi konusunda ilgili otoritelere önerilerde bulunmak,
- Merkezi Ukrayna Yönetimi ve Kırım Özerk Cumhuriyeti yetkililerine anayasal ve ekonomik konularla ilgili bilgi desteği sağlamak,
- AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri ile koordineli olarak çalışmak,
- Kırım Özerk Cumhuriyeti'nde yaşayan halkın sahip olduğu haklar ve genel insan hakları uygulamaları konusunda raporlar hazırlamak,
- Kırım Özerk Cumhuriyeti'nin ekonomik gelişimine katkıda bulunmak maksadıyla, AGİT uzmanları tarafından hazırlanan uygulama önerilerini belirtmek,
- Özgür basın prensiplerini izleyerek gelişmesine katkıda bulunmak sıralanmıştır.²²³

²²² A.g.e., s.71.

²²³ A.g.e., s.78-79.

2.4.3. Skrunda Radar İstasyonu Müşterek Komitesinde AGİT Temsilciliği

Skrunda Radar istasyonu, SSCB döneminde içerisinde balistik füze savar sistemi radarı bulunan askeri bir üs olarak hizmet veriyordu. Bu üs bugünkü Litvanya'nın başkenti Riga'nın 150 km. batısında bulunuyordu ve üsse ancak özel izinle girilebiliyordu.²²⁴

Litvanya ile RF, 30 Nisan 1994 tarihinde Skrunda Radar İstasyonunun geçici durumu ve boşaltılması konusunda bir anlaşma imzalamışlardır. Bu anlaşmanın 14ncü maddesi gereğince, anlaşmanın uygulanmasına nezaret etmekle görevli ortak bir komite kurulmasına, bu komitede her iki ülkeden ve uluslararası organizasyonlardan temsilciler bulunmasına karar verilmiştir. Aynı anlaşmanın 15'nci maddesi uyarınca da AGİT'in anlaşmanın uygulanması konusunda denetimlerde bulunması istenmiştir.²²⁵

6 Nisan 1995 tarihinde AGİT Dönem Başkanı tarafından Skrunda Radar İstasyonu Müşterek Komitesinde AGİT Temsilcisi atanmış, 29 Mayıs 1995 tarihinde konuyla ilgili müşterek komite oluşturulmuş ve 4 Haziran 1995 tarihinde ise müşterek komite ilk toplantısını yapmıştır. AGİT denetim ekibi Skrunda Radarının tamamen söküldüğü 19 Ekim 1999 tarihine kadar toplam 12 periyodik denetleme icra etmiş ve 22 Ekim 1999 tarihinde icra edilen müşterek komitenin son toplantısında, komitenin 31 Ekim 1999 tarihinden itibaren dağılmasına karar verilmiştir. Bu komite içerisinde AGİT Temsilcisi olarak Nisan 1995'ten Temmuz 1998'e kadar Danimarkalı Jørgen Andersen, 1 Ağustos 1998'ten görev sona erinceye kadar ise Alman Albay Jürgen W. Hübschen görev yapmıştır.²²⁶

Bu misyonun görevi;

- Anlaşma maddelerinin uygulanmasını takip ve koordine etmek;
- Anlaşmanın uygulanması konusunda ortaya çıkan sorunların müşterek komitede ele alınarak sorunun çözümü konusunda konsensüs sağlanması ve uygulamaya geçilmesi,

²²⁴HABER61NET RESMİ WEB SİTESİ, Hayalet Şehir Dün Satıldı, 06.02.2010, <http://www.haber61.net/news_detail.php?id=52194>, (28.01.2011).

²²⁵ Survey of OSCE Long Term Missions and other OSCE Field Activities, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Kärntnerring, Vienna, Austria, 13 May 2003, s.76.

²²⁶ A.g.e., s.77.

- Dönem Başkanı vasıtasıyla AGİT Daimi Konseyine düzenli raporlar sunmak olarak belirlenmiştir.²²⁷

2.4.4. Estonya Misyonu

Estonya Misyonu 15 Aralık 1993 ile 31 Aralık 2001 tarihleri arasında görev yapmıştır. Bu misyon görev süresi boyunca Tallinn, Jõhri ve Narva'da bulunan ofislerini kullanmıştır. Misyonda altı AGİT personeli görev yapmıştır.²²⁸

Bu misyonun temel görevi Estonya'da yer alan toplumun birbirini daha iyi anlamasını sağlayarak, birbirine entegrasyonunu hızlandırmak olmuştur. Bu kapsamda AGİT Estonya misyonunun görevleri;

- Özellikle vatandaşlık, göçmenlik, dil problemleri, sosyal hizmetler ve istihdam konularında yetkili yerel ve ulusal kurumlar ile irtibat sağlamak ve bu irtibatı devam ettirmek,
- STK'ları, politik partiler, ticaret odaları ve büyük basın yayın kuruluşları ile irtibat kurarak, bu irtibatın devamlılığını sağlamak,
- Estonya'da kurumların oluşturulmasında bilgi ve teknoloji desteği sağlamak,
- Yerel ve ulusal Estonya yetkililerine sivil toplumun tesis edilmesi konusunda yardımcı olmak,
- Oluşturulan kurumların yerel halkın ihtiyaçlarına cevap vermesini sağlamak olarak belirlenmiştir.²²⁹

2.4.5. Litvanya Misyonu

Litvanya Misyonu 13 Aralık 1993 ile 31 Aralık 2001 tarihleri arasında görev yapmıştır. Bu misyon görev süresi boyunca Riga'da bulunan ofislerini kullanmıştır. Misyonda başlangıçta altı, 21 Temmuz 1994 tarihinden itibaren ise yedi AGİT personeli görev yapmıştır.

²²⁷ A.g.e., s.76-77.

²²⁸ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Mission to Estonia, <<http://www.osce.org/node/43973>>, (22.01.2011)

²²⁹ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Mission to Estonia, <<http://www.osce.org/node/43973>>, (22.01.2011).

Bu misyonun temel görevleri;

- Vatandaşlık konusu ve bu meseleyle ilgili durumlarda Litvanya Hükümet kurumları tarafından her ihtiyaç duyulduğunda ilgili birimlere tavsiyelerde bulunmak,
- Kurum, kuruluş ve bireylere ihtiyaç duydukları konular ile ilgili bilgi sağlamak ve tavsiyelerde bulunmak,
- Litvanya'nın AGİT prensipleri, normları ve uygulamaları hakkındaki konumunu belirleyerek, icra edilen gelişimler ile ilgili raporlar hazırlamak olmuştur.²³⁰

2.4.6. Beyaz Rusya AGİT Danışmanlık ve Gözlem Misyonu

AGİT Daimi Konsey'inin 185 sayılı kararıyla 18 Eylül 1997 tarihinde Beyaz Rusya'da, Beyaz Rusya yetkililerine demokratik kurumların oluşturulmasında, AGİT prensiplerinin yaygınlaştırılmasında yardımcı olmak maksadıyla danışmanlık yapmak üzere bir misyon görevlendirilmiştir. Bu misyon demokratik gelişim sürecinde hem Beyaz Rusyalı yetkililere destek sağlamış, hem de bu süreci takip ederek çeşitli raporlar hazırlamıştır.

Bu misyon 1988 yılı Ocak ayında Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te görevine başlamış ve bu göreve 31 Aralık 2002 tarihine kadar görevine devam etmiştir. Bu misyonda bir tanesi misyon şefi olmak üzere toplam beş AGİT personeli görev almıştır.²³¹

2.4.7. AGİT Çeçenistan Yardım Grubu

AGİT Çeçenistan Yardım Grubu 26 Nisan 1995 tarihinden 21 Mart 2003 tarihine kadar altı personeliyle görev yapmıştır. AGİT personeli 26 Nisan 1995 tarihinde Grozni'de görev yapmaya başlamıştır. Çeçenistan'da durumun şiddetini artırması ve güvenlik koşullarının kötüleşmesi üzerine 16 Aralık 1998 tarihinde ofis Moskova'ya tahliye edilmiştir. Devam eden aylar içerisinde Grozni'ye birkaç kez çalışma ziyaretleri yapılmış ve Eylül 1999'da ofis önce Ingushetia'ya ardından 2000 yılında ise Çeçenistan'ın kuzeyindeki Znamenskoye'ye taşınmıştır. 2001 yılı içerisinde AGİT temel önceliğini ofisin tekrar Çeçenistan'a konuşlanmasını sağlamak üzerine

²³⁰ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Mission to Latvia, <<http://www.osce.org/node/43972>>, (22.01.2011).

²³¹ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Advisory and Monitoring Group in Belarus, <<http://www.osce.org/node/43971>>, (22.01.2011).

yoğunlaştırmıştır. RF ile yapılan görüşmeler neticesinde 15 Haziran 2001 tarihinden itibaren ofis tekrar Çeçenistan'da faaliyetlerine başlamıştır. Çeçenistan Yardım Grubunda 6 uluslararası personel görev yapmıştır ve bu görev 21 Mart 2003 tarihinde sona ermiştir.²³²

Bu görev süresince AGİT Çeçenistan Yardım Grubu, RF yerel ve federal yetkililerin belirttiği yasal zorunluluklara uyarak aşağıda yer alan görevleri yerine getirmeye çalışmıştır.

- Hukukun üstünlüğü, halkın güvenliği ve düzenin sağlanması konusunda gerekli mekanizmaların oluşturulmasına destek sağlamak,
- İnsan hakları ve temel özgürlüklere saygının ilerletilmesi konusunda çalışmalar yapmak ve demokratik kurumların gelişmesine yardımcı olmak,
- Kriz sebebiyle mağdur olmuş vatandaşlara uluslararası Sivil Toplum Kuruluşları (STK) ve ülkeler tarafından yapılan yardımların dağıtılmasını sağlamak,
- AGİT prensipleri ışığında, RF'nin toprak bütünlüğüne saygı göstererek Çeçenistan hükümeti ve RF arasındaki çatışmaları sona erdirmek, diyalog sürecini başlatmak, gerilimi azaltmak ve ateşkes ilan edilmesini sağlamak,
- Kriz sebebiyle yerleşim yerlerini terk etmek zorunda kalan göçmenlerin en hızlı şekilde geri dönmesini sağlamak maksadıyla uluslararası kuruluşlara ve RF'ye destek sağlamak.²³³

2.4.8. AGİT Taşkent Ofisi

AGİT Daimi Konseyi 14 Aralık 2000 tarihinde aldığı karar ile Orta Asya'da bulunan irtibat ofisinin ismini AGİT Taşkent Ofisi olarak değiştirme kararı almıştır.

Taşkent ofisine aşağıdaki görevler verilmiştir.

1. Özbekistan'da AGİT prensipleri ve kurallarının uygulanmasını artırmak maksadıyla, erken uyarı, çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası düzenin korunması konularında AGİT rolünü üstlenmek,
2. AGİT Dönem Başkanı, AGİT'in ilgili organları, Orta Asya'da AGİT'e üye ülkeler ve uluslararası kuruluşlar arasında irtibatı ilerleterek, bilgi alışverişini ve işbirliğini artırmak,

²³² AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Assistance Group to Chechnya, <<http://www.osce.org/node/43969>>, (22.01.2011).

²³³ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Assistance Group to Chechnya, <<http://www.osce.org/node/43969>>, (22.01.2011).

3. Yerel otoriteler, üniversiteler, araştırma kuruluşları ve STK'lar ile irtibatı devam ettirmek,
4. AGİT delegasyonlarının ziyaretlerini de içeren, AGİT faaliyetlerinin düzenlenmesine yardımcı olmak,
5. Bölgede bulunan AGİT varlıkları ile irtibatı sağlamak,
6. AGİT tarafından verilen ve Özbekistan hükümetince uygun görülen görevleri icra etmek.

Bu ofis 1 Haziran 1995 tarihinde faaliyete başlamış ve 31 Temmuz 2006 tarihine kadar faaliyetlerine devam etmiştir. Görev süresi esnasında bu misyonda sürekli olarak bir tanesi ofis başkanı olmak üzere toplam dört uzman personel görev yapmıştır.²³⁴

2.4.9. Estonya Askeri Emekliler Uzman Komisyonunda AGİT Temsilciliği

26 Temmuz 1994 tarihinde RF ile Estonya arasında Estonya'da yaşayan RF ordusu emeklilerinin sosyal güvenliği konusunda iki taraflı anlaşma imzalanmıştır. 16 Eylül 1994 tarihinde ise Estonya Hükümeti çalışmalarda görevlendirilmek üzere AGİT'in temsilci atamasını talep etmiştir.

Çalışmalarda yer almak üzere 16 Kasım 1994 tarihinde AGİT temsilcisi görevlendirilmiş ve bu temsilci 1 Kasım 2006 tarihine kadar görev yapmıştır. AGİT temsilcisinin görevi, Estonya Hükümet komisyonunda yer almak ve AGİT Dönem Başkanı'nı konuyla ilgili bilgilendirmek olmuştur. AGİT Temsilcisinin görevi süresince komisyon tarafından 26400 olay gözden geçirilerek karara bağlanmıştır.²³⁵

2.4.10. AGİT Hırvatistan Misyonu

Misyon 4 Haziran 1996 tarihinde görevine başlamış ve bu görev 31 Aralık 2007 tarihine kadar devam etmiştir. Bu görevin ifası amacıyla, Zagreb'te bir karargâh kurulmuş, Knin, Vukovar ve Susak'a merkez ofisler açılmıştır. Merkez ofislerin sayısı zaman içerisinde altıya çıkarılmış ve her merkez ofisin altında altışar tane alt ofis yapılandırılmıştır.

²³⁴ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Centre in Tashkent, <<http://www.osce.org/node/44553>>, (22.01.2011).

²³⁵ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Estonian Military Pensioners Commission, <<http://www.osce.org/node/45537>>, (22.01.2011).

Bu misyonun temel görevleri;

- Misyon Hırvatistan hükümetine demokratik kuruluşların kurulması, insan hakları ve temel özgürlüklerin korunması, azınlık haklarının geliştirilmesi konusunda her seviyede yardımcı olmak ve uzmanlık desteği vermek,
- Misyon birinci maddede sıralanan görevleri yerine getirebilmek maksadıyla, AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri, AGİT DKİHO, Avrupa Konseyi, AB Gözlem Misyonu (EUMM), BM Mülteciler Yüksek Komiserliği (UNHCR), Uluslararası Kızılhaç Komitesi (ICRC) ve ilgili STK'lar ile işbirliği içerisinde bulunmak,
- Misyon özellikle güven ortamı ve barışın sağlanması, demokratik kurumların belediye, bölge ve ülke genelinde geliştirilmesi konularında BM Doğu Savonya, Baranja ve Sirmiyum için Geçiş Yönetimi'ne (UNTAES)²³⁶ yakın işbirliği desteği sağlamak olarak belirlenmiştir.

Bu misyon içinde otuzu uluslararası, 117'si yerel olmak üzere toplam 147 personel görevlendirilmiştir. Misyon 31 Aralık 2007 tarihinde sona erdirildiğinde, AGİT Zagreb Ofisi kurulmuştur.²³⁷

2.4.11. AGİT Gürcistan Misyonu

AGİT Gürcistan Misyonu Gürcistan'da çatışan taraflar arasında uzlaşma sağlamak ve soruna barışçıl politik bir çözüm bulmak amacıyla 3 Aralık 1992 tarihinde görevine başlamıştır²³⁸

29 Mart 1994 tarihinde icra edilen AGİT Daimi Konsey toplantısında Gürcistan misyonuna İnsan Hakları ve demokratik kurumların geliştirilmesi, özgür basın prensiplerinin takip edilmesi, çatışan taraflar arasında işbirliğinin artırılması, 24 Haziran 1992 tarihli Sochi Antlaşması kapsamında oluşturulan barışı koruma kuvvetinin takip edilmesi gibi ek görevler verilmiş ve bu kapsamda misyonun görevleri yeniden oluşturulmuştur. Misyonun yeniden ifade edilen görevleri üç başlık altında belirlenmiştir. Bu görevler; Gürcistan Osetya Çatışması İle İlgili Görevler, Gürcistan

²³⁶ Ocak 1996 ile Ocak 1998 tarihleri arasında Hırvatistan'da gerçekleştirilen BM Barış Gücü Operasyonudur.

²³⁷ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Mission to Croatia, <<http://www.osce.org/node/45520>>, (22.01.2011)

²³⁸ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.82, <<http://www.osce.org/cpc/74783>>, (15.05.2012).

Abhazya Çatışması İle İlgili Görevler ve Gürcistan'ın Geneli ile İlgili Görevler olarak tanımlanmıştır.²³⁹

2.4.11.1. AGİT'in Gürcistan Osetya Çatışması İle İlgili Görevleri

Misyonun temel önceliği Gürcistan- Osetya Çatışmasının barışçıl şekilde çözülmesine katkıda bulunmak olarak belirlenmiştir. AGİT güvenliğinin politik-askeri, ekonomik-çevresel ve insani boyutunu içeren kapsamlı yaklaşımını uygulamıştır. Misyon, Müşterek Kontrol Komisyonu olarak adlandırılan ve içinde Gürcistanlı, Güney Osetyalı, Kuzey Osetyalı ve Rus yetkililerin bulunduğu komisyon ile çok sayıda toplantıya katılmıştır.²⁴⁰

AGİT'in Osetya Çatışması ile ilgili olarak görevleri;

- AGİT prensipleri kapsamında geniş politik bir altyapı oluşturarak devam eden politik antlaşma metninin meydana getirilmesini kolaylaştırmak.
- Çatışan taraflar arasında görüşmeleri yoğunlaştırarak gerilime sebebiyet veren konuları gidermek ve çatışma bölgesinde politik uzlaşının devamlılığını sağlamak.
- Çatışmanın çözülmesi ve Güney Osetya'nın politik statüsünün belirlenmesi konusunda önerilerde bulunmak.
- Ortak Barışı Koruma Kuvveti'nin takip edilmesiyle ilgili olarak, çeşitli seviyelerdeki askeri komutanlarla temas kurmak ve askeri durum hakkında bilgi edinmek.
- Yeniden toplanan Ortak Kontrol Komisyonu içerisinde aktif bir rol oynayarak, ilgili taraflar arasında işbirliğini sağlamak.
- Yerel otoriteler ve halk temsilcileri ile temaslar kurarak bölgedeki AGİT varlığı hakkında farkındalık yaratmak olarak belirlenmiştir.²⁴¹

²³⁹ A.g.e., s.80.

²⁴⁰ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **OSCE Mission to Georgia (Closed)**, The Georgian-Ossetian Conflict, < <http://www.osce.org/georgia-closed/44630> >, (13.05.2012).

²⁴¹ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.81, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

2.4.11.2. AGİT'in Gürcistan Abhazya Çatışması İle İlgili Görevi

Abhazya'da BM himayesinde gerçekleştirilen görüşmeleri ve bölgede meydana gelen olayları yakından takip etmek, BM ile irtibat sağlamak ve durum hakkında AGİT'e düzenli bilgi sağlamak maksadıyla oluşturulmuştur.²⁴²

2006 yılında BM liderliğindeki barış süreci Gürcistan ile Abhazya arasında İşbirliği Konseyi aracılığıyla görüşmeleri yeniden başlatmıştır. Bu girişimin temel amacı, yurtlarından göç etmek zorunda kalmış personelin, mültecilerin sosyal ve ekonomik sorunlarına çözüm bulabilmektir. Bu görüşmelerde, AGİT'te İşbirliği Konseyi içerisinde yer almıştır.²⁴³

2.4.11.3. AGİT'in Gürcistan'ın Geneli İle İlgili Görevleri

- İnsan Hakları ve Temel Özgürlüklerin geliştirilmesi, ülke genelinde demokratik kurumların geliştirilmesi, yeni anayasanın oluşturulması konusunda tavsiyelerde bulunulması, bağımsız yargının oluşturulması ve seçimlerin özgür ortamda gerçekleştirilmesi konusunda gelişim sağlamak.

- Birinci maddede ifade edilen görevleri yerine getirebilmek maksadıyla icra edilen faaliyetleri AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri, AGİT DKİHO, Avrupa Konseyi ve diğer uluslararası kuruluşlar ile işbirliğini sağlamak olarak belirlenmiştir.²⁴⁴

Bu görevlere ilave olarak AGİT Gürcistan Misyonuna 15 Aralık 1999 tarihinde AGİT Daimi Konseyi tarafından Sınır Gözlemleme Operasyonu görevi verilmiştir. Bu görev çerçevesinde AGİT Gürcistan Misyonundan; Gürcistan ve RF bağlı Çeçenistan sınırının araçla ve yaya olarak gözetim altında bulundurulması istenmiştir. 13 Aralık 2001 tarihinde Sınır Gözlemleme operasyonuna Gürcistan ve RF bağlı İnguş sınırı, 19 Aralık 2002 tarihinde ise Gürcistan, RF bağlı Dağıstan sınırları da eklenerek, AGİT tarafından gözetim altında bulundurulan Gürcistan sınırı sayısı üçe yükselmiştir.²⁴⁵

²⁴² A.g.e., s.81.

²⁴³ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **OSCE Mission to Georgia (Closed)**, The Georgian-Ankhaz Conflict, < <http://www.osce.org/georgia-closed/44629> >, (13.05.2012).

²⁴⁴ Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.81, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁴⁵ A.g.e., s.82.

14 Nisan 2005 tarihinde AGİT Daimi Konseyi tarafından Gürcistan Misyonu'nun, Gürcistan sınır muhafızlarının sınırı yönetim kapasitelerini artırmak maksadıyla Eğitim Yardım Programı uygulaması istenmiştir. Bu programı 2006 yılında Kapasite Oluşturma Programı takip etmiş ve bu programla, Gürcistan Polisi'ne sınır yönetimi kapasitesinin artırılması konusunda destek sağlanmıştır. 2008 yılı Ağustos ayında bölgede meydana gelen çatışmalar üzerine ise Daimi Konsey tarafından bölgedeki askeri gözlemcilerin sayısının artırılması konusunda karar verilmiştir. AGİT Gürcistan Misyonu kurulduğu 3 Aralık 1992 tarihinden 31 Aralık 2008 tarihine kadar görev yapmış, misyonun tam anlamıyla kapanması 30 Haziran 2009 tarihine kadar devam etmiştir.²⁴⁶

Bu görev başlangıçta AGİT Dönem Başkanının Kişisel Temsilcisi dahil 8 personel ile Tiflis'te başlamış ve zaman içerisinde alınan görevlere göre personel miktarı ve görev yeri değişiklik arz etmiştir. Bu kapsamda 1997 yılından itibaren Abhazya'da bulunan BM İnsan Hakları Ofisinde, daimi olarak bir veya iki irtibat personeli bulundurulmuştur.²⁴⁷

1999- 2004 yılları arasında Gürcistan – RF sınırını gözlem altında tutmak maksadıyla sekiz ayrı noktada devriye üsler kurulmuş ve AGİT personel miktarı 1999 yılı içerisinde 148 personele çıkarılmıştır. 18 Nisan 2005 ile 30 Haziran 2006 tarihleri arasında ise AGİT temel önceliğini eğitim faaliyetlerine vermiş ve bu kapsamda Lilo, Kazbeki, Lagodekhi ve Omalo'da eğitim merkezleri açılmıştır. Bu merkezlerde toplam 30 uluslararası personel görev yapmıştır. 1 Haziran 2006'dan itibaren ise, Kapasite Oluşturma Programı'na geçilerek 30 Haziran 2007 tarihine kadar bu programa devam edilmiştir. Bu süreçte 64 uluslararası personel görev yapmıştır. 2008 Ağustos'unda meydana gelen çatışma esnasında AGİT Askeri Gözlemcileri görevlerini Karaleti'de bulunan üslerinden sürdürmüşlerdir. Bu süreçte sekiz olan askeri gözlemci sayısı 20 kişi artırılarak, toplam 28 askeri gözlemcinin görev yapması sağlanmıştır.²⁴⁸

²⁴⁶AGİT Resmi İnternet Sitesi, **OSCE Mission to Georgia (Closed)**, Mandate, < <http://www.osce.org/georgia-closed/43386> >, (13.05.2012) ve **A.g.e.**, s.85.

²⁴⁷**A.g.e.**, s.82.

²⁴⁸**A.g.e.**, s.82-85.

2.4.12. AGİT Minsk Ofisi

AGİT Minsk Ofisi 10 Şubat 2003 ile 31 Aralık 2010 tarihleri arasında Beyaz Rusya’da faaliyetlerde bulunmuştur.²⁴⁹

Minsk ofisinin görevleri;

- Beyaz Rusya hükümetinde hukukun üstünlüğü ilkesinin hayata geçirilmesine, sivil toplumun geliştirilmesine, ülke içerisinde AGİT prensiplerinin yaygınlaştırılmasına, demokratik kurumların oluşturulmasına katkıda bulunmak,
- Beyaz Rusya hükümetince yürütülen ekonomik gelişim, çevrenin korunması faaliyetlerine yardımcı olmak
- Bu faaliyetler ile ilgili gözlemlerde bulunarak AGİT genel merkezine düzenli raporlar sunmak olarak belirlenmiştir.²⁵⁰

2.5. AGİT’in Devam Eden Saha Misyonları

2.5.1. Güney Doğu Avrupa Bölgesi

2.5.1.1. AGİT Arnavutluk Misyonu

Arnavutlukta bulunan AGİT Misyonu, 3 Nisan 1997 tarihinde görevine başlamış ve halen görevine devam etmektedir. Bu misyonda toplam 22’si uluslararası, 76’sı yerel personel olmak üzere toplam 98 personel görev yapmaktadır. Bu misyonun ana karargâhı Tiran’da, diğer ofisleri ise Gjirokaster, Kukës, Shkoder ve Vlora’da bulunmaktadır.²⁵¹

AGİT Arnavutluk Misyonu;

- Emlak reformunu da içeren, yargı reformunun hazırlanması,
- Bölgesel yönetim reformunun oluşturulması,
- Seçmen reformu,
- Kaçakçılık ve rüşvetin engellenmesi konusunda ulusal stratejilerin belirlenmesi,
- Özgür basının oluşturulması konusunda davranış ilkeleri rehberinin hazırlanması,

²⁴⁹ A.g.e., s.86.

²⁵⁰ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **Osce Office in Minsk (Closed)**, Mission Survey, < <http://www.osce.org/minsk/43444> >, (14.05.2012).

²⁵¹ Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.10, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

- Sivil toplumun güçlendirilmesi ve demokratik yönetimin geliştirilmesi,
- Sınır polisliğinin eğitiminin artırılması konularında Arnavutluk Hükümeti ve diğer uluslararası kuruluşlar ile yakın işbirliği içinde çalışarak Arnavutluk hükümetine uzmanlık desteği ve yardım sağlamaktadır.²⁵²

2.5.1.2. AGİT Bosna Hersek Misyonu

8 Aralık 1995 tarihinde Budapeşte Bakanlar Konseyinde alınan karar ile, AGİT Bosna Hersek Misyonu'nun oluşturulmasına karar verilmiş ve Bosna Hersek Misyonu 29 Aralık 1995 tarihinden itibaren görevine başlamıştır. Halen Bosna Hersek'te 78'i uluslararası olmak üzere toplam 518 personel görev yapmaktadır. AGİT Bosna Misyonu bir ana karargâh binası ve 13 farklı yerleşim yerindeki ofisleriyle bütün ülkeye yayılmış durumdadır.²⁵³

AGİT'in Bosna Hersek'te icra ettiği faaliyetler 12 program altında yürütülmektedir. Bu programlar;

- Toplumun Birleştirilmesi,
- Parlamentonun Takibi ve Desteklenmesi,
- Okular Arasında ve Eğitim Materyallerinde Farklılığın Kaldırılması,
- Eğitim Kurumları ve Kanunlar,
- Ekonomik, Sosyal Haklar ve Eşitlik,
- Yargı Reformu,
- AGİT Prensiplerinin Yaygınlaştırılması,
- Belediyelerin Geliştirilmesi,
- Silahların Kontrolü,
- Bosna Hersek Güvenlik Birimlerinin Gözetimi,
- Kurumlar Üzerinde Demokratik Kontrolün Artırılması,
- Devletin Güvenlik Birimleri Üzerindeki Demokratik Kontrolünün Takibi

programlarıdır.²⁵⁴

²⁵² AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Presence in Albania Mandate, <<http://www.osce.org/albania/43313>>, (23.01.2011).

²⁵³ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.11-12, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁵⁴ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, OSCE Mission to Bosnia Herzegovina Factsheet, <<http://www.oscebih.org/documents/17230-eng.pdf>>, (23.01.2011).

2.5.1.3. AGİT Sırbistan Misyonu

AGİT Sırbistan Misyonu 11 Ocak 2001 tarihinde, AGİT Yugoslavya Misyonu adıyla kurulmuş, misyonun ismi 13 Şubat 2003 tarihinde, AGİT Sırbistan ve Karadağ Misyonu olarak değiştirilmiş ve 29 Haziran 2006 tarihinde misyonun adı AGİT Sırbistan Misyonu olarak tanımlanmıştır.²⁵⁵

AGİT Sırbistan Misyonu'nun temel görevi; Sırbistan hükümeti ile koordineli olarak çalışarak ülkenin AGİT prensipleri çerçevesinde, azınlık haklarının korunması, demokrasinin geliştirilmesi, insan hakları ve temel özgürlükler konusunda eksikliklerin giderilmesi alanlarında uzmanlık desteği sağlamaktır. Bu temel görevin yanı sıra AGİT Sırbistan Misyonu aşağıda sıralanan görevleri de icra etmektedir.

- AGİT Sırbistan Misyonunun görev alanı içerisinde yasaların hazırlanması konusunda tavsiyelerde bulunmak ve yardımcı olmak,
- Demokratik kurumların ve mekanizmaların uygun olarak işletilmesi ve geliştirilmesi konusunda gözlemde bulunmak,
- Kanunu uygulamakla görevli birimlerin yeniden yapılanmasına ve eğitimine yardımcı olmak,
- Basın özgürlüğü konusunda tavsiyelerde bulunarak, yardımcı olmak,
- BM Azınlıklar Yüksek Komiseri ile koordineli çalışarak, Sırbistan'da toprağı ve konutu bulunan göç etmiş personelin tekrar topraklarına geri dönmeleri konusunda yardımcı olmak görevlerini de icra etmektedir.²⁵⁶

Bu görevlerin ifası maksadıyla AGİT Sırbistan Misyonu, AGİT Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiseri, AGİT DKİHO, AGİT Basın Özgürlüğü Temsilciliğı, AGİT Genel Sekreterliğı Çatışma Önleme Merkezi, Avrupa Konseyi Sırbistan Temsilciliğı, BM'in Sırbistan içerisinde görev yapan ilgili kurumları, uluslararası Kızılhaç Kurumu ve Sırbistan'da bulunan ilgili STK'lar ile koordineli bir çalışma sergilemektedir.²⁵⁷

AGİT Sırbistan Misyonu'nun ana karargahı Belgrad'tadır. Bunun yanı sıra Bujanovak'ta bir AGİT ofisi, Novi Pazar'da eğitim tesisi ve Zemun'da polis eğitim

²⁵⁵ Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.14, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁵⁶ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Osce Mission to Serbia Mandate, <<http://www.osce.org/serbia/43339>>, (31.01.2011)

²⁵⁷ Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.15, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

merkezi bulunmaktadır. Halen misyon içerisinde, 41'i uluslararası personel olmak üzere toplam 170 personel görev yapmaktadır.²⁵⁸

2.5.1.4. AGİT Kosova Misyonu

BM Güvenlik Konseyi'nin 10 Haziran 1999 tarihinde aldığı 1244 sayılı karar ile, Kosova'da BM Misyonu oluşturulmuş ve bu kararın 11'nci paragrafında BM Kosova Misyonu'nun (UNMIK) görevleri açıklanmıştır.²⁵⁹

AGİT Kosova Misyonu ise, 1 Temmuz 1999 tarihinde UNMIK'ten ayrı bir yapı olarak kurulmuştur. AGİT Kosova Misyonu, kurumların yapılandırılması ve insan hakları konusunda aktif rol oynamaktadır.²⁶⁰

Misyonun ana karargâhı Priştine'dedir. İpek, Mitroviça, Prizren, Priştine ve Gilan'da beş adet bölge ofisi bulunmakta ve ülke genelinde 30'dan fazla belediye timi görev yapmaktadır. Halen Kosova Misyonu'nda, 189'u uluslararası personel olmak üzere toplam 684 personel görev yapmaktadır.²⁶¹

2.5.1.5. AGİT Üsküp Misyonu

AGİT Üsküp Misyonu, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nde beklenmedik şekilde ortaya çıkan çatışmalar nedeniyle, sorun yaşayabileceği düşünülen Makedonya'da barışı, güvenliği, toprak bütünlüğünü, sınırların durumunu koruyarak, bölgede bir çatışmanın meydana gelmesine engel olmak maksadıyla 7 Kasım 1992 tarihinde kurulmuştur.²⁶²

Bu görevin ifası maksadıyla AGİT Üsküp misyonuna aşağıdaki görevler verilmiştir.

- Makedonya hükümet yetkilileri ile diyalogu devam ettirmek,
- Diğer politik parti temsilcileri, çeşitli organizasyonlar ve halk ile irtibatın kurulması,
- Bölgedeki çatışma riskini ve güvenlik seviyesini değerlendirmek maksadıyla geziler icra etmek,
- Ülkenin refah seviyesinin artmasına katkıda bulunmak,

²⁵⁸ A.g.e., s.14.

²⁵⁹ A.g.e., s.16.

²⁶⁰ A.g.e., s.16.

²⁶¹ A.g.e., s.17.

²⁶² A.g.e., s.18.

• Olay meydana gelmesi durumunda, sebeplerin belirlenmesine yardımcı olmak.²⁶³

AGİT Üsküp Misyonu faaliyetlerine devam ederken, 2001 yılı başlarında Arnavut asiler Kosova Kurtuluş Ordusunu (UÇK) model alan Makedonya Milli Kurtuluş Ordusu'nu kurarak (UÇKM), ülkenin kuzeybatı bölgesinde bir iç savaş başlatmışlardır. 6- 7 ay süren çatışmalar sonucunda 13 Ağustos 2001 tarihinde, Ohrid Antlaşması imzalanmış ve bölgede devam eden etnik çatışmalar sona ermiştir.²⁶⁴

Ohrid Antlaşmasından sonra AGİT Daimi Konseyi, 21 Aralık 2001 tarihinde toplanmış ve Üsküp Misyonu'nun başlangıçta verilen görevlerine ek olarak, aşağıda sıralanan görevleri de yerine getirmesi konusunda karara varmıştır. Üsküp misyonuna verilen yeni görevler;

- Kriz bölgelerine polisin yeniden konuşlandırılması,
- Azınlıkların kamu kuruluşları ve orduda görevlendirilmesi konusunda hükümete yardımcı olmak,
- Yerel yönetim kurumlarının güçlendirilmesi,
- Hukukun üstünlüğünün ülke genelinde yaygınlaşmasına katkıda bulunmak,
- Basının gelişmesini desteklemek,
- Ulusal Azınlıklar Yüksek Komiserliğine eğitimin birliği konusunda sürekli destek sağlamak olarak belirlenmiştir.²⁶⁵

Bu görevler kapsamında, AGİT Üsküp Misyonu yeniden teşkilatlandırılarak, personel sayısı artırılmıştır. Yeniden teşkilatlanan Üsküp Misyonu faaliyetlerini gözlemleme görevi, polis eğitimi ve Ohrid Antlaşmasının uygulanmasıyla ilgili diğer politik konular adları altında üç temel alana yönlendirmiştir.²⁶⁶

AGİT'in Üsküp Misyonu'nda çalışan personel sayısı, yıllara ve alınan görevin niteliğine göre farklılık göstermiştir. 1992 yılında sekiz personel ile başlayan görev, 1996 yılında dört personele düşürülmüş, 1998 yılında tekrar sekiz personele çıkarılmıştır. 2001 yılından itibaren, polis eğitim programlarının ve Ohrid

²⁶³ AGİT Resmi İnternet Sitesi, OSCE Mission to Skopje, Mandate, <<http://www.osce.org/skopje/43346>>, (15.05.2012) ve A.g.e., s.18.

²⁶⁴ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Osce Mission to Skopje Mandate, <<http://www.osce.org/skopje/43346>>, (31.01.2011).

²⁶⁵ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Osce Mission to Skopje Mandate, <<http://www.osce.org/skopje/43346>>, (31.01.2011).

²⁶⁶ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Osce Mission to Skopje Mandate, <<http://www.osce.org/skopje/43346>>, (31.01.2011).

Antlaşmasının uygulanmasının takibi kapsamında personel sayısı artırılmış ve 28 Kasım 2001 tarihinde AGİT Üsküp Misyonunun personel sayısı 210 uluslararası personele yükselmiştir. Bu sayı, 2002 yılında 300 personeli bulmuştur. Halen Üsküp Misyonunda, 64'ü uluslararası personel olmak üzere toplam 214 personel görev yapmaktadır.²⁶⁷

2.5.1.6. AGİT Karadağ Misyonu

AGİT'in Karadağ'daki misyonu 1990'lara kadar dayanmaktadır. O tarihlerde Karadağ, Eski Yugoslavya Cumhuriyeti'nin bir parçası idi ve AGİT 1992 yılından itibaren çeşitli misyonlar ile Eski Yugoslavya Cumhuriyeti topraklarında aktif rol üstlenmiştir. Bu bölgede icra edilen AGİT görevlerine baktığımızda, AGİT'in Karadağ'da kriz yönetiminden, çatışma sonrası rehabilitasyona, gözlem görevlerinden demokratik kurumların kurulmasına, sivil yönetimin güçlendirilmesinden hukukun üstünlüğünün geliştirilmesine kadar değişen yelpazede çok farklı aktiviteler gerçekleştirdiği görülmektedir. 2006 yılında, Karadağ'ın bağımsızlığını ilan etmesiyle, Karadağ Misyonu ismiyle yeni bir AGİT Misyonu kurulmuştur.²⁶⁸

AGİT Karadağ Misyonu, 31 Aralık 2006 tarihinden itibaren görev yapmaya başlamıştır. Misyon'un ana merkezi Pogdorica'dadır ve bünyesinde halen 14'ü uluslararası personel olmak üzere toplam 46 personel görev yapmaktadır.²⁶⁹

AGİT Karadağ Misyonu, Karadağ Cumhuriyeti'ne ve sivil toplumuna destek olarak, politik reformların hayata geçirilmesine yardımcı olmaktadır. Göreviyle uyumlu olarak AGİT reform sürecini desteklemekte ve ülkenin Avrupa ile entegrasyon sürecini hızlandırmaya çalışmaktadır. Bu kapsamda AGİT tarafından aşağıdaki görevler icra edilmektedir.

- Sivil toplum, STK'lar, azınlıklar, kadın erkek eşitliği, kaçakçılığın engellenmesi, insan hakları, sivil eğitimi konularını içeren demokratikleşme konularında Karadağ Cumhuriyetine destek sağlamak,

²⁶⁷ Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.21, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁶⁸ GARCEVIC, V., Montenegro and OSCE, 2007, s.103, < <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/07/Garcevic-en.pdf> >, (12.01.2011).

²⁶⁹ Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.13, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

- Organize suçlarla mücadele, hapisane reformu, Göçmenler ve Mülteciler Komiserliği, Ülke Çapında Kaçakçılıkla Mücadele Koordinatörlüğü gibi konularda ülke genelinde ilgili kurumların kurulması ve yasaların hazırlanmasında aktif rol oynamak,
- Stratejik planlama, toplum temelli polislik, polis eğitimi, sınır polisliği, güvenilirlik, anti terörizm ve yargı reformunu içeren polis reformunun hazırlanmasına destek sağlamak,
- Basın reformuna katkı sağlamak,
- Ülkenin ekonomik gelişimine ve çevre korumasına destek sağlamak.²⁷⁰

2.5.1.7. AGİT Zagrep Ofisi

AGİT Zagrep Ofisi, Daimi Konsey'in 21 Aralık 2007 tarihindeki kararıyla, AGİT Hırvatistan Misyonu'nun sona ermesi üzerine kurulmuştur. AGİT Zagrep Ofisi'nin temel görevleri, göç etmek zorunda kalmış vatandaşların topraklarına dönmesi konusunda çalışmalar yapmak, topraklarına dönen halkın yeniden yerleşimini desteklemek ve savaş suçlarını soruşturmak olarak belirlenmiştir.²⁷¹ Halen Zagrep Ofisinde üçü uluslararası personel olmak üzere toplam 19 personel görev yapmaktadır.²⁷²

2.5.2. Doğu Avrupa Bölgesi

2.5.2.1. AGİT Moldova Misyonu

AGİT Moldova Misyonu 4 Şubat 1993 tarihinde, Trans-Dinyester bölgesinin özel statüsü tanınmak kaydıyla Moldova'nın bağımsızlığını ve toprak bütünlüğünü desteklemek maksadıyla kurulmuştur.

AGİT Moldova Misyonunun görevleri olarak;

- Çatışan tarafları uzlaştırmak maksadıyla, Trans-Dinyester bölgesinin özel statüsünü ve Moldova'nın toprak bütünlüğünü tanıyan tam ve kapsamlı bir politik çerçeve oluşturarak, diyalog ve görüşmelerin ilerlemesini sağlamak,
- Bölgedeki askeri durum ve meydana gelen olaylar hakkında bilgi toplamak ve politik durumu değerlendirmek,

²⁷⁰ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Osce Mission to Montenegro Overview, <<http://www.osce.org/montenegro/44406>>, (31.01.2011).

²⁷¹ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Osce Office in Zagrep Mission Survey, <<http://www.osce.org/zagreb/45080>>, (31.01.2011).

²⁷² Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.23, <<http://www.osce.org/cpc/74783>>, (15.05.2012).

- Tarafları Trans-Dinyester Bölgesinde bulunan yabancı askerlerin (Rus Askerleri) bölgeden çekilmesi konusunda ikna etmek,
- Azınlık hakları, insan hakları, demokratik dönüşüm, mültecilerin geri dönüşü, Trans-Dinyester'in statüsünün tanımlanması gibi konularda uzmanlık desteği sağlamak,
- AGİT varlığını bölgede etkin kılarak, çatışan taraflar, yerel otoriteler ve halk ile irtibat sağlamak olarak tanımlanmıştır.²⁷³

9 Aralık 1999 tarihinde icra edilen İstanbul Zirvesinde alınan kararla, misyonun görevlerine; Rus mühimmat ve silahlarının nakli ile imhası konusunda şeffaflığın sağlanması, bu imha ve nakil işlemleri esnasında finansal ve teknik işbirliğinin yapılması görevleri eklenmiştir.²⁷⁴

Bugün, 13'ü uluslararası personel olmak üzere, toplam 52 personel görev yapmaktadır.²⁷⁵ Günümüzde AGİT Moldova Misyonu tarafından icra edilen faaliyetler incelendiğinde, insan kaçakçılığı ile mücadele, silahsızlanma, silahların kontrolü, çatışmaların çözümü, basın özgürlüğü, insan hakları ve demokratikleşme konularının ön plana çıktığı görülmektedir.²⁷⁶

AGİT'in Moldova'da üstlendiği arabuluculuk faaliyeti, Trans- Dinyester bölgesinin statüsü konusundaki anlaşmazlık ile ilgilidir. 1990- 1992 yılları arasında Trans- Dinyester ile Moldova arasında çatışma yaşanmıştır. Çatışmalar esnasında, Rus ordusu Moldova'ya karşı Trans-Dinyester bölgesini desteklemiştir. Trans-Dinyester Bölgesi 2 Ekim 1992 tarihinde, Moldova'dan bağımsızlığını ilan etmiştir. Bu bağımsızlığı henüz hiçbir ülke tanımamıştır.²⁷⁷

²⁷³ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.24, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁷⁴ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Mission to Moldova**, Mandate, <<http://www.osce.org/moldova/43359>>, (31.01.2011).

²⁷⁵ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.26, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁷⁶ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Mission to Moldova**, Mandate, <<http://www.osce.org/moldova/43359>>, (31.01.2011).

²⁷⁷ SAVCEAC, O. , Transnistria- Moldova Conflict, ICE Case Studies, Number 182, May 2006, <<http://www1.american.edu/ted/ice/moldova.htm>>, (31. 01.2011).

Bugün gelinen noktada, AGİT ile birlikte ABD ve AB’de sorunun çözümü için arabuluculuk faaliyetlerine katılmakta, Rusya ve Ukrayna ile beşli müzakereler yürütülmektedir.²⁷⁸

2.5.2.2. AGİT Ukrayna Proje Koordinatörlüğü

AGİT Ukrayna Misyonu, 1 Haziran 1999 tarihinde kapatıldıktan sonra, Ukrayna ile AGİT arasında şekillenen yeni işbirliği faaliyetleriyle ilgilenmek üzere, Ukrayna’da AGİT proje koordinatörlüğü kurulmasına karar verilmiştir.

1 Haziran 1999 tarihli AGİT Daimi Konseyi kararında, AGİT ile Ukrayna arasında icra edilecek işbirliği faaliyetlerinin, hükümet kurumları veya sivil kuruluşlar ile ilgili çeşitli projelerin planlaması, uygulaması ve takibi ile ilgili olabileceği belirtilmiştir.²⁷⁹

AGİT Ukrayna Proje Koordinatörü’nün emri altında, üçü uluslararası, 41 yerel olmak üzere toplam 44 uzman personel görev yapmaktadır. 44 kişilik personeliyle AGİT Ukrayna Proje Koordinatörlüğü, çizelge 2.4.’te sunulan faaliyetleri sürdürmektedir.²⁸⁰

Çizelge 2.4. AGİT Ukrayna Proje Koordinatörlüğünün Faaliyet Alanları

Ekonomik-Çevresel& Politik- Askeri Faaliyetler	Demokratikleşme ve Şeffaf Yönetim Faaliyetleri	Hukukun Üstünlüğü ve İnsan Hakları Faaliyetleri	Kaçakçılıkla Mücadele ve Ülke İçi Şiddet Olayları Faaliyetleri
Patlayıcı Maddelerin Temizlenmesi	Seçim Sisteminin Güçlendirilmesi	İdare hukukunun geliştirilmesi	İnsan Ticareti ile Mücadele
Roket Yakıtı Artıklarının Temizlenmesi	Kadın Erkek Eşitliğinin Artırılması	Üniversitelerde insan hakları eğitiminin geliştirilmesi	
Dinyester Nehrinin Sınır ötesi ile İşbirliği	Özgür Basının Oluşturulması	İnsan Hakları İhlallerinde Korunma Mekanizmalarının Oluşturulması	
Tehlikeli Atıkların Sınır Ötesine Kaçırılmasıyla Mücadele		Hukukun Üstünlüğünün Güçlendirilmesi	İç Şiddet Olayları ile Mücadele
Terhis Edilen Askeri Personelin Sosyal Adaptasyonu	Sivil Toplumun Geliştirilmesi	İşkence ve kötü muameleyle ilgili ulusal koruyucu mekanizmaların geliştirilmesi	
Sınır Güvenliği		Rüşvet ile Mücadele	

Kaynak: AGİT Resmi Web Sitesi, OSCE Project Co-ordinator in Ukraine: Our work, <<http://www.osce.org/ukraine/43371>>, (31.01.2011).

²⁷⁸ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Mission to Moldova**, Conflict Resolution and Negotiation, <<http://www.osce.org/moldova/43602>>, (31.01.2011).

²⁷⁹ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.27, <<http://www.osce.org/cpc/74783>>, (15.05.2012).

²⁸⁰ A.g.e., s.28.

2.5.3. Güney Kafkasya Bölgesi

2.5.3.1. AGİT Bakü Ofisi

- Daimi Konsey'in 16 Kasım 1999'da aldığı 318 sayılı kararla kurulmuştur. Ofis'in temel görevleri;
- AGİT prensiplerinin Azerbaycan'da yaygınlaşmasını sağlamak,
- Uluslararası kurum, kuruluşlar ve AGİT arasında bilgi alışverişini artırarak işbirliğini geliştirmek,
- Yerel otoriteler, üniversiteler, araştırma kuruluşları ve STK'lar ile ilişki kurarak irtibatın devamlılığını sağlamak,
- AGİT Dönem Başkanı ve diğer AGİT kurumları tarafından verilecek görevleri yerine getirmektir.

AGİT Bakü Ofisinde 12'si uluslararası, 39'u yerel olmak üzere toplam 51 personel görev yapmaktadır.²⁸¹

2.5.3.2. AGİT Erivan Ofisi

- Daimi Konsey'in 22 Temmuz 1999'da aldığı 314 sayılı kararla kurulmuştur. Ofis'in temel görevleri;
- AGİT prensiplerinin Ermenistan'da yaygınlaşmasını sağlamak,
 - Uluslararası kurum, kuruluşlar ve AGİT arasında bilgi alışverişini artırarak işbirliğini geliştirmek,
 - Yerel otoriteler, üniversiteler, araştırma kuruluşları ve STK'lar ile ilişki kurarak irtibatın devamlılığını sağlamak,
 - AGİT Dönem Başkanı ve diğer AGİT kurumları tarafından verilecek görevleri yerine getirmektir.²⁸²

2.5.4. Orta Asya Bölgesi

2.5.4.1. AGİT Aşkabat Ofisi

AGİT Aşkabat Ofisi 23 Haziran 1998 tarihinde DK'in 244 sayılı kararıyla kurulmuş ve Ocak 1999'dan itibaren aktif olarak çalışmaya başlamıştır.

Ofis'in temel görevleri;

²⁸¹ A.g.e., s.29-30.

²⁸² A.g.e., s.31-32.

- AGİT prensiplerinin Ermenistan’da yaygınlaşmasını sağlamak,
- Uluslararası kurum, kuruluşlar ve AGİT arasında bilgi alışverişini artırarak işbirliğini geliştirmek,
- Yerel otoriteler, üniversiteler, araştırma kuruluşları ve STK’lar ile ilişki kurarak irtibatın devamlılığını sağlamak,
- AGİT tarafından bölgesel anlamda düzenlenecek seminer, ziyaret ve toplantılara yardımcı olmak,
- AGİT ve Türkmenistan arasında anlaşmaya varılmış hususlar ile ilgili olarak AGİT Dönem Başkanı ve diğer AGİT kurumları tarafından verilecek görevleri yerine getirmektedir.²⁸³

AGİT Aşkabat Ofisinde altısı uluslararası, 19’u yerel olmak üzere toplam 25 personel görev yapmaktadır.²⁸⁴

Çizelge 2.5. AGİT Aşkabat Ofisi Faaliyetleri

Güvenliğin Politik- Askeri Boyutuyla İlgili Faaliyetler	Güvenliğin Ekonomik-Çevresel Boyutuyla İlgili Faaliyetler	Güvenliğin İnsan Hakları Boyutuyla İlgili Faaliyetler
AGİT Güvenlik Tedbirlerini İlerletme	Orta ve Küçük Ölçekli İşletmeleri Geliştirme	Kanunun Üstünlüğü ve İnsan Hakları
Terörizm ve Organize Suçlarla Mücadele		Demokratikleşme ve Sivil Toplum
Silah, Eroin, İnsan ve Nükleer Biyolojik Kimyasal Kaçakçılıkla Mücadele	Şeffaf Yönetim	Göç
Sınır Güvenliğini Geliştirme	Çevrenin Korunması	Kadın Erkek Eşitliği
		Eğitim

Kaynak: AGİT Resmi Web Sitesi, OSCE Centre in Ashgabat: Activity Outline, <http://www.osce.org/ashgabat/43693>, (31.01.2011)

2.5.4.2. AGİT Astana Ofisi

AGİT Astana Ofisi, Ocak 1999’da AGİT Alma ata ismiyle, Kazakistan’ın Alma ata şehrinde kurulmuş, 21 Haziran 2007 tarihinde merkezin adı AGİT Astana Ofisi olarak değiştirilmiş, ofis Astana’ya taşınmış ve Alma ata’da bir irtibat ofisi oluşturulmuştur.²⁸⁵

Astana Ofisinin görevleri;

- AGİT’in güvenliğin üç boyutu ile ilgili yaklaşımını, prensiplerini ve uygulamalarını Kazakistan’da yaygınlaştırmak,

²⁸³ A.g.e., s.35.

²⁸⁴ A.g.e., s.36.

²⁸⁵ A.g.e., s.37.

- Uluslararası organizasyonlarla, Kazakistan hükümet kuruluşlarıyla irtibatı sürekli kılarak bilgi alış verişi sağlamak,
- Yerel otoriteler, üniversiteler, araştırma kuruluşları ve STK'lar ile ilişki kurarak irtibatın devamlılığını sağlamak,
- AGİT tarafından bölgesel anlamda düzenlenecek seminer, ziyaret ve toplantılara yardımcı olmak,
- Kazakistan hükümetine ihtiyacı olan konularda uzmanlık desteği sağlamak,
- AGİT ve Kazakistan arasında anlaşmaya varılmış hususlar ile ilgili olarak AGİT Dönem Başkanı ve diğer AGİT kurumları tarafından verilecek görevleri yerine getirmektir.²⁸⁶

Bu görevleri yerine getirmek maksadıyla, AGİT Astana Ofisinde altısı uluslararası, 22'si yerel olmak üzere toplam 28 personel görev yapmaktadır.²⁸⁷

2.5.4.3. Bişkek AGİT Merkezi

Bişkek AGİT Merkezi Ocak 1999'da görevine başlamış, Nisan 2000'de Osh kentinde bir saha ofisi açmıştır. Bu ofisin görevi; diğer AGİT ofislerinin görevlerinde olduğu gibi Kırgızistan'da AGİT prensiplerinin yaygınlaşmasını sağlamak, Kırgızistan hükümetine uzmanlık desteği sağlamak, güvenliğin üç boyutuyla ilgili çalışmalar yapmak ve sivil toplum ile irtibat kurmak olarak belirlenmiştir.²⁸⁸

Bişkek AGİT Merkezinde, 25'i uluslararası, 87'si yerel olmak üzere toplam 112 personel görev yapmaktadır. Bişkek Ofisi genel faaliyetlerini, güvenliğin üç boyutuyla ilgili faaliyetlerin yanında, Basının gelişimi, polislik ve Bişkek AGİT Akademisine yönlendirmiştir.²⁸⁹

2.5.4.4. AGİT Tacikistan Ofisi

AGİT'in Tacikistan Misyonu, ilk olarak 1994 yılında kurulmuştur. Bu misyon 2002 yılında sona erdirilerek AGİT Duşanbe Ofisi adını almıştır. 19 Haziran 2008 tarihinde AGİT Daimi Konseyinin aldığı 852 sayılı kararla, AGİT Duşanbe Ofisinin

²⁸⁶ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, OSCE Office in Astana: Mission Survey, <<http://www.osce.org/astana/43437>>, (31.01.2011).

²⁸⁷ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.38, <<http://www.osce.org/cpc/74783>>, (15.05.2012).

²⁸⁸ A.g.e., s.39.

²⁸⁹ AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, OSCE Centre in Bishkek, <<http://www.osce.org/bishkek>>, (31.01.2011).

adı, AGİT Tacikistan Ofisi olarak değiştirilmiştir. Halen ana karargah Duşanbe’de bulunmaktadır. Bununla birlikte, AGİT’in Tacikistan’da Khujand, Kurgan-Tyube, Garm, Kulyab ve Shaartuz kentlerinde beş adet saha ofisi bulunmaktadır. AGİT Tacikistan Ofisinde 28’i uluslararası personel olmak üzere toplam 130 personel görev yapmaktadır.²⁹⁰

AGİT Tacikistan ofisinin görevleri, diğer AGİT ofislerinin görevleriyle benzerlik göstermektedir. AGİT Tacikistan Ofisi’nin icra ettiği faaliyetler incelendiğinde, diğer ofislerde bulunmayan mayın temizleme eğitimine önem verildiği görülmektedir. Bununla birlikte, AGİT Tacikistan Ofisi tarafından karşı terör, polis desteği, sınır güvenliği, ekonomik gelişim faaliyetleri, çevre faaliyetleri, insan hakları, demokratikleşme, kadın erkek eşitliği, insan kaçakçılığıyla mücadele, basının geliştirilmesi, politik diyalogun geliştirilmesi ve adil seçimler konularında çalışmalar sergilenmektedir.²⁹¹

2.5.4.5. AGİT Özbekistan Proje Koordinatörlüğü

AGİT Özbekistan Proje Koordinatörlüğü, 30 Haziran 2006 tarihinde AGİT Taşkent Ofisinin kapatılması üzerine kurulmuştur. AGİT Özbekistan Proje Koordinatörünün görevleri;

- Terörizmle, aşırılıkçı unsurlarla, kaçakçılıkla, sınır ötesi tehditlerle mücadele ederek Özbekistan’da güvenlik ve düzen ortamının devamlılığına yardımcı olmak,
- Özbekistan’ın ekonomik gelişimine ve çevre korumasına destek sağlamak,
- Özbekistan’ın AGİT prensipleri çerçevesinde gelişmesine yardımcı olmak şeklinde belirlenmiştir.²⁹²

Bu görevlerin ifasında AGİT Proje Koordinatörüne, iki uluslararası, 18 yerel uzman personel yardımcı olmaktadır.²⁹³

²⁹⁰ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.41-42, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁹¹ AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, OSCE Office in Tajikistan, <<http://www.osce.org/tajikistan>>, (31.01.2011).

²⁹² Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.43, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

²⁹³ A.g.e., s.44.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DAĞLIK KARABAĞ SORUNU

Kafkasya, tarih boyunca pek çok kez devletlerarasında güç mücadelelerine sahne olmuş, jeopolitik açıdan son derece önemli bir bölgedir. Tarihsel mücadeleler sebebiyle, bölgede farklı dine ve etnik yapıya mensup çok sayıda değişik grup bulunmaktadır. Bu yönüyle Kafkasya, Balkanlara benzemektedir. Bölgenin tarihsel gelişimi incelendiğinde, ancak güçlü imparatorluklar döneminde bölgede istikrar sağlanabildiği, bu imparatorlukların yıkılması ile Kafkasya’da çatışmaların şiddetlendiği görülmektedir. Petrol ve doğal gaz kaynaklarına, enerji boru hatlarına sahip olması sebebiyle Kafkasya günümüzde son derece kritik bir bölgedir. SSCB’nin dağılmasıyla bölgede istikrar bozulmuştur. Bu durum büyük devletlerin, batılı petrol şirketlerinin bölge üzerinde güç mücadelesine girmelerine sebebiyet vermiştir. Bu yönüyle Kafkasya, küçük bir çatışmanın dünya barışı ve istikrarını etkileyebileceği stratejik bölgelerden bir tanesidir.

1991 yılının sonunda; Sovyetler Birliğinin dağılmasıyla birlikte, Kafkasya’da pek çok yeni devlet kurulmuştur. Yeni devletler kurulurken tarihsel sorunlar da su yüzüne çıkmaya başlamıştır. Bu sorunlar arasında en önde gelenler ise etnik kökene dayalı toprak anlaşmazlıklarıdır.²⁹⁴

Bu dönemde Kuzey Kafkasya, Rusya Federasyonu'nun içinde yer alırken; Güney Kafkasya’da; Azerbaycan, Ermenistan ve Gürcistan gibi yeni devletler ortaya çıkmıştır. Bu devletler kuruldukları ilk günlerde kendilerini tarihsel kökenlere dayanan çatışmaların içinde bulmuşlardır. Bu süreçte Çeçenistan, RF’ye karşı mücadele verirken, Gürcistan; Abhazya ve Osetya sorunuyla uğraşmış, Azerbaycan ve Ermenistan ise, Dağlık Karabağ Bölgesi sebebiyle savaşmışlardır. RF bölge üzerindeki etkisini sürdürmek maksadıyla bu çatışmalardan faydalanmaya çalışmıştır.²⁹⁵

²⁹⁴ GÜREL, Ş. S., “Karabağ Sorunu Üzerine Bir Not”, **SBF Dergisi**, cilt.47,Sayı 1, 1992, s. 181-185.

²⁹⁵ İŞYAR, Ö. G., **Sovyet - Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004, s.85.

Şekil 3.1. Güney Kafkasya ve Dağlık Karabağ Bölgesi

Kaynak: ÇİTLİOĞLU, E., “ Türkiye Ermenistan Yeni Dönem mi?”, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, s.11, Ekim 2009.

Bu mücadeleler sebebiyle, Güney Kafkasya’nın istikrarı bozulmuş ve günümüze kadar geçen sürede bölgede kalıcı bir istikrar sağlanamamıştır. Güney Kafkasya’da meydana gelen çatışmalar incelendiğinde, güç dengesinin toprak kaybeden ülke lehine değişmesi sebebiyle, “Dağlık Karabağ Savaşı” özel önem arz etmektedir.

1992-1994 yılları arasında devam eden savaşta, Ermenistan sadece Azerbaycan’a bağlı Dağlık Karabağ Özerk Bölgesini değil (Şekil 2.1.de kırmızı renkle gösterilen bölge), bu bölgenin çevresindeki yedi Azeri yerleşim yerini (Kelbecer, Laçın, Kubatlı, Zengilan, Cebrayıl, Fizuli, Agdam) daha işgal etmiştir. Bu savaş sebebiyle evlerinden göç etmek zorunda kalan ve 20 yıldır vatanlarından ayrı yaşayan Azeriler, geçici yerleşim yerleri (şekilde yer alan beyaz çadırlar) ve çadır kentlerde (şekilde yer alan siyah çadırlar) yaşamlarını sürdürmektedirler.

Zaman içerisinde, Azerbaycan'ın büyük petrol ve doğal enerji kaynaklarına sahip olduğu tespit edilmiştir. Batılı petrol şirketlerinin bölgeye yatırım yapması ile Azerbaycan güçlenmeye başlamış ve Ermenistan ile arasındaki güç farkını kapatmıştır. Bugün gelinen noktada RF ve İran Ermenistan'ı, ABD ve Türkiye ise, Azerbaycan'ı desteklemektedir. Bu yönüyle Dağlık Karabağ Sorunu (DKS) bölge sınırlarının dışına taşıp, genel barış ve güvenlik için tehdit oluşturabilecek bir potansiyele sahiptir.

Bu bölümde Dağlık Karabağ Bölgesi hakkında genel bilgi verilerek, bölgenin tarihi, etnik yapısı, çatışmanın sebepleri, çatışmanın nasıl devam ettiği ve mevcut durum hakkında bilgi verilecektir.

3.1. Dağlık Karabağ'ın Genel Özellikleri

3.1.1. Fiziki Coğrafyası

Şekil 3.2. İşgal Altındaki Azerbaycan Toprakları

Karabağ sorununu analiz edebilmek için, her şeyden önce Karabağ bölgesi ile Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi'ni birbirine karıştırmamak gerekmektedir. Karabağ, 18.000 km² yüzölçümüne sahip iken, Dağlık Karabağ sadece 4392 km²'lik

yüzölçümüne sahiptir. DKÖB, Karabağ'ın sadece ufak bir bölümüdür. Karabağ; Ağdam, Terter, Yevlah, Fizuli, Beylegan, Kubatlı, Cebrayıl, Mingeçevir, Ağcabedi, Hocalı, Suşa, Hankendi, Laçın, Kelbecer, Hanlar, Gorus, Akdere, rayonlarından²⁹⁶ oluşurken Dağlık Karabağ; Hankendi merkez olmak üzere Suşa, Akdere, Hadrut, Hocalı ve Askeran rayonlarından oluşmaktadır. DKÖB; Azerbaycan Cumhuriyeti'ne bağlı, Kür ve Aras nehirleri arasındaki dağlık bölge ve bu bölgeye bağlı ovalardan oluşmaktadır.²⁹⁷

Şekil 3.3. Güney Kafkasya Fiziki Hritası

DKÖB, 125 km uzunluğundaki Küçük Kafkasya Silsilesi şeklinde adlandırılan dağların uzanımında yer almaktadır. DKÖB içinde en yüksek dağ 3724 metre ile Murov Dağıdır. Murov Dağı'nı 3552 metre ile Büyükişıklı Dağı, 3175 metre ile Deli Dağ ve 2827 metre ile Kırıkkız Dağları takip etmektedir. Bölge dağlık

²⁹⁶ Rayon Azerbaycan'da ilçeden büyük, ilden küçük idari birimi ifade etmek için kullanılmaktadır.

²⁹⁷ ASLANLI A., "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt.7. , Sayı 1, , İlkbahar 2001, s. 394

yapısı sebebiyle, doğal tahkimata sahiptir. Savunulması kolay bir bölge olması sebebiyle tarih boyunca stratejik öneme sahip olmuştur.²⁹⁸

Katesoğlu, genellikle yüksek vadilerden ve verimli topraklardan oluşan bu bölgeye Karabağ adının Selçuklular tarafından verildiğini belirtmektedir.²⁹⁹ Taşkiran ise, Karabağ adının; tam anlamıyla Türkçe bir isim olduğunu belirterek, Türkçe kelime yapısına “sıfat+isim” uygun olarak türetilmiş bir isim olduğunu ve tarihi metinlerde ilk olarak 14’üncü y.y.da rastlandığını belirtmektedir.³⁰⁰

Bugarov ve Aliyev; Karabağ’ın, coğrafi açıdan diğer Azerbaycan bölgelerinden farklılık gösterdiğini, fay hattı üzerinde olduğunu ve 1840 ile 1932 yılları arasında Suşa’da, şiddeti altı ile yedi arasında değişen toplam altı deprem meydana geldiğini bildirmişlerdir.³⁰¹

3.1.2.Ekonomik Durumu

Karabağ, Azerbaycan arazisinin % 5’ine sahiptir. Gelişmiş sanayi ve tarım bölgesi olup, ülke toplam sanayinin % 2,87’si ve tarımın % 3,2’si bu bölgenin payına düşmektedir. Ülkenin %12,3’ünü teşkil eden zengin su yatakları bulunmaktadır. Bölge sanayini, başta gıda sanayi olmak üzere, hafif sanayi, makine ve metal imali, kereste imali ve inşaat malzemeleri imali oluşturmaktadır. Tarım için oldukça elverişli alanlara sahip olup, özellikle üzümculük, et ve süt hayvancılığı yapılmaktadır. Bölge kurşun, çinko, polimetal filizleri, kaplama taşı ve mermer yatakları gibi muhtelif yeraltı kaynaklarına sahiptir. İklim ve bitki örtüsü ile dağ turizmine elverişli zengin dinlenme sahalarına sahiptir. Halkın önemli uğraşlarından biri halıcılıktır.³⁰²

²⁹⁸ ALİYEV, İ., **Dağlık Karabağ**, Baku, s.3, 1989 (Kril alfabesi ile yazılmıştır.)’dan aktaran H. AKTAŞ, **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.17.

²⁹⁹ KATESOĞLU, İ. , **Selçuklular**, Türk Dünyası El Kitabı, Cilt 1, 2. Baskı, s.49, 1992’den aktaran H. AKTAŞ, **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.17.

³⁰⁰ TAŞKIRAN, C. , **Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi**, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s.18.

³⁰¹ BUGAROV B. ve ALİYEV H., **Azərbaycan SSC’nin Coğrafiyası**, Bakü, s.60, 1984’ten aktaran C. TAŞKIRAN , **Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi**, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995,s.9.

³⁰² TAŞKIRAN, C. , **Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi**, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s.12-13.

3.1.3. Jeopolitik Durumu

Karabağ, dağlık bir bölgedir ve yüksek tepelerden oluşmaktadır. Ova kısımları ortalama 2500 metre yüksekliktedir. Otlaklar bu yükseklikten sonra başlamakta ve hayvan sürüleri ile kalabalık insan kütlelerini barındırabilmektedir. Bu özelliği sebebiyle kuzeyden ve güneyden gelen göçebe Türklere, tarih boyunca kışlak vazifesini görmüştür. Bu bölgeden geçen Türk hükümdarlarına kışlık bir karargâh mahalli olmuştur. Başta Timur olmak üzere birçok Türk devlet adamı Karabağ'ı kışlak olarak kullanmıştır.³⁰³

Ermenistan, Azerbaycan, İran ve Türkiye sınırlarının kesiştiği yerde olması, bölgeye hâkim konumu, verimli topraklara sahip olmasa da Karabağ'a önemli avantajlar sağlamıştır.

Çarlık Rusyası generali Sisiyanov, 1805 tarihinde, Karabağ'ın ikinci işgalinin hemen arkasından Çar'a gönderdiği raporda, "Karabağ coğrafya bakımından Anadolu'nun, İran'ın ve Azerbaycan'ın kapısı sayılır" diyerek Karabağ'ın stratejik önemini belirtmiş, bu bölgeyi tahkim etmiş ve Çar'a buradaki dengeyi Rusya'nın lehine çevirebilmek için Müslümanların arasına Hristiyan unsurların, yani Ermenilerin yerleştirilmesini önermiştir. Bu tarihten sonra Ruslar tarafından bölgeye planlı bir şekilde Rusya, İran ve Anadolu'dan getirilen Ermeni nüfusu iskân edilmeye başlanmıştır.³⁰⁴

3.1.4. Karabağ'ın Demografik Yapısı

Karabağ sürekli güç mücadelelerine sahne olmuş bir bölgedir. Bu nüfusu bölgede hakim olan güce değişiklik göstermiştir. Karabağ'ın nüfus istatistiklerine bakıldığında, iki nokta göze çarpmaktadır.

- Azeri Türkleri 19'ncü yüzyılın ortalarına kadar Karabağ'daki nüfusun çoğunluğunu oluşturmuştur.

³⁰³ TAŞKIRAN, a.g.e., s.15.

³⁰⁴ ASLAN, Y. (Editör ATSI, B.), **Can Azarbaycan (Karabağ'da Talan Var)**, Kök Yayınları, Ankara, 1990, s.50-51.

- 19'uncu yüzyılın ikinci yarısından itibaren, bölgedeki Rus politikaları sonucunda, Ermeniler önce nüfus dengesini sağlamışlar daha sonra da çoğunluk haline gelmişlerdir.³⁰⁵

Çizelge 3.1. Geniş Türk Ahalisinin Bölgelere Göre Etnik Durumu (1897 Sayımı)

	Azeri Türkleri	Ruslar	Ermeniler	Azeri Türkleri-Rus ve Ermeni Nüfusun Toplamı	Nüfusun Genel Toplamı
Bakü Böl.	485.146	77.681	52.233	615.060	820.716
Bakü	63.415	45.510	22.583	131.508	182.897
Gökçay	92.962	2.475	12.994	108.431	117.705
Cevad	84.054	4.635	699	89.388	90.043
Kuba	70.150	3.971	1.191	75.312	183.242
Lankaran	84.725	9.728	483	94.936	130.987
Şamahı	89.840	11362	14.283	115.485	121.842
Gence Böl.	534.016	17.875	292.188	844.079	878.415
Gence	103.970	10.428	43.040	157.438	162.788
Areş	47.133	162	13.822	61.117	67.277
Cebrayıl	49.119	893	15.746	65.758	66.360
Cevanşir	52.041	208	19.551	71.800	72.719
Zengilan	71.206	1.006	63.622	135.834	137.871
Kazak	64.101	3.444	43.555	111.100	112.074
Nuka	83.578	230	18.899	102.707	120.555
Suşa	62.868	1.504	73.953	138.325	138.771
Erivan Böl.	313.1076	15.937	441.000	770.113	829.556
Erivan	77.491	3.713	58.148	139.352	150.879
Aleksandır	7.832	6.836	141.522	156.190	165.503
Nahçıvan	64.151	1.014	34.672	99.837	100.771
Novobeyazı	34.726	2.716	81.285	118.727	122.573
Supmalinsk	41.417	1.361	27.075	69.853	89.055
Şanr-	51.560	122	20.726	72.408	76.578
Eşmiadzın	35.999	175	77.572	113.746	124.287

Kaynak: TAŞKIRAN, C. , *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s. 78.

Kurbanov; yapılan nüfus sayımlarının ne derece sağlıklı olabileceğini anlamak maksadıyla, nüfus sayımının yapıldığı mevsimin önem arz ettiğini

³⁰⁵ ALİYEYEV, I., *Dağlık Karabağ*, Baku, s.3, 1989 (Kril alfabesi ile yazılmıştır.)'dan aktaran D. GÖZLEK, *Dağlık Karabağ Sorununun Dünü, Bugünü, Geleceği*, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.9.

belirtmektedir. Bilindiği üzere Türkler, göçebe olarak çok geniş bir yaşam sahasında yaşamaktadırlar. Bu sebeple nüfus sayımları hangi mevsimde yapıldığına göre farklı sonuçlar vermektedir.³⁰⁶

Ermeni göçünü teşvik eden Rus politikası kapsamında, 1805 yılından itibaren Karabağ bölgesine sürekli olarak Ermeni aileleri getirilmiştir. Skibitskiy ve Dubrovin, 1805 yılında yaşayan 10.000 Azeri ailenin 1808 yılında 7474 aileye düştüğünü belirtmişlerdir.³⁰⁷ Yermolov ve Mogilovski tarafından düzenlenen 1823 tarihli vergi defteri kayıtlarına göre, Azeriler toplam nüfusun % 78'ini, Ermeniler ise % 22'sini oluşturmuşlardır.³⁰⁸ Yıldırım ve Özönder; "1832 yılı Çarlık Rusya'sı resmi kayıtlarında Karabağ nüfusunun % 64,8'i Türk, % 34,8 olarak kayda geçtiğini" belirtmişlerdir.³⁰⁹

Aktaş; 1917 yılına gelindiğinde Karabağ'ın 575.194 kişiden oluşan nüfusunun 317.861'inin Azerbaycan Türkü, 243.627'si ise Ermeni olduğunu belirtmektedir.³¹⁰

Koçaryan; 1921 yılında yapılan nüfus sayımında, bölgede yaşayan Azeri Türkü'nün % 5,6 Ermenilerin ise % 94,4 olduğunu iddia etmektedir. Aslan ise, o tarihlerde bir nüfus sayımı yapılmadığını ve Koçaryan'ın ileri sürdüğü rakamların düzmece olduğunu belirtmektedir.³¹¹

1979 nüfus sayımına göre, Dağlık Karabağ'ın nüfusu 162.200'dür ve bu nüfusun % 75'ini Ermeniler, % 25'ini Azeriler oluşturmaktadır. 1989 nüfus sayımında ise, Karabağ'ın nüfusu 188.000'dir. Bu nüfusun % 84'ünü Ermeniler oluşturmaktadır.³¹²

³⁰⁶ KURBANOV, E., "Azerbaycan'ın Güvenlik Kaygıları: Dağlık Karabağ Üzerinde Ermenistanla Çatışma ve Diğer Ülke İçi Anlaşmazlıklar", *Tika Avrasya Etüdleri*, Cilt 3, Sayı 4, Kış 1996/1997, s.4-5.

³⁰⁷ ASLAN, a.g.e., s.51.

³⁰⁸ ASLAN, a.g.e., s.51

³⁰⁹ YILDIRIM, D. ve ÖZÖNDER, C. , **Karabağ Dosyası**, Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları, Ankara, 1991'den aktaran A. ASLANLI , "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt.7. , Sayı 1, İlkbahar 2001, s. 394.

³¹⁰ AKTAŞ, H., **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.52.

³¹¹ ASLAN, a.g.e., s.52

³¹² GÖZLEK, D., **Dağlık Karabağ Sorununun Dünyü, Bugünü, Geleceği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.9.

1979 ile 1989 yılları arasında geçen dönem Ermenilerin, DKÖB'ü Ermenistan'a bağlama çabalarını artırarak, silahlı mücadeleye hazırlandıkları dönem olması sebebiyle dikkat çekicidir ve bu dönemde bölgenin Ermeni nüfusunda ciddi artış yaşanmıştır.

Dağlık Karabağ'da bugün Ermeniler çoğunluktadır. Bu durum 1800'lü yıllardan itibaren uygulanan Rus politikasının bir sonucudur. Makas; Karabağ içinde "Dağlık Karabağ" adıyla yeni bir bölge oluşturulmasının politik bir konu olduğunu belirtmektedir. "Dağlık Karabağ" terimi ilk olarak Karabağ'da Rus hâkimiyeti esnasında kullanılmaya başlamıştır. Bu şekilde bir söylemle Ruslar tarafından hem hedef bölge belirlenmiş, hem de hedef bölge dağlık kelimesiyle negatif anlamda vurgulanmıştır. Burada verilmek istenen asıl mesaj, bu bölge dağlık, verimsiz, buradan gelir elde edemezsiniz, burayı gelin bize bırakın, biz de size daha verimli yerler bırakalım mesajıdır.³¹³

3.2. Karabağ'ın Tarihi

3.2.1. Sovyet İmparatorluğu Öncesi Dönem

Karabağ bölgesi Azerbaycan toprakları içerisinde yer alan ve geçmiş medeniyet tarihi ile başlayan bir toprak parçasıdır. Tarihi belgeler incelendiğinde bölge üzerindeki güç savaşlarının M.Ö. 1'inci binyıla kadar dayandığı ve günümüze kadar çok sayıda uygarlığın bölgede hüküm sürdüğü görülmektedir.³¹⁴

Dağlık Karabağ'ın tarihi ile ilgili hem Azerilerin hem de Ermenilerin "Dağlık Karabağ'ın kendilerine ait olduğuna dair" tezleri bulunmaktadır ve her iki taraf ta kendi tezinin haklılığını savunmaktadır. Ermeni kaynakları, M.Ö. 4'üncü yüzyılda Dağlık Karabağ'ın Ermeni Krallığı tarafından yönetildiğini vurgulamaktadırlar.³¹⁵

Ermeni tarihçilere göre bölgede çok sayıda hristiyan eseri bulunmaktadır ve bu eserler bölgenin kimliğinin açık göstergesidirler. Bu görüş başlangıçta haklı bir

³¹³ TAŞKIRAN, C. , *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s.18.

³¹⁴ TAŞKIRAN, C. , *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s.33.

³¹⁵ CORNELL, S. E., *The Nagorno-Karabakh Conflict*, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.3, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010).

görüş gibi düşünülse de, göz ardı ettiği noktalar bulunmaktadır. Bu teorinin göz ardı ettiği noktalar,

- Bölgede bulunan hristiyan eserlerin Ermenilerden değil Alban halkından kaldığı,
- Alban halkının bir kısmı hristiyanlığı benimserken, bir kısmının müslüman olduğu ve hristiyanlığı seçen Alban'ların zaman içinde Gregoryenleşerek Ermeni oldukları,
- Bölgenin uzun süre Türklerin hâkimiyetinde kalmasına rağmen Türklerin halkın dini inançlarına karışmaması,
- Bölgede yaşayan hristiyanların Ortodoks mezhebine mensup olduğu ve Ortodoks inancına göre Müslümanlara ait ibadet yerlerinin yakılıp yıkılabileceği,
- Bölgede çok sayıda türk eseri bulunduğu gerçekleridir.³¹⁶

Karabağ'ın jeopolitik yapısı sebebiyle, ordugahların konaklayabileceği bir yer olması, bu bölgede güç savaşlarının yoğun olarak yaşanmasına sebebiyet vermiştir. Dolayısıyla tarihini anlayabilmek için, öncelikle bölgedeki güç mücadelesini kavramak gerekmektedir.

Tarihin ilk uygarlıklarına kadar gidildiğinde Karabağ'da hâkimiyet kuran ilk uygarlığın Urartular olduğu görülmektedir. M.Ö. 8'inci yüzyıldan İskitler (Saka Türkleri) tarafından Urartular'ın bölgedeki hâkimiyetlerine son verilmiştir. İskitlerden sonra, M.Ö. 248 yılında bölge bir diğer türk kolu olan Arşakların (Albanların) hâkimiyetine girmiştir.³¹⁷

Arşakların hâkimiyetinden sonra M.Ö 1'nci yüzyılda, Romalılar bölgede egemenliği ele geçirmişlerdir. Bölgeye Romalıların gelmesiyle, Roma – İran mücadelesi başlamış ve bu mücadele M.S. 673 yılında başlayan Arap akınlarına kadar devam etmiştir. Arapların bölge üzerinde egemenliği, 961 yılına kadar devam

³¹⁶ TAŞKIRAN, C. , **Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi**, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s.25-26.

³¹⁷ TAŞKIRAN, C. , **Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi**, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s.33-37.

etmiştir. Bölgede devam eden Arap egemenliği süresince, bölge halkının bir kısmı din değiştirerek müslümalığı kabul etmişlerdir.³¹⁸

Çizelge 3.2. Sovyet İmparatorluğu Öncesinde Dağlık Karabağ Tarihinin Önemli Olayları

Tarih	Olay
M.Ö. 1'nci yy.	Alban Halkı olan Utiler'in Aras ile Kur Nehri Arasına Yerleşmesi
1020- 1076	Selçuklular'ın Bölge Üzerinde Hâkimiyet Kurması.
1220-1232	Moğol Akınları
1256-1336	Karabağ'ın İlhanlılar Devletinin Hâkimiyetine Girmesi
1366-1405	Karabağ Üzerinde Moğol İmparatoru Timur'un Hükümlerliği
1437-1467	Akkayonlular'ın (Türkmen) Karabağ Üzerinde Hâkimiyet Kurması
1468-1502	Karakoyunlular'ın (Türkmen) Karabağ Üzerinde Hâkimiyet Kurması
1574-1595	Karabağ Üzerinde Osmanlı Hâkimiyeti
1642-1667	Karabağ Üzerinde Safevi Devleti Hâkimiyeti
1745	Karabağ Hanlığı'nın Kuruluşu
1803	Rusya'nın Bölgeye Girişi
1813	Gülistan Antlaşması (Rusya- İran Arasında)
1822	Karabağ'ın Rus Hâkimiyetine Girmesi
21 Şubat 1828	Rusya – İran Arasında Türkmençay Antlaşması ve Bölgeye Ermenilerin Yerleştirilmesi
1828	Ruslar Tarafından Ermeni Hanlığı'nın Kurulması
1905	İlk Ermeni – Türk Çatışması

Kaynak:TAŞKIRAN, C. , **Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi**, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995, s. 52-87.

1040 yılında Dandanakan Savaşı ile Selçuklu Türkleri, Gaznelileri bozguna uğratmış ve Türk dünyasının yeni lideri konumuna yükselmiştir. Bu savaştan sonra doğuya yönelen Selçuklular, Bizanslılarla savaşarak topraklarını genişletmişlerdir. Bu fetihler kapsamında 1056 yılında Karabağ, Selçuklular tarafından ele geçirilmiş ve bölgede uzun yıllar devam edecek Türk hâkimiyetinin temellerini atmışlardır.³¹⁹

³¹⁸ ÇAŞIN, M. H., “Ermenistan Silahlı Kuvvetleri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt. 2., Sayı 4, s.47-77, Sonbahar 1995-96, s. 51.

³¹⁹ AKTAŞ, H., **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.26.

XI. yüzyıl ortalarına kadar olan döneme genel olarak bakıldığında, Ermenilerin Kafkaslarda bağımsız bir devlet olamadıkları, bu bölgelere egemen olan devletlere bağlı kalarak din, dil, gelenek ve varlıklarını sürdürdükleri görülmektedir. Ermenilerin yaşadıkları bölgelerin sürekli saldırılara maruz kalması sebebiyle, Ermenilerin her tarafa yayılmasına fakat bölgesinde merkezi güç olamamasına sebebiyet vermiştir.³²⁰

Bölgedeki Selçuklu hâkimiyeti, XIII. yüzyıldaki moğol istilasına kadar devam etmiştir. Bu yüzyıldan sonra ise, bölge önce Hülagü İmparatorluğunun daha sonra ise onların devamı olan İlhanlılar Devletinin bir parçası olmuştur. Bölge İlhanlılardan sonra Akkoyunlu ve Karakoyunluların yönetimi altına girmiştir.³²¹

Karabağ'da Osmanlı hâkimiyeti, III. Murat zamanında 1574 ile 1595 yılları arasında sağlanmıştır. Bölgede Osmanlı hâkimiyetinin sağlanmasıyla birlikte, Osmanlı Safevi çatışması meydana gelmiştir. 1642 ile 1647 yılları arasında bölge kısa süreli olarak bir Safevi hakimiyeti altına girmiş fakat Osmanlı – Safevi çekişmesi 1745 yılında Penah Ali Bey tarafından, Karabağ Hanlığı kurulana kadar devam etmiştir.³²²

XIX.'uncu yüzyılın başlarında Rusya, Güney Kafkasya'ya yönelik yoğun bir taarruza girişmiştir. Bu kapsamda 1801 yılında Gürcistan'ı, 1804 yılında ise Gence Hanlığını işgal etmiştir. Rusların bu ilerleyişine karşı, İran Şahı Ruslara karşı savaş ilan ederek karşı koymaya çalışmıştır. İran- Rusya Savaşı esnasında Karabağ Hanlığı iki büyük güç arasında kalmıştır. Bu durumda karar vermek zorunda kalan Karabağ Hanlığı Rusların yanında yer almıştır. 14 Mayıs 1805 yılında yapılan antlaşmayla Karabağ Hanı İbrahim Han, Rusya'nın hâkimiyetini kabul etmiştir. Bu antlaşmaya göre; Karabağ Hanı, Rus Çarına yıllık 7.000-8.000 manat verecek, ülkesine Rus askerlerinin yerleştirilmesine müsaade edecek, dahili işlerinde bağımsız, dış işlerinde ise Rusya'ya bağımlı olarak hareket edecekti. Bu antlaşmadanvamlar kısa bir

³²⁰ ÇAŞIN, M. H., "Ermenistan Silahlı Kuvvetleri", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 2., Sayı 4, s.47-77, Sonbahar 1995-96, s. 51.

³²¹ HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, Azerbaycan Cumhuriyetinin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları, Harp Akademisi Yayınları, İstanbul, Temmuz 1992, s.5.

³²² AKMAN, A., **Azerbaycan: Kadim Coğrafyanın Genç Ülkesi**, İlke Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2005, s.58.

süre sonra ise Karabağ Hanı İbrahim Han ve ailesi Ruslar tarafından öldürülmüş ve Karabağ'ın tamamı Rus işgali altına girmiştir.³²³

Rusya ile İran mücadelesi 1813 yılında imzalanan Gülistan Antlaşması'na kadar devam etmiştir. Bu antlaşma ile Dağıstan, Kuzey Azerbaycan ve başka bölgeler Rusya'ya verilmiş ve DKÖB tamamen Rus hâkimiyeti altına girmiştir.³²⁴

Bölgenin Rus hâkimiyetine girmesi ile birlikte, bölgenin etnik yapısında değişiklikler görülmeye başlanmıştır. Bu kapsamda ilk olarak, 1825–1826 yıllarında 18.000, 1828 Türkmençay Antlaşması'yla 50.000, 1829 Osmanlı- Rus Edirne Antlaşması ile de 84.000 civarında Ermeni Güney Kafkasya'ya yerleştirilmiş ve Erivan'da Ermeni Hanlığı kurulmuştur.³²⁵

1905 yılında ise bölgede ilk kez bir Ermeni - Türk çatışması yaşanmıştır. Bu çatışmanın arka planında ise, Rusya'nın “böl ve yönet politikası” yer almıştır. Rusya, XX. yüzyılın başında Japonya'ya yenilmesi ve ülkesindeki devrim hareketleri sebebiyle Bakü üzerindeki etkisini kaybetmekteydi. Bakü'nün yağ ve petrol üretiminde temel bölge olması sebebiyle, Rusya bölge üzerindeki nüfusunu güçlendirmek istemiştir. Bu plan doğrultusunda Azerbaycan'da, Azeriler ile Ermeniler arasında çatışmalar tahrik edilmiş ve Rusya'nın müdahalesine ortam hazırlanmıştır. Azeri ve Ermeniler arasındaki çatışmalar 1918 yılına kadar aralıklarla devam etmiş ve bu süreçte iki taraftan yaklaşık 70.000- 80.000 kişi hayatını kaybetmiştir.³²⁶

1917 yılında gerçekleşen Bolşevik Devriminden sonra, Güney Kafkasya'da bulunan Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan özgürlüklerini ilan ederek ortak bir federasyon kurmuşlardır. Ortak federasyon devletlerin çıkarlarının çatışması sebebiyle başarılı olamamıştır. I. Dünya Savaşı'ndan sonra İngilizler bölgenin sorumluluğunu üstlenmişler ve Suşa'ya Müslüman bir vali atamışlardır. Bu dönemde

³²³ TÜRKMEN, Z., “Azerbaycan Tarihinden Hazin Bir Yaprak: Karabağ Hanlığı'nın Rus İdaresine Bağlanması Meselesi”, *Avrasya Etüdleri*, Sayı 1, s.114-120, İlkbahar 1996, s.114-117.

³²⁴ KARTAL, A., “Azerbaycan Ermenistan Savaşı”, *Avrasya Dosyası*, Cilt. 2., Sayı 4, s.85-108, Sonbahar 1995-96, s. 87.

³²⁵ ASLANLI, A., “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt. 7., Sayı 1 s.393-430, İlkbahar 2001, s. 394.

³²⁶ KARTAL, A., “Azerbaycan Ermenistan Savaşı”, *Avrasya Dosyası*, Cilt. 2., Sayı 4, s.85-108, Sonbahar 1995-96, s. 87.

Dağlık Karabağ Azerbaycan'ın bir parçası olarak algılanmıştır.³²⁷ 12 Ocak 1920'de Paris'te toplanan barış konferansında uluslararası kamuoyu tarafından Azerbaycan Cumhuriyeti resmi olarak tanınmış ve Karabağ'ında onun bir parçası olduğu kabul edilmiştir. Fakat, bu durum uzun sürmemiş ve 27 Nisan 1921 tarihinde Sovyetler Birliği Güney Kafkasya'daki gücünü artırarak, Azerbaycan'ı işgal etmişlerdir.³²⁸

3.2.2. Sovyet İmparatorluğu Dönemi (1921-1988)

Çizelge 3.3. Sovyet İmparatorluğu Döneminde Dağlık Karabağ Tarihinin Önemli Olayları

Tarih	Olay
1918	Osmanlı Ordusunun Karabağ Harekâtı ve II. Türk Ermeni Çatışması.
Kasım 1918 – Ağustos 1919	Karabağ Üzerinde İngiliz Hâkimiyeti ve Karabağ'ın Azerbaycan'a Bağlı Olduğunun İlanı.
1922	Karabağ Özerk Bölgesinin Kurulması.
1924	Yapılan Referandumda Yukarı Karabağ Özerk Bölgesi Azerbaycan'a Katılmak İstemesi ve Azerbaycan'a Bağlanması.
1936	Transkafkasya Sovyet Federasyonunun dağılması. Üç Sovyet Cumhuriyetinin sınırları değiştirilmeden ayrı birer cumhuriyet olması ve Karabağ'ın Azerbaycan içinde gösterilmesi.
1936-1966	Karabağ'ın Ermenistan'a Bağlanması Yönünde Ermeni Çabaları.
1975	Komünist Parti Bölge Komitesinin “Karabağ'ı Ermenistan'a Bağlama Çalışmalarını” Reddetmesi.
1979	Batı ve ABD Basınında Karabağ İle İlgili Ermeni İddialarını Yansıtan Çok Sayıda Makalenin Yayınlanması.
1985-1988	Gorbaçov Döneminde Karabağ'ı Ermenistan'a Bağlama Çabalarının Hızlandırılması.

Kaynak:TAŞKIRAN, C. , *Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi*, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, s. 101-146, 1995.

Sovyetler Birliği Dönemi incelendiğinde, Güney Kafkasyada Stalin'in politikalarını belirleyen başlıca iki husus bulunduğu görülmektedir. Bunlardan birincisi, devletlerin toplu olarak SSCB aleyhine bir isyana kalkışmasını engellemek

³²⁷ CORNELL, S. E., *The Nagorno-Karabakh Conflict*, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.5-8. <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010).

³²⁸ ASLANLI, A., “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt. 7., Sayı 1 s.393-430, İlkbahar 2001, s. 396-397.

için ülkeler arasında sorunların devam ettirilmesi, ikincisi ise komünist ideolojiye uzak olan düşünce akımlarının cezalandırılmasıdır.³²⁹

Bu politikanın bir uzantısı olarak SSCB Nahçıvan ile Karabağ'ın sınırlarını belirlerken; Dağlık Karabağ Ermenileri'nin Ermenistan ile, Nahçıvan Azerilerinin ise Azerbaycan ile bağlantıları kesmiştir. Bu şekilde bir yaklaşımla SSCB bölgede huzursuzluğun devam ederek kendi otoritesine ihtiyaç duyulmasını sağlamıştır.³³⁰

Dağlık Karabağ yönetiminin Ermenistan'a mı verileceği, yoksa Azeri yönetimi altında mı tutulacağı konusunda SSCB döneminde çeşitli görüşmeler yapılmıştır. 4 Temmuz 1922 tarihinde Stalin'in katılımıyla yapılan Kavbüro (SSCB Kafkas Bürosu) toplantısında Karabağ'ın Ermenistan'a ait olduğuna karar verilmiştir. Azerbaycan'ın itirazı üzerine konu yeniden görüşülmüş ve 6 Temmuz 1922'de Karabağ'ın Azerbaycan'a ait özerk bir bölge olmasına karar verilmiştir.³³¹

İki gün içinde kararın değişmesiyle ilgili olarak ortaya çeşitli iddialar atılmıştır. Bunlardan birincisi, Kavbüro üyesi olan Stalin'in kararı Ermeniler aleyhine manipüle etmesi, ikincisi ise Atatürk ile Lenin arasında gizli bir anlaşmanın yapıldığı iddialarıdır. Komünist rejimi, Türkiye gibi Müslüman bir ülkeye yaymak isteyen SSCB'nin hem Türkiye üzerindeki etkisini artırmak, hem de komünist ideolojiden ziyade ermeni milliyetçiliğini benimseyen Çarlık Rusya'sının sadık müttefiki Ermenistan'ı cezalandırmak için karar üzerinde değişiklik yaptığına dair görüşler bulunsa da henüz bu konu açıklığa kavuşturulamamıştır.³³²

SSCB Güney Kafkasya Bürosu (Kavbüro)'nun yedi üyesinden sadece bir tanesinin Azeri olduğu düşünüldüğünde, Dağlık Karabağ'a özerklik verilerek Azerbaycan'a bağlanması kararının, Ermeni temsilcilerinde onayını almış olması bakımından önem arz ettiği görülmektedir.³³³

³²⁹ CORNELL, S. E., **Undeclared War: The Nagorno Karabakh Conflict Reconsidered**, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, vol. XX, no. 4, Summer 1997, s. 3.

³³⁰ O'LEAR, S. ve WHITING R., "Which comes first, the nation or the state? A multiple scale model applied to the Nagorno- Karabakh conflict in the Caucasus", **National Identities**, vol.10., no.2, s.185-206, june 2008, s. 187.

³³¹ CORNELL, S. E., "Undeclared War: The Nagorno Karabakh Conflict Reconsidered", **Journal of South Asian and Middle Eastern Studies**, vol. XX, no. 4, s.1-24, Summer 1997, s. 4.

³³² VASERMAN A. ve GINAT R., " National, Territorial or Religious Conflict? The Case of Nagorno- Karabakh", **Studies in Conflict and Terrorism**, vol. 17, s.345-362, 1994, s. 346.

³³³ ÖZÇELİK, İ., **Karabağ Tarihi ve Karabağ'da Ermeni Olayları**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2003, s.88-89.

DKÖB ile ilgili olarak ulaşılan çözüm Ermenileri memnun etmemiştir. Ermeniler 1930'lu yıllarda Dağlık Karabağ ve Nahçıvan'ın kontrolünü ele geçirmeye çalışmışlar fakat her iki bölgede de başarısızlığa uğramışlardır. Başarı sağlayamamış olmaları Ermenilerin durumu kabullenmesine yetmemiş ve Ermenilerin yeni planlar yapmasına sebebiyet vermiştir. 1960 ve 1970'lerde Ermeniler Dağlık Karabağ'ın ekonomik olarak ihmal edildiğini savunmaya başlamışlar ve bölgedeki Azerbaycan egemenliğini hedef almaya başlamışlardır. Bu süreçte DKÖB'ün Ermeni nüfusunda azalmalar görülmeye başlanmıştır.³³⁴

Dağlık Karabağ konusunda 1980'lere kadar Sovyet yönetimi altında Azerbaycan ve Ermenistan arasında büyük bir çatışma yaşanmamıştır. Ama bu dönemde Ermenistan tarafında, yeni Ermeni kimliğinin oluşumuna ait özellikler vurgulanarak çatışmanın tohumları atılmıştır. Stalin döneminden sonra, Osmanlı İmparatorluğunun Ermenilerin yerini değiştirmek maksadıyla uyguladığı "Tehcir Kanunu" (Ermeni deyiimiyle 1915 Olayları) yeni Ermeni Kimliğini oluşturan en önemli öge olmuştur. Bu dönemde Türkiye'nin doğu bölgelerini hedef alan pek çok yayın yayımlanmıştır. Bunun yanı sıra, Ermeni yazarlar Sovyet Ermenistan'ının dışında yaşayan Ermeni'lerden de söz etmeye başlamış ve bu yayınlar ile Karabağ'da yaşayan Ermenileri etkilemişlerdir.³³⁵

Özellikle 1979 yılından itibaren Ermenistan'da "Dağlık Karabağ" konusuyla genç nesilleri ve kamuoyunu yanıltmak maksatlı çok sayıda yayın yayınlanmıştır. Bu yayınlardan bir tanesi de 1988 yılında Ermenistan Bilimler Akademisi tarafından yayınlanan "Dağlık Karabağ Tarihi Bir İnceleme" adlı kitapçıktır. Bu kitapçıkta Dağlık Karabağ'ın 1921 yılına Ermenilerin elinde olduğu ve bu tarihte alınan adaletsiz bir kararla Azerbaycan'a bağlandığı üzerinde durulmaktadır.³³⁶

³³⁴ CORNELL, S. E., **Conflict Theory and the Nagorno Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution?**, Triton publishers, Bromma, 1997, s. 6.

³³⁵ SAROYAN, M. "Beyond the Nation-State: Culture and Ethnic Politics in Soviet Transcaucasia" içinde **Minorities, Mullahs and Modernity: Reshaping Community in the Former Soviet Union**, Edward W. Walker. (der.), University of California Press/University of California International and Area Studies Digital Collection, Berkley, 1997, s.140-142.

<<http://escholarship.org/uc/item/785560v1?sessionid=E1DDE26CC8905011C3D4AA81BBAAA&page=1>> (12.12.2010).

³³⁶ İBADOV, A., **Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s.87.

Ermeniler bu yayınlar ile kamuoyu oluşturmaya çalışsalar da, İngiliz Sovyet uzmanı Dr. Harold Shukmen'a göre DKÖB sorununu kavramak için haritaya bakmak yeterlidir ve bölgenin Ermenistan'a bağlamanın mümkünatı yoktur. Karabağ'ın Azerbaycan'da bir yer ve en az bin senelik bir Türk bölgesi olduğunu belirten Shukmen, DKÖB'ün Ermenistan'a katılması durumunda, diğer milletlerin de etnik ve dini isteklerde bulunabileceklerini belirtmekte ve bu durumun Güney Kafkasyanın istikrarını zedeleyeceğini belirtmektedir.³³⁷

3.3. Dağlık Karabağ Sorununun Çatışmaya Dönüşme Süreci (1988-1992)

3.3.1. İlk Olayların Meydana Gelmesi

Karabağ sorunu 1980'lerin ikinci yarısında, Sovyetler Birliği'nin dağılmasına giden süreçte yeniden ortaya çıkmıştır. SSCB'de izlenen “glasnost” ve “perestroyka” politikalarının etkisiyle, Ermeniler kendi görüşlerini daha yüksek sesle dile getirmeye başlamışlardır.

Ermenilerin Dağlık Karabağ ile ilgili olarak birdenbire harekete geçmesinin temel nedeni olarak tarihin eski dönemlerinden itibaren beyinlerine ustalıkla sokulan “Büyük Ermenistan” hayali ve bu durumu büyük devletlerin (Rusya, Fransa, ABD, İngiltere gibi) istismar etmesi gösterilmektedir. Bu tür planlar ve bunların uygulanması Ermeni halkına tarih boyunca fayda sağlamamıştır ve bölgede uzun süren huzursuzluklara neden olmuştur.³³⁸

Kasım 1987'de Ermeniler Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a katılması yönünde büyük bir propagandaya başlamışlardır. Bu kapsamda ilk olarak Gorbacov'un Ermeni asıllı ekonomi danışmanlarından Abel Abengenyanyan, Avrupa Seyahati sırasında yaptığı bir açıklamada “Dağlık Karabağ'ın Ermenistan'a katılmasının ekonomik olarak anlamlı olacağını beyan etmiştir. Dönemin SSCB'nde öncelikli problemin ekonomide yaşanan durgunluk olduğu düşünüldüğünde Abengenyanyan'ın sözleri Karabağ'a yönelik Ermeni taleplerine

³³⁷ ALIARSLAN, A., **Dar Geçit**, Yeni Düşünce Yay., Washington, s.17, 1991'den aktaran A. İBADOV, **Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s.87.

³³⁸ İBADOV, **a.g.e.**, s.88

destek olarak algılanmıştır.³³⁹ İbadov; Abenganyan tarafından yapılan açıklamaların Ermeniler için harekete geçme zamanını belirten bir parola olduğunu ve Paris'te "Le Humanite" gazetesine yapılan açıklamalardan sonra büyük bir Ermenistan propagandasına başlandığını belirtmektedir.³⁴⁰

Kengerli, dış dünya basınından cesaret alan Ermeniler'in radyo, televizyon, politikacılar ve din adamları vasıtasıyla Hristiyan kimliğini ön plana çıkartarak Karabağ Meselesi'nin kendilerini üzmeyecek şekilde çözülmesini istediklerini, propaganda kampanyası esnasında Gorbaçov'a 75.000 kişinin imzasını taşıyan ilhak dilekçesi sunulduğunu, SSCB ve ABD Başkanlarına diplomatlar tarafından telgraf çekilerek Karabağ topraklarının asıl sahipleri olan Ermenilere verilmesinin istendiğini ve Ermeni din adamlarının Hristiyan âleminden yardım talep ettiklerini ifade etmiştir.³⁴¹

3.3.2. Çatışmaya Giden Süreç

SSCB, genel anlamda iki cumhuriyet arasında denge politikası izlemişse de tarafsız bir strateji geliştirmemiştir. Zira Sovyet yayın organlarının Ermeni yanlısı tutumlarına, Sovyet hükümetinin Ermenistan lehine tutum sergilemesi eklenince Dağlık Karabağ sorunu daha da kötü bir hal almış ve bu durum iki ülkeyi savaşa sürüklemiştir.

Kasım 1987 ile Şubat 1988 arasında Dağlık Karabağ Bölgesinde gösteriler meydana gelmiş ve bu gösteriler Karabağ Özerk Cumhuriyeti Güvenlik kuvvetleri tarafından bastırılmıştır. Bu gösterilerin temel sebebini ise DKÖB'de Ermeni nüfusun çoğunlukta bulunduğu ve DKÖB'ün Ermeni Sovyetine bağlanması yönündeki Ermeni teklifleri oluştuyordu.³⁴²

19 Şubat 1988'de Erivan'da 1 milyona yakın Ermeni tarafından gösteri yapılmış ve Ermeni çeteleri, Erivan'da yaşayan Azerilere saldırmıştır. Bu olaydan

³³⁹ ÇİLOĞLU, F., **Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar**, Sinatle Yayınları, İstanbul, 1998, s.142-143.

³⁴⁰ İBADOV, **a.g.e.**, s.88-89.

³⁴¹ KENGERLİ, M. "Karabağ Azerbeycan Toprağıdır, Dünya Durdukça da Öyle Kalacaktır", **Azerbaycan Türk Kültürü Dergisi**, Sayı 330, 1999'dan aktaran H. AKTAŞ, **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.56-57.

³⁴² İBADOV, **a.g.e.**, s.88.

sonra iki ülke halkı arasındaki gerilim artmıştır.³⁴³ Bu şartlar altında Gorbaçov, Ermeni tekliflerinin, milletler meselesinde görüşülmesini istemiştir. Bu durum Karabağ Ermenilerini harekete geçirerek, 20 Şubat 1988 tarihinde Ermenistan'a katılmalarına sebebiyet vermiştir. Bu kararı alan DKÖB Sovyetinin 140 üyesinden 110'u ermeniydi ve Azeriler bu üstünlüğün Rus politikaları sonucunda oluşturulduğunu düşünüyorlardı.³⁴⁴

SSCB'nin 1977 Anayasası'nın 78'inci madde gereğince, bir cumhuriyetin sınırlarının değişebilmesi için, ilgili cumhuriyetlerin ortak kararı gerekmekte ve bu kararın SSCB merkezi organlarınca tanınmasına ihtiyaç duyuluyordu. Karabağ Ermenilerinin aldığı karar anayasaya aykırı olduğu için Azerbaycan bu kararı kabul etmemiştir.³⁴⁵ Nitekim SSCB Komünist Partisi Merkez Komitesi, 21 Şubat 1988 tarihinde toplanarak bu kararı kabul etmemiş ve Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan Sovyet Sosyalist Cumhuriyet'inden (ASSC) ayrılıp, Ermenistan SSC'sine bağlanması talebini reddetmiştir. Bu kararın SSCB tarafından reddi Ermeniler ile Azeriler arasında çatışmaların başlamasına yol açmıştır.³⁴⁶

27-29 Şubat 1988'de, Bakü yakınlarında bulunan Sumgayıt şehrinde Azeriler ile Ermeniler arasında çatışmalar patlak vermiştir. Sovyet resmi açıklamalarında Sumgayıt'ta 32 kişinin öldüğü bildirilmiştir.³⁴⁷

Ermeniler Sumgayıt'ta ölen ermeni sayısının daha fazla olduğunu beyan etseler de, arşivlerde altısı Azerbaycanlı, yirmi altısı Ermeni olmak üzere toplam otuz iki kişinin öldüğü ve 197 kişinin de yaralandığı belirtilmektedir.³⁴⁸

³⁴³ HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Azerbaycan Cumhuriyetinin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s. 37.

³⁴⁴ TAŞKIRAN, **a.g.e.**, s.147.

³⁴⁵ HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Kafkasya ve Azerbaycan'ın Dünü Bugünü Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995, s. 78-79.

³⁴⁶ ASLANLI, A., "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 7., Sayı 1 s.393-430, İlkbahar 2001, s. 400.

³⁴⁷ CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.17-18, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010). ,

³⁴⁸ KEESING'S CONTEMPORARY ARCHIVES, "Records of World Events", London, Cilt 34, 1988-2000'den aktaran, A. KHALILOV, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Karabağ Sorunu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008,s. 64.

Sumgayıt Olayları uluslararası kamuoyunda Azerbaycan'ı zor durumda bırakmıştır. Fakat Sumgayıt olaylarının Rusya tarafından tezgâhlıldığı konusunda ciddi kuşkular bulunmaktadır.

Bu çatışmalar esnasında, bölgede bulunan Sovyet birlikleri olayları sona erdirmek için herhangi bir müdahalede bulunmamışlar, medya kuruluşlarında abartılı haberler yaparak Azeri ve Ermenileri birbirlerine karşı kışkırtmışlar ve olayların başlamasına sebebiyet veren provakotörler, Sumgayıt dışından Rus hapishanelerinden Sumgayıt'a getirilmiştir.³⁴⁹

Bu kuşkuları güçlendiren sebepler ise, öldürülen Ermenilerden yedisinin Eduard Gregoriyan isimli bir ermeni tarafından öldürülmüş olduğunun tespit edilmesidir. Eduard Grigoryan olayların başlamasında, yönlendirilmesinde ve Ermenilerin öldürülmesinde lider gibi hareket etmiş ve sıradan vatandaşları galeyana getirmiştir.³⁵⁰

Akman; çatışmanın başladığı dönemin Azerbaycan Halk Cephesinin Kurulduğu ve bağımsız bir Azerbaycan için çalışıldığı bir dönem olduğunu belirterek, durumun bölgede kontrol sağlamak isteyen Ruslara müdahale için gerekli fırsatı sağladığını belirtmektedir.³⁵¹

12 Temmuz 1988'de DKÖB Yerel Meclisi, Azerbaycan'dan ayrılma kararı almıştır. Bu karar 13 Temmuz 1988 tarihinde toplanan Azerbaycan Yüksek Meclisi tarafından geçersiz sayılmıştır. SSCB Yüksek Meclisi bu gelişmeler üzerine konuyu ele almış ve 18 Temmuz 1988'de aldığı kararla, DKÖB'deki durumun farkında olduklarını, sorunun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı çerçevesinde çözümlenebileceğini ve DKÖB'ün Azerbaycan'dan ayrılma kararının anayasaya aykırı olduğunu belirtmiştir.³⁵²

³⁴⁹ CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.17, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010). ,

³⁵⁰ İSMAYILOV, A., **Sumgayıt- SSCB'nin Çöküşünün Başlangıcı**, Çaşıoğlu yayınları, Bakü, 2010.

³⁵¹ AKMAN, A., **Azerbaycan: Kadim Coğrafyanın Genç Ülkesi**, İlke Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2005, s.62.

³⁵² ÖZÇELİK, İ., **Karabağ Tarihi ve Karabağ'da Ermeni Olayları**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2003, s.94.

Azeriler ile Ermeniler arasındaki gerilimin tırmandığı 1988 yılının sonlarına doğru Ermenistan’da büyük bir deprem meydana gelmiş ve bu depremde 28.000 kişi hayatını kaybetmiştir. Deprem Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki olayların kısa bir süre için durmasını sağlamıştır. Bu durumu fırsat olarak gören SSCB, 12 Ocak 1989’da aldığı bir kararla DKÖB’ün yönetimini geçici bir süre için Azerbaycan’dan aldığını ve Moskova’ya bağlı Özel Yönetim Komitesine verdiğini duyurmuştur. Bu yönetim komitesinin başına getirilen A. Volkski, 5.400 kişilik İçişleri Bakanlığı birliğiyle DKÖB’e gönderilmiştir.³⁵³

Bölgeye Sovyet birliklerinin gelmesi düzeni sağlayamamış ve burada bulundukları süreç içerisinde Sovyet birlikleri de çatışmalara dâhil olmuşlardır. Örneğin, 10 Mayıs’ta Kerkicihan’da meydana gelen olayda Sovyet askerleri Ermeni protestoculara uyarı ateşi açarak üç sivil yaralamışlar, aynı olayda dört Sovyet askeri de yaralanmıştır. Bu çatışma; Ermeni’lerin Karabağ’ın Ermenistan’a katılması konusunda Sovyetler Birliğiyle bile savaşmayı göze alabilecek kararlılığa sahip olduklarını göstermesi bakımından son derece önemlidir. Sovyet askerlerinin yaralanması, bölgeye hızla takviye birlikler gönderilmesine yol açmış ve bölgeye çok sayıda zıhlı araç sevk edilmiştir.³⁵⁴

Reuters Haber Ajansı, 13 Mayıs 1989 tarihli haberinde DKÖB’e zırhlı savaş araçlarının sevk edilmesinin Ermenistan’da 400.000 kişinin katıldığı büyük bir gösteriyle protesto edildiğini ve Ermenilerin DKÖB üzerindeki ermeni taleplerini yenilediklerini duyurmuştur.³⁵⁵

1989 yılının yaz aylarında Ermeniler, Karabağ ve Nahçıvan’daki Azeri mahallelerini ablukaya almışlar ve Azeriler üzerindeki baskıyı artırmaya başlamışlardır. Meydana gelen olaylar Azerbaycan’da milli bilincin oluşmasına katkıda bulunmuş ve Bakü’de 29 Temmuz, 5–6 Ağustos 1989 tarihlerinde büyük

³⁵³ ASLANLI A., “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt.7. , Sayı 1, s. 393-430, İlkbahar 2001, s.401.

³⁵⁴ REUTERS HABER AJANSI, “7 Wounded in New Violence in Disputed Azerbaijan Area”, NY Times, 10 May 1989’dan aktaran S. B. Özerinç, “Uluslararası Haber Ajanslarından Reuters’a Göre Karabağ Sorunu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.14.

³⁵⁵ REUTERS HABER AJANSI, “Rally of Thousands Reported in Capital of Soviet Armenia”, NY Times, 13 May 1989’dan aktaran S. B.Özerinç, “Uluslararası Haber Ajanslarından Reuters’a Göre Karabağ Sorunu”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.15.

mitingler düzenlenmiştir. Azeri milliyetçileri, Karabağ üzerindeki Azerbaycan egemenliğini yeniden tesis etmek, Ermenistan'dan gelen tüm yollarda seyahate ve gıda sevkiyatına engel olmak maksadıyla, eylül ayı başlarında abluka uygulamaya başlamışlardır. Azerbaycan Halk Cephesi'nin yönettiği bu abluka Ermenistan'ın diğer cumhuriyetler ile yaptığı ithalatın % 87'sini etkilemiş ve Ermenistan'ı çok zor bir duruma sokmuştur. Bu durum karşısında Ermenistan, Moskova'dan yardım istemiş ve abluka 25 Eylül 1989 tarihinde Gorbaçov'un kişisel girişimiyle kaldırılmıştır.³⁵⁶

Bu dönemde Azerbaycan'da çok sayıda miting yapılarak, Karabağ'ın Sovyet Özel Yönetim Komitesi tarafından yönetilmesi protesto edilerek, Karabağ'ın yönetiminin Azerbaycan'a bırakılması istenmiştir.³⁵⁷

Azerbaycan Halk Cephesinin isteklerinden sonra, SSCB 28 Kasım 1989'da DKÖB yönetiminin yeniden Azerbaycan'a bırakılmasına; 5.000 kişilik Sovyet askeri kuvvetinin bölgede kalması ve Ermenilerin haklarını koruyacak gerekli yasal düzenlemelerin yapılması şartlarıyla karar vermiştir.³⁵⁸

Ermenistan Parlamentosu bu kararı tanımadığını beyan ederek, 1 Aralık 1989'da DKÖB'ü ilhak ettiğini ilan etmiştir. Ermenistan Parlamentosu'nun bununla yetinmeyip 1990 yılı bütçesini onaylarken ekonomik plan kapsamında Karabağ'ı da dahil etmesi olayları çığırından çıkarmıştır. Bu süreçte Azerbaycan'da, Ermenistan ve Rusya aleyhinde pek çok gösteri düzenlenmiş, Azerbaycan Parlamentosu, Ermeni Parlamentosu'nun aldığı kararları kınamıştır.³⁵⁹

Bakü'de Ermeni aleyhtarı gösteriler daha şiddetli hale gelmiş ve 14–17 Ocak 1990 tarihleri arasında, Azeri gençlerin Ermeni mahallesine saldırması sonucu 56 kişi ölmüştür. Bakü çatışmalarından sonra her iki taraf ta kendi milislerini teşkile ve savunma örgütlerini kurmaya ağırlık vermiştir.³⁶⁰

Bu iç savaş durumu karşısında Moskova Azerbaycan'a asker sevk etme kararı almıştır. Moskova; 17–19 Ocak 1990 tarihleri arasında Bakü'ye yaklaşık 24.000

³⁵⁶ TAŞKIRAN, **a.g.e.**, s.150.

³⁵⁷ HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Azerbaycan Cumhuriyetinin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları**, Harp Akademileri Basımevi, İstanbul, 1992, s.42.

³⁵⁸ TAŞKIRAN, **a.g.e.**, s.151.

³⁵⁹ ASLANLI, **a.g.m.**, s.401.

³⁶⁰ TAŞKIRAN, **a.g.e.**, s.153.

asker sevk ederek Azerbaycan’da sıkıyönetim ilan etmiştir. Bölgede meydana gelen çatışmalar esnasında Kızıl Ordu karadan, havadan ve denizden Bakü’ye çıkartma yapmıştır. Amacı daha çok bağımsızlık yanlısı Azerileri ezmek olduğu iddia edilen bu harekât sonucunda en az 130 Azeri hayatını kaybetmiştir ve yüzlercesi de yaralanmıştır.³⁶¹

Gaibov ve Shorifov; 24 Ocak 1990 tarihli Paris “Le Journal du dimonche” isimli Fransız gazetesinde Erivan’a Lübnan’dan otomatik ve ağır silahlar taşıyan uçakların geldiğinin bildirildiğini ifade etmektedirler. Bu haberde ayrıca; Karabağ’da iç savaşın başladığı, sınır köylerinde silahlı adamların sayısında artış gözlendiği, oluşturulan Ermeni çetelerin başına Lübnanlı ve Suriyeli Ermenilerin geçirildiği, Ermeni çetelerinin, Azerbaycan bölgesine doğru ilerlediği ve Karabağ Ermeni Komitesi’nin Azerbaycan’a saldırıyı organize ettiği belirtilmektedir.³⁶²

Ulusal Politika Komisyonu ve Yüksek Sovyet kaynaklarına göre; Ocak 1990 ile 13 Şubat 1990 tarihleri arasında bölgede 131 saldırı meydana gelmiş, 179 alev silahı, üç havan topu, 13 makineli tüfek, 1.000 otomatik silah, 1300 tüfek, 1300 tabanca, 133 top, 556 el bombası, 13.000 mermi ve 1921 ton patlayıcı ele geçirilmiştir.³⁶³

Özerinç; Sovyet resmi kayıtlarına şiddet olayları olarak geçen çatışmaların, gerçekte iki yıldır Azerbaycan ile Ermenistan arasında ilan edilmemiş bir savaş niteliğine bürünmekte olduğunu 4 Mayıs 1990 tarihli haberle bütün dünyaya duyurulduğunu ifade etmektedir. Interfax ajansının haberinde Ermenistan Parlamentosu genç Ermeni erkeklerin Sovyet ordusuna bahar celbinde intikalini yasaklayan bir karar almıştır. Ajansa göre Ermenistan Yüksek Sovyet’i bu kararda aynı zamanda Karabağ ile Ermenistan arasındaki bağın garanti altına alınmasını talep etmekteydi. Özerinç; Ermeni gençlerinin askere alınmasının engellenmesindeki gerçek nedenin, Ermenistan’ın zaten kısıtlı olan insan gücünü Sovyet Ordusuna

³⁶¹ ASLANLI, a.g.m., s.402.

³⁶² GAIBOV, B. ve SHORIFOV, A, Undeclared War, Baku, 1991’den aktaran H. AKTAŞ, **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.84.

³⁶³ AZERBAIJAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI HABER KİTAPÇIĞI, “**On Consequences of The Aggression By The Republic of Armenia Against The Azerbaijan Republic**”, Information Bulletin, Azerbaijan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Bakü, 1994, s.32.

vermek yerine Azerbaycan'a karşı yürütülen savaşta kullanma isteği olduğunu değerlendirmektedir.³⁶⁴

2 Ağustos 1990'da Irak'ın Kuveyt'i işgali ile dünya kamuoyunun tüm dikkati bu bölgeye çevrilmiştir. Bu durum Ermenistan – Azerbaycan çatışmasını ikinci plana itmiştir. Ağustos 1990'dan 28 Şubat 1991'e kadar geçen bu süreç, Ermenistan'ın silahlanmasına ve savaş için hazırlanmasına katkı sağlamıştır.³⁶⁵

SSCB Başkanı Gorbaçov Mart 1991 yılı ortalarında Tass Ajansı Aracılığı ile Azeri Halkına çok önemli bir mesaj vermiştir. Gorbaçov; **“Yoldaşlar size, çok sorunlu ve tehlikeli bir zamanda hitap ediyorum”** diyerek başladığı mesajında, ülkedeki etnik kargaşa ortamına dikkat çekerek şöyle devam etmiştir.

“Karabağ toprağında dört yıldır barış yok. Ateş var, can kaybı var. Bundan sonra ne olacak? Kırışıklığın, karşılıklı hıncın önünü almak kolay değil, ama gerekli. Bunun için de, gerçekleri kavramak gerek. Yukarı Karabağ, Azerbaycan'ın ayrılmaz bir parçasıdır. Bölgede, SSCB Anayasası ile birlikte Azerbaycan Anayasası yürürlüktedir. Karabağ'da, Azerilerle Ermenilerin birlikte yaşayıp birlikte üretmeleri tarihin yarattığı bir gerçektir ve bu gerçekten kaçılmaz. İşte bu yüzden, yaşam normale döndürülmeli, küskünlük, kin ve kırgınlık unutulmalı. Birbirinizi anlamaya, çıkmazı aşmaya çalışın. Bunu ancak sizler gerçekleştirebilirsiniz. Hepinize barış ve mutluluklar diliyorum.”³⁶⁶

Ağustos 1991'de Ermeni Ulusal Hareketi'nin Başkanı ve Karabağ Komitesi'nin lideri Levon Ter-Petrosyan, Ermenistan devlet başkanlığına seçilmiştir. Ter-Petrosyan, ilk hedef olarak bağımsızlığı seçmemiş, bunun yerine düzensiz Ermeni paramiliter grupları etkisizleştirmeye çalışmıştır. Bu şekilde bir hareketle Ulusal Ermeni Ordusu kurmayı ve ülkesindeki 140.000 erkeği davası uğruna hareket edecek kişiler yapmayı hedeflemiştir.³⁶⁷

19 Ağustos 1991 tarihinde 70 yıllık SSCB ve Komünist Partisinin ömrü gerçekleştirilen hükümet darbesiyle sona ermiştir. 19 Ağustos 1991 darbesi, aslında kötü gidişe dur diyerek SSCB'nin dağılmasını önlemek, merkezi otoritenin kontrolünü yeniden ihya etmek amacıyla yapılmıştır. Ancak altı yıllık “Perestroyka-

³⁶⁴ REUTERS HABER AJANSI, “**Evolution in Europe; Armenia Votes to Halt Spring Draft**”, NY Times, 4 May 1990'dan aktaran S. B.Özerinç, “**Uluslararası Haber Ajanslarından Reuters'a Göre Karabağ Sorunu**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiye Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008, s.20.

³⁶⁵ HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Azarbeycan Cumhuriyetinin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s.58.

³⁶⁶ HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **a.g.e.**, s.59-60.

³⁶⁷ AKTAŞ, H., **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.86.

Glasnost Dönemi” Sovyet toplumunu, merkezi ve militarist bir otoritenin yeniden kontrol altına alamayacağı düzeye ulaştırmıştı. Bu yeni oluşumu benimseyen toplumun desteğini almasını bilen Yeltsin, vakit geçirmeden Komünist Partisi’ne, sisteme ve merkezi kontrolü sağlayan kurumlara ölümcül bir darbe indirmiş ve Sovyet sistemini yıkmıştır. Darbe girişiminden sonra;

- Gürcistan 9 Nisan 1991’de,
- Ukrayna, Beyaz Rusya, Estonya, Letonya, Litvanya ve Moldavya 24-27 Ağustos 1991 tarihleri arasında,
- Azerbaycan 30 Ağustos 1991’de
- Özbekistan ve Kırgızistan 31 Ağustos 1991’de;
- Tacikistan 9 Eylül 1991’de,
- Ermenistan 23 Ekim 1991’de;
- Türkmenistan ise 27 Ekim 1991’de bağımsızlık ilan etmişlerdir.³⁶⁸

30 Ağustos 1991’de Azerbaycan bağımsızlığını ilan edince, o zamana kadar Sovyetler Birliği’nin iç meselesi olan Karabağ Sorunu, Azerbaycan ile Ermenistan arasında farklı bir boyut kazanmıştır. Azerbaycan’ın bağımsızlık ilanı sonrasında Karabağ Ermenileri de toplanarak "Artsak Ermeni Halk Cumhuriyeti’ni" ilan etmiş, Azerbaycan Parlamentosu bu kararı, hem Azerbaycan Anayasası’na hem de SSCB Anayasası’na aykırı olduğu gerekçesiyle kınamıştır.³⁶⁹

1991 Ağustosunda Moskova’daki başarısız darbe girişiminin kahramanı Boris Yeltsin, yanına Kazakistan Başkanı Nazarbayev’i de alarak taraflara arabuluculuk yapma önerisinde bulunmuştur. Bakü, Erivan ve Dağlık Karabağ’ın Başkenti olan Hankenti’nde temaslarda bulunan ikili, barış sürecinin çerçevesini belirlemiştir. Buna göre vakit kaybetmeden ateşkes sağlanacak, Ermenistan Dağlık Karabağ’ın Azerbaycan’a ait olduğunu tanıyacak ve Dağlık Karabağ’daki Ermenilere bir takım ilave haklar ve olanaklar tanınacaktır.³⁷⁰

³⁶⁸ TÜRŞAN, N., **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği’nin Dağılışı**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, Şubat 1992, s.15-22.

³⁶⁹ ASLANLI A., “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, **Avrasya Dosyası**, Cilt.7. , Sayı 1, s. 393-430, İlkbahar 2001, s.403.

³⁷⁰ ASLANLI, **a.g.m.**, s.403.

Yeltsin ve Nazarbayev'in girişimi vasıtasıyla Azerbaycan ve Ermenistan arasında geçici bir uzlaşmaya varılmıştır. İki liderin arabuluculuk girişimi, yıkılma sürecine giren ve uluslararası platformlarda ipleri elinden tamamen kaçırdığı izlenimi veren "merkezin", yani Moskova yönetiminin uluslararası delegasyonlar vasıtasıyla başarılı olabileceğini göstermiştir.³⁷¹

Ne var ki görüşmeler ertesinde çok önemli bir olay gerçekleşmiş ve Azerbaycan Hükümetinin Adalet ve Savunma Bakanlığı yetkililerini, iki Rus Generalini , Azeri gazetecileri, bölgeye ateşkes sürecini denetlemek üzere gönderilen Kazak ve Rus gözlemcileri taşıyan bir helikopter, 20 Kasım 1991'de Ermeniler tarafından düşürülmüştür. Bu saldırıdan sonra Azerbaycan, 26 Kasım 1991 tarihinde DKÖB' ün Özerklik statüsünü feshederek, bölgeyi doğrudan merkezi yönetime bağladığını ilan etmiştir.³⁷²

Bağımsızlık hareketlerinin böylece önüne geçilmez bir hal alması ve tüm federe cumhuriyetlere yayılması karşısında Beyaz Rusya'nın inisiyatifiyle 8 Aralık 1991 tarihinde üç Slav ülkesi; Rusya Federasyonu, Ukrayna ve Beyaz Rusya, Minsk'te bir araya gelerek, SSCB'nin uluslararası hukuka tabi bir siyasi birlik ve jeopolitik varlık olarak mevcudiyetine son verildiğini ve yerine Bağımsız Devletler Topluluğu'nun (BDT) kurulduğunu açıklamışlardır.³⁷³

Bölge Ermenileri de, bir halk oylamasıyla bağımsızlık kararı alarak, 12 Aralık 1991'de, "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"nin kurulduğunu ilan etmişler ve BDT'ye girme başvurusunda bulunmuşlardır.³⁷⁴

14 Aralık tarihinde de Kazakistan bağımsızlığını ilan etmiştir. SSCB'nin işgal ettiği coğrafi bölgede 15 bağımsız devletin ortaya çıkmasıyla mevcut jeopolitik düzen yıkılmış ve yeni ilişkiler dokusu örülmeye başlanmıştır.

30 Ocak 1992 tarihinde, Prag'da yapılan AGİK toplantısında hem Azerbaycan'ın hem de Ermenistan'ın bu konferansa üye olması sebebiyle konu uluslararası bir boyut kazanmıştır. 20 Şubat 1992'de Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın

³⁷¹ İŞYAR, **a.g.e.**, s.402.

³⁷² Taşkiran, **a.g.e.**, s.161.

³⁷³ Taşkiran, **a.g.e.**, s.162.

³⁷⁴ HUNTER, S. T., "Azerbaijan: Searching For New Neighbours", (Der.) I.BLEMMER ve R. TARAS, **New States New Politics Building The Post Soviet Nations**, Cambridge University Press, Cambridge, 1997, s.454

girişimleri sonucu üç ülke Dışişleri Bakanları Moskova'da bir araya gelerek, çatışmaların bir an önce sona erdirilmesine ve yerleşim birimleri üzerindeki ablukanın kaldırılmasına karar vermişlerdir.³⁷⁵

3.4. Dağlık Karabağ Çatışması

Şubat 1988 tarihinde alevlenen Karabağ sorunu, Azerbaycan'ın "Ulusal Bağımsızlığı Konusunda" Anayasasının oybirliğiyle kabul edildiği 18 Ekim 1991'e kadar Karabağ'daki Azerbaycanlıların yaşadığı köylere ve Azerbaycan'ın Ermenistan'la sınır bölgelerine küçük çaplı Ermeni saldırıları şeklinde sürmüştür.

Ekim 1991'de Ermenilerin Dağlık Karabağ'a başlattığı geniş çaplı saldırılarla çatışmaların yoğunluğu artış göstermiştir. Bu dönemde Ermeni Ulusal Askeri Birliği saldırılarını artırarak, Ocak 1992 tarihine kadar Dağlık Karabağ'da Azerbaycanlıların yaşadığı elli yedi köyden ellisini ele geçirmişlerdir.³⁷⁶

1992 yılına girilmesiyle birlikte, Sovyet birlikleri DKÖB'den çekilmiş ve Karabağ'da savaş patlak vermiştir. Bu dönemde Ermeniler tarafından ilk önemli saldırı 25 Şubat 1992 tarihinde Hocalı kentine yapılmıştır.³⁷⁷

Dağlık Karabağ Savaşı, Hocalı Katliamı'yla başlayıp, 12 Mayıs 1994 tarihinde ateşkes protokolünün uygulanmasına kadar devam etmiştir. 26 aylık süreç boyunca savaş ve barış görüşmeleri çoğunlukla eş zamanlı olarak yürümüştür.

3.4.1. Çatışma Dönemi (1992-1994)

Dağlık Karabağ Savaşı'nda Hocalı Katliamı'nın³⁷⁸ özel bir yeri bulunmaktadır. Hocalı; DKÖB'ün başkenti Hankendi'nden sadece yedi kilometre uzaklıkta, yaklaşık 8000 kişinin yaşadığı, küçük bir Azeri kasabasıydı. 25 Şubat

³⁷⁵ ASLANLI, a.g.m., s.403-404.

³⁷⁶ CAFERSOY, N., **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası: Bir Bağımsızlık Mücadelesinin Diplomatik Öyküsü**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s.72.

³⁷⁷ CORNELL, S. E., **Conflict Theory and the Nagorno Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution?**, Triton, Bromma, 1997, s.9.

³⁷⁸ Tarihe "Hocalı Katliamı" olarak geçen bu hadise de yüzlerce Azeri Türkü öldürülmüştür. Saldırıda 600'den fazla sivil kadın, çocuk, yaşlı ayrımı yapılmadan işkence edilerek öldürülmüş, 487 kişi ise rehin alınmış, 1275 kişi yaralanmış ve 150 kişiden hiç haber alınamamıştır. Ruslar saldırılara katılmadıklarını belirtse de, bu olaylardan sonra 366. Motorize Piyade Alayından firar eden 4 Rus askeri basın açıklaması yaparak Azerilere karşı kutsal görev olarak çatışmaya teşvik edildiklerini itiraf etmişlerdir. (Ayrıntılı bilgi için bkz. ASLAN, Ş., **Karabağ ve Hocalı'da Ermeni Mezalimi'nin Türk Basınında Yansımaları (1991-1992)**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2010.)

1992 tarihinde Ermeniler, beraberinde bulunan 366'ncı Rus Alayı askerleriyle Hocalı'ya saldırmışlar, çok sayıda sivil öldürmüşler ve şehri ateşe vermişlerdir. Hocalı Katliamıyla, Azeriler karşı etnik temizlik yapılarak, ilk kez doğrudan sivil halka yönelik bir saldırıda bulunulmuştu.³⁷⁹

Çizelge 3.4. Dağlık Karabağ Savaşı Kronolojisi (1992-1994)

Tarih	Olay
25-26 Şubat 1992	Hocalı Katliamı
24 Mart 1992	Minsk Grubunun Görevlendirilmesi
8 Mayıs 1992	Suşa'nın Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
18 Mayıs 1992	Laçın'ın Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
27 Mart 1993	Kelbecer'in Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
30 Nisan 1993	BM Güvenlik Konseyinin 822 sayılı Kararı Alması
23 Haziran 1993	Agdam'ın Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
29 Haziran 1993	BM Güvenlik Konseyinin 853 sayılı Kararı Alması
23 Ağustos 1993	Fizuli'nin Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
25-26 Ağustos	Cebrayıl'ın Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
31 Ağustos 1993	Kubatlı'nın Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
14 Ekim 1993	BM Güvenlik Konseyinin 874 sayılı Kararı Alması
23 Ekim 1993	Goradiz'in Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
28 Ekim 1993	Zengilan'ın Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
12 Kasım 1993	BM Güvenlik Konseyinin 884 sayılı Kararı Alması
9 Nisan 1994	Terter'in Ermeniler Tarafından İşgal Edilmesi
5 Mayıs 1994	Ateşkes Öngören Bişkek Protokolünün İmzalanması
12 Mayıs 1994	Dağlık Karabağ'da Ateşkes Rejimi Uygulamasına Geçilmesi

Ermeni askeri yetkilisi Serz Sarkisyan, Hocalı katliamıyla ilgili olarak yaptığı açıklamada “Hocalı’dan önce Azeriler bizim şaka yaptığımızı zannediyorlardı. Onlar bir Ermeni’nin kadın, çocuk veya silahsız bir kişiye zarar verebileceğini tahayyül edemiyorlardı. Biz bu tabuları yıktık. Hocalı’da olan budur şeklindeki sözleri kasıtlı olarak çok sayıda insanın katledildiğini göstermektedir.”³⁸⁰

Hocalı halkı, saldırılar esnasında 600’den fazla Azeri öldürülmüş, çok sayıda Azeri sakat bırakılmış ve geriye kalan halk ise Hocalı’dan kaçarak yurtlarını terketmek zorunda kalmışlardır. Bu katliamla Ermeniler, bölgede yaşayan Azerilerin bir daha geri dönmek üzere göç etmelerini sağlamışlar ve çevre kasabalarda

³⁷⁹ VASERMAN A. ve GINAT R., “ National, Territorial or Religious Conflict? The Case of Nagorno- Karabakh”, **Studies in Conflict and Terrorism**, vol. 17, s.345-362, 1994, s. 355.

³⁸⁰ DE WAAL, , **Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War**, New York University Press, New York, 2004, s.172.

yaşayan Azerilere Ermeni korkusu vererek DKÖB'ün işgalini kolaylaştırmayı hedeflemişlerdir.³⁸¹

Hocalı saldırısıyla birlikte AGİK, acil olarak Dışişleri Bakanlarını Helsinki'de toplantıya çağırmıştır. 24 Mart 1992'de Helsinki'de icra edilen AGİK Dışişleri Bakanları toplantısında Dağlık Karabağ bölgesinde barış sağlanması için Temmuz ayında Minsk'te Ermenistan ve Azerbaycan'ın yanı sıra, ABD, Rusya Federasyonu, Türkiye, Almanya, İtalya, Fransa, İsveç, Çek Cumhuriyeti ve Beyaz Rusya'dan oluşan on bir ülkenin katılacağı bir konferans yapılması kararlaştırılmıştır.³⁸²

Azerbaycan Devlet Başkanı Ayaz Muttalibov'un Rusya yanlısı politikası, Hocalı Katliamı'nda Rus Ordusunun 366. Alayının aktif rol almasıyla çökmüştür. Katliama seyirci kalmakla suçlanan Devlet Başkanı Muttalibov artan baskılar üzerine 7 Mart 1992 tarihinde görevinden istifa etmiştir. Bunun üzerine; 7 Haziran 1992 tarihinde yapılacak seçimlere kadar Azerbaycan Devlet Başkanlığı görevini Yakup Mehmedov yürütmüştür.³⁸³

Ermenistan ile Dağlık Karabağ arasında güvenli bir koridor oluşturmak isteyen ermeni kuvvetleri, Ermeni Cumhurbaşkanı Petrosyan ve Azerbaycan Cumhurbaşkanı Vekili Mehmedov İran'ın arabuluculuğunda Tahran'da barış görüşmeleri icra edilirken Suşa ve Laçın kentlerine saldırmışlardır.³⁸⁴

Ermeni kuvvetleri, Mayıs 1992'de Suşa ve Laçın'ı ele geçirerek DKÖB ile Ermenistan'ın bağlantısını sağlamışlardır. Laçın her iki taraf içinde son derece stratejik bir konumdaydı ve hem lojistik hem de politik açıdan Ermenilere önem arz ediyordu.³⁸⁵

³⁸¹ CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.31-32, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010). ,

³⁸² ULUSLARARASI KRİZ GRUBU AVRUPA RAPORU NO:167, "Nagorno-Karabakh: A Plan for Peace", International Crisis Group, Europe Report No: 167, s.9, 11 October 2005, s.9., <<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=3740>>, (09.05.2010).

³⁸³ AKTAŞ, a.g.e., s.93-95.

³⁸⁴ CAFERSOY, N., **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası: Bir Bağımsızlık Mücadelesinin Diplomatik Öyküsü**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001, s.73.

³⁸⁵ CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.31-32, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010). ,

7 Haziran 1992 tarihinde yapılan seçimleri kazanan Ebulfez Elçibey Azerbaycan'ın yeni devlet başkanı olmuştur. Azerbaycan Halk Cephesi lideri Ebulfez Elçibey'in seçimleri kazanması, Karabağ ve Laçın'de savaşılan askerlerin moralini yükseltmiş ve Azeriler, Ermenilere karşı taarruza geçmişlerdir.³⁸⁶ Azeriler Haziran 1992'de gerçekleştirdikleri taarruzlarında, Ağdere ve Mardakert'i tekrar ele geçirmişler, Karabağ'ın kuzeyinde Şaumyan bölgesinde de Ermenilere karşı üstünlük sağlamışlardır. Azeri başarısı kısa süreli olmuş ve Ermeni Silahlı Kuvvetleri ve bazı Rus kıtalarınınca desteklenen Dağlık Karabağ Ermenileri yeniden organize olarak, Azerilere karşı büyük çaplı bir saldırıya başlamışlardır. Bu saldırı kapsamında Azerilerin 1992 Haziran taarruzlarıyla ele geçirdiği bölgeler tekrar Ermenilerin eline geçmiştir.³⁸⁷

1 Nisan 1993 günü Azerilerin yoğun olarak yaşadığı Kelbecer, Ermeniler tarafından işgal edilmiş ve yaklaşık 60.000 Azeri doğuya doğru göç etmek zorunda kalmıştır. Ermeni saldırıları Kelbecer'in işgalinden sonra da devam etmiş ve yine Azerilerin yoğun olarak yaşadığı Karabağ'ın güney doğusundaki Fizuli Ermeniler tarafından işgal edilmiş ve bölge tamamen Azeri nüfustan temizlenmiştir. Meydana gelen çatışmalar sonucunda, savaşın başlangıcından itibaren yurtlarından göç etmek zorunda kalan mültecilerin sayısı yaklaşık 1.000.000'a yaklaşmıştır. Kelbecer ve Fizuli'nin işgali ile Ermenilerin sadece DKÖB ve kendilerini Erenistan'a bağlayan ufak bir koridorla yetinmeyecekleri görülmüştür. Bu işgaller ile Ermeniler, DKÖB dışında Azeri topraklarında işgale başlamışlar ve kendileri için tampon bölge oluşturmaya çalışmışlardır.³⁸⁸

Artan Ermeni saldırıları ve saldırıların Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne yönelmiş olması sebebiyle Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyi 30 Nisan 1993 tarihinde 822 sayılı kararını almıştır. Bu karar ile BM, uluslararası sınırların kuvvet kullanılarak değiştirilmeyeceğini, Karabağ'da devam eden çatışmaların bölge güvenliğine zarar verdiğini, Kelbecer'in ve diğer Azeri bölgelerini işgal eden

³⁸⁶HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Azarbeycan Cumhuriyetinin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1992, s.84.

³⁸⁷CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.33, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010). ,

³⁸⁸CORNELL, S. E., **Conflict Theory and the Nagorno Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution?**, Triton publishers, Bromma, 1997, s. 9-10.

kuvvetlerin derhal geri çekilmesi gerektiğini, sivil halkın zararının azaltılabilmesi için bölgeye insani yardım gönderilmesini ve tarafların bir araya gelerek soruna çözüm bulmaları gerektiğini belirtmiştir. BM, bu kararıyla Azeri topraklarının işgalinin uluslararası hukuka aykırı olduğunu kabul etmekte ve çatışmanın tarafları deyimini kullanarak, Ermenistan'ı yaşanan işgallerin asıl sorumlusu değilmiş gibi gösteren bir tavır takınmıştır.³⁸⁹ BM kararının Türkçe tercümesi EK-5'te sunulmuştur.

Kelbecer'in ele geçirilmesinden sonra Azerbaycan'da iç karışıklık başlamış ve Ebulfez Elçibey Nahçıvan'a çekilmek zorunda kalmıştır. Ebulfez Elçibey'in çok kısa süren iktidarında, Azerbaycan milliyetçi bir duruşa kavuşmuştur. Bu süreçte Türkçülüğü temel politika olarak belirleyen Elçibey, kısa sürede Rusya Federasyonu ve İran'ın düşmanlığını kazanmıştır.³⁹⁰

Elçibey iktidarının kısa süreli olmasının en büyük sebeplerinden bir tanesi Albay Suret Huseyinov'un verilen emirleri dinlememesi ve ordusuyla Ermenilere karşı koymak yerine Bakü üzerine yürümeyi tercih etmesidir. Suret Huseyinov Moskova ile bağlantılı çalıştığı gerekçesiyle görevinden alınmış, fakat bu durumda da komutası altında bulunan ordu şahsi bir güç unsuru haline gelmiştir. Ordu içindeki çatışma, morallerin bozulmasını ve Ermeniler karşısında ağır yenilgilerin alınmasına sebebiyet vermiştir. Bu süreçte Rusya Federasyonu, Suret Huseyinov'a açık destek vererek Azerbaycan üzerinde kontrol oluşturmaya çalışmıştır. Suret Huseyinov, RF'den aldığı destekle Bakü üzerine yürümüş ve Elçibey'in iktidardan uzaklaştırılmasını istemiştir. Bu mücadelenin sonucunda Ebulfez Elçibey iktidardan çekilmiş ve yerine Haydar Aliyev gelmiştir.³⁹¹

Azerbaycan'da siyasi kargaşa yaşanmasını fırsat olarak gören, Ermeniler tekrar saldırıya geçerek Agdam'ın büyük bir bölümü ile, Akdere kentini ele

³⁸⁹ BM Resmi İnternet Sitesi, United Nations Security Council Resolution Number 822, 30 April 1993, <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/71/IMG/N9324771.pdf?OpenElement> > (20.03.2012).

³⁹⁰ AKTAŞ, H., **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001, s.94.

³⁹¹ CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.34-37, http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf > (18. 10. 2010). ,

geçirmişlerdir. Agdam'a saldırıların artması üzerine BM Güvenlik Konseyi 29 Haziran 1993 tarihinde 853 sayılı kararını almıştır.³⁹²

BM'nin aldığı karar incelendiğinde, sınırların kuvvet ulanma yoluyla değiştirilemeyeceği, işgalci kuvvetlerin Agdam ve daha önce işgal edilen Azeri topraklarından çekilmesi gerektiği, AGİT Minsk Grubu tarafından yürütülen barış görüşmelerinin desteklendiği ve savaştan zarar gören sivil halka yardımcı olunması gerektiği vurgulanmaktadır. 822 sayılı kararda olduğu, gibi bu kararda da, çatışan taraflar kelimesi kullanılmakta ve Ermenistan çatışmanın tarafı olarak gösterilmemektedir. Bununla birlikte 822 sayılı karardan farklı olarak, Ermenistandan çatışmaların sona ermesi ve alınan BM kararlarının uygulanması için Dağlık Karabağ Ermenileri üzerindeki etkisini kullanması ve taraflar arasında derhal bir ateşkesin yapılması istenmektedir.³⁹³ BM 853 sayılı kararının Türkçe tercümesi EK-6'dadır.

BM'in almış olduğu bu kararında, diğer kararı gibi Ermeniler üzerinde bir etkisi olmamıştır. Azerbaycan'ın içinde bulunduğu kaotik durumdan mümkün olduğunca fazla yararlanmak isteyen Ermeniler, Agdam'ın işgalinden sonra, Karabağ'ın güneyine saldırmışlar ve sırasıyla Fizuli, Cebrayil ve Kubatlı'yı ele geçirmişlerdir.³⁹⁴

Fizuli, Cebrayil ve Kubatlı'nın ele geçirilmesi ile ortaya büyük bir göç dalgası çıkmış ve bu insanların kaçabilecekleri tek ülke İran haline gelmiştir. İran bu göç dalgasını kendi sınırları dışında engellemek isteyince, Rusya Federasyonu'unun tepkisiyle karşılaşmıştır. Bu durum üzerine BM 14 Ekim 1993'te daha önceki kararlarına benzeyen 874 sayılı kararını açıklamış, bölge ülkelerinin

³⁹² ASLANLI, A., "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 7., Sayı 1 s.393-430, İlkbahar 2001, s. 411.

³⁹³ BM Resmi İnternet Sitesi, United Nations Security Council Resolution Number 853, 29 June 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/34/IMG/N9342834.pdf?OpenElement>> (20.03.2012).

³⁹⁴ CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.38-39, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18. 10. 2010). ,

çatışmalara girmemesini istemiştir.³⁹⁵ BM 874 sayılı kararının Türkçe tercümesi EK-7'dedir.

BM'nin aldığı 874 sayılı karardan sonra Ekim 1993'te Ermeniler Karabağ'ın güneyini işgale devam ederek Goradiz ve Zengilan'ı işgal etmişlerdir. Bu işgaller sonucunda Azerbaycan'ın güneybatı toprakları ile bağlantısı kalmamıştır.
396

12 Kasım 1993 ise Güvenlik Konseyi önceki kararlarını tekrar eden 884 sayılı kararını almıştır. Bu kararda da diğer kararlar gibi Ermenistan açıkça hedef alınmamıştır. Alınan kararda bölgede barışa ılaşılması için Minsk Grubu faaliyetleri desteklenmekte, Azerbaycan topraklarının işgali kınanmakta, Ermenistan'dan Dağlık Karabağ Ermenileri üzerindeki etkilerini kullanmaları istenmektedir.³⁹⁷ BM 884 sayılı kararının Türkçe tercümesi EK-8'dedir.

Haydar Aliyev iktidara geldikten sonra bölge ülkeleriyle daha iyi ilişkiler kurmuş ve ordu içerisinde düzeni sağlayarak gücünü pekiştirmiştir. 1994 yılına girmeden hemen önce Azeriler pek çok noktadan taarruza başlamışlar ve Fizuli, Kelbecer, Ağdere bölgelerinde çeşitli topraklar kazanmışlardır. Fakat Şubat 1994'e gelindiğinde Azeri saldırıları durdurulmuştur. Nisan 1994'te tekrar saldırıya geçen Ermeniler Martakert bölgesinde bulunan Terter'i ele geçirmişlerdir.³⁹⁸

1994 yılının ilk dört ayı boyunca yoğunlaştırılan görüşmeler sonucunda Ermenistan ile Azerbaycan arasında 5 Mayıs 1994'te ateşkese ilişkin siyasi içerikli "Bişkek Protokolü", 9 Mayıs 1994'te ise askeri içerikli ateşkesle ilgili anlaşma imzalanmıştır. 12 Mayıs 1994'ten itibaren ateşkes rejimi uygulanmaya başlamıştır.³⁹⁹ Bişkek Protokolü'nün çevirisi Ek-9'da sunulmuştur.

³⁹⁵ BM RESMÎ WEB SİTESİ, United Nations Security Council Resolution Number 874, 14 October 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/557/41/PDF/N9355741.pdf?OpenElement>>, (30.12.2010).

³⁹⁶ CORNELL, S. E., **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.40, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18.10.2010).

³⁹⁷ BM RESMÎ WEB SİTESİ, United Nations Security Council Resolution Number 884, 12 November 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/631/20/PDF/N9363120.pdf?OpenElement>>, (30.12.2010).

³⁹⁸ CORNELL, a.g.e., s. 40-41.

³⁹⁹ ASLANLI, A., "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 7., Sayı 1 s.393-430, İlkbahar 2001, s. 414.

1992 – 1994 yılları arasında geçen Dağlık Karabağ çatışması incelendiğinde, uluslararası barış kuvvetlerinin müdahale etmediği tek çatışmanın Dağlık Karabağ çatışması olduğu görülmektedir. Bunun temel sebebi ise ABD’de bulunan Ermeni lobisinin⁴⁰⁰ faaliyetleridir. ABD’nin toplam nüfusunun % 1,5’undan azını oluşturmalarına rağmen, Ermeni lobisi ABD’de ki en etkili lobilerden bir tanesidir. Çatışmanın başlangıcında ABD’de Azeri lobisinin bulunmaması ve Azerilerin sorunu askeri zaferle çözebileceklerini düşünmeleri sebebiyle, ABD nezdinde girişimde bulunmamaları, ABD tarafından Azerbaycan’ın saldırgan taraf olarak algılanmasına sebebiyet vermiştir. 1992 – 1994 yılları süresince Ermeni lobisi yapmış olduğu propaganda da Azerilerin Ermenistan’ı haritan silmek maksadıyla harekete geçtiklerini, yaşanan olayların 1915 olaylarının tekrarına sebebiyet verebileceğini söyleyerek ABD tarafından Azerbaycan’a ABD yardımının yapılmasını engellemişlerdir, BM kararlarına rağmen devam eden Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi (DKÖB) dışındaki işgaller ise yine Ermeni lobisi tarafından Azerilerin boşalttığı bölgelerin DKÖB’ün güvenliği maksadıyla ele geçirilmesi şeklinde gösterilmiştir.⁴⁰¹

Amerikan kamuoyunun Dağlık Karabağ çatışmaları hakkında bilgilenmesi ise yine Ermeni lobisi tarafından engellenmiştir. 1992 -1994 yılları arasında meydana gelen Bosna çatışması ile karşılaştırma yapıldığında, *The Washington Post*, *New York Times*, *USA Today* ve *LA Times* gibi gazetelerde Bosna Savaşı ile ilgili makalelerin 26 kat daha fazla olduğu, *CNN* haber kanalında ise Bosna ile ilgili haber sayısının Dağlık Karabağ çatışmasından 326 kat daha fazla yer aldığı görülmektedir.⁴⁰²

ABD’nin Dağlık Karabağ politikasında değişim yaşanmasının sebebi, Azerbaycan’da zengin petrol rezervlerinin tespit edilmesi olmuştur. Azerbaycan’ın Hazar denizi petrol rezervlerinin 20 ile 100 milyar varil arasında olduğu ve dünyada ki en büyük ikinci petrol rezervi olduğu tahmin edilmektedir. Azerbaycan Devlet

⁴⁰⁰ ABD’de ermeni lobisi faaliyetleri AAA (Amerikan Ermenileri Topluluğu) ve ANCA (Amerika Ermeni Ulusal Komitesi) tarafından yürütülmektedir. Her iki örgüt birbiriyle rekabet içinde olmalarına rağmen önemli konular üzerinde güç birliği oluşturmakta ve birlikte hareket etmektedirler.

⁴⁰¹ AMBROSIO, T., “Congressional Perceptions of Ethnic Cleansing: Reactions to the Nagorno-Karabakh War and the Influence of Ethnic Interest Groups”, **The Review of International Affairs**, vol.2, no. 1, Autumn 2002, s. 24-45.

⁴⁰² AMBROSIO, **a.g.m.**, s.29.

Başkanı Haydar Aliyev 28 Haziran 1997 tarihinde ABD'yi ziyaret etmiş ve *Exxon*, *Chevron*, *Mobil* ve *Amoco* petrol şirketleri ile 10 milyar dolarlık enerji antlaşması imzalamıştır. Bu antlaşmaların yanı sıra ABD ile Azerbaycan arasında karşılıklı yatırım antlaşması imzalanmış ve ABD tarafından Azerbaycan'a uygulanan ABD kaynaklı ekonomik yardımı engelleyici düzenleme kaldırılmıştır. Bu tarihten sonra ABD, Dağlık Karabağ Sorununun çözümü konusunda Azerbaycan'ı destekleyen bir tutum sergilemeye başlamış ve Minsk Grubu Eş Başkanlığı'nda aktif rol oynamaya başlamıştır.⁴⁰³

Güçlü bir Ermeni saldırısına hazırlıksız yakalanan Azerbaycan, ülke içinde çıkan karışıklıklar ve ordusunun yetersiz kalması sebebiyle ülke topraklarını koruyamamış ve topraklarının % 20'sini kaybetmiştir. Azerbaycan bu savaşta sadece Ermenilerin yoğun olarak yaşadığı DKÖB'ü değil, DKÖB çevresinde Azerilerin yoğun olarak yaşadığı topraklarını da kaybetmiştir.⁴⁰⁵ Dağlık Karabağ Savaşının Kronolojisi Ek-10'da sunulmuştur.

Şekil 3.3.'te gri renkle gösterilen bölge DKÖB'ü, DKÖB'ün çevresinde bulunan pembe yatay çizgilerle belirginleştirilmiş alanlar ise, DKÖB dışında Ermeniler tarafından işgal edilen Azeri topraklarını göstermektedir. DKÖB çevresinde işgal edilen Azeri rayonlarına dikkatle bakıldığında, yedi rayondan Kelbecer, Laçın, Kubatlı, Zengilan ve Cebayıl'ın tamamen, Ağdam ve Fizuli'nin ise kısmen Ermeni işgali altında olduğu, DKÖB'ün kuzeybatısında ufak bir bölümünün ise halen Azerbaycan kontrolünde olduğu görülmektedir.

Azeriler bu savaşta 20.000 ölü, 50.000 yaralı ve 5.100 esir vermişlerdir. Yaklaşık 1.000.000 Azeri topraklarını terk etmeye zorlanarak göçmen durumuna düşmüştür.⁴⁰⁶

Bu 1.000.000 Azeri; topraklarından kovulmuş olarak, kendi ülkesi içinde göçmen olarak yaşamaktadırlar. Azerbaycan'ın nüfusunun 9.493.600 olduğu düşünüldüğünde göçmenlerin toplam nüfusun % 11'ini oluşturduğu görülmektedir.

⁴⁰⁷

Göçmenler savaş sebebiyle Azerbaycan'ın farklı bölgelerine göç etmiş ve baraka, çadırkent veya akrabalarının yanında ikamet etmeye başlamıştır. Bu kadar yoğun insan topluluğunun bir anda, göç etmesi Azerbaycan'ı zor durumda bırakmıştır. Azerbaycan'ın yeni kurulmuş, savaşla karşı karşıya kalmış, ordusu yetersiz bir ülke olması sebebiyle göçmenler başlangıçta eğitim, sağlık ve barınma gibi en temel ihtiyaçlarını dahi karşılayamamışlardır. Ekonomik açıdan ise genel

⁴⁰⁵ CORNELL, S. E., **Conflict Theory and the Nagorno Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution?**, Triton publishers, Bromma, 1997, s. 9.

⁴⁰⁶ ARAS, O. N., **Karabağ Savaşı Siyasi-Hukuki- Ekonomik Analiz**, Qafqaz Üniversitesi Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Bakü, 2008, s. 132.<
<http://www.osmannuraras.com/karabag.pdf> > (20.04.2012)

⁴⁰⁷ OĞAN, S., "Yüzyılın Dramı Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 7., Sayı 1 s.431-453, İlkbahar 2001, s. 431.

olarak çiftçilikle geçimini sağlayan göçmenler, topraklarını da bıraktıkları için işsizlik sorunuyla da karşı karşıya kalmışlardır.⁴⁰⁸

Bu insanların çoğu sağlıklı koşullarda yaşamakta, en temel ihtiyaçlarını karşılayamamakta, savaşta yakınlarını kaybetmiş veya çeşitli kötü muamelelere maruz kalmışlardır. Valey Tishkov'un yaptığı araştırmalara göre bu gibi durumlarda, bu insanların temel düşüncesi intikam haline gelmektedir.⁴⁰⁹

Bu insanların yaklaşık 20 yıldır bu koşullar altında oldukları düşünüldüğünde, Azerbaycan'da bir neslin Ermenilerden intikam alma, topraklarına geri dönme arzusuyla yetiştiklerini söyleyebiliriz. Bu durum iki ülke içinde de düşman kimliklerin artmasına katkı sağlamaktadır.⁴¹⁰

DKS süresince Azerbaycan'a destek veren tek ülke Türkiye olmuştur. Türkiye sorunun Azerbaycan lehine çözümlenebilmesi ve Ermenistan'ın işgal ettiği topraklardan geri çekilmesi için çeşitli politikalar belirlemiş ve Azerbaycan'ın haklı davasında onunla birlikte yer almıştır. Bu kapsamda Türkiye, Ermenistan ile diplomatik ilişkilerini dondurmuş ve ülkeye karşı ambargo uygulama yolunu seçmiştir.⁴¹¹

Mevcut haliyle Dağlık Karabağ Sorunu Kafkasya'daki bölgesel istikrarın önündeki en büyük engeli oluşturmaktadır. Savaş sonrasında barış antlaşması imzalanmadığı için bölgede sadece ateşkes rejimi uygulanmaktadır. Teorik olarak bölgede halen savaş hali devam etmektedir ve çatışmaların her an başlama potansiyeli bulunmaktadır. Ateşkes Antlaşması sonrasında taraflar arasında başlatılan barış görüşmelerinde günümüze kadar olumlu bir sonuç alınamamıştır. Sorunun taraflar arasında barış ile sonuçlanması halinde, bölge ülkelerinin, Batı ekonomileri ile bütünleşme sürecinin başlayacağı ve başta ABD ile AB üyesi

⁴⁰⁸ İBADOV, A., "Dağlık Karabağ Savaşının Sosyo-Kültürel Sonuçları", *Journal of Qafqaz University*, s. 66-67, <http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1039_460.pdf> (20.04.2012)

⁴⁰⁹ DEMİR, İ., "Kafkasya'da Kriz Bölgeleri", *Caspian Weekly Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları*, 2010, s.4, <<http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/kafkaslar/2636-kafkasyada-kriz-boelgeleri-karaba-sorunu.html>>, (01.01.2011)

⁴¹⁰ RASMUSSEN, R. D., *The Conflict over Nagorno Karabakh: Causes, the Status of Negotiations and Prospects*, 2008, s.192, <<http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/06/Rasmussen-en.pdf>>, (04.02.2011)

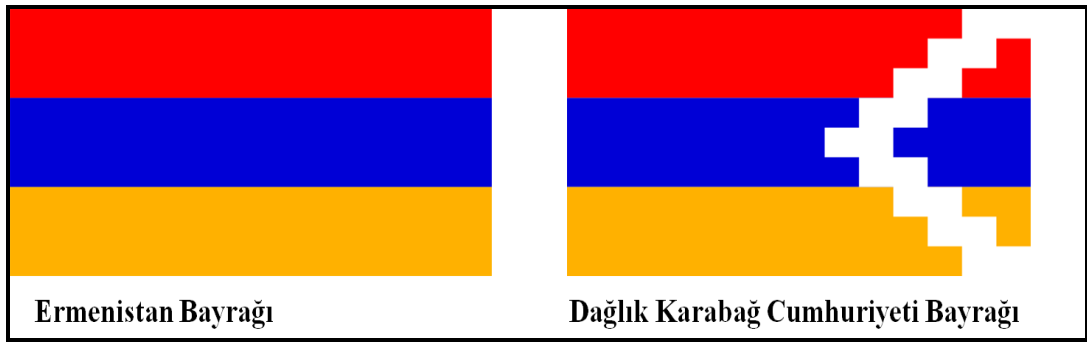
⁴¹¹ KANTARCI, H., *Kıskaçtaki Bölge Kafkasya*, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.77.

ülkelere ait bazı sermaye sahiplerinin, bölgeye yatırım yapabilmeleri için daha uygun şartların oluşabileceği düşünülmektedir.

3.4.3. Ne Savaş - Ne de Barış Süreci (1994-2012)

DKÖB, 6 Ocak 1992’de bağımsızlığını ilan etmiş ve sonrasında Dağlık Karabağ Çatışmaları başlamıştır. İlan edilen sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti’ni (DKC), Ermenistan dahil olmak üzere, dünyada hiçbir ülke veya uluslararası kuruluş tanımamıştır.

Sözde ülkeye ait bayrak, 2 Haziran 1992 tarihinde kabul edilmiştir. Bu bayrak ve Ermenistan bayrağı aşağıdaki şekilde sunulmuştur. Her iki bayrağın bir birine olan benzerliği ortaya konulduğunda kurulan ülkenin ne derece sözde bir ülke olduğu daha iyi anlaşılmaktadır.

Şekil 3.5. Ermenistan ve Sözde Dağlık Karabağ Cumhuriyeti Bayrakları

Azerbaycan ve Ermenistan arasındaki çatışmalar 1994 yılında imzalanan ateşkes antlaşması ile sona ermiştir. Bu süreçten itibaren DKC varlığını Ermenistan desteği ile sürdürmüştür. 1994 yılından itibaren Ermenistan, DKC’yi destekleyerek, DKC’nin uluslararası kamuoyunda tanınması çabalarını sürdürmüştür.

1994 ile 2011 yılları arasında DKÖB’de 1997, 2002 ve 2007 yıllarında üç kez devlet başkanlığı seçimi, 1995, 2000, 2005 ve 2010 yıllarında toplam dört kez ulusal meclis seçimi ve 2006 yılında ise anayasa halk oylaması icra edilmiştir. İcra edilen tüm bu seçimler DKÖB’de kurulan Ermeni destekli sözde DKC’nin uluslararası kamuoyu tarafından tanınmasına yönelik faaliyetlerdir.

DKC tarafından 10 Aralık 2006 tarihinde icra edilen anayasa halkoylaması başta AB olmak üzere çok sayıda ülkeden tepki almıştır.

2010 yılında yapılan parlamento seçimleri de AB tarafından tepkiyle karşılanmıştır. AB adına açıklamada bulunan Dış İlişkiler Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton yapmış olduğu açıklamada; DKÖB’de gerçekleştirilen parlamento seçimlerinin AB tarafından tanınmadığını belirterek, bu tarz faaliyetlerin Dağlık Karabağ Sorununun çözümüne zarar verdiğini beyan etmiştir. Ashton yaptığı açıklamada; AB’nin Minsk Grubu Eş Başkanları tarafından ortaya konulan arabuluculuk faaliyetlerini desteklediğini ve soruna çözüm bulmak için gerekli yardımı yapmaya hazır olduğunu beyan etmiştir.⁴¹²

Özellikle 1997 yılından sonra icra edilen arabuluculuk faaliyetlerinde Dağlık Karabağ Ermenileri’nin (DKE) taraf olarak algılanmadığı ve müzakerelere devam edilmediği görülmektedir. Ermenistan tarafından DKÖB’de suni olarak kurulan, DKC, 2011 yılına kadar geçen süreçte uluslararası platformda kabul edilmemiştir.

⁴¹² AGİT RESMİ İNTERNET SİTESİ, Statement by High Representative Catherine Ashton on Nagorno Karabakh, OSCE Permanent Council No. 811, 27 May 2010, <<http://www.osce.org/pc/68339>>, (01.02.2011).

Temsilcisi'nin faaliyetleri ile Bakü ve Erivan'da konuşlu AGİT Ofislerinden bahsedilecektir.

4.1.1. Minsk Grubu

24 Mart 1992'de Helsinki'de yapılan AGİT Bakanlar Konseyi Ek Toplantısı'nda Dönem Başkanı'ndan en kısa sürede AGİK himayesinde bir Dağlık Karabağ konferansı toplayarak barış müzakereleri için bir forum oluşturması istenmiştir. Konferansın Minsk'te yapılması planlanmış ve bu konferans grubuna Minsk Grubu adı verilmiştir. Bu konferans o günkü şartlar altında Minsk'te toplanamamış olsa da, 20 yıldır Minsk Grubu AGİT'in Dağlık Karabağ anlaşmazlığına politik bir çözüm bulma çabalarına liderlik etmektedir. Minsk Grubu tarafından yapılan çalışmaların tamamına Minsk Süreci ismi verilmektedir.⁴¹³

6 Aralık 1994'te yapılan Budapeşte Zirvesi'nde Minsk Grubu için bir eş-başkanlık kurulması ve Dağlık Karabağ'ın gerekli görülen bölgelerine çok uluslu barışı koruma kuvveti yerleştirilmesine karar verilmiştir. 23 Mart 1995 tarihinde ise, Minsk Grubu Eş Başkanlarının görevleri, AGİT Dönem Başkanı tarafından belirlenmiştir.⁴¹⁴ AGİT Minsk Grubu Eş Başkanlarının Görev Tanımı Ek-11'de sunulmuştur.

Bu görevler çerçevesinde Minsk Grubu Eşbaşkanlarının temel hedefleri; Minsk Grubunca desteklenen görüşme sürecinin devam ettirilerek çatışmanın çözümüyle ilgili uygun bir çerçevenin oluşturulması, çatışmanın taraflarının ikna edilerek kalıcı çözümün sağlanması ve bölgeye AGİT Çokuluslu Barış Gücü'nü konuşlandırarak barış sürecinin geliştirilmesidir.⁴¹⁵

Minsk Grubu, içinde Eş Başkanlar (ABD, Rusya Federasyonu, Fransa), Beyaz Rusya, Almanya, İtalya, İsveç, Finlandiya, Türkiye, Ermenistan, Azerbaycan ve rotasyona göre değişen AGİT Troykası yer almaktadır. ABD, Fransa ve RF, Minsk Grubunun Eş Başkanlığını yürütmektedir. Minsk grubu eş-başkanları, cumhurbaşkanı ve dışişleri bakanı seviyesinde toplantılar organize etmekte,

⁴¹³OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, s.76, <<http://www.osce.org/secretariat/documents/22624>>, (12.05.2010)

⁴¹⁴ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **Minsk Group Background**, < <http://www.osce.org/mg/66872> >, (14.04.2012).

⁴¹⁵ AGİT Resmi İnternet Sitesi, **Minsk Group Background**, < <http://www.osce.org/mg/66872> >, (14.04.2012).

anlaşmazlığın tarafları ile görüşmeler yapmak için bölgeyi ziyaret etmekte ve Minsk grubu üyelerine gelişmeler hakkında bilgi vermektedirler.⁴¹⁶

4.1.2. Yüksek Seviyeli Planlama Grubu

Mayıs 1992’de Askeri Danışmanlar Planlama Grubu ismiyle kurulmuştur. Bu grubun ismi Mayıs 1993’te İlk Operasyonlar Planlama Grubu olarak değiştirilmiştir.

1994 Budapeşte Zirvesi’nde, Dağlık Karabağ Anlaşmazlığı’nın tarafları arasında imzalanan ateşkes anlaşmasının ardından bölgede görev alacak çok uluslu AGİK Barış Gücünün hazırlanması için bir planlama grubu oluşturulması kararlaştırılmıştır.⁴¹⁷

Bunun üzerine 23 Mart 1995’te İlk Operasyonlar Planlama Grubu’nun adı değiştirilerek Yüksek Seviyeli Planlama Grubu ismi verilmiştir. Yüksek Seviyeli Planlama Grubu’na (YSPG) çok uluslu AGİK Barış Gücünü kurmak, gereksinimlerini belirlemek, icra edilecek Barış Gücü operasyonu ile ilgili plan geliştirmek, bu gücün büyüklüğü, güç karakteristiği, idaresi, kontrolü, lojistiği, müdahale kuralları konularında çalışmak ve AGİK Dönem Başkanına önerilerde bulunmak olarak belirlenmiştir.⁴¹⁸

YSPG, halen Viyanada konuşlu olup, katılımcı ülkelerin görevlendirdiği biri başkan olmak üzere 8 subay ve bir sözleşmeli ofis yöneticisinden oluşmaktadır.⁴¹⁹

Bölgeye yapılan bilgi amaçlı ziyaretlerin ardından YSPG 14 Temmuz 1995’te Dönem Başkanı’na sunulan AGİK Çokuluslu Barış Gücü Misyonu Konsepti’nin detaylandırılmasını tamamlamıştır. Bu çalışma üçü sayıları 1500 ila 4500 arasında değişen silahlı birlikler ve silahsız askeri gözlemcilerden oluşan karışımlar, biri tamamen silahsız askeri gözlemci misyonundan oluşmak üzere dört opsiyon içermektedir. Barış gücünün göreve başlaması politik uzlaşma sürecinin başarılı bir şekilde sonuçlandırılması ve AGİK üyesi ülkeler arasında konsensüs

⁴¹⁶ AGİK Resmi İnternet Sitesi, **Minsk Group Overview**, <<http://www.osce.org/mg/66926>>, (14.04.2012).

⁴¹⁷ U.S. Online Training Course for OSCE including REACT, **Module 1. Introduction to OSCE**, USIP, USA, 2012, s.81, , < <http://react.usip.org/downloads/Module1.pdf> >, (04.05.2012).

⁴¹⁸ OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, s.76, <<http://www.osce.org/secretariat/22624>>, (12.05.2010).

⁴¹⁹ Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.46-47, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

sağlanmasına bağlıdır. YSPG'nin şu andaki görevi hazırlanmış olan konsepti ihtiyaç duyulması durumunda müzakerelerin güncel durumuna uyarlamaktır.⁴²⁰ YSPG'ye ait görev tanım formu EK-3'tedir.

4.1.3. Agit Dönem Başkanı'nın Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi

Dağlık Karabağ Sorunu ile ilgili barış çabalarını daha etkin hale getirmek için AGİT Dönem Başkanı 10 Ağustos 1995'te bir Kişisel temsilci atamaya karar vermiştir. Bu göreve getirilen Polonya Büyükelçisi Andrzej Kasprzyk 1 Ocak 1997'den beri bu görevi sürdürmektedir.⁴²¹

Gürcistan Hükümetiyle imzalanan mutabakat muhtırasına göre kişisel temsilci Tiflis'te bulunan ayrı bir ofisi karargâh olarak kullanmaktadır. Görev tanımında belirlenen faaliyetleri icra edebilmek için, kişisel temsilcinin Bakü, Erivan ve Hankendi'nde saha danışmanları bulunmaktadır.⁴²²

Kişisel temsilcinin görevleri; silahlı çatışmanın sona erdirilmesi, AGİT barış gücü hareketinin icra edilebilmesi için gerekli şartların hazırlanması ve kalıcı politik çözümün sağlanması konularında AGİT Dönem Başkanı ile Minsk Grubu'na yardımcı olmaktır. Kişisel Temsilci ayrıca, Birleşmiş Milletler ve diğer uluslararası kuruluşların temsilcileriyle işbirliği yapmaktadır. Kişisel temsilci, Minsk grubu eş-başkanların toplantılarına, eş-başkanların cumhurbaşkanları ve dışişleri bakanları ile düzenledikleri toplantılara katılmakta, bazı durumlarda ise, bu toplantıların organizasyonunu yapmaktadır.⁴²³

Taraflar arasında resmi müzakere tarzında bir temas olmadığı için barış sürecinin devam etmesini sağlayacak güven sağlayıcı önlemler almak da Kişisel temsilcinin görevleri arasındadır. Kişisel temsilci ve ekibi, temas hattının iki tarafını ve Ermenistan-Azerbaycan sınırına düzenli olarak icra edilen gözlem faaliyetini

⁴²⁰ OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, s.77, <<http://www.osce.org/secretariat/22624>>, (12.05.2010).

⁴²¹ Survey of OSCE Field Operations, The Secretariat Conflict Prevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.33-34, <<http://www.osce.org/cpc/74783>>, (15.05.2012).

⁴²² AGİT Resmi İnternet Sitesi, **Personal Representative of the OSCE Chairman-in-Office on the conflict dealt with by the OSCE Minsk Conference Overview**, <<http://www.osce.org/prcio/66980>>, (15.05.2012).

⁴²³ OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007, s.77, <<http://www.osce.org/secretariat/22624>>, (12.05.2010).

sürdürmektedir. Ateşkes ihlallerinin artması nedeniyle cephede meydana gelen gerginliğin arttığı birçok durumda, Kişisel temsilcinin müdahalesi tansiyonun düşürülmesini ve durumun sabitleştirilmesini sağlamıştır. Kişisel temsilci savaş esirlerinin salınmasına yardımcı olmuş ve taraflar arasında doğrudan temasların başlatılmasını teşvik etmiştir. Kişisel Temsilcilik Ofisi ayrıca, AGİT Dönem Başkanı ve Minsk Grubu Eş-Başkanları'nın bölgeye düzenli olarak yaptıkları ziyaretleri de organize etmektedir.⁴²⁴ Kişisel Temsilcinin görev tanımı Ek-12'de sunulmuştur.

4.1.4. Bakü Ofisi

Bakü ofisi, AGİT Daimi Konsey'inin 16 Kasım 1999'da aldığı 318 Sayılı Karar ile kurulmuştur. Faaliyetlerine Azerbaycan Hükümetiyle mutabakat muhtırası imzalandıktan sonra 17 Haziran 2000 tarihinde başlamıştır.⁴²⁵

Çizelge 4.1. AGİT Bakü Ofisi Faaliyet Alanları

Demokratikleşme	Ekonomik ve Çevre Faaliyetleri	Hukukun Üstünlüğü ve İnsan Hakları	Polisin Gelişimi	Politik Faaliyetler		
Seçim Yardımı	Ekonomik Gelişimi ve Yatırımları Destekleme	Mahkeme ve Hapishane Tesislerinin Geliştirilmesi	Toplum Temelli Polislik	Seçim Reformu		
Basının Gelişimi		Eğitim Faaliyetleri				
Sivil Toplumun Desteklenmesi		Profesyonel Kanun Uygulayıcıların Eğitimi	Bakü Polis Okulu	Parlamentonun Bağımsızlığı		
Kadın Erkek Eşitliği	Çevre Güvenliği ve Yenilenebilir Enerji	Bölgesel Danışmanlık Merkezleri Kurulması				
Demokratik Yönetim						

Kaynak: AGİT Resmi Web Sitesi, OSCE Office in Baku: Our Work, <<http://www.osce.org/baku/43377>>, (31.01.2011)

Görevi AGİT prensiplerinin Azerbaycan'da uygulanmasını kolaylaştırmak ve ülkenin istikrarına katkıda bulunmaktır. Bu görevin icrası esnasında ofis diğer uluslararası kuruluşlar ve yerel organlarla işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Ofis'in AGİT Dönem Başkanının Minsk Sürecine Konu Olan Antlaşmazlığın çözümü ile Görevli Kişisel Temsilcisiyle bir bağlantısı bulunmamaktadır.⁴²⁶

Bakü ofisi ülke istikrarına katkıda bulunmak ve AGİT prensiplerini yaygınlaştırmak maksadıyla, etkinlikler düzenlemekte, projeler geliştirmekte, aksiyon planları hazırlamakta, hukukun üstünlüğü ve şeffaf devlet yönetimi

⁴²⁴ A.g.e., s.77-78.

⁴²⁵ AGİT Resmi İnternet Sitesi, OSCE Office in Baku Overview, <<http://www.osce.org/baku/43374>>, (20.04.2012)

⁴²⁶ OSCE Handbook, s.61.

konularına odaklanarak Azerbaycanlı yetkililerle yakın diyalog kurmakta ve bu diyalogu devam ettirmektedir.⁴²⁷

4.1.5. Erivan Ofisi

Erivan Ofisi, AGİT Daimi Konsey'inin 22 Temmuz 1999'da aldığı 314 Sayılı Karar ile kurulmuştur. Faaliyetlerine Ermenistan Dışişleri bakanlığı ile mutabakat muhtırası imzalandıktan sonra 9 Şubat 2000 tarihinde başlamıştır.⁴²⁸

Görevi AGİT prensiplerinin Ermenistan'da uygulanmasını kolaylaştırarak, ülkenin istikrarına katkıda bulunmaktır. Bu görevin icrası esnasında ofis diğer uluslararası kuruluşlar ve yerel organlarla işbirliği içerisinde çalışmaktadır. Ofis, Ermenistan'da demokratikleşme sürecinin teşvik edilmesi ve devlet yönetiminin şeffaflaştırılması konularıyla yakından ilgilenmektedir. Özellikle yasama reformunun yapılarak uluslararası standartlara uyum sağlanması ve AGİT teamüllerinin yerine getirilmesi amaçlanmaktadır. Ofis, bu kapsamda yasama reformunu, seçim sistemi ve kamu denetçisi kurumunun yasalaşmasını, medya özgürlüğünü, dernekleşme özgürlüğünü ve din özgürlüğü için atılan adımları desteklemektedir. Etkili bir yasama sürecini teşvik etmek için Ofis, Ulusal Parlamento üyelerine eğitim programı sunmaktadır. Ofis'in AGİT Dönem Başkanının Minsk Sürecine Konu Olan Antlaşmazlığın çözümü ile Görevli Kişisel Temsilcisiyle bir bağlantısı bulunmamaktadır.⁴²⁹

4.2. Dağlık Karabağ Sorununun AGİT Odaklı Çözüm Sürecine İlişkin Dönemler

Dağlık Karabağ Çatışmasının çözümü konusunda ilk olarak, 1991 yılının Eylül ayında Rusya Federasyonu Başkanı Boris Yeltsin ve Kazakistan Devlet Başkanı Nursultan Nazarbayev girişimde bulunmuşlardır. Her iki başkan da ateşkes ilan edilmesi, yeniden seçim yapılması, mültecilerin topraklarına geri dönmeleri ve Dağlık Karabağ'da özerk bir yönetim kurulmasını önermişlerdir. Bu dönemde, Kazakistan ve RF tarafından gerçekleştirilen ilk arabuluculuk görüşmelerinden olumlu bir sonuç alınamadığı ve çatışmaların artarak devam ettiği görülmüştür. Bu

⁴²⁷ A.g.e., s.61.

⁴²⁸ AGİT Resmi İnternet Sitesi, OSCE Office in Yerevan Overview, <<http://www.osce.org/yerevan/43387>> , (20.04.2012)

⁴²⁹ A.g.e., s.64.

durumun arabuluculuk görüşmeleri başlamadan önce, Ermenistan ve Azerbaycan'ın askeri bir zafer elde ederek masaya daha avantajlı bir durumda oturmak istemelerinden kaynaklandığı değerlendirilmektedir. Bu süreçten sonra İran arabuluculuk girişiminde bulunmuş fakat daha görüşmeler devam ederken, Ermenilerin Suşa kentine saldırması ve bu şehri işgal etmeleri barış görüşmelerini engellemiştir.⁴³⁰

30 Ocak 1992 tarihinde yapılan Prag Bakanlar Konseyi toplantısında, Azerbaycan ve Ermenistan AGİK'e üye olmuşlardır. Her iki ülkenin de AGİK üyesi olması sebebiyle, bu tarihten itibaren Dağlık Karabağ konusu uluslararası bir boyut kazanmıştır. Bu dönemden itibaren, başta BM olmak üzere, uluslararası kamuoyunun çatışmanın çözümü konusunda AGİK'i desteklediği ve AGİK'in de Dağlık Karabağ Sorununun çözümüne yönelik kapsamlı çalışmalar yaptığı görülmektedir.

26 – 27 Şubat 1992 tarihinde Ermeniler Hocalı'yı ele geçirerek, sivil halka karşı katliam yapmışlardır. Ermeniler Hocalı Katliamından sonra saldırılarını durdurmamışlar ve Azerilere karşı saldırılarına Mart ayında da devam etmişlerdir. 24 Mart 1992'de Helsinki'de toplanan AGİK Bakanlar Konseyi Toplantısı'nda, Karabağ'daki durum değerlendirilerek sorunun çözümü için Beyaz Rusya'nın Minsk kentinde konferans toplanmasının kararlaştırıldığı ve bu konferansa katılımcı olarak Azerbaycan, Almanya, ABD, Ermenistan, Beyaz Rusya, İsveç, İtalya, Fransa, Türkiye, Çek ve Slovak Federal Cumhuriyeti'nin katılacağı belirtilmiştir. Konferansla ilgili koordinatörlük görevi İtalya'ya verilmiş ve konferansa başkanlık etmek üzere İtalyan temsilci Mario Rafaelli atanmıştır. Konferansın Temmuz ayında Minsk'te yapılması öngörülmüştür. AGİK'in bu girişimi BM'den de destek görmüş ve BM Güvenlik Konseyi'nin 26 Mart 1992 tarihli toplantısında, DKS'ye doğrudan müdahale etmeme ve AGİK'in girişimlerini destekleme kararı alınmıştır.⁴³¹

O tarihten itibaren Dağlık Karabağ Sorununun çözümü için AGİT tarafından yapılan çalışmalara Minsk Süreci adı verilmiştir. Başlangıçta Minsk Grubu tek

⁴³⁰ BAŞER, B., "Third Party Mediation in Nagorno Karabakh: Part of the Cure or Part Of the Disease", **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, OAKA, cilt.3, sayı.5, 2008, s.79.

⁴³¹ ASLANLI A., "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt.7. , Sayı 1, İlkbahar 2001, s.404-405.

başkanlı bir yapı olarak kurulmuş, 1994 Budapeşte Zirvesi sonrasında ise çok başkanlı sisteme geçmiştir. Halen Minsk Grubunda Eş Başkanlı sistem yürürlüktedir. 1997 yılından itibaren Minsk Grubunun Eş Başkanları olarak ABD, Rusya ve Fransa görev yapmaktadır.

Bu çalışmada Minsk Grubu faaliyetleri üç bölüm halinde ele alınacaktır. Birinci bölüm 1992- 1994 yılları arasında icra edilen faaliyetler, ikinci bölüm 1994–2004 yılları arasındaki Minsk Grubu faaliyetleri, üçüncü bölüm ise 2004 yılından günümüze kadar olan dönemdir.

4.2.1. 1992 – 1994 Dönemi (Ateşkes Antlaşmasına Kadar Olan Dönem)

Birleşmiş Milletler Örgütü, 5 Mart 1992 ve 27 Mart 1992 tarihlerinde yapmış olduğu açıklamalarda, Karabağ sorununa AGİK çerçevesinde çözüm aranması gerektiğini, BM'nin soruna doğrudan müdahale etmeyi düşünmediğini, AGİK tarafından sürdürülen görüşmeleri desteklediğini ve BM'nin bölgeye barış gücü göndermeyi düşünmediğini beyan etmiştir.⁴³²

1 Nisan 1992'de Rusya, Azerbaycan, Ermenistan ve İran yetkilileri, Dağlık Karabağ sorununun çözümü konusunda Ermenistan'ın Azerbaycan sınırına yakın İcevan kentinde toplanmışlar ve aynı dönemde Çekoslovakya Dışişleri Bakanı Jiri Dienstbier başkanlığındaki AGİK heyeti, incelemelerde bulunmak üzere Dağlık Karabağ'a gitmiştir.⁴³³

7 Mayıs 1992'de İran'ın başkenti Tahran'da bir araya gelen Azerbaycan Devlet Başkanvekili Yakup Memedov ile Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter Petrosyan, Dağlık Karabağ'da sürekli bir ateşkes anlaşmasını öngören ortak bir bildiri imzalamışlardır.⁴³⁴

⁴³² BYEGM, 5 Mart 1992 ve 27 Mart 1992, <<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=213&Yil=1992&Ay=3>>, (14.01.2011)

⁴³³ BYEGM, 1 Nisan 1992, <<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=215&Yil=1992&Ay=4>>, (14.01.2011).

⁴³⁴ BYEGM, 7 Mayıs 1992, <<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=214&Yil=1992&Ay=5>>, (14.01.2011).

Bu bildiriden iki gün sonra Ermeniler Suşa'yı, işgal etmişlerdir. Bu durum yapılan ateşkes antlaşmasının bir önemi kalmamış ve İran'ın arabuluculuğuna gölge düşmüştür.⁴³⁵

13 Mayıs 1992 tarihinde BM Güvenlik Konseyi, bir bildiri yayımlayarak, Dağlık Karabağ'da ateşkesin ihlalinin "derin kaygı" duyduğunu ve bölgeye bir "inceleme heyeti" göndereceğini açıklamıştır. Bildiride, tarafların tümüne, şiddetin durması için önlem alınması çağrısında bulunulmuş ve AGİK girişimlerinin desteklendiği belirtilmiştir.⁴³⁶

BM bildirisinin Ermenistan üzerinde bir etkisi olmamış ve Mayıs 1992'de Dağlık Karabağ'ı Ermenistan'a bağlayan Laçın ile Azeri kenti Suşa, Ermeniler tarafından işgal edilmiştir.⁴³⁷

19 Mayıs 1992'de ABD Dışişleri Bakanlığı Sözcüsü Margaret Tutwiler bir açıklama yaparak, "ABD yönetiminin, Karabağ ve Nahçıvan'ın statülerinde tek taraflı değişiklikleri kabul etmeyeceğini" bildirmiştir. Tutwiler, her iki tarafa da "şiddete son vermesi ve AGİK'in arabuluculuk çabalarına katılmaları" çağrısında bulunmuştur.⁴³⁸

21 Mayıs'ta icra edilen AGİK Yüksek Seviye Komitesi toplantısında, ABD temsilcisi, Azerbaycan'ın toprak bütünlüğünü vurgulayan ve bölgedeki yabancı askerlerin çekilmesini öngören bir tasarıyı komiteye sunmuştur. Ermenistan dışındaki diğer 51 ülkenin kabul ettiği bu tasarı da herhangi bir sonuç vermemiştir.⁴³⁹

Maresca, *The Armenian Reporter* adlı dergiye verdiği röportajında görüşmelerin ilk etabının 1 Haziran 1992'de Roma yakınlarında gizli bir toplantı merkezi olan *Villa Madame*'da başladığını, bu görüşmelerin Haziran sonunda toplanması planlanan Minsk Konferansı için hazırlık niteliği taşıdığını, görüşmelere

⁴³⁵ ASLANLI, a.g.m., s. 405.

⁴³⁶ BYEGM, 13 Mayıs 1992, <<http://byegm.gov.tr/uculr.net/ayintarihidetay.aspx?Id=214&Yil=1992&Ay=5>>, (14.01.2011).

⁴³⁷ CORNELL, S. E., *The Nagorno-Karabakh Conflict*, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999, s.33, <http://www.silkroadstudies.org/new/inside/publications/1999_NK_Book.pdf> (18.10.2010).

⁴³⁸ BYEGM, 19 Mayıs 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/mayis1992.htm>>, (14.01.2011).

⁴³⁹ ASLANLI, a.g.m., s. 405.

Ermenistan, Azerbaycan ve Dağlık Karabağ Ermenilerinin katıldığını, Dağlık Karabağ Ermenilerini, Azerbaycan'ın bir taraf olarak kabul etmemesi sebebiyle bu konuda tartışma yaşandığını, Ermenistan'ın Dağlık Karabağ Ermenilerinin ayrı bir taraf olarak görüşmelere katılması gerektiği tezini savunduğunu, bu görüşmelere ABD, Rusya, Fransa, Türkiye ve İsveç gibi ülkelerin ise, gözlemci statüsüyle katıldığını belirtmiştir.⁴⁴⁰

10 Haziran 1992'de Azerbaycan Dışişleri Bakanı Tofik Kasımov, Bakü'de bir basın toplantısı düzenleyerek, Azerbaycan topraklarında bulunan Ermeniler geri çekilmediği takdirde, ay sonunda Beyaz Rusya'nın başkenti Minsk'te düzenlenmesi planlanan, Karabağ sorununa ilişkin AGİK Konferansı'na katılmayacaklarını beyan etmiştir.⁴⁴¹

15 Haziran'da, görüşmelerin ikinci turu başlamış ve AGİK tarafından taraflara 60 günlük bir ateşkes yapmaları önerilmiştir. Bu teklifin de Ermeniler tarafından reddedilmesi sebebiyle, ikinci tur görüşmelerinden de bir sonuç alınamamıştır.⁴⁴²

21 Haziran 1992'de ise Karabağ sorununu barışçı yoldan çözmeyi amaçlayan ve 11 ülkenin katıldığı Roma görüşmelerinde anlaşma sağlanamadığı açıklanarak, görüşmelerin ay sonuna ertelendiği duyurulmuştur.⁴⁴³

Ermeniler; Roma görüşmelerinin 29 Haziran - 7 Temmuz arasında yapılacak olan 3. turuna ve 15 Temmuzda yapılması planlanan 4. turuna, katılmak için Dağlık Karabağ Ermenilerinin de taraf olarak çağrılmasını şart koşmuşlardır. Bu sebeple bu görüşmelerden sonuç alınamamıştır.⁴⁴⁴

1 Ağustos 1992'de Dağlık Karabağ sorununun çözümü amacıyla Roma'da icra edilen AGİK toplantısında, toplantı başkanı İtalyan Mario Rafaelli'nin, Karabağ

⁴⁴⁰ MARESCA, J. J., "Maresca: I wouldn't have expected Karabakh cease-fire to last as long as it has", **dan aktaran** E. Sanamyan The Armenian Reporter, 22 May 2009, <<http://www.reporter.am/go/article/2009-05-22-maresca--i-would-not-have-expected-karabakh-cess-fire-to-last-as-long-as-it-has->>, (14.01.2011).

⁴⁴¹ BYEGM, 10 Haziran 1992, <<http://byegmgovtr.uecler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=211&Yil=1992&Ay=6>> (14.01.2011).

⁴⁴² İBADOV, A., **Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler**, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s.161.

⁴⁴³ BYEGM, 21 Haziran 1992, <<http://byegmgovtr.uecler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=211&Yil=1992&Ay=6>> (14.01.2011).

⁴⁴⁴ ASLANLI, a.g.m., s. 406.

temsilcisini Karabağ Cumhurbaşkanı, Karabağ'ı da Dağlık Karabağ Cumhuriyeti olarak tanıtmayı üzerine Azeri heyeti toplantıyı terk etmiştir. Azerbaycan heyeti başkanı Nadir Mehdiyev yapılan davranışın, daha önce alınan tüm kararları ve hukuk kurallarını ihlal ettiğini belirtmiştir.⁴⁴⁵

Minsk Grubu Başkanı Mario Rafaelli, sırasıyla Azerbaycan'ı ve Ermenistan'ı ziyaret ederek ateşkes yapılması ve Minsk Konferansı için görüşmelere başlanması çağrısında bulunmuş ve Kazakistan önderliğinde bir araya gelen Azerbaycan ve Ermenistan 27 Ağustos 1992'de Alma-Ata Beyannamesi'ni imzalamışlardır. Bu beyanname ile 1 Eylül 1992'den itibaren taraflar arasında ateşkes sağlanmıştır. 3 Eylül 1992'de taraflar Minsk Grubu'nun da çağrılarını uyarak bu belgeyi uygulamak için Ermenistan'ın sınırdaki İcevan rayonunda protokol imzalamıştır. 14–15 Eylül 1992 tarihlerinde, üç taraflı çalışma grubu faaliyete geçmiştir. Fakat Ermenistan tek taraflı olarak Alma-Ata Beyannamesi'ni reddettiğini belirtmiş ve Kazakistan'ın çabalarının sonuçsuz kalmasına sebebiyet vermiştir.⁴⁴⁶

13 Ocak 1993'te, dönemin ABD Başkanı George Bush ve Rusya Devlet Başkanı Boris Yeltsin, Moskova'da Kremlin Sarayı'nda açıklama yapmışlar ve Dağlık Karabağ Sorununun çözülmesi gerektiğini vurgulamışlardır.⁴⁴⁷

Bu açıklama üzerine, Minsk Grubu çalışmasını yönlendiren İtalyan diplomat Mario Rafaelli Bakü, Karabağ ve Erivan'a giderek yetkililerle temaslarda bulunmuştur.⁴⁴⁸

20 Şubat 1993'te, Roma görüşmelerinin beşinci turu başlamıştır. Bu görüşmelere Azerbaycan, ABD, Ermenistan, Rusya temsilcileri ve Minsk Grubu Başkanı Mario Rafaelli katılmıştır. Görüşmeler devam ederken 27 Mart 1993'te, Ermenistan'ın, Kelbecer'e saldırması sebebiyle, bu görüşmelerden de bir sonuç alınamamıştır.⁴⁴⁹

⁴⁴⁵ BYEGM, 1 Ağustos 1992, <<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=207&Yil=1992&Ay=8>>, (14.01.2011).

⁴⁴⁶ ASLANLI, a.g.m., s. 406.

⁴⁴⁷ A.g.m., s. 407.

⁴⁴⁸ BYEGM, 25 Ocak 1993, <<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=204&Yil=1993&Ay=1>>, (14.01.2011).

⁴⁴⁹ ASLANLI, a.g.m., s. 407.

6 Nisan'da, Azerbaycan Kelbecer'in Ermenistan tarafından işgal edildiğini açıklamış ve AGİT'in düzenlediği barış görüşmelerinden çekildiğini ilan etmiştir. Bu olaydan sonra Birleşmiş Milletler nezdinde girişimlerde bulunan Azerbaycan, devam eden işgallerle ilgili bir karar alınmasını talep etmiştir. BM Güvenlik Konseyi ise, Ermenistan'ın barışı tehdit eden girişimlerinden duyduğu rahatsızlığı dile getirmiş, AGİT'in barış girişimlerini desteklediğini açıklamıştır. 28 Nisan 1993'te, Azerbaycan'ın isteği ile Prag'da yeni bir AGİT toplantısı gerçekleştirilmiş, bu toplantıda, Ermenistan'ın Kelbecer'den çekilmesi gerektiği vurgulanmış fakat, Ermenistan talepleri kabul etmediği için bu görüşmeler de sonuçsuz kalmıştır.⁴⁵⁰

Bu görüşmelerin sonuçsuz kalmasından bir gün sonra, 30 Nisan 1993 tarihinde, BM Güvenlik Konseyi, New York'ta yapılan oturumunda, Azerbaycan ile ilgili olarak hazırlanan 822 sayılı kararını kabul etmiştir. Azerbaycan'ın, Kelbecer bölgesinin yerel Ermeni güçleri tarafından işgalinin tehlikelerine dikkat çekilen kararda, uluslararası sınırların zor kullanılarak değiştirilemeyeceği belirtilmiş, Azerbaycan'ın Kelbecer ve diğer bölgelerini işgal eden yerel Ermeni güçlerinin derhal geri çekilmeleri istenmiştir.⁴⁵¹

Mayıs 1993 yılında, Türkiye, Rusya ve ABD tarafından çatışmalara son vermek amacıyla bir barış planı hazırlanmış ve bu planın uygulanması konusunda diplomasi trafiği yoğunlaşmıştır. Ermenistan, yapılan çalışmalara Karabağ Ermenilerinin razı olmadığını beyan ederek çabaların sonuçsuz kalmasına sebebiyet vermiştir.⁴⁵²

3-4 Haziran 1993 tarihinde, Ermenistan ve Azerbaycan hariç olmak üzere tüm Minsk Grubu üye devletleri ve BM gözlemcileri Roma'da bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmede, BM'nin 822 sayılı kararının nasıl uygulanacağı konusunda bir plan hazırlanmış ve AGİK çerçevesinde görüşmelere yeniden başlanması hedeflenmiştir. Hazırlanan planın 11 Haziran ile 5-6 Temmuz 1993 tarihleri arasında uygulanması öngörülmüştür. Bu plana göre; 15 Haziran'dan itibaren Ermeni kuvvetleri Kelbecer'i

⁴⁵⁰ A.g.m., s. 407- 408.

⁴⁵¹ BYEGM, 30 Nisan 1993, <<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=203&Yil=1993&Ay=4>>, (14.01.2011).

⁴⁵² BYEGM, 5 Mayıs 1993, 6 Mayıs 1993, 8 Mayıs 1993, 9 Mayıs 1993, 16 Mayıs 1993, 27 Mayıs 1993 ve 28 Mayıs 1993, <<http://byegmgovtr.üçler.net/ayintarihidetay.aspx?Id=202&Yil=1993&Ay=5>>, (14.01.2011).

boşaltacaklar ve boşaltma işlemi 20 Haziran'a kadar tamamlanacaktı. 21- 23 Haziran tarihlerinde, AGİK gözlemcileri bölgeyi gezerek plana uyulup uyulmadığını kontrol edecekler ve 1 Temmuz 1993'ten itibaren, AGİK'in 50 gözlemcisi bölgeye yerleştirilecek, bu gözlemciler yerleştikten sonra rayonun asıl nüfusunun geri dönmesi sağlanacaktı. Bu planın uygulamaya geçmesini hedefleyen Minsk Grubu Başkanı Mario Rafaelli, Bakü, Azerbaycan ve Karabağ'ı ziyaret etmiştir. Bu dönem içerisinde, Azerbaycan içerisinde iç karışıklıkların meydana gelmesi ve hükümetin el değiştirmesi, sürecin tıkanmasına sebebiyet vermiştir.⁴⁵³

Azerbaycan'da iç karışıklık devam ederken, Ermenilerin saldırıları 1993 yılı sonuna kadar devam etmiş ve bu süreç içerisinde BM; sırasıyla, 29 Temmuz 1993'te 853 sayılı, 14 Ekim 1993'te 874 sayılı ve 11 Kasım 1993'te ise 884 sayılı kararlarını yayınlamıştır.⁴⁵⁴

İtalya'nın Minsk Grubu'na başkanlık ettiği 1993 yılında 822, 853, 874 ve 884 Sayılı BM Güvenlik Konseyi kararlarının uygulanması ve müzakerelere devam edilmesi için birçok çalışma yapılmıştır. Alınan kararların hepsi ile Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi çağrısı yapılmış, uluslararası sınırların ihlal edilemez olduğu, toprak ele geçirmek için güç kullanılmasının kabul edilemez olduğu konularının altı çizilmiştir. Bu kararlar husumetin, hemen sona erdirilmesini ve Azerbaycan Cumhuriyeti'ndeki işgalci güçlerin tamamen geri çekilmesini talep etmiştir. AGİK Minsk Grubu'nun, barışçıl bir çözüme ulaşmak için gösterdiği çabalardan 1993 yılı içerisinde bir sonuç alınamamıştır.⁴⁵⁵

1994 yılında, Minsk Grubunun başkanlığı İsveç'e geçmiştir. 1994 yılında Silahlı Ermeni güçleri Dağlık Karabağ Bölgesi'nin tamamını ve çevrede bulunan Azeri bölgesini işgal etmiştir. Mayıs ayında Rusya, Minsk Grubu ile işbirliği içerisinde hareket ederek savaşan tarafların bir ateşkes anlaşması imzalamasını sağlayabilmiştir.⁴⁵⁶

⁴⁵³ ASLANLI, a.g.m., s. 410-411.

⁴⁵⁴ A.g.m., s. 411-413.

⁴⁵⁵ AGİK YILLIK FAALİYET RAPORU, **Annual Report 1993 On CSCE Activities**, Kartner Ring, Vienna, 1993, s.8-9, < <http://www.osce.org/secretariat/14581> >, (14.01.2011).

⁴⁵⁶ AGİK YILLIK FAALİYET RAPORU, **Annual Report 1994**, Kartner Ring, Vienna, 1994, s.11, < <http://www.osce.org/secretariat/14569> >, (14.01.2011).

5 Mayıs 1994 tarihinde, Bişkek'te Azerbaycan, Ermenistan ve Karabağ temsilcileri arasında imzalanan protokol ile bir ateşkes sürecine girilmiş ve bölgede devam eden silahlı çatışmalar son bulmuştur.⁴⁵⁷

4.2.2. 1994 – 2004 Dönemi

Dağlık Karabağ sorunda ateşkes antlaşması imzalandıktan sonra, AGİT'in temel hedefi, kalıcı bir barış anlaşmasının imzalanması olmuştur. 1994 Yılında düzenlenen Budapeşte Zirvesinde, AGİT bir teşkilat haline getirilmiş, bölgeye bir barış gücü yollaması ve AGİT'in politik anlaşma sağlanması için çalışmalarını yoğunlaştırması kararları alınmıştır. Budapeşte Belgesinde, taraflar arasında barış yapılması, şiddete son verilmesi, işgal edilmiş bölgelerdeki durumun düzenlenmesi için bir takvim oluşturulması, bölgeye olan enerji ve ulaşım hatlarının tamir edilmesinin önündeki engellerin kaldırılması çağrısı yapılırken, Minsk Grubu'nun yapısında değişikliğe gidilmiş ve tek başkanlı sistem yerine Eş Başkanlık sistemi oluşturulmuştur.⁴⁵⁸

1995 yılından 1996'nın sonuna kadar, Rusya ile Finlandiya Minsk Grubunun Eş Başkanlığını yürütmüşlerdir. 3 Aralık 1996'da AGİT Devlet ve Hükümet Başkanlarının Lizbon Zirve Toplantısı, çatışmanın çözümüne hız kazandırmıştır. Lizbon Zirvesi Sonuç Belgesinde, AGİT Dönem Başkanı Dağlık Karabağ Sorununun çözümüyle ilgili hazırlanacak antlaşmada bulunması gereken üç hususu Ermenistan dışında tüm katılımcı ülkelerin onayladığını belirtmiştir. AGİT'e üye ülkelere göre, yapılacak antlaşmada bulunması gereken hususlar; Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğünün korunması, Dağlık Karabağ'a Azerbaycan içerisinde en yüksek düzeyde otonomi verilmesi ve Dağlık Karabağ halkı için sürekli güvenliğin tesis edilmesi konularıdır.⁴⁵⁹

Bu açıklamadan sonra ise AGİT, çözüm planları üretmeye başlamıştır. 1996 yılının sonunda Finlandiya Minsk Grubu Eş-başkanlığı görevinin sona erdiğini duyurduğunda, AGİT Dönem Başkanı; ABD ve Fransa'nın yeni eş-başkanlar

⁴⁵⁷ ASLANLI, a.g.m., s. 414.

⁴⁵⁸ BUDAPEŞTE BELGESİ, **Budapest Document 1994 Towards a Genuine Partnership in a New Era**, s.7, <<http://www.osce.org/mc/documents/39554>>, (10.01.2011).

⁴⁵⁹ LİZBON BELGESİ, **Lisbon Document 1996**, s.15, <<http://www.osce.org/mc/documents/39539>>, (10.01.2011).

olduğunu ilan etmiş ve 1997 yılından itibaren Minsk Grubu Eş-Başkanlığı bu üç ülke tarafından yerine getirilmeye başlanmıştır.⁴⁶⁰

1997 ve 1998 yılları arasında, Eş Başkanlar tarafından üç adet çözüm planı ortaya konmuştur. Bu çözüm planlarından ilk ikisini Ermenistan'ın, diğerini ise Azerbaycan'ın kabul etmemesi sebebiyle bu dönemde uzlaşma sağlanamamıştır.⁴⁶¹

Aslanlı; uzun süre gizli tutulan bu üç taslak planın sırasıyla “Toptan Çözüm”, “Aşamalı Çözüm” ve “Ortak Devlet” şeklinde isimlendirildiğini belirterek planların genel yapısı hakkında bilgi vermektedir. Aslanlı, planların her üçünde de ekonomik unsurların ön plana çekilerek bölgenin kalkınması, yaşam standartlarının yükseltilmesi, bölgeye yabancı yatırımın gelmesi için barışın şart olduğunun ifade edildiğini, Ermeni silahlı kuvvetlerinin, Ermeni sınırları içine dönmesi gerektiğinin vurgulandığını, Azerbaycan güvenlik ve emniyet kuvvetlerinin Dağlık Karabağ yönetiminin rızası olmadan DKÖB sınırları içine giremeyeceğinin ifade edildiğini, Azerbaycan ile DKÖB arasında çıkabilecek sorunların çözümü için “Sürekli Karma Komisyon” veya Azerbaycan- Ermenistan Hükümetlerarası komisyonunun görev yapabileceğinin öngörüldüğünü ifade etmektedir.⁴⁶²

17 Temmuz 1997’de, ortaya konan ilk taslak planda “Toptan Çözüm”de iki anlaşma imzalanması gerektiği vurgulanmıştır. Bu anlaşmalardan birincisi, barışın şartlarıyla ilgili, diğeri ise, Dağlık Karabağ’ın statüsünün belirlemesi ile ilgilidir. Bu anlaşmada, Dağlık Karabağ’ın statüsü tanımlanırken Azerbaycan içerisinde devlet kurumu olarak tanımlanmış fakat kendisine ait polis gücü ve ordusu bulunabileceği vurgulanmıştır.⁴⁶³

Birinci anlaşmayla barışın şartları ortaya konularak, mevcut ateşkes antlaşmasının devamı ve Ermenilerin işgal ettikleri topraklardan geri çekilmesi öngörülmüştür. Bu antlaşmanın iki safhası vardır. Birinci safhada önce tampon bölge belirlenerek, taraflar bu bölgenin dışında belirlenmiş bir hatta çekilecekler ve tampon bölgeye AGİT'in çokuluslu barış gücünün öncü birlikleri yerleştirilecektir. İkinci safhada ise, Ermenistan kuvvetlerinin Ermenistan’a, Dağlık Karabağ kuvvetlerinin,

⁴⁶⁰ ASLANLI, a.g.m., s. 418.

⁴⁶¹ A.g.m., s. 414.

⁴⁶² A.g.m., s. 418.

⁴⁶³ A.g.m., s.419.

DKÖB'e, Azerbaycan kuvvetlerinin ise AGİT Yüksek Seviyeli Planlama Grubu'nun tavsiye ettiği hatlara çekilmesi uygun öngörülmüştür.⁴⁶⁴

Abdullayev, Dağlık Karabağ'ın statüsünün belirleneceği ikinci anlaşmada temel prensip olarak Azerbaycan ve Ermenistan'ın toprak bütünlüğü ile sınırlarının dokunulmazlığının ele alındığını belirterek, anlaşma metninde, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan'a bağlı olduğunun kabul edildiğini, Dağlık Karabağ için kendi kaderini tayin konusunun ise, Azerbaycan Cumhuriyeti, Dağlık Karabağ yetkili kurumları ve Minsk Konferansı tarafından ortaklaşa alınacak kararlarla mümkün olabileceği şeklinde üzerinde durulduğunu ifade etmektedir.⁴⁶⁵

Lütem ise; toptan çözüm planında DKÖB'ün kendi anayasasını hazırlama hakkına sahip Azerbaycan'a bağlı özerk bir bölge olarak belirtildiğini, Ermenistan güçlerinin başta Suşa olmak üzere DKÖB dışındaki Azerbaycan topraklarından kentinden çekilmesi ve bu bölgelerde güvenliğin AGİT'in belirleyeceği çok uluslu güç tarafından sağlanması gerektiğinin vurgulandığı ve Karabağ'ın serbest ekonomik bölge yapılmak istendiğini belirtmektedir.⁴⁶⁶

Hazırlanan "Toptan Çözüm" planının uygulamasına yönelik olarak pek çok soru işareti bulunmasına rağmen, bu plan Azerbaycan tarafından kabul edilmiştir. Azerbaycan'ın planı kabul etmesinin temel sebebinin, planın genel hatları itibariyle gidilecek yolu tarif etmesi olarak gösterilmektedir. Fakat Ermenistan bu planı kabul etmediği için plan uygulanamamıştır.⁴⁶⁷

5 Kasım 1997'de Ermenistan Devlet Başkanı Ter-Petrosyan "Savaş, Yoksa Barış? Karar Verme Zamanı" isimli ünlü makalesini yazarak DKÖB sorununun çözümüne ilişkin görüşlerini belirtmiştir. Bu makalede Ter-Petrosyan, Ermenistan'ın yıllardan beri sürdürdüğü DKÖB sorunun çözümsüzlük politikasının yanlışlığını vurgulayarak, Ermenistan'ın Rusya ve Ermeni diasporasının görüşünden kurtulması

⁴⁶⁴ İBADOV, a.g.e., s.162.

⁴⁶⁵ ABDULLAYEV, E., **Dağlık Karabağ Problemi Beynelhalk Hukuk Müstevisinde**, Teshil Neşriyatı, Bakü, s.76, 2004'ten aktaran A. İBADOV, Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler, Yayımlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s.162.

⁴⁶⁶ LÜTEM, Ö. E., (Ed.), **Ermeni Sorunu Temel Bilgi ve Belgeler**, Asam Yayınları, Ankara, 2007'den aktaran E. ÇİTLİOĞLU, Türkiye Ermenistan Yeni Dönem mi?, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Ekim 2009, s.14.

⁴⁶⁷ ASLANLI, a.g.m., s.419.

gerektiğini savunmuş, Azerbaycan'ın her gün daha güçlü bir ülke haline geldiğini, ödün vermeden uzlaşmanın sağlanamayacağını, sorunun "çözumsuzlüğünün" Ermenistan açısından sıkıntı doğurduğunu ve taraflar arasında uzlaşa sağlanması gerektiğini belirtmiştir.⁴⁶⁸

"Toptan Çözüm" planının başarılı olmaması üzerine Minsk Grubu tarafından 2 Aralık 1997'de "Aşamalı Çözüm" planı sunulmuştur. Bu planda bölgeye barışın yerleştirilmesi ve göçmenlerin yurtlarına dönmeleri konuları üzerinde durulmuş, Dağlık Karabağ'ın statüsü, Laçın, Suşa ve Şaumyan rayonlarının durumuyla ilgili görüşmelerin daha sonra yapılması öngörülmüştür.⁴⁶⁹

Azerbaycan'ın kabul ettiği "Aşamalı Çözüm Planı"nın bir önceki plandan daha kapsamlı ve üstün bir plan olduğunu savunan Hesenov, bu planın en olumlu yönünün antlaşmaya uymayan tarafa yaptırım uygulanacağını bildirilmesi olduğu görüşündedir. Bu planda Ermeni kuvvetlerinin, DKÖB dışında işgal edilen Kelbecer, Agdam, Fizuli, Cebayıl, Kubatlı ve Zengilan'ı derhal boşaltması gerektiği belirtilerek, Laçın'ın durumunun ikinci aşamada belirlenmesi öngörülmüştür.⁴⁷⁰

Başlangıçta Ermenistan bu plana karşı çıkmıştır fakat Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın araya girmesi sonucunda Ermenistan devlet başkanı Ter-Petrosyan "Aşamalı Çözüm" planını kabul etmiştir. Ermenistan'ın "Aşamalı Çözüm Planını" kabul ettiği, 18-19 Aralık 1997 tarihinde icra edilen AGİT Bakanlar Konseyi toplantısında tüm dünyaya deklare edilmiştir. Burada yer alan karar metninde Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanlarının "Aşamalı Çözüm" planını kabul ettikleri, fakat Dağlık Karabağ Ermenilerinin olumsuz tavrının sürdüğü belirtilmiştir. Yapılan antlaşma kapsamında Ermenistan ve Azerbaycan liderleri, ateşkes durumuna son veren bir barış antlaşması imzalamayı, DKÖB'e Azerbaycan içinde yüksek seviyede özerklik verilmesini, Ermenilerin Laçın, Suşa ve Şaumyan sonraya bırakılmak kaydıyla ilk etapta işgal ettikleri DKÖB dışındaki tüm Azeri

⁴⁶⁸ TER-PETROSYAN, L., "Voyna ili Mir? Vremya Prizadumatsya", Respublika Gazetesi, No.209 (1534), 5 Kasım 1997, V. başlık.'tan aktaran Z. ŞİRİYEYEV, Avrupa Birliği'nin Bölgesel Çatışmalara Yönelik Politikaları, Çerçevesinde Yukarı Karabağ ve Güney Osetya Sorunları, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.110.

⁴⁶⁹ ASLANLI, a.g.m., s. 419.

⁴⁷⁰ HESENOV, A., *Azerbaycan ve AGİT*, Bakü, s.88, 1997'den aktaran A. İBADOV, *Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007, s.163.

topraklarından derhal geri çekilmesini kabul etmişlerdir. Ermenistan devlet başkanı Levon Ter-Petrosyan bu antlaşmayı imzalamasına rağmen, antlaşmayı uygulamaya koymak için gerekli iradeyi gösterememiştir. Ülkesinde gördüğü artan baskılar sonucunda da 3 Şubat 1998’de görevinden istifa etmiştir. 30 Mart 1998’de gerçekleştirilen seçimlerde ise Ter-Petrosyan’ın yerine devlet başkanı olarak Koçaryan seçilmiştir. Bu yönetim değişikliğiyle “Aşamalı Çözüm Planı” girişimi başarısızlığa uğramıştır.⁴⁷¹

“Toptan Çözüm Planı” ve “Aşamalı Çözüm Planı”ndan sonuç alamayan Minsk Grubu 7 Kasım 1998 tarihinde “Ortak Devlet” isimli taslak planı taraflara sunmuştur. Bu planla Azerbaycan sınırları içinde yönetim biçimi cumhuriyet olan bir devlet kurulması öngörülmüştür. Bu devlet içinde Azerbaycan ve Ermeni devlet kurumlarının durumunun, hükmü anayasa hükmü ile eşdeğerde tutulacak bir yetki devri antlaşmasıyla belirlenmesi düşünülmüştür.⁴⁷²

Söz konusu devlete dışişlerinde tam bağımsızlık verilmiştir. Bu kapsamda anılan devletin ticari, bilimsel, kültürel ve sportif alanlarda doğrudan ilişki geliştirebilme hakkına sahip, resmi dış ilişkilerinde Azerbaycan heyeti içinde temsilci gönderebilecek, önemli gördüğü ülkelerde Azerbaycan konsolosluğu veya büyükelçiliğinde temsilci bulundurabilecek bir statüye sahip olması düşünülmüştür. Ayrıca bu devletin Azerbaycan ile sürekli irtibat sağlayabilmesi amacıyla Bakü ve Hankenti’nde temsilciliklerinin bulunması öngörülmüştür.⁴⁷³

Proje kısaca; Azerbaycan sınırları içerisinde onunla ortak bağımsız bir Dağlık Karabağ Cumhuriyeti kurulmasını öngörmekteydi. Bu devlete para basma hakkı verilip, resmi dili olarak Ermenice şeklinde belirlenerek DKÖB’e tam bağımsızlık kazandırılmaya çalışılıyordu. Bu proje, DKÖB’e tam bağımsızlık sağladığı için Azerbaycan tarafından kabul edilmemiştir.⁴⁷⁴

1999 yılında Fransa iki ülkeye yönelik girişimlerini artırmış ve gerçekleştirilen bir takım görüşmeler sonucunda AGİT’in İstanbul Zirve toplantısında konuyla ilgili olumlu gelişmeler olacağını beyan etmiştir. Nisan

⁴⁷¹ ASLANLI, **a.g.m.**, s. 420-421.

⁴⁷² İBADOV, **a.g.e.**, s.165.

⁴⁷³ İBADOV, **a.g.e.**, s.165.

⁴⁷⁴ ASLANLI, **a.g.m.**, s. 419.

1999'dan Azerbaycan ve Ermenistan liderleri arasında ikili görüşmeler yapılmaya başlanmıştır. Bu görüşmeler AGİT Minsk Grubu tarafından da desteklenmiştir.⁴⁷⁵ Bu görüşmeler devam ederken Azerbaycan Dışişleri Bakanı Tefik Zulfıgarov Devletbaşkanı İlham Aliyev tarafından görevinden alınmış ve Cumhurbaşkanı Dış Politika Danışmanı Vefa Guluzade ise görevinden istifa etmiştir. Bu haberlerden sonra Azerbaycan'ın AGİT İstanbul Zirvesi'nde Karabağ Konusunda antlaşma imzalayacağı söylentisi yayılmıştır. Fakat 7 Ekim 1999'da Ermenistan Parlamentosu'na yapılan baskında Başbakan Vazgen Sarkisyan ve Parlamento Başkanı Karen Demirçyan'ın da aralarında bulunduğu bir grup üst düzey yetkili öldürülmüştür.⁴⁷⁶ Ermenistan Parlamentosuna saldırı düzenlenerek başbakan'ın öldürülmesi sonrasında, düzenlenen AGİT İstanbul Zirvesinden herhangi bir sonuç alınamamıştır.⁴⁷⁷

Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın girişimiyle Ocak 2001'de Azerbaycan ve Ermenistan cumhurbaşkanları arasında görüşmeler yeniden başlamıştır. Avrupa Konseyine alınmaları sebebiyle Fransa'nın Strazburg şehrine giden iki ülkenin devlet başkanı daha sonra Paris'e geçmişler ve burada hem kendi aralarında ikili, hem de Fransa Cumhurbaşkanı Chirac'ın da katıldığı üçlü görüşmeleri gerçekleştirmişlerdir. 4-5 Mart 2001 tarihinde Paris'te yapılan görüşmeler ile iki ülke lideri son iki yıl içinde 15'inci kez bir araya gelmiştir. Bu görüşmelere Paris görüşmeleri adı verilmiş ve görüşme sonrasında yapılan basın toplantısında tüm liderler olumlu ifadeler kullanarak, barışa çok yakın olduklarının mesajlarını vermişlerdir.⁴⁷⁸

Paris'te verilen mesaj olumlu olmasına rağmen, Azerbaycan başkanı Aliyev ise Paris dönüşü havaalanında yaptığı açıklamada, görüşmenin sonuçsuz kaldığını, belirterek, daha yeni çözüm önerilerine ihtiyaç duyulduğunu belirtmiştir.⁴⁷⁹

15 Mart 2001 tarihinde ABD Dışişleri Bakanı Colin Powell, Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları'nı Dağlık Karabağ Sorununu görüşmek üzere 3 Nisan

⁴⁷⁵ İBADOV, **a.g.e.**, s.168.

⁴⁷⁶ MİLLİYET, Meclise Kanlı Baskın, 28 Ekim 1999, <<http://www.milliyet.com.tr/1999/10/28/t/dunya/dun00.html>>, (14.01.2011).

⁴⁷⁷ ASLANLI, **a.g.m.**, s. 421.

⁴⁷⁸ ASLANLI, **a.g.m.**, s. 422.

⁴⁷⁹ **A.g.m.**, s. 424.

2001 tarihinde ABD'nin Florida eyaletinin Key West tatil beldesine davet etmiştir. Key West görüşmeleri 3–6 Nisan 2001 tarihleri arasında icra edilmiştir. Görüşmeler öncesinde ABD tarafından yayımlanan “Karabağ Sorununun Geçmişine Dair” isimli resmi raporda Ermenistan ordusunun Azerbaycan topraklarını işgal altında bulundurduğuna dair ifadeler yer verilmiştir. Ermeni ordusunun işgalci olarak kabul edilmesi resmi bir raporda ilk kez yer alması açısından önem arz etmektedir.⁴⁸⁰

Lütem; Key-West görüşmelerinde ortaya konulan planın Laçın'e karşı Megri koridoru şeklinde özetlenebileceğini belirtmektedir. Bu kapsamda Key- West'te taraflara sunulan çözüm planı DKÖB'e geniş bir özerklik verilmesi, Ermenilerin işgal ettiği tüm topraklardan geri çekilmesi, DKÖB'ün muhtemelen Laçın bölgesinden geçecek bir koridor ile Ermenistan bağının kurulması, Azerbaycan'ın ise Megri bölgesinden geçecek bir koridor ile Nahçıvan'a bağlanması hususlarını içermiştir.⁴⁸¹

Key- West görüşmelerinden sonra AGİT Minsk Grubu Eş-Başkanlığı ortak açıklama yaparak, sorunun çözümü konusunda önemli bir mesafe kaydedildiğini bildirmişlerdir. Key-West'in devamı niteliğindeki görüşmelere Haziran 2001'de Cenevre'de devam edileceğini belirten AGİT Minsk Grubu Eş-Başkanlığı, yapılacak görüşmelerde bir anlaşma taslağı üzerinde çalışılacağını ifade etmişlerdir. Fakat Cenevre toplantısı gerçekleştirilememiştir.⁴⁸²

Key-West görüşmeleri sonrasında Aliyev ve Koçaryan Beyaz Saraya giderek Başkan Bush ile görüşmüşlerdir. Bu görüşmelerden sonra Azerbaycan Başkanı tedavi olmak maksadıyla Cleveland'a, Ermenistan Başkanı ise önce durum değerlendirmesi yapmak maksadıyla Fransa'ya, ardından Ermenistan'a gitmiştir. Koçaryan Ermenistan'da yaptığı açıklamada “görüşmelerin yapıcı geçtiğini ve 13 yıllık sorunu sona erdirecek bir barış planının yolunu açtığını” ifade etmiştir.⁴⁸³

Paris ve Key-West müzakerelerinde istenen sonucun alınamamasının ardından hem Azerbaycan'da hem de Ermenistan'da halk ve politikacılar Minsk

⁴⁸⁰ A.g.m., s. 425-426.

⁴⁸¹ LÜTEM, Ö. E., **Olaylar ve Yorumlar**, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, Haziran-Temmuz- Ağustos, 2001, s.1, <<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&SayiNo=23>>, (15.01.2011).

⁴⁸² ASLANLI, a.g.m., s. 425.

⁴⁸³ A.g.m., s. 426.

Grubu'nun etkinliklerini daha sert bir şekilde eleştirmeye başlamışlardır. Ayrıca ülke içinde bulunan muhalefet grupları ise karşı tarafa sürekli olarak taviz verdikleri gerekçesiyle kendi hükümetlerine karşı muhalefeti sertleştirmişlerdir.⁴⁸⁴

Ermeni siyasi partileri Key-West görüşmelerinden sonra Ermeni Parlemantosunda toplanarak 28 Nisan 2001 tarihinde Karabağ sorunun çözümü hakkında, bir bildiri kabul etmişlerdir. Bu bildiride; DKÖB'ün Ermenistan ile birleşmesi veya bu bölgenin bağımsız statüsünün uluslararası teyit görmesi gerektiği, yapılan görüşmelere Dağlık Karabağ İdaresinde katılması gerektiği, Ermenistan ile DKÖB arasında ortak bir sınır bulunmasının zorunluluğu, DKÖB Azerbaycan sınırının güvenlik altına alınması, Ermenistan'dan toprak verilmek suretiyle oluşturulacak bir koridorla Nahçıvan'ın Azerbaycan'a bağlanmasının kabul edilemeyeceği, DKS konusunda Türkiye'nin arabuluculuğu kabul edilmeyeceği ve DKÖB konusunda varılacak antlaşmanın sadece Ermenistan tarafından değil, Dağlık Karabağ Ermenileri tarafından da kabul edilmesi gerektiği vurgulanmıştır.⁴⁸⁵

2001 yılının Haziran ayında yapılması gereken Cenevre görüşmeleri yapılamamıştır. Bu dönemde Minsk Grubu Eş-Başkanı ülkelerin devlet başkanları arasındaki görüşmeler dikkat çekmiştir. 2001 Haziran'ında ABD Başkanı George W. Bush ve Rusya Devlet Başkanı Vladimir Putin Slovenya'da, Temmuz'da ise Vladimir Putin ve Fransa Cumhurbaşkanı Jaques Chirac Saint Petersburg'da görüşmüşlerdir. Bu görüşmelerin kesin içeriği bilinmemekle birlikte Dağlık Karabağ anlaşmazlığının ele alındığı düşünülmektedir.⁴⁸⁶

Key West toplantılarından sonra görüşmelerin ikili formatı değişmiştir çünkü Azerbaycan ve Ermenistan Cumhurbaşkanı belli bir süre birbirleriyle doğrudan görüşme yapmayı reddetmişlerdir. Minsk Grubunun ABD'li Eşbaşkanı Carey Cavanaugh görüşmelerin başarısız olmasının sebebini Azeri ve Ermeni Cumhurbaşkanıların halklarını karşılıklı ödün vermek suretiyle yapılacak bir

⁴⁸⁴ LECKIE, C. A., The Nagorno Karabakh Conflict: Obstacles and Opportunities for a Settlement, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Virginia State University, Virginia Polytechnic Institute, Blacksburg, Virginia, 4 May 2005, s.19. < <http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-05152005-204530/unrestricted/ChandaFinal.pdf> >, (15.01.2011).

⁴⁸⁵ LÜTEM, a.g.e., s.2.

⁴⁸⁶ HAYDAR ALİYEV RESMİ KÜTÜPHANESİ WEB SİTESİ, **Bakü Görüşmeleri**, <<http://library.aliyev-heritage.org/tk/1385121.html>>, (15.01.2011).

anlaşmaya ihtiyaç olduğuna ikna edememelerinden kaynaklandığını öne sürmüştür.⁴⁸⁷

AGİT Minsk Grubu taraflar arası diyalogu yeniden tesis etmek maksadıyla 2002 yılında Viyana’da toplanmış ve taraflar arasındaki görüşmelerin 2-3 ayda bir gerçekleştirilmesi gerektiğini belirtmiştir. Fakat 2003 yılında her iki ülkede de genel seçim yapılacak olması sebebiyle, taraflar görüşme yapmayı reddetmişlerdir. Taraflar arasındaki ilk görüşme ise seçimlerden sonra 11 Aralık 2003 tarihinde Cenevre’de devlet başkanları arasında yapılmış fakat bu görüşmeden de sorunun çözümüyle ilgili bir sonuç alınamamıştır.⁴⁸⁸

4.2.3 2004- 2012 Dönemi

16 Nisan 2004’te Azerbaycan’ın Dışişleri Bakanı ile Ermenistan Dışişleri Bakanı Çek Cumhuriyeti’nin başkenti Prag’da görüşmüşlerdir. Bu görüşme ile iki ülke arasında kopmuş diyalog süreci yeniden başlamış ve yeniden başlayan görüşmelere "Prag Süreci" adı verilmiştir. Bu süreç esnasında Minsk Gurubu Eş Başkanları tarafından yeni bir çözüm önerisi sunulmuştur. Bu çözüm önerisi; Dağlık Karabağ’ın nihai statüsünün belirlenmesinin geleceğe bırakılmasını, fakat bu statünün nasıl belirleneceğinin toplantı esnasında belirlenmesini öngörmekteydi. Bununla birlikte Prag Süreci esnasında; işgal altındaki bölgelerin boşaltılması, Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında bağlantı sağlanması, Dağlık Karabağ’ın statüsünün referandum ile belirlenmesi, mültecilerin topraklarına geri dönmesi, askerden arındırılmış bölgelerin oluşturulması ve bölgeye yapılacak uluslararası yardım faaliyetlerinin ilkeleri tespit edilmiştir.⁴⁸⁹

2005 yılı Ocak ayında Avrupa Konseyi Parlamenterler Meclisi Genel Kurulu tarafından “Ermenistan’ın Azerbaycan topraklarını işgal ettiğine dair” bir karar alınmıştır. Bu karar, Azerbaycan yönetimini haklı davasında, bir uluslararası kuruluş

⁴⁸⁷ LECKİE, a.g.e., s.19.

⁴⁸⁸ GÖZLEK, D., **Dağlık Karabağ Sorununun Dünü, Bugünü, Geleceği**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008, s.131.

⁴⁸⁹ RESULOV, E., “**Azerbaycan’a Dağlık Karabağ Konusunda Kimler Yardım Ediyor**”, 24.04.2009, <<http://qeribazeriler.ucoz.com/publ/21-1-0-369>>, (15.01.2011).

tarafından bir kez daha teyit etmiş olmasına rağmen herhangi bir yaptırım gücü olmayan bir karar olması sebebiyle herhangi bir eylem planı sunmamıştır.⁴⁹⁰

Çitlioğlu, ise 2005 yılında Minsk Grubu'nun öncülüğünde; DKÖB çevresinde Ermeni işgali altında bulunan yedi bölgeden beşinin boşaltılarak Azerbaycan'a teslim edilmesini, Nahçıvan ile Azerbaycan'ı birbirine bağlayan bir koridor oluşturularak bu koridorun güvenliğinin uluslararası barış gücü tarafından sağlanmasını, Dağlık Karabağın statüsünün ise 10–15 yıl sonra yapılacak bir referandumla saptanmasını öngören bir planla taraflara yeni bir çözüm teklifinin sunulduğunu belirtmiştir.⁴⁹¹

Taraflar arasındaki temas yoğunluğu devam ederken DKÖB'de 10 Aralık 2006'da yapılan referandum ile olumlu hava dağılmıştır. Bu referandumla DKÖB'ün Anayasası kabul edilmiş ve bu Anayasa ile "DKÖB'ün bağımsız, egemen, demokratik, hukuki ve sosyal bir devlet" olması öngörülmüştür. Yapılan referandum Azerbaycan tarafından tepkiyle karşılanmıştır.⁴⁹²

29 Kasım 2007 tarihinde Azerbaycan Dışişleri Bakanı, Ermenistan Dışişleri Bakanı ve Minsk Grubu Eş-Başkanları Madrid'de tekrar bir araya gelmişlerdir. Bu görüşmede taraflara Minsk Grubu Eş Başkanları tarafından daha sonra "Madrid Prensipleri" olarak anılacak yeni bir barış planı sunulmuştur. Bu planda Dağlık Karabağ'ın çevresinde Ermeniler tarafından işgal edilmiş bölgelerin boşaltılması, Ermenistan ile Dağlık Karabağ'ın irtibatını sağlayan bir koridor açılması, göçmenlerin topraklarına geri dönmesi, Dağlık Karabağ Bölgesinde güvence sağlayabilmek maksadıyla uluslararası barış gücü konuşlandırılması, Dağlık Karabağ Ermenilerine kendilerini idare etme hakkı tanınması ve Dağlık Karabağ'ın hukuki statüsünün belirlenmesi için inisiyatif kullanılması öngörülmüştür.⁴⁹³

Bloed; ortaya konan prensiplerin adil, dengeli ve uzlaşa sağlayabilecek nitelikte olduğunu fakat ortaya yeni bir çözüm düşüncesi koymadığını belirtmektedir.

⁴⁹⁰ KANTARCI, Ş., "Karabağ Sorunu Diplomasi İle Çözülemez: Askeri Müdahale Şart", 05.02.2008, <<http://www.turksam.org.tr/a216.html>>, (18.01.2011).

⁴⁹¹ ÇİTLİOĞLU, E., "Türkiye Ermenistan Yeni Dönem mi?", T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Ekim 2009, s.15.

⁴⁹² ŞİRİYEYEV, Z., **Avrupa Birliği'nin Bölgesel Çatışmalara Yönelik Politikaları Çerçevesinde Yukarı Karabağ ve Güney Osetya Sorunları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008., s.114.

⁴⁹³ ÖZTARSU, M. F., "Madrid Prensipleri ve Karabağ Görüşmeleri", 11.05.2010, Stratejik Düşünce Enstitüsü Resmi Web Sitesi, <<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1032/madrid-prensipleri-ve-karabag-gorusmeleri.aspx>>, (13.01.2011).

Bu yönüyle Madrid Prensiplerinin her iki ülke kamuoyunda da yoğun bir şekilde tartışıldığını ve bu prensipler ile anlaşma sağlanması ihtimalinin düşük olduğunu belirtmiştir.⁴⁹⁴

Bununla birlikte “Madrid Prensipleri” iki taraf arasında devam eden müzakerelerde kilit rol oynamıştır. Yakın dönemde Karabağ Sorununun çözümü için atılmış en somut adımlardan bir tanesi de 6 Haziran 2008 tarihinde düzenlenen St. Petersburg toplantısıdır. Bu toplantıda “Madrid İlkeleri” genişletilerek yeniden kabul edilmiştir. Bu toplantı sonrasında “Yenilenmiş Madrid İlkeleri”, “Ermenistan askeri kuvvetleri Karabağ’ı çevreleyen Azerbaycan topraklarından çekilecektir, anılan bölgelerdeki Azeri göçmenlerinin durumları yeniden düzenlenecektir, yerleri değiştirilen kişiler ve mülteciler eski yerlerine geri dönme hakkına sahip olacaklardır, Karabağ ve Ermenistan Laçın koridoru ile birbirine bağlanacaktır, Dağlık Karabağ bölgesine barışı koruma güçleri konuşlandırılacaktır, Azerbaycan’a verilen topraklar askeri varlıktan arındırılacaktır, Ermenistan - Karabağ dış iletişimini üzerindeki engeller kaldırılacaktır, Türkiye Ermenistan sınırı açılacaktır, Dağlık Karabağ’ın nihai statüsü referandum ile belirlenecektir, Barış gücü harekâtı dâhil uluslararası güvenlik garantileri ve yardımların temin edilmesi sağlanacaktır” biçiminde ifade edilmiştir.⁴⁹⁵

Oğan; 8–10 Temmuz 2008 tarihinde G-8 ülkeleri L'Aquila Zirvesinde Minsk Grubu Eş-Başkanları Ülkelerinin Devlet Başkanları tarafından yayınlanan deklarasyonda Dağlık Karabağ Sorununun çözümü için “Madrid Prensipleri” ile hemen hemen aynı olduğu görülen altı madde belirlendiğini ifade etmektedir. Oğan’a göre bu maddelerin; “Dağlık Karabağ’ın çevresinde bulunan işgal edilmiş bölgelerin boşaltılması, Dağlık Karabağ’da “geçici yönetim” oluşturularak güvenliğinin temin edilmesi, Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında bağlantı koridoru oluşturulması, göçmenlerin terk ettikleri bölgelere geri dönmesinin sağlanması, bölge için

⁴⁹⁴ BLOED, A., Dispute concerning Nagorno – Karabakh Continues, **Helsinki Monitor**, no.4, 2006, s.344.

⁴⁹⁵ ÇİTLİOĞLU, a.g.e., s.16-17.

uluslararası bir barış gücünü de içeren bir güvenlik sistemi oluşturulması ve DKÖB'ün nihai statüsü ileri bir tarihte belirlenmesi olduğunu" ifade etmiştir.⁴⁹⁶

2 Kasım 2008 tarihinde, Rusya Devlet Başkanı Medvedev, Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanlarını bir araya getirerek Moskova Bildirgesini yayınlamış ve bu bildirgeyle Güney Kafkasya üzerindeki etkisini bir kez daha göstermiştir. Medvedev tarafından yapılan açıklamada tarafların sorunun çözümünde askeri yola başvurmayacaklarını benimsedikleri ve soruna politik bir çözüm bulunmasından yana oldukları vurgulanmıştır. Açıklama esnasında Medvedev'in yanında bulunan Azerbaycan ve Ermenistan liderleri ise herhangi bir açıklamada bulunmamışlardır.⁴⁹⁷

2009 Mayıs ayında Minsk Grubu arabuluculuğu ile Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanları ABD'nin Prag Büyükelçiliğinde görüşmüşlerdir. Minsk Grubu Eş-Başkanı Matthew Bryza, "görüşmenin oldukça olumlu geçtiğini ve iki ülke arasındaki sorunların çözüm yöntemleri konusunda mutabakat sağlandığını" söylemiştir.⁴⁹⁸

2 Aralık 2009 tarihinde Atina'da gerçekleştirilen AGİT Bakanlar Konseyi Toplantılarında Minsk Grubu üyeleri ile Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları arasında ortak bir toplantı icra edilmiştir. Bu toplantı sonrasında yapılan basın açıklamasında, taraflar Yukarı Karabağ sorununun Madrid Prensipleri çerçevesinde çözümünü destekleyeceklerini belirtmişlerdir.⁴⁹⁹

Anadolu Ajansına dayandırılan 15 Mart 2010 tarihli haberde Azerbaycan Dışişleri Bakanı Memmedyarov'un, ülkeler arasındaki sorunların diplomatik yolla çözülebildiğine dikkat çekerek Atina görüşmesinde sunulan Madrid kriterlerine olumlu yaklaştıklarını beyan ettiği ve Azerbaycan'ın Karabağ problemini diplomatik yolla çözmeden yana olduğunu açıkladığı ifade edilmiştir. Haberde Madrid

⁴⁹⁶ ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ RESMİ WEB SİTESİ., "Azerbaycan Ermenistan Savaşına Hazırmıyız?", S. OĞAN, 04.07.2010, <<http://www.turksam.org/tr/a2113.html>>, (18.01.2011).

⁴⁹⁷ ASLANLI, A., "Karabağ Sorunu: Nereden Nereye?", 25.11.2010, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Web Sitesi, <http://www.21yyte.org/tr/yazi5911-Karabag_Sorunu_Nereden_Nereye_Araz_Aslanli.html>, (15.01.2011)

⁴⁹⁸ CNNTURK RESMİ WEB SİTESİ, Aliyev ve Sarkisyan Prensipine Anlaştı, 07.05.2010, <<http://www.cnnturk.com/2009/dunya/05/07/aliyev.ve.sarkisyan.prensipine.anlasti/525497.0/index.html>>, (15.01.2011).

⁴⁹⁹ SABAH GAZETESİ RESMİ WEB SİTESİ, "Yukarı Karabağ'da Ortak Açıklama", 02.12.2009, <http://www.atabot.com/haber-oku/yukari-karabag-da-ortak-aciklama-18739_83/>, (12.01.2011).

kriterlerinde aşamalı bir süreç içerisinde hangi aşamada hangi adımların atılacağını belirtildiğini anlatan Memmedyarov, “ilk aşamada Ermenistan’ın işgal ettiği beş il ve Laçın’daki 13 köyden askeri güçlerini geri çekeceğini söylediği, daha sonra aşamalı olarak sınırların açılacağını, Azerbaycan halkının topraklarına geri dönüşünün sağlanacağını ve son aşamada ise Karabağ’dan çıkarılan Azerbaycan toplumunun topraklarına geri dönmesinin ve Karabağ’ın hukuki statüsünün belirlenmesinin düşünüldüğünü” beyan etmiştir.⁵⁰⁰

Sarkisyan-Aliyev-Medvedev 17 Haziran 2010 tarihinde Petersburg’da 14.Uluslararası St. Petersburg Ekonomik Forumu çerçevesinde bir kez daha bir araya gelmişlerdir. Bu görüşme öncesinde Azerbaycan savunma bütçesini 400 milyon Manat⁵⁰¹ daha artırarak 2.2 milyar Manat’a çıkararak, Ermenistan’ın genel bütçesinden fazla olan bir meblağı, savunmaya ayırdığını göstermiştir. Liderler arasında gerçekleştirilen St. Petesburg zirvesinden de DKS ile ilgili önemli bir sonuç alınamamıştır.⁵⁰²

26- 27 Haziran 2010 tarihinde Toronto’da G–20 zirvesi sebebi ile bir araya gelen AGİT Minsk Grubu Eş Başkanı olan ülkelerin Devlet Başkanları ABD Başkanı Barack Obama, Rusya Başkanı Dmitri Medvedev ve Fransa Başkanı Nicolas Sarkozy üçlü bir zirve yaparak, DKS konusunda açıklamada bulunmuşlardır. Açıklamada Ermenistan’dan işgalci sıfatıyla bahsedilirken, Azerbaycan ile Ermenistan arasında artık “Barış Antlaşmasının” yazılması gerektiği vurgulanmıştır.⁵⁰³

Oğan; uluslararası kamuoyunda Azerbaycan ve Ermenistan’ın Madrid Prensipleri’nin yenilenmiş halini kabule yaklaştıkları şeklinde açıklamalar

⁵⁰⁰ TURKISHNY RESMİ WEB SİTESİ, “Karabağ İçin Yol Planı Neleri İçeriyor”, 15.03. 2010, <<http://www.turkishny.com/hot-news/50-hot-news/26159-azerbaycan-karaba--diplomatik-yolla-cozmekten-yana>>, (15.01.2011).

⁵⁰¹ 1 Manat 1 Avroya eşdeğerdir.

⁵⁰² ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ RESMİ WEB SİTESİ, “Azerbaycan Ermenistan Savaşına Hazırmıyız?”, S. OĞAN, 04.07.2010, <<http://www.turksam.org/tr/a2113.html>>, (18.01.2011).

⁵⁰³ ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ RESMİ WEB SİTESİ., “Azerbaycan Ermenistan Savaşına Hazırmıyız?”, S. OĞAN, 04.07.2010, <<http://www.turksam.org/tr/a2113.html>>, (18.01.2011).

yapılmasına rağmen, Karabağ'da barışın çok yakın olduğunun ileri sürülemeyeceğini ifamesinin güç olduğunu ifade etmiştir.⁵⁰⁴

DKS ile ilgili Rusya'nın Sesi Radyosu'na açıklamalarda bulunan Rusya Dışişleri Bakanı Sergey Lavrov ise, şu an tarafların antlaşmadan uzak olduklarını, Rusya Devlet Başkanı Medvedev'in konuyla yakından ilgilendiğini ve Medvedev'in "Karabağ'da Çözümün Temel Prensipleri" isminde bir plan hazırladığını belirtmiştir.⁵⁰⁵

⁵⁰⁴ ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ RESMİ WEB SİTESİ, "AGİT Almatı Toplantısı, Dağlık Karabağ Sorununa Çözüm Arayışları ve Ermenistan Sınırını Sulandırma Girişimleri", S. OĞAN, 16.07.2010, <<http://www.turksam.org/tr/a2136.html>>, (13.01.2011)

⁵⁰⁵ DHA RESMİ WEB SİTESİ, "Rusya Karabağ'da Çözümün Temel Prensipleri Planını Hazırlayacak", (Ak.) Nurettin Atmaca, Bakü, DHA, 01.12.2010, <http://www2.dha.com.tr/rusya-karabagda-cozumun-temel-prensipleri-planini-hazirlayacak-flashaber_126330.html> , (14.01.2011).

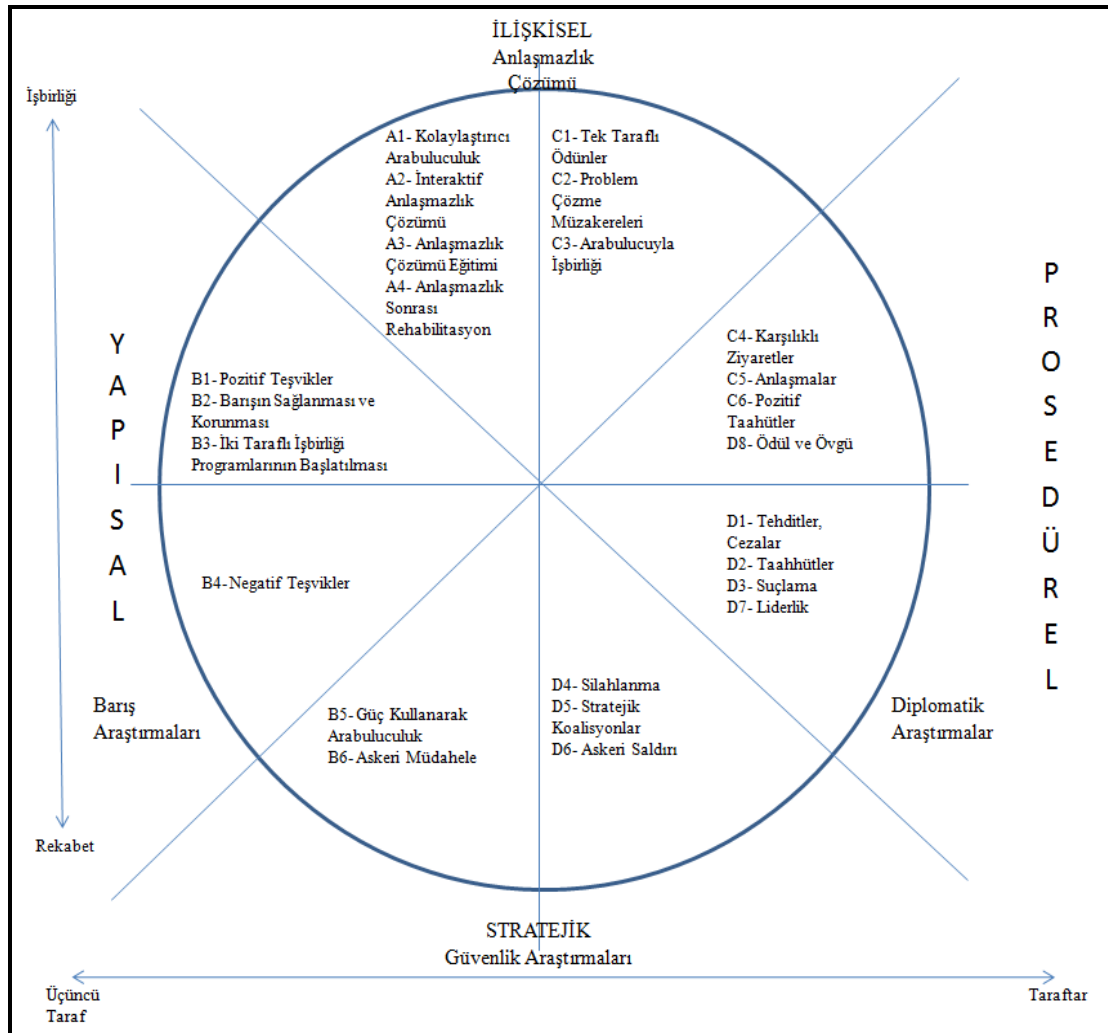
BEŞİNCİ BÖLÜM

AGİT'İN DAĞLIK KARABAĞ SORUNUNUN ÇÖZÜM

SÜRECİNDE UYGULADIĞI ARABULUCULUK METODUNUN

İNCELENMESİ

5.1. Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözüm Yöntemlerine İlişkin Yaklaşımlar

Şekil 5.1. Uluslararası Antlaşmazlıklara Müdahale Yöntemleri

Kaynak: Beriker N., "Conflict Resolution: The missing link between liberal International relations theory and realistic practice", **Handbook of Conflict Analysis and Resolution**, (Ed.) Dennis J. D. Sandole, S. Byrne, I. Sandole-Staroste, J. Senehi, Routledge Taylor Francis Group, London and New YORK, s. 263, 2009.

Beriker; yapmış olduğu çalışmada, meydana gelen anlaşmazlıklara müdahale için çeşitli yöntemler olduğunu söylemekte ve bunları sıralamaktadır. Şekil 5.1.'de sunulan uluslararası anlaşmazlıklara müdahale yelpazesi, anlaşmazlığı çözme

girişiminde bulunan tarafın, soruna nasıl yaklaştığı, temel amacının ne olduğuna göre değişen müdahale yöntemlerini göstermektedir.⁵⁰⁶

Beriker tarafından ortaya konan yelpaze incelendiğinde, icra edilen yönteme etki eden iki temel hususun bulunduğu görülmektedir. Birinci husus, müdahale edecek kurum veya devletin konuyla ilişkisinin bulunması (taraf) veya bulunmaması durumu (üçüncü taraf), ikinci husus, soruna işbirliği içinde mi yoksa rekabet içinde mi yaklaşıldığıdır. Yelpazeyi yelkovan istikametinde değerlendirecek olursak, 12 ile altı arasında kalan bölümde; soruna müdahil olan kurum veya devletin, anlaşmazlık içerisinde olan taraflardan bir tanesini desteklediği durumlarda uygulanan anlaşmazlık çözme metodları görülmektedir. 12 ile üç arasındaki bölüm; sorunun çözümüne müdahil olan kurumun taraflardan bir tanesini desteklemesine rağmen, işbirliği içerisinde konuya yaklaştığında seçilecek yöntemi, üç ile altı arasındaki bölüm ise; sorunun çözümüne müdahil olan kurum veya devletin, hem taraflardan bir tanesini desteklediği, hem de taraftarı olduğu grubun görüşünü kabul ettirmeye çalıştığı durumda ortaya çıkan çözüm bulma metodlarını göstermektedir.⁵⁰⁷

Yelpazenin altı ile dokuz arasında kalan bölümde; sorunun çözümüne müdahil olan kurum veya devletin tarafsız olmasına rağmen kendisini soruna sebep olan taraflardan üstün gördüğü ve soruna süratle çözüm arandığında uygulanan metodlar gösterilmiştir. Yelpazenin dokuz ile on iki arasında kalan bölümünde ise; sorunun çözümünü üstlenen kurum veya devletin hem tarafsız olduğu, hem de taraflar ile işbirliği yaptığı durumda ortaya çıkan çözüm metodları gösterilmektedir.⁵⁰⁸

Dağlık Karabağ Sorunu incelendiğinde; 1992 ile 1994 yılları arasında meydana gelen müzakerelerde soruna müdahil olan devlet ve kurumların tek taraflı bir tutum gösterdikleri ve Rusya öncülüğünde ulaşılan “Bişkek Protokolü”nde Azerbaycan tarafından tek taraflı ödün verilerek⁵⁰⁹ ateşkesin imzalandığı

⁵⁰⁶ Beriker N., “Conflict Resolution: The missing link between liberal International relations theory and realistic practice”, **Handbook of Conflict Analysis and Resolution**, (Ed.) Dennis J. D. Sandole, S. Byrne, I. Sandole-Staroste, J. Senehi, Routledge Taylor Francis Group, London and New YORK, 2009, s.256-270

⁵⁰⁷ **A.g.e.**, 256-270.

⁵⁰⁸ **A.g.e.**, 256-270.

⁵⁰⁹ Azerbaycan Bişkek Protokolünü imzalarken, Dağlık Karabağ Ermenilerini taraf olarak kabul etmiştir.

görülmektedir. 1994 yılından sonra ise, AGİT'in problemin çözümünde Rusya'nın etkisini azaltmak maksadıyla Minsk Grubu Eş Başkanlığı'nı oluşturduğu ve 1997 yılından itibaren, Minsk Grubu tarafından gerçekleştirilen soruna çözüm bulma girişimlerinin yelpazenin dokuz ile oniki bölgesi arasında kalan yöntemler ile devam ettirildiği görülmektedir. 1997'den günümüze kadar gelen süreç içerisinde, Minsk Grubu tarafından kolaylaştırıcı arabuluculuk, interaktif anlaşmazlık çözümü, anlaşmazlık çözümü eğitimi, anlaşmazlık sonrası rehabilitasyon ve pozitif teşvikler gibi yöntemlerin kullanıldığı görülmektedir. Uygulanan bu anlaşmazlık çözüm yöntemine uluslararası literatürde arabuluculuk rolü adı verilmektedir.

Arabuluculuk; anlaşmazlığa düşmüş tarafların veya onların temsilcilerinin kişisel çabalarıyla ilişkili, fakat farklı bir güvence aradıkları durumlarda, anlaşmazlığı çözmek üzere, fiziksel güce ya da hukuki yetkililere başvurmadan aralarındaki görüş ayrılıklarını giderebilmek için bir şahıs, grup, devlet veya organizasyonun yardımını kabul ya da talep ederek tutumlarının ve algılarının değiştirilmesi sürecidir.⁵¹⁰

Uluslararası arabulucuk faaliyetlerinde, üzerinde çalışılan konunun önemine ve tarafların yaklaşımına göre beş farklı üslupla karşılaşılmaktadır. Uluslararası literatürde bu üsluplara “Tarafların Karşılık Verme Mekanizması” adı verilmektedir.⁵¹¹

Bunlar; çekilme, teslim olma, zorlama , ödün verme ve ortak problem çözme üsluplarıdır. Bu üslupların her biri belirli şartlar altında ortaya çıkmaktadır. (Şekil 5.2.)

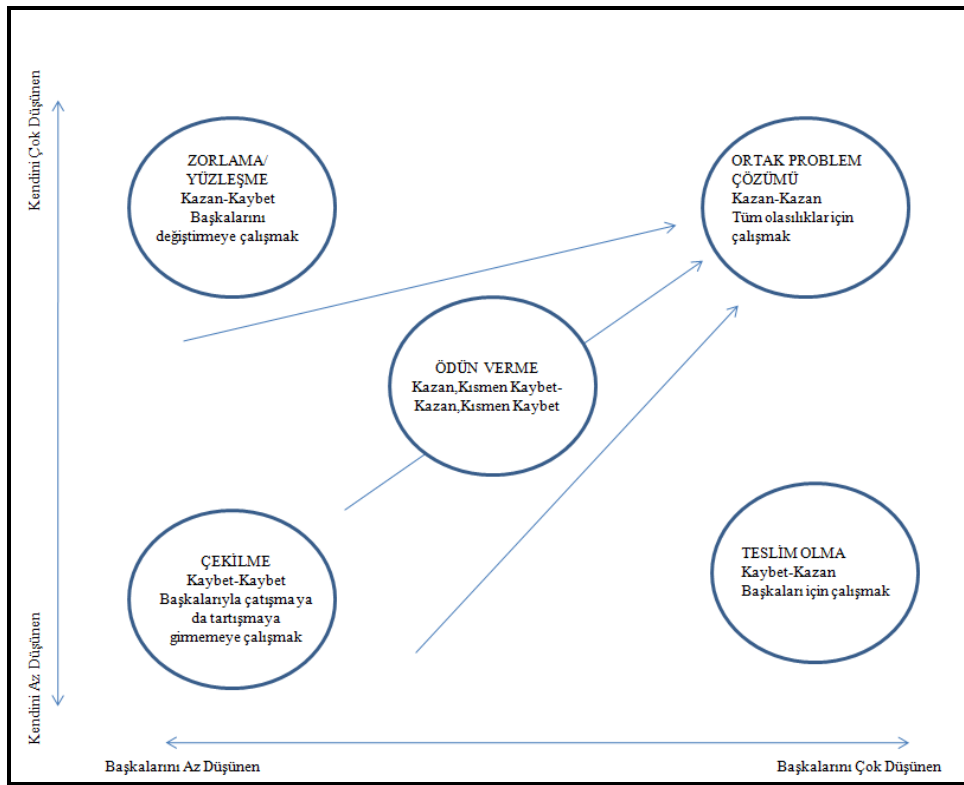
Birinci üslup, bir tarafın görüşmelerden çekilmesi üslubudur. Anlaşmazlık konusunun ve iki ülke arasındaki ilişkilerin önemsiz olduğu, zaman az fakat alınması gereken bir karara ihtiyaç bulunmadığı ve taraflardan bir tanesinin karşı tarafı engellemeyi güç olarak algıladığı durumlarda bu üslup ortaya çıkmaktadır. Bu üslup,

⁵¹⁰ BERCOVITCH, J. ve GARTNER S. S., “New Approaches, methods and findings in the study of mediation”, **International Conflict Mediation New Approaches and Findings**, (Ed.), Jacob Bercovitch ve Scott Sigmund Gartner, Routledge, New York, 2009, s. 6.

⁵¹¹ HENDERSON, I. ve DE CONING C., “**Conflict Managent For Peacekeepers and Peacebuilders Handbook**”, African Centre fort he Constructive Resolution of Disputes, South Africa, July 2007, s.32.

anlaşmazlık konusunun ve ikili ilişkilerin önemli olduğu konularda kullanılabilecek bir üslup olarak görülmemektedir.⁵¹²

İkinci üslup, teslim olma üslubudur. Bu üslup, anlaşmazlık konusunun önemsiz olarak görüldüğü ve taraflardan birinin diğerini engellemek istemediği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Ortaya çıkan çözümden dolayı, taraflardan birinin kin gütme ihtimali bulunduğu, bir tarafın onaylanma ihtiyacı içinde olduğu durumlarda ve karşı tarafa teslim olunduğu izlenimi verdiği durumlarda bu üslubun çatışmaların çözümünde kullanılmaması gerekmektedir.⁵¹³

Şekil 5.2. Tarafların Karşılık Verme Mekanizmaları

Kaynak: HENDERSON, I. ve DE CONING C., “**Conflict Managent For Peacekeepers and Peacebuilders Handbook**”, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, South Africa, July 2007.

Üçüncü üslup, zorlama üslubudur. Bu üslup, taraf ülke için hayati bir durumun söz konusu olduğu, diğer ülkeler tarafından konunun önemsiz görüldüğü, taraf ülkenin yaptığı faaliyetin uluslararası kamuoyu tarafından umursanmayacağı durumlarda, taraflardan birinin kendi haklılığından emin olduğu ve bu haklılığı

⁵¹² A.g.e., s.33.

⁵¹³ A.g.e., s.33.

korumanın uluslararası ilişkileri korumaktan daha önemli görüldüğü noktada ortaya çıkmaktadır. Bu üslubun uygulama yöntemi, karşı tarafa baskı yapma, tehdit etme, emir verme, hakim olma ve karşı tarafı cezalandırma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Böyle bir yöntem karşılıklı işbirliğinin denenmediği, uluslararası ilişkilerin önemli olduğu, uzun vadeli etkilerin olabileceği durumlarda uygun bir yaklaşım değildir.⁵¹⁴

Dördüncü üslup, ödün verme üslubudur. Zamanın, kaynakların kısıtlı, işbirliğinin önemli olduğu durumlarda en iyi çözüm olmasa bile açmaza girmektense bir çözüm bulunmasının hedeflendiği durumlarda ortaya çıkmaktadır. Sonuçlara tahammül etmenin mümkün olmadığı ve mümkün olan en yaratıcı çözümün bulunmasının hayati önem taşıdığı durumlarda, bu üslubun seçilmemesi gerekmektedir. Bu üslubun oluşturulmasında karşılıklı pazarlık, karşı tarafı dinleme, kabul etme, karşı tarafın haklı olduğu konuları kabul etme yaklaşımları etkili olmaktadır.⁵¹⁵

Beşinci üslup ise, ortak problem çözümü üslubudur. Anlaşmazlık konusunun, karşılıklı ilişkilerin, işbirliğinin ve yaratıcı bir çözüme ulaşılmasının son derece önemli olduğu durumlarda, her iki tarafın da önceliklerine hitap edebilecek mantıklı bir umut bulunuyorsa bu üslup ortaya çıkmaktadır. Zamanın kısa, anlaşmazlık konusunun önemsiz olduğu durumlarda karşı tarafın hedefleri ile diğer tarafın prensiplerinin uyuşmaması durumunda bu üslup kullanılmamaktadır. Bu üslubun kullanılabilmesi için, taraflar arası iletişim açık olmalı, birlikte yeni opsiyonlar geliştirilebilmeli, ortak ideal paylaşılmalı, ortaya çıkan çözüm iki tarafı da bütünleştirmelidir.⁵¹⁶

5.2. ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi

Dağlık Karabağ Çatışmasının devam ettiği 1992 yılında AGİT, sorunun çözümüne müdahil olmuştur. 1994 yılında ise, Minsk grubu ve Rusya'nın öncülüğünde Bişkek Protokolü imzalanarak ateşkes ilan edilmiştir. Bişkek Protokolü incelendiğinde; silahlı çatışmaların sona erdirilmesi amacıyla Azerbaycan tarafının ödün verme üslubunu uyguladığı, Ermenistan tarafından zorlama üslubunun uygulandığı ve Rusya'nın arabuluculuğunun tarafsızlığı konusunda çekinceler

⁵¹⁴ A.g.e., s.33.

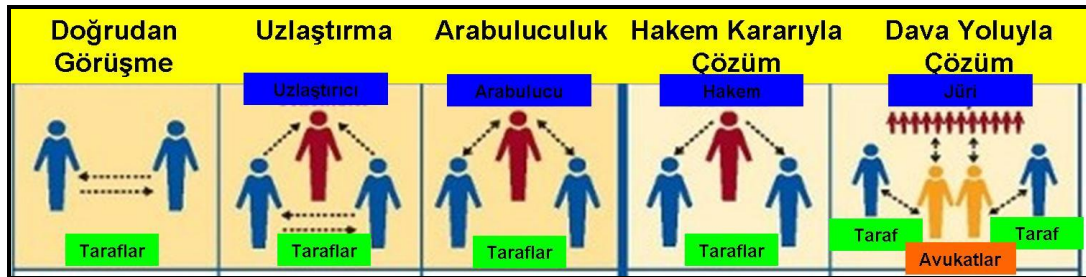
⁵¹⁵ A.g.e., s.33.

⁵¹⁶ A.g.e., s.33.

olduğu görülmektedir. Şekil 5.1. incelendiğinde de, tek taraflı ödünler verilerek ulaşılan çözümlerde arabulucunun, ödün vermeyen ülkenin taraftarı konumunda bulunduğu görülmektedir.

1997 yılından itibaren Minsk Grubuna, ABD ve Fransa'da katılmıştır. ABD ve Fransa'nın katılmasıyla Minsk Grubu'nda Rusya'nın arabuluculuk faaliyeti azalmış ve böylece taraf ülke liderlerinin sorunları karşılıklı müzakere edebildikleri bir dönem başlamıştır. Bu dönem içerisinde temel hedef, her iki taraf için de kabul edilebilir bir çözüme ulaşmaktır. Mevcut uluslararası ortam incelendiğinde, tarafların şu anda geliştirebileceği iki tane üslubun mevcut olduğu görülmektedir. Bunlar, ödün verme ve ortak problem çözme üsluplarıdır.

1992 yılından itibaren 20 yıllık zaman dilimi incelendiğinde; AGİT tarafından pekçok çözüm yolu denenmiş ve zaman zaman çözüme çok yaklaşıldığı görülmektedir. Dağlık Karabağ sorunu hala çözümlenememiş olmasına rağmen, konu üzerinde AGİT tarafından hassasiyetle çalışılmaktadır.

Şekil 5.3. Uluslararası Anlaşmazlıkların Çözüm Metodları

Kaynak: Partners For Democratic Change Resmi Web Sitesi, Conflict Management and Resolution Methods, < <http://www.partnersglobal.org/how/conflict-resolution> >, (20.04.2012).

Uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde başvuru beş temel yöntem bulunmaktadır. Bunlar; doğrudan görüşme, uzlaştırma, arabuluculuk, hakem kararıyla çözüm ve dava yoluyla çözümdür. Uzlaştırma ile arabuluculuk arasındaki temel fark; tarafların birbirleriyle doğrudan iletişime sahip olup olmamasına göre değişmektedir. AGİT'in, DKS konusundaki faaliyetleri bu yöntemlerden arabuluculuk faaliyetlerine uymaktadır.

Bu sebeple, çalışmanın yöntemi belirlenirken öncelikle literatürde yer alan arabuluculuk metodolojileri belirlenmiştir. Bu kapsamda Kanada Anlaşmazlıkları

Çözüm Kurumu, ABD Barış Enstitüsü, Avrupa Komisyonu Barışı Temin İnisiyatifi ile Uluslararası Çatışmaları Önleme ve Çözüm Enstitüsünün arabuluculuk metodolojileri incelenmiştir. Bu metodolojilerden ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi, daha kapsamlı olması ve DKS'ye uygulanabilir olması sebebiyle tercih edilmiştir.

ABD Barış Enstitüsü 1984 yılında ABD Başkanı Ronald Reagan tarafından, uluslararası anlaşmazlıkların çözümüne katkı sağlamak amacıyla kurulmuştur. Enstitü, bünyesinde bulunan yaklaşık 100 uzman personeliyle Washington'da görev yapmaktadır. Enstitünün oluşturduğu programlar çerçevesinde ABD'nin uluslararası barış koruma politikası şekillenmektedir. Enstitü, dünyanın altı farklı bölgesinde çatışmaların engellenmesi, dokuz farklı bölgede çatışmaların çözülmesi ve altı farklı bölgede ise çatışma sonrası düzenin korunması faaliyetleri ile ilgilenmektedir. ABD Barış Enstitüsünün faaliyet alanına bakıldığında; Kolombiya'dan, Nijerya'ya, Afganistan'dan İsrail'e kadar değişen 21 farklı ülkede görev yaptığı görülmektedir. 25 yıllık bir tecrübeye, uluslararası uzman kadroya sahip ABD Barış Enstitüsü, çatışmaların önlenmesi, anlaşmazlıkların çözülmesi ve barışın korunması konusunda çok sayıda makale ve kitap yayınlamaktadır. Anlaşmazlıkların çözülmesi ile ilgili olarak ABD Barış Enstitüsü en son "Barışı Sağlamanın Araçları" isimli (Peacemaker's Toolkit) kitaplar dizisini yayınlamıştır. Bu kitaplar dizisi içerisinde, arabuluculuk sürecinin nasıl yönetilmesi gerektiği, arabuluculuk faaliyetlerinin zamanlaması, çoklu arabuluculuk faaliyetleri, arabuluculuk esnasında çatışan taraflar arasında diyalogun artırılması faaliyetleri, arabuluculuk girişimlerinden alınan dersler ve mültecilerin yeniden yurtlarına dönmesi konusunda kitaplar yayınlamıştır.⁵¹⁷

Amy L. Smith ve David R. Smock tarafından, 2008 yılında hazırlanan arabuluculuk sürecinin yönetilmesi isimli ABD Barış Enstitüsü kitabı incelendiğinde, arabuluculuk faaliyetlerinin altı aşamada gerçekleştirildiği görülmektedir. Bu aşamalarda uluslararası sorunların çözümünde arabuluculuk faaliyetinin başarıyla

⁵¹⁷ USIP RESMÎ WEB SİTESİ, Programs, <<http://www.usip.org/programs>>, (06.02.2011).

yerine getirilebilmesi için neler yapılması gerektiği üzerinde durmaktadır. ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi EK-13'te sunulmuştur.⁵¹⁸

ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi'nin birinci adımında, anlaşmazlık değerlendirilmektedir. Anlaşmazlık değerlendirilirken; anlaşmazlığın konusu, anlaşmazlığın aktörleri, anlaşmazlığın çözümünde oluşturulan geniş çerçeve ve taraf ülkelerin güç durumu ortaya konmaktadır.

İkinci adımda, arabulucu değerlendirilmektedir. Arabulucu değerlendirilirken; ise arabulucu rolünün uygunluğu, arabulucunun çalışma kapasitesi, etkinliği, yetkisi, kaynakları, arabuluculuk faaliyetinin zamanlaması ve çoklu arabulucuk faaliyetleri dikkate alınmaktadır.

Üçüncü adımda; ülkeler üzerinde bir analiz yapılarak, anlaşmazlığın çözümü için uygun şartların oluşup oluşmadığı değerlendirilmektedir.

Dördüncü adımda ilk arabulucuk faaliyetleri, beşinci adımda taraflar arası diyalogun artırılması faaliyetleri değerlendirilmektedir. Bu iki adımın birbirinden farkı üzerine odaklanılan bir husustur. Dördüncü adım arabuluculuk faaliyetleri daha çok anlaşmazlığın çözümüne kimlerin katılacağı, genel çerçevenin ne olacağı, izlenecek stratejinin ne olması gerektiği gibi teknik hususları ortaya çıkarırken, beşinci adım arabuluculuk faaliyetleri, taraflar arasındaki diyalogun artırılmasına odaklanmaktadır. Altıncı adımda ise, barış anlaşmasının nasıl oluşturulacağı değerlendirilmektedir.

Bu bölümde; Dağlık Karabağ Sorunu'nun AGİT odaklı çözüm süreci faaliyetleri ABD Barış Enstitüsü (USIP) tarafından geliştirilen arabulucuk metodolojisi ışığında incelenerek, anlaşmazlığın çözümünde hangi noktaya gelindiği ve bundan sonra ne yapılması gerektiği hususu ortaya konulacaktır.

⁵¹⁸ SMITH, A. L. ve SMOCK D. R., **Managing a Mediation Process**, USIP, Washington D.C., 2008, s.2.

5.3. Dağlık Karabağ Sorunun AGİT Odaklı Çözüm Sürecinin USIP Arabuluculuk Metodolojisine Göre İncelenmesi

5.3.1. Anlaşmazlığın Değerlendirilmesi

5.3.1.1. Anlaşmazlık Konusunun Değerlendirilmesi

Uluslararası arabuluculuk faaliyetlerinin başarısında iki temel faktör bulunduğu görülmektedir. Bunlar; çatışmanın konusunu, özelliklerini ve taraflar arası ilişkileri ve arabulucunun özelliklerini kapsayan yapısal faktörler ile arabulucunun uyguladığı stratejiyi belirleyen prosedürel faktörlerdir.⁵¹⁹ Yapısal faktörler daha çok anlaşmazlıkla ilgili iken, prosedürel faktörler arabulucunun sorunu nasıl algıladığı ve nasıl bir çözüm yolu düşündüğü ile ilgilidir.

Ülkeler arasında çok çeşitli anlaşmazlıklar meydana gelmektedir ve arabuluculuğun başarısı sorunun yapısına bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Bazı anlaşmazlıklar toprak, etnik yapı, doğal kaynaklar, din, değer yargıları gibi son derece önemli konuları kapsamakta, karmaşık yapıları sebebiyle uzun süre devam etmekte ve diplomatik yollarla çözümü diğer anlaşmazlıklara göre daha zor olmaktadır.⁵²⁰ DKS, uzun süreli toprak anlaşmazlığına dayalı, içinde etnik yapı ve dinsel faktörleri kapsayan bir anlaşmazlık olması sebebiyle çözümü son derece zordur.

(a)Anlaşmazlığın Tarihi ve Sebeplerinin Belirlenmesi: Burada belirtilmesi gereken husus, savaşın senaryosunun SSCB döneminde yazılmış olduğu durumudur. 1828 Türkmençay Antlaşmasından itibaren ermeniler, Çarlık Rusya'sı tarafından desteklenmişler ve bu durumları SSCB döneminde de sürmüştür.

Sovyet İmparatorluğu döneminde uygulanan politikalar sonucu bölgenin demografik yapısı değiştirilmiştir. SSCB döneminde sadece bölgenin demografik

⁵¹⁹ HAIXIA, Q., "A Comparison of the Effectiveness of International Conflict Mediation Strategies", *Chinese Journal of International Politics*, vol.1, s.589-622, 2007, s.589-590. <<http://cjjp.oxfordjournals.org/content/1/4/589.full.pdf+html>>, (22.04.2012).

⁵²⁰ BERCOVITCH, J. ve ORELLANA-KADAYIFÇI S. A., "Religion and Mediation: The Role of Faith Based Actors in International Conflict Resolution", *International Negotiation*, 14, s.175-204, 2009, s. 196, <<http://www.kent.ac.uk/politics/carc/reading%20group/Bercovitch%20Religion%20and%20mediation.pdf>>, (22.04.2012).

yapısı değiştirilmemiş aynı zamanda Ermenistan lehine pek çok uygulama yapılmıştır.

Bu uygulamalar incelendiğinde; Komünist Parti yönetiminde çok sayıda Ermeni kökenli temsilci bulundurularak, Ermeni asıllılara devlet yönetiminde tecrübe kazandırıldığı, askerlik hizmeti esnasında Ermenilerin birinci sınıf muharip eğitim alırken Azerilerin geri hizmette tutulduğu, SSCB ekonomisi içerisinde katma değeri yüksek olan elektronik, savunma endüstrisi, atom enerjisi, makine ve kimya alanındaki tesisleri ve araştırma merkezlerinin Ermenistan’da, tekstil ve hafif sanayi gibi önemsiz endüstri kollarının ise, Azerbaycan’da kurulduğu gözlenmektedir.

Dağlık Karabağ Çatışması’nın temel sebebinde Ermenistan kamuoyunda ve Ermeni Diasporasında oldukça yaygın olan "kaybedilmiş topraklar" ideolojisi yatmaktadır. Ermeni inancına göre, Dağlık Karabağ Ermeni toprağıdır ve SSCB zamanında haksız yere Azerbaycan’a bağlanmıştır. Bunu kabul etmediklerini beyan eden Ermeniler, DKÖB’ü kendilerine ait bir toprak parçası olarak görmeye devam etmişlerdir. Bu kapsamda DKS Ermeni milliyetçiliğinden beslenmiştir.⁵²¹

Tüm bu etkenlere Gorbaçov’un “glasnost” ve “perestroyka” politikaları eklenince çatışmaların fitili ateşlenmiştir. Bu politikalar çerçevesinde Ermeniler, DKÖB’nin kendilerine verilmesini istemişlerdir. Gorbaçov, bu istekleri reddetmekle birlikte, Ermenilerin silahlanmasını engelleyememiş ve Ermeni isteklerini engelleyemeyerek istifa etmek zorunda kalmıştır.

Gorbaçov’un istifası sonrasında, çatışmalar şiddetlenmiş ve çatışmaların sonucunda Ermenistan, DKÖB’ün yanısıra Azerbaycan topraklarının beşte birini işgal etmiştir.

(b) Tarafların Pozisyonu ve Çıkarlarının Belirlenmesi: Ermenistan, Dağlık Karabağ Ermenilerinin bağımsız veya kendisine bağlı bir ülke olmasını istemektedir. Halen işgal altında bulundurduğu Azeri toprakları sebebiyle, Dağlık Karabağ Ermenileri ile irtibatı bulunmaktadır. Mevcut durum itibarıyla, topraksal açıdan avantajlıdır. Fakat bu çatışma sebebiyle Azerbaycan ve Türkiye’nin ambargosuyla karşı karşıyadır. Her iki ülke de sınırının açık olmaması sebebiyle,

⁵²¹ ACAR, Ş. D. ve ÇEMREK, M., “Kafkasya’nın Kronikleşen Çatışma Alanı: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 8, , Kış 2005, s.126.

Ermenistan'ın dünyaya açılan kapıları Gürcistan ve İran olarak kalmaktadır. Ermenistan kendisini Dağlık Karabağ Ermenilerinin koruyucusu olarak görmektedir. Bu sebeple; işgal ettiği bazı topraklardan çekilse dahi, Dağlık Karabağ Ermenilerinin güvenliğini bahane ederek Dağlık Karabağ ile irtibatının devamlı olması gerektiğini vurgulamaktadır. Bölgede halen Ermenistan dâhil hiçbir dünya ülkesi ve uluslararası kuruluş tarafından tanınmamış olan Dağlık Karabağ Cumhuriyeti ilan edilmiş bulunmaktadır. Mevcut durum Ermenistan'ın lehine değildir. Ekonomik olarak gelişim düzeyi Azerbaycan'ın gerisindedir. Ayrıca bu sorun nedeniyle, dış dünya ile bağlantısı kısıtlanmış durumdadır. Bölgeye uluslararası bir yatırım yapılmadığı için ekonomik gelişme sağlanamamaktadır. Bu kapsamda düşünüldüğünde Ermenistan çıkarları açısından sorunun bir an önce çözülmesi gerekmektedir.

Azerbaycan topraklarının halen % 20'si fiilen ermeni işgali altındadır. İşgal altındaki topraklardan kaçan halk, Azerbaycan'a yerleşmiş ve son derece zor şartlar altında yaşamaktadır. Ülkesinin önemli bir bölümünün işgal altında bulunması Azeri ekonomisine ve göçmenlere zarar vermektedir. Azerbaycan'ın bir diğer sıkıntısı ise Nahçıvan'la karasal anlamda bağlantısının bulunmamasıdır. Türkiye ile Nahçıvan arasında Umut Sınır Kapısı bulunmaktadır, fakat Azerbaycan'ın Nahçıvan'la sınırı bulunmadığı için Türkiye ile Azerbaycan arasında karasal bağlantı kurulamamaktadır. Dağlık Karabağ sorunu olmamış olsa dahi, Azerbaycan ile Nahçıvan arasında Ermenistan toprakları bulunmaktadır. Mevcut sorunun barışçıl yollardan çözülmesi ve bununla birlikte Azerbaycan'ın Nahçıvan ile bağlantısının sağlanması Azerbaycan'ın yararınadır. Çatışmaların başladığı dönemle, şu anki Azerbaycan arasında çok büyük farklılıklar bulunmakta ve Azerbaycan her geçen gün hızla gelişmektedir. Azerbaycan ordusu her yıl daha güçlü hale gelmektedir. Azeri ordusunun güçlenmesi uluslararası arenada Azerbaycan'ın elini güçlendiren bir opsiyon olarak bulunmaktadır.

5.3.1.2. Aktörlerin Değerlendirilmesi

(a) Anlaşmazlığın Taraflarının Analizi: Dağlık Karabağ çatışması incelendiğinde, üzerinde anlaşılabilen en önemli konulardan bir tanesinin tarafların tanımlanması olduğu görülmektedir. Azerbaycan bu konuda bir kez taviz vermiş ve o görüşmede de Bişkek Protokolü imzalanmıştır. Azerbaycan anlaşmazlığa taraf olarak

Ermenistan'ı görmektedir. Ermenistan ise konunun Azerbaycan'ın iç meselesi olduğunu vurgulayarak, sorunun Dağlık Karabağ Ermenileri ile Azerbaycan arasında olduğunu savunmaktadır. Minsk Grubunun 1992 ile 1994 yılları arasında gerçekleştirdiği görüşmelere bakıldığında, Dağlık Karabağ Ermenilerinin de görüşmelere davet edildiği ve bu sebeple Azerbaycan'ın bazı toplantılara katılmadığı görülmektedir. Minsk grubunun mevcut arabuluculuk faaliyetleri incelendiğinde, Dağlık Karabağ Ermenilerinin anlaşmazlığın çözüm görüşmelerine katılmadığı fakat Dağlık Karabağ'ın statüsünün belirlenmesinin en önemli sorun başlığını oluşturduğu görülmektedir. Dağlık Karabağ Ermenilerinin taraf olduğunu savunan Ermeniler, bazen alınan kararları Dağlık Karabağ Ermenilerine kabul ettiremediklerini beyan ederek bunu istismar konusu haline getirmektedirler.

1994 ile 2004 arası dönemde, 1997 yılına kadar Dağlık Karabağ Ermenileri ön planda olmasa dahi Ermenistan tarafından sürekli olarak anlaşmanın tarafı olarak gösterilmiştir. 18-19 Aralık 1997 tarihinde Kopenhag'da düzenlenen VI. AGİT Bakanlar Konseyi toplantısında, Ermenistan Devlet Başkanı ile anlaşma sağlanmasına rağmen, kabul edilen plan uygulamaya konulamamıştır. Ermenistan bunun sebebi olarak, Dağlık Karabağ Ermenilerinin üzerinde uzlaşılan planı kabul etmediklerini belirtmiş ve anlaşmayı imzalayan devlet başkanı ülke içi baskılara dayanamayarak istifa etmek zorunda kalmıştır.

1997–2004 yılları arasında ise, Minsk Grubu tarafından gerçekleştirilen en faydalı görüşmeler Paris Görüşmeleri ve 2001 yılında icra edilen Key-West toplantıları olmuştur. Bu görüşmelere bakıldığında da sadece Azerbaycan ve Ermenistan devlet başkanlarının konunun tarafları olarak algılandığı görülmektedir. Bu görüş AGİT tarafından 2004 yılından itibaren benimsenmiş ve sorunun çözümü ile ilgili yapılan girişimlerde sadece Azeri ve Ermeni yetkililer bulunmuştur.

Konuya uluslararası arabuluculuk literatürü açısından yaklaşıldığında, AGİT tarafından 1997 yılından itibaren konunun muhatabı olarak Azerbaycan ve Ermenistan devletlerinin kabul edilmesinin yaklaşımın yerinde bir yaklaşım olduğu görülmektedir.

Minsk grubunun çözüm girişimlerinde karşılaştığı en önemli problemlerden bir tanesi de, Ermenistan ile Azerbaycan arasında tarihten gelen bir düşmanlık

bulunmasıdır. Ermeni kimliğinin oluşmasında Türklere karşı nefret faktörü son derece etkili bir faktördür. DKS ile birlikte, iki ülke arasındaki ilişkiler kopmuş ve bir daha başlatılamamıştır.

Ülkeler arasında karşılıklı ilişkilerin bulunması, arabulucunun başarı şansını artıran önemli faktörlerden bir tanesidir. Bununla birlikte üyeleri ortak gruplar içinde yer alıyorsa başarı şansı yine artmaktadır. Berkovitch ülkelerin; karşıt bloklarda, aynı blokta, bir tanesinin tarafsız blokta yer alırken diğerinin herhangi bir blokta yer alması, her iki ülkenin de tarafsız blokta, farklı bölgesel organizasyonlarda, aynı bölgesel organizasyonlarda ve bir tanesi tarafsız blokta yer alırken diğerinin herhangi bir bölgesel organizasyonda yer alabileceği şeklinde yedi farklı grupta yer alabileceğini belirtmektedir.⁵²² Ermenistan ile Azerbaycan'ın farklı bloklar içinde bulunması ve bu farklı blok temsilcilerinin, çözümün Eş Başkanlığını yapması antlaşmazlığın çözümünü zorlaştırmaktadır.

Ermenistan ekonomik anlamda Azerbaycan'a ve Türkiye'ye ihtiyaç duymaktadır. Fakat iki ülke arasında tarihsel bir dostluk ilişkisinin bulunmaması ve Ermeni kültüründe geniş yer bulan türk düşmanlığı olgusu bu durumu olumsuz etkilemektedir. Bu durumun en güzel örneği, AGİT tarafından 1997'de ulaşılan anlaşmanın uygulanamaması olmuştur. Bu anlaşmayı imzalayan Ermenistan devlet başkanı halkını ikna edememiş ve artan baskılar sonucunda istifa etmek zorunda kalmıştır. AGİT tarafından sonuca yaklaşılan bir diğer zirve ise, ABD'de Key West görüşmeleri olmuştur. Zirve sonucunda; tarafların Cenevre'de buluşarak anlaşma metnini oluşturmaya başlayacakları bildirilmesine rağmen, Cenevre görüşmeleri gerçekleştirilememiştir. ABD Minsk Grubu Eş-Başkanı; bu durumu tarafların kendilerini, halkı ikna edebilecek pozisyonda görmemelerine bağlamıştır.

(b) Sivil Toplum ve Halkın Değerlendirilmesi: Azerbaycan'ın nüfusu Temmuz 2012 itibarıyla 9.493.600 kişi olarak tahmin edilmektedir. Bu nüfusun % 23,2'si 0-14 yaş arasında, % 70,3'ü 15-64 yaş arasında ve % 6,4'ü ise 65 yaşın üzerindedir. Yaş grupları içerisinde bulunan kadın erkek oranları yaklaşık olarak birbirine eşittir, sadece 65 yaş üstü bayan nüfusu, toplam 65 yaş üstü nüfusun

⁵²²BERCOVITCH, J. ve LEE, S. M., "Mediating International Conflicts: Examining the Effectiveness of Directive Strategies", International Journal of Peace Studies, vol.8, no.1, s. 1-17, 2003, <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol8_1/Bercovitch.html>, (19.04.2012).

yaklaşık 3/5'ini oluşturmaktadır. Ülkenin ortalama yaşı 28,8'dir. Bu ortalama yaş erkekler için 27,2 kadınlar için ise 30,6'dır. Ülkenin nüfus artış hızı % 1,017'dir. Ülkeden göç olmamaktadır. Nüfusun % 52'si şehirde yaşamaktadır ve bu oranın 2010 ile 2015 yılları arasında her sene % 1,4 artış göstermesi beklenmektedir. Cinsiyet oranlarının birbirini karşılmasına bakıldığında, sadece 65 yaş üstü grupta kadın nüfusun fazla olduğu ve 0,62 erkeğe bir kadın düştüğü görülmektedir. Çocuk ölümü oranı % 2,84'tür. Ortalama yaşam süresi 71,32 yıldır. Bu süre erkekler için ortalama 68,36 yıl, bayanlar için ise 74,68 yıldır. Her kadın ortalama 1,92 çocuk dünyaya getirmektedir.⁵²³

Ülkenin etnik yapısı incelendiğinde; halkın % 90,6'sı Azeri Türkü, % 2,2'si Dağıstan Türkü, % 1,8'i Rus, % 1,5'inin Ermeni ve % 3,9'u diğer etnik kökenlerden gelmektedir. Ermeni nüfusun neredeyse tamamı DKÖB'de yaşamaktadır. Halkın % 93,4'ü Müslüman, % 2,5'i Rus Ortodoks'u, % 2,3'ü Ermeni Ortodoks'u ve % 1,8'i diğer dinlere mensuptur. Ülkede resmi dil Azericedir ve halkın % 90,3'ü bu dili kullanmaktadır. Kullanılan diğer diller ise % 2,2 Lezgi dili, %1,8 Rusça ve % 1,5 Ermenicedir. 15 yaş üzeri nüfusun okuryazarlık durumu % 98,8'dir. Bu rakam erkekler için % 99,5, kadınlar için ise % 98,2'dir. Eğitim harcamaları GSMH'nin % 2,8'ini oluşturmaktadır.⁵²⁴

Ermenistan'ın nüfusu Temmuz 2012 itibarıyla 2.970.495 kişi olarak tahmin edilmektedir. Bu nüfusun % 17,6'sı 0-14 yaş arasında, % 72,4'ü 15-64 yaş arasında ve % 10,1'i ise 65 yaşın üzerindedir. Yaş grupları içerisinde bulunan kadın erkek oranları yaklaşık olarak birbirine eşittir. Sadece 65 yaş üstü bayan nüfusu, toplam 65 yaş üstü nüfusun yaklaşık 3/5'ini oluşturmaktadır. Ülkenin ortalama yaşı 32,2'dir. Bu ortalama yaş erkekler için 29,5 kadınlar için ise 35'tir. Ülkenin nüfus artış hızı % 0.017'dir. Ülkeden göç oranı % 0.335'tir. Nüfusun % 64'ü şehirde yaşamaktadır ve bu oranın 2010 ile 2015 yılları arasında her sene % 0.5 artış göstermesi beklenmektedir. Cinsiyet oranlarının birbirine karşılmasına bakıldığında sadece 65 yaş üstü grupta kadın nüfusun fazla olduğu ve 0.59 erkeğe bir kadın düştüğü görülmektedir. Çocuk ölümü oranı % 1.82'dir. Ortalama yaşam süresi 73,49 yıldır.

⁵²³ CIA World Factbook, "Azerbaijan, People", < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> >, (22.05.2012).

⁵²⁴ CIA World Factbook, "Azerbaijan, People", < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> >, (22.05.2012).

Bu süre erkekler için ortalama 69,85 yıl, bayanlar için ise 77,56 yıldır. Her kadın ortalama 1.36 çocuk dünyaya getirmektedir.⁵²⁵

Ülkenin etnik yapısı incelendiğinde halkın % 97,9'sı Ermeni, % 1,3'ü Yezidi, % 0,5'i Rus ve % 0,3'ü diğer etnik kökenlerden gelmektedir. Halkın % 94,7'si Ermeni Ortodoks'u, % 4'ü Hristiyan ve % 1,3'ü diğer dinlere mensuptur. Ülkede resmi dil Ermenicedir ve halkın % 97,7'si bu dili kullanmaktadır. Kullanılan diğer diller ise % 1 Yezidi dili, % 0,9 Rusça ve % 0,4 diğer dillerdir. 15 yaş üzeri nüfusun okuryazarlık durumu % 99,4'tür. Bu rakam erkekler için % 99,7, kadınlar için ise % 99,2'dir. Mecburi okul eğitimi 12 yıldır. Eğitim harcamaları GSMH'nın % 3'ünü oluşturmaktadır.⁵²⁶

Ülkeler arasında istatistiklere dikkat edildiğinde Azerbaycan'ın nüfus açısından Ermenistan'ın yaklaşık üç katı büyüklükte olduğu ve Ermenistan'a nazaran daha hızlı artış gösterdiği görülmektedir. Bununla birlikte Azerbaycan nüfusu, Ermenistan nüfusuna göre daha genç ve dinamik bir yapıya sahiptir.

Minsk grubunun sorunu çözümlemeye çalıştığı ilk yıllarda, her iki ülkede de tam anlamıyla bir demokrasi bulunmamakla birlikte Ermenistan'ın siyasal otoritesinin daha gelişmiş olduğu görülmektedir. Ermenistan'ın siyasal yaşantısı incelendiğinde 1991- 1998 yılları arasında Levon Ter-Petrosyan'ın, 1998-2008 döneminde Robert Koçeryan'ın ve 2008'den sonra Serj Sarkisyan'ın devlet başkanı olarak görev yaptığı görülmektedir. Azerbaycan'da ise Dağlık Karabağ sorunun başlangıcıyla birlikte siyasal bir otoritesizlik ortamı oluşmuştur. Azerbaycan'ın bu dönemi incelendiğinde 1989-1990 yılları arasında Abdurrahman Vezirov'un, 1990-1992 döneminde Ayaz Muttolibov'un, 1992 yılında Ebulfaz Elçibey iktidara gelene kadar Yakup Mehmedov'un geçici olarak devlet başkanlığı yaptığı, 1992- 1993 arasında Ebulfaz Elçibey'in, 1993- 2003 arasında Haydar Aliyev'in, 2003'ten itibaren ise, İlham Aliyev'in devlet başkanı olduğu görülmektedir. Bu dönemde, çatışmaların şiddetlendiği 1992 yılından 1994 yılına kadar, Ermenistan'da iktidarın hiç değişmediği, fakat Azerbaycan iktidarın dört kez el değiştirdiği görülmektedir.

⁵²⁵ CIA World Factbook, "Armenia, People", < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html> >, (22.05.2012).

⁵²⁶ CIA World Factbook, "Armenia, People", < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html> >, (22.05.2012).

1993 yılında iktidara gelen Haydar Aliyev başlangıçta iktidarını sağlamlaştırmak için çalışmış, bu dönemde toprak kayıpları yaşamış ve Bışkek Protokolünü imzalayarak ateşkes sağlamıştır. 1993 yılından itibaren Azerbaycan demokrasi yolunda önemli adımlar atmaya başlamıştır.

Hem Azerbaycan'da hem de Ermenistan'da, iktidarın belirli bir zümrenin elinde olduğu görülmektedir. Azerbaycan devlet başkanı Haydar Aliyev öldükten sonra, yerine oğlu İlham Aliyev seçilmiştir. Benzer şekilde Ermenistanda 1996-1998 döneminde başbakanlık yapan Robert Koçeryan, Ter-Petrosyan istifaya zorlandıktan sonra 10 yıl süreyle devlet başkanlığı görevini ifa etmiştir.

Çatışan tarafların yönetim şeklinin demokrasi olması, arabuluculuğun başarısını artıran bir faktördür. Demokratik ülkeler, aralarındaki sorunu barışçıl yollarla çözmeye çalışmakta ve otoriter rejimlere nazaran kuvvet kullanımını daha zor şartlar altında gerçekleştirmektedirler. Bu kapsamda, eğer sorun demokratik ülkeler arasında ise, taraflar sürpriz saldırı ihtimalini daha düşük bir olasılık olarak görmektedirler.⁵²⁷

1994 sonrası dönem incelendiğinde; Azerbaycan'da iktidarın bir kez, Ermenistan'da ise iki kez değiştiği görülmektedir. İki ülke arasında gerçekleştirilen barış görüşmeleri ele alındığında liderler arasında, kişilik çatışmasının bulunmadığı görülmektedir. Bu durum karşılıklı diyalogun kurulmasını kolaylaştırmakta ve arabuluculuk faaliyetinin başarı şansını artırmaktadır.

Her iki ülkede demokrasiyle yönetilmektedir. Fakat her iki ülkenin de demokrasisinin batılı standartlara erişebilmesi için olgunlaşmaya ihtiyacı vardır. Bu olgunlaşmanın en büyük aktörleri şüphesiz ki Sivil Toplum Kuruluşları olacaktır.

Ermenistan'da medya genel olarak hükümetin kontrolü altında hizmet vermektedir. Devlete ve özel sektöre ait televizyon kanallarında çoğunlukla hükümetin propagandası yapılmakta ve muhalefetin görüşlerine yer verilmemektedir. Sivil toplum kuruluşları üzerinde baskı oluşturulmakta ve dışarıdan yardım almaları yasalarla engellenmektedir. Bu şartlar altında muhalefet partileri kendi gazete,

⁵²⁷ LENG J. L. ve REGAN P. M., "Social and Political Cultural Effects on the Outcome of Mediation in Militarized Interstate Disputes", s.10-11 < <http://128.226.6.8/cdp/papers/socialeffects-full.pdf> >, (19.04.2012).

mecmua ve dergilerini yayımlamaktadırlar. Hükümetin baskısına ve yetersiz kaynaklara sahip olan muhalefet demokratikleşme sürecine önemli bir katkı yapamamaktadır.⁵²⁸

Bununla birlikte Azerbaycan ve Ermenistan'da son yıllarda, STK faaliyetlerinde gözle görülür bir artış yaşanmıştır. Örneğin; 2010 yılı içerisinde Türkiye ve Ermenistan STK'ları arasında "Ani Diyalog Toplantıları" düzenlenerek kültür, miras, eğitim, bilim, çevre, insan hakları, demokratikleşme, medya ve gazetecilik konularında çalışma grupları oluşturulmuştur. Düzenlenen açık oturumlar ile demokratik, ekonomik, siyasi değişim ve barış dolu ortak gelecek gibi konuların irdelenmesi hedeflenmiştir.⁵²⁹

Star Gazetesi 11 Temmuz 2010 tarihli haberinde Türk ve Ermeni STK'ları arasındaki faaliyetlerin arttığını belirterek, Van'ın Akdamar Kilisesi'nde Ermeniler tarafından yapılacak ilk dini törenin iki ülke STK'ları arasındaki karşılıklı ilişkilerin bir sonucu olduğunu söylemiştir.⁵³⁰

Ayrıca Alman Marshall Fonu (GMF) tarafından desteklenen Türkiye-Ermenistan Sivil Toplum Kuruluşları İletişim Ağı Projesi (TANGO Network Project) 10 Haziran 2010 tarihi itibarıyla Türkiye Kurumsal Sosyal Sorumluluk Derneği (TKSSD) ve Ermenistan Pazarlama Derneği tarafından hayata geçirilmiştir. Proje ile bu kapsamda kurulacak bir internet sitesi aracılığıyla Türk ve Ermeni Sivil Toplum Kuruluşları'nın (STK) aynı platformda buluşturulması, bu sayede oluşturulacak yeni ortaklıklar ve işbirlikleri sayesinde iki ülke arasındaki ilişkilerin geliştirilmesi yönünde kültürel, bilimsel ve sivil alandaki işbirliği çabalarının arttırılması hedeflenmektedir.⁵³¹

⁵²⁸ ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ WEB SİTESİ, "Ermenistan'da Kardelen Devrimi", H. CABBARLI, 20.04.2005, <<http://www.turksam.org/tr/a168.html>>, (16.01.2011).

⁵²⁹ TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI RESMİ İNTERNET SİTESİ, Ermenistan ile Türkiye STK'ları arası Ani Diyalog, <<http://www.tihv.org.tr/index.php?BaAYvuru-AaAEYrAEsAE-Ermenistan-ile-TArkiye-STKaElarAE-arasAE-Ani-Diyalog-14-18-Ekim-2010-Yerevan>>, (16.04.2012).

⁵³⁰ STAR GAZETESİ RESMİ WEB SİTESİ, Ermeni Barışında STK'lar Rol Alıyor, 11 Temmuz 2010, <<http://www.stargazete.com/ekonomi/ermen-barisinda-stk-lar-inisiyatif-aliliyor-haber-276716.htm>>, (16.01.2011).

⁵³¹ TÜRKİYE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK DERNEĞİ RESMİ İNTERNET SİTESİ, Türkiye-Ermenistan Sivil Toplum Kuruluşları İletişim Ağı Projesi, <http://kssd.org/dl/STK_ilgi_bildirim_Formu.doc>, (16.05.2012).

AGİT tarafından Erivan ve Bakü’de kurulan ofislerin faaliyetleri incelendiğinde her iki ofisin de ülkelerin demokrasisini geliştirmek ve yönetimi şeffaflaştırmak maksadıyla kurulduğu görülmektedir. AGİT, gerçekleştirdiği arabuluculuk girişimiyle çözüme birkaç kez çok yaklaşmış olmasına rağmen başarı sağlayamamıştır. Bunun sebepleri arasında o günün şartlarında yeterli halk desteğinin sağlanamaması da bulunmaktadır. Bugün gelinen noktada, STK’lar daha aktif bir rol oynamakta, ülkelerin yönetimi daha şeffaf hale getirilmekte ve halkın ön yargıları azaltılmaya çalışılmaktadır.

Azerbaycan’da da STK’lar her geçen gün etkinliğini daha fazla artırmaktadır. Halen çalışmalarını Azerbaycan Cumhurbaşkanlığı bünyesinde sürdüren Azerbaycan Sivil Toplum Kuruluşları Konseyi, 2009 yılında 133.190 manatlık⁵³² kaynak ile 21 projeyi finanse etmiş, 2010 yılında ise bütçesini 162.500 manata ve proje sayısının ise 30’a çıkarmıştır.⁵³³ Azerbaycan hükümeti dışında AB ve uluslararası kurumlar da, Azerbaycan’da STK’larını desteklemekte ve çeşitli projeler geliştirmektedirler.

Azerbaycan ve Ermenistan’da görülen demokrasinin gelişimi faaliyetlerinin, uzun vadede DKS’nin çözümüne olumlu katkı yapacağı değerlendirilmektedir.

(c) Uluslararası Aktörlerin Değerlendirilmesi:

i) Türkiye: Türkiye, Dağlık Karabağ Sorununda sürekli olarak Azerbaycan’ın toprak bütünlüğünü savunmuş ve Azerbaycan’ın yanında yer almıştır. Çatışmaların başladığı 1988 yılları ile çatışmaların sona erdiği 1994 yılları arasında Türkiye’de, beş kez başbakan değişmiştir. Bu dönem içerisinde bölgede körfez krizinin çıkması, aynı zamanda Türkiye içindeki PKK terörünün en üst seviyede eylemlere girişmesi sebepleriyle, Ermeni saldırılarının durdurulması konusunda Türkiye Azerbaycan’a yeterli desteği verememiştir.

Ermeni kuvvetleri, DKÖB’den sonra Nahçıvan üzerine yürüdüğünde Türkiye açık tepkisini ortaya koymuş ve Nahçıvan’a saldırıyı Ermenistan ile savaş

⁵³² 1 manat yaklaşık 1 avroya eşittir.

⁵³³ SALAMNEWSAGENCY RESMÎ WEB SİTESİ, “Azay Guliyev: STK 162.500 AZN Tutarındaki Projeleri Finanse Etti”, 09.12.2010, <<http://www.salamnews.org/tr/news/read /22108 /azay-guliyev-stk-162500-azn-tutarindaki-projeleri-finanse-etti/>>, (16.01.2011).

sebebi sayacağını ifade etmiştir. Ermenistan sınırına Türk birliklerinin yığılması sonucunda Ermenistan, Nahçıvan'a saldıramamıştır.

Ermenistan ise, Türkiye'ye karşı düşmanca bir politika izlemektedir. Özellikle "Tehcir Kanunu" uluslararası kamuoyunda çarpıtılarak, Ermeni Soykırımı olarak tanımlanmaya çalışılmakta ve Türkiye'nin doğusunda bulunan topraklardan, Batı Ermenistan olarak söz edilmektedir. Türkiye; Azerbaycan ile birlikte Ermenistan'a ambargo uygulamaktadır. Bu ambargo sebebiyle, Ermenistan sıkıntı yaşamaktadır.

Uluslararası Kriz Grubu, 2009 yılında yapmış olduğu çalışmasında, Türkiye ile Ermenistan arasında bir uzlaşma sürecine girildiğini ve bu sürecin her iki ülkede; aydınlar, kamuoyunun ve yetkililerinin tarafından desteklendiğini belirtmiştir. Bu kapsamda Ermeni diasporasında da yeni eğilimlerin ortaya çıktığını savunan rapor, Türkiye Ermenistan ilişkilerinin iyileştirilmesi sürecinin, ABD, AB ve RF tarafından desteklendiğini belirtmektedir. Rapora göre, mevcut iyileşme sürecinin bir sonraki adımı, iki ülke arasında diplomatik ilişkilerin kurulması ve sınırların açılmasıdır.⁵³⁴

ABD'nin Ermenistan'ı RF etkisinden kurtarma politikası çerçevesinde Türkiye ile Ermenistan ilişkilerinde yaşanan düzelmeler çerçevesinde, sınır kapısının açılacağı söylemleri artmakta ve durum Türkiye- Azerbaycan ilişkilerinin gerginleşmesine neden olmaktadır.

Bölgede, iki devlet tek millet olarak anılan Azerbaycan ve Türkiye'nin ortak çabası, birbirleriyle direkt sınırlara sahip olabilmektir. Türkiye'nin son yıllarda ekonomik ve siyasal gücü artmaktadır. Bu yüzden Türkiye'nin Azerbaycan üzerinden doğrudan Türk Dünyası ile irtibat kurabilmesinin önemli avantajlar sağlayacağı değerlendirilmektedir.

ii) İran: İran toplumunu bir arada tutan değer etnisite değil, islam dinidir. İran'ın toplam nüfusu yaklaşık 79 milyondur. İran topraklarında yer alan

⁵³⁴ ULUSLARARASI KRİZ GRUBU AVRUPA RAPORU NO:199, "Türkiye ve Ermenistan: Kalıpları Kırarak, Sınırları Aşmak", 14 Nisan 2009, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/199_turkey_and_armenia_opening_minds_opening_borders_turkish.ashx>, (04.02.2011).

Güney Azerbaycan'da 13 milyonluk Azeri nüfus yaşamaktadır.⁵³⁵ Güney Azerbaycan'da yaşayan Azeri nüfus için, güçlü bir Azerbaycan çekim merkezi anlamına gelmektedir. Bu durumu düşünen İran, bölgede petrol zengini, güçlü bir Azerbaycan istememektedir.⁵³⁶

Ermenistan ve İran ilk bakışta birbirine uzak iki ülke olarak algılanmaktadır. Bunun sebebi İran'ın büyük bir İslam devleti olması, Ermenistan'ın ise küçük bir Hristiyan devleti olmasından kaynaklanmaktadır. Fakat her iki ülkenin içinde bulunduğu zorunluluklar İran ile Ermenistan'ı müttefik haline getirmiştir. Her iki ülke de birbirini dünyaya açılan kapı olarak görmektedir. Bu sebeple, Ermenistan ve İran arasında stratejik önemde pek çok proje hayata geçirilmektedir. İran, Ermenistan'ı Kafkaslarda etkinlik alanı olarak görürken, Ermenistan İran'ı kapalı sınırlar ve sorunlu komşulardan kurtuluş olarak görmektedir.⁵³⁷

İran açısından Ermenistan, Türkiye'yi bölgesel olarak dengelemek ve Rusya ile ilişkilerini geliştirmek maksadıyla kullanılan değerli bir müttefiktir. Ülkesindeki Azeri nüfusunu bir tehdit unsuru olarak algılayan İran, Azerbaycan'a karşı da Ermenistan kartını kullanmaktadır. İran, için ekonomik bir pazar olan Ermenistan, aynı zamanda uluslararası kamuoyunda Ermeni lobisinin desteği anlamına gelmektedir. Bölgeden geçen enerji hatlarının Ermenistan ve İran'ı dışarıda bırakması sebebiyle, İran-Ermenistan hattı üzerinden Karadeniz'e doğalgaz taşıyacak yeni bir stratejik güzergâhtır. Ermenistan ile RF dostluğu düşünüldüğünde, Ermenistan'a destek verilmesi, İran için nükleer programı konusunda Rusya'nın desteğinin alınması anlamına gelmektedir.⁵³⁸

Ermenistan için ise, İran çok önemli bir müttefiktir. Özellikle 2008 yılında Rusya'nın Gürcistan'a gerçekleştirdiği müdahale sonrasında İran Ermenistan'ın tek çıkış kapısı haline gelmiştir. Ermenistan'ın ulusal güvenlik stratejisinde iki ülke arasındaki geleneksel dostluğa vurgu yapılarak, iki ülke

⁵³⁵ CIA World Factbook, "Iran, People", < <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html> >, (22.05.2012).

⁵³⁶ SCHARF, M. P., "The Nagorno- Karabakh Crisis: A Blueprint for Resolution", **Public International Law& Policy Group ve New England Center for International Law & Policy**, Washington D.C., June 2000, s.12.

⁵³⁷ ÇELİKPALA, M., "İran – Ermenistan İlişkileri ve Kafkaslara Yansımaları", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, SAREM, Ankara, Mayıs 2009, s.124.

⁵³⁸ ÇELİKPALA, M., "İran – Ermenistan İlişkileri ve Kafkaslara Yansımaları", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, SAREM, Ankara, Mayıs 2009, s.124-125.

arasındaki ekonomik ve ticari ilişkiler ile, enerji alanındaki işbirliğine önem verildiği görülmektedir.⁵³⁹

Mevcut şartlar altında düşünüldüğünde, Dağlık Karabağ Sorununun çözümsüzlüğü İran'ın işine gelmektedir.

iii) Rusya Federasyonu: Rusya Federasyonu, SSCB dağılmadan önceki sınırları ile şu anki sınırlarını aynı görmekte ve bu politika kapsamında, SSCB sınırları içerisinde kurulan devletleri etkisi altına almaya çalışmaktadır. RF, güvenliği için Güney Kafkasya'yı elinde tutmak zorundadır. Güney Kafkasya'da bulunan Gürcistan ve Azerbaycan'ı sürekli farklı problemler ile karşı karşıya bırakan RF, bu bölgede Ermenistan'a açık destek vermekte ve Ermenistan topraklarını askeri üs olarak kullanmaktadır.⁵⁴⁰

Rusya Federasyonu (RF), Ermenistan'dan 25 senelik askeri üs antlaşması ve sınırların kontrolü gibi özel ayrıcalıklar elde etmiştir. Bu taleplerin sebebi olarak Ermenistan'ı, Türkiye'den koruma gerekçesini gösteren RF, Türkiye ile Ermenistan arasındaki ilişkilerin bozulmasından fayda sağlamaya çalışmıştır. Dağlık Karabağ Sorununun, RF tarafından hem Azerbaycan'ı hem de Ermenistan'ı kontrol altında tutmak maksadıyla çıkarıldığını düşünen pek çok kişi bulunmaktadır. 1992-1994 arasında devam eden çatışmalarda da RF, Ermenistan'ı desteklemiş ve Azerbaycan topraklarının işgal edilmesine yardımcı olmuştur. RF, Dağlık Karabağ Sorunu sebebiyle, Ermenistan'da çok önemli bir üs elde etmiştir.⁵⁴¹

Rusya'nın Ermenistan'daki konuşlu 102'nci Askeri üssü, uzun süredir buradadır ve içinde tank, zıhlı araç, savaş uçağı ve S-300 füze sistemlerini barındırmaktadır. Birliğin çapı çok büyük olmasa da, ani müdahale kuvveti olarak etkili bir kuvvet olduğu değerlendirilmektedir. Bu birliğin Güney Kafkasya'nın ortasında bulunması sebebiyle temel amacının, Ermenistan'ı sürekli kontrol altında

⁵³⁹ ERMENİSTAN SAVUNMA BAKANLIĞI RESMİ WEB SİTESİ, Republic of Armenia National Security Strategy (Ermenistan Milli Güvenlik Strateji Belgesi), 26.01.2007, <<http://www.mil.am/eng/index.php?page=49>>, (18.01.2011).

⁵⁴⁰ AVŞAR, B. Z. ve SOLAK, F., **Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998, s.269.

⁵⁴¹ HENZE, P., "Türkiye ve Ermenistan: Eski Sorunlar Yeni Beklentiler", **Avrasya Etüdlere**, Cilt 3, Sayı 1, s. 44- 53, İlkbahar 1996,s.49-50.

tutmak ve RF'nin etkisinden uzaklaşmak isteyen Gürcistan ile Azerbaycan üzerinde baskı oluşturmak olduğu düşünülmektedir.⁵⁴²

Rusya, DKS süresince Ermenistan'ı desteklemiş olmasına rağmen, zaman zaman Azerbaycan'a da yakınlaşan bir politika izlemektedir. Bu şekilde icra edilen politika ile RF, Azerbaycan'ın tamamen kontrolünden çıkmasını ve Batının etkisi altına girmesini engellemeye çalışmaktadır.⁵⁴³

Bölgenin stratejik önemi sebebiyle, RF Kafkasya üzerindeki etkisini kaybetmemek için çaba sarf etmektedir. İsmailzade, 2008 yılında Gürcistan'a yapılan müdahaleden sonra Rusya'nın Kafkasya'daki politikasının değiştiğini ve bu durumun Dağlık Karabağ Sorununun çözümü için belirleyici bir rol oynayabileceğini ifade etmektedir. Sorunun çözümüne ulaşmada Ermenistan'da yeterli halk desteği bulunmadığını ifade eden İsmailzade, bu durumun Azerbaycan'da güç kullanılması görüşünü ön plana çıkardığını belirtmektedir. Bununla birlikte 2008 yılında imzalanan "Moskova Protokolü" ile, güç kullanılmayacağı anlaşması yapılmış ve Rusya bu sorunun çözümünde baş aktör olduğunu vurgulamıştır.⁵⁴⁴

RF, şu anda Güney Kafkasya'da meydana gelebilecek bir savaşı istememektedir. Bunun sebebi ise çıkacak savaşın 20 sene önceki çatışmalar gibi sınırlı kalmayacağı, kısa sürede yayılarak, bölgenin RF etkisinden kurtulmasına sebebiyet vereceği düşüncesidir. Bu sebeple RF, sorunun çözümünde hem bölge üzerinde kendi hâkimiyetinin devamlılığını sağlamayı, hem de sorunun politik yollarla çözülmesini istemektedir.⁵⁴⁵

Rusya için meydana gelebilecek en tehlikeli gelişme, Güney Kafkasya'ya bir ABD üssü kurularak bölge üzerinde ABD etkisinin artmasıdır. Böyle bir gelişmenin bölgeyi hem ekonomik olarak, hem de siyasi ve askeri yönden

⁵⁴² TANRISEVER, O. F., Rusya – Ermenistan İlişkilerinin Stratejik Boyutu, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, SAREM, Ankara, Mayıs 2009, s.134.

⁵⁴³ SCHARF, M. P., "The Nagorno- Karabakh Crisis: A Blueprint for Resolution", **Public International Law & Policy Group ve New England Center for International Law & Policy**, Washington D.C., June 2000, s.10.

⁵⁴⁴ İSMAİLZADE, F., "Moskow Declaration on Nagorno Karabakh: A View from Baku", **Turkish Policy Quarterly**, Vol.7, no.3, s.67-74, 2010, < <http://www.johnsmithmemorialtrust.org/nmsruntime/saveasdialog.asp?IID=522&sID=621> >, (18.01.2010).

⁵⁴⁵ KARAGÜR, N. S., "Dağlık Karabağ Sorununda Sona Doğru: Muhtariyet mi? Müstakillik mi?," **Avrasya Etüdleri**, , Sayı 26, s.75-102, Yaz 2004, s.89-90.

ABD etkisi altına alacağını bilen RF, DKS'nin çözümü için çaba sarf etmektedir.⁵⁴⁶

Şu ana kadar Azerbaycan ve Ermenistan arasında imzalanan iki anlaşma da Rusya öncülüğünde gerçekleştirilmiştir. İmzalanmıştır. Bunlar 1994 yılında imzalanan Bişkek Protokolü ve 2008 yılında imzalanan Moskova Deklarasyonudur. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, Dağlık Karabağ Sorununun çözümünde RF'nin etkin bir rol oynaması gerekmektedir.

iv) Fransa: Fransa, Dağlık Karabağ Sorununun (DKS) çözümü girişimlerinde özellikle 1997–2001 yılları arasında etkili rol oynamıştır.

Fransa DKS'nin çözümünde ABD ve RF'yle birlikte, Minsk Grubu Eş-Başkanlığı'nı yürüten üçüncü ülkedir. ABD ve RF'nin DKS ile ilgilenmesinin temelinde Güney Kafkasya'da ve bölgenin doğal kaynakları üzerinde etki sahibi olmak yatarken, Fransa'nın sorunla ilgilenmesinin temel sebebi prestijdir. Fransa içinde oldukça güçlü olan Ermeni lobisi ve Fransa'nın uluslararası konularda Ermenileri destekleyen tutumu, Fransa'yı Ermeniler nezdinde uygun bir arabulucu olarak ortaya çıkarmaktadır. Ermeniler üzerindeki etkisinden faydalanmak isteyen Fransa ise, sorunun çözümünde rol oynayarak dünya üzerindeki büyük devlet imajını güçlendirmeyi planlamaktadır.⁵⁴⁷

1997 yılında ulaşılan antlaşma metnine, Fransa Cumhurbaşkanı Jacques Chirac'ın kişisel çabalarıyla ulaşılmıştır. Bu anlaşma metni Ermenistan Devlet Başkanı'nın istifa etmesi sebebiyle uygulamaya konulamamıştır. Fransa Minsk Grubu eşbaşkanları içerisinde, Rusya ve ABD'ye nazaran daha orta yollu politika izleyen bir ülke görüntüsü çizmektedir.

v) ABD: ABD'nin Kafkasya politikasını incelerken, sadece Kafkasya'ya odaklanmamak, ABD politikasını küresel olarak düşünmek gerekmektedir. Küresel olarak düşünüldüğünde ABD'nin politikasını belirleyen iki temel aktör olduğu görülmektedir. Bunlar; enerji kaynakları üzerinde etki sahibi olma ve RF ile mücadeledir. Bu iki temel unsur, ABD'nin hem küresel politikasını

⁵⁴⁶ A.g.m., s.95.

⁵⁴⁷ ASLANLI A., "Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu", *Avrasya Dosyası*, Cilt.7. , Sayı 1, İlkbahar 2001, s.420.

hem de Güney Kafkasya politikasını belirleyen başlıca temel faktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.⁵⁴⁸

ABD, bölge ülkelerinden Gürcistan ve Azerbaycan üzerinde etki sahibi bir ülke olmasına rağmen, Ermenistan üzerinde yeterli etkinliğe sahip değildir. RF'nin sadık müttefiki olan Ermenistan'ı kendi safına çekmek isteyen ABD, bu şekilde hem Güney Kafkasya üzerinde etkisini artırmayı, hem de Ermenistan'ı Batı dünyasının bir parçası yapmayı hedeflemektedir. Ermenistan'ın ABD güdümüne girmesi geniş çerçevede ele alındığında; DKS'nin çözümü, Güney Kafkasya enerji hatlarının (Bakü- Tiflis- Ceyhan petrol boru hattı ve Nabucco Doğal Gaz Hattı) güvenliği, Ermenistan'ın Batı dünyasına bağlanması ve bölge üzerinde RF etkisinin kırılması anlamına gelmektedir.⁵⁴⁹

Ermenistan üzerindeki RF ve İran etkisini kırmanın en kolay yolunun DKS'nin çözümü olduğunun farkında olan ABD, Ermenistan'a yaklaşarak, Ermenistan üzerindeki İran ve RF etkisini azaltmaya çalışmaktadır. Aynı çabanın bir uzantısı olarak ta, Ermenistan'ın Türkiye ve Azerbaycan ile barıştırılması faaliyetlerine destek vermektedir.⁵⁵⁰

ABD, DKS'nin çözümü konusunda makul bir planı desteklemekte ve Azerbaycan'ın söylemine yakın bir çözüm planı üzerinde durmaktadır. ABD özellikle 2001 Key-West görüşmeleri esnasında sorunun çözümüne çok yaklaşmıştır.

(d) Diğer Oyuncuların Değerlendirilmesi:

i) AB: Rusya etkisinden kurtulmak ve Batılı ülkelerle işbirliğini sürecini hızlandırmak maksadıyla, Gürcistan 1 Şubat 1999'da, Azerbaycan ve Ermenistan ise 28 Haziran 2000 tarihinde Avrupa Konseyi Parlamenter Meclisine üye olmuşlardır. Bu durum, AB tarafından demokrasinin ve ekonomik gelişmenin bir göstergesi olarak görülmüş ve AB Kafkasya'ya yönelik somut politikalar üretmeye başlamıştır. AB'nin Kafkasya'ya yönelik politikalarını şekillendiren unsur ise, AB'nin bölgeyi yeraltı kaynaklarından faydalanabileceği ve ticaretini geliştirilebileceği yeni bir pazar olarak görmesidir. AB, mallarının satılacağı güvenli

⁵⁴⁸ GÖKIRMAK, M., "Batının Ermenistan'a Yönelik Politikası", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, yıl: 7, sayı: 13, Mayıs 2009, s. 149.

⁵⁴⁹ **A.g.m.**, s.150.

⁵⁵⁰ **A.g.m.**, s.150-151.

bir pazar oluşturma isteği doğrultusunda, Kafkasya da dünya ekonomisi ile bütünleşmenin altyapısını sağlamaya çalışmaktadır.⁵⁵¹

Kafkasya bölgesinde bulunan zengin petrol ve doğal gaz rezervleri sebebiyle, AB üyesi ülkeler, bölge ülkeleri ile ilişkilerini sıcak tutmaya çalışmaktadırlar. AB için asıl önemli konu, bu bölgede bulunan enerji kaynaklarının Avrupa kıtasına güvenli bir şekilde transfer edilmesi ve AB'nin Rusya'ya enerji konusundaki bağımlılığının sona erdirilmesi yatmaktadır.⁵⁵²

Bu kapsamda bölgeye yönelik olarak AB tarafından; Bağımsız Devletler Topluluğu'na Teknik Yardım programı (TACIS), Avrupa-Kafkasya-Asya Ulaştırma Koridoru (TRACECA) ve Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) projeleri yürütülmektedir.⁵⁵³

AB'nin Güney Kafkasya politikasının temelini, bölgenin batı dünyasıyla bütünleştirilmesi oluşturmaktadır. Bu kapsamda AB, bölgede demokrasiyi, iyi yönetimi, şeffaflığı, insan haklarını, modernleşmeyi geliştirerek Batı yanlısı rejimler oluşturmaya çalışmakta ve bu şekilde kendi enerji güvenliğini garanti altına almaya çalışmaktadır.⁵⁵⁴

AB, bölgenin gelişimini desteklemek amacıyla teknik destekten mali yardıma, gıda ve ilaç yardımından tarımsal reformu desteklemeye kadar değişen yelpazede destek programları uygulamaktadır. AB Güney Kafkasya'ya yönelik teknik ve mali yardımlarını TACIS programıyla, gıda, ilaç gibi insani yardım malzemeleri desteğini, AT İnsani Yardım Ofisi (ECHO) vasıtasıyla, bölgede tarımsal reform çalışmaları desteğini ise, Tarımsal Yön Verme ve Garanti Fonu (FEOGA) aracılığıyla sağlamaktadır. TACIS Programı çerçevesinde bölgeye yönelik olarak, iki önemli proje hayata geçirilmiştir. Bunlar TRACECA ile INOGATE Projeleridir.

555

⁵⁵¹ ACAR, Ş. D., “Kafkasya’nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt 6, Sayı 22, s. 21-42, Yaz 2009, s.30.

⁵⁵² ÖZKAN, G., “ Türkiye’nin Orta Asya ve Kafkasya’daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği”, **Akademik Bakış**, cilt 4, sayı 7, Kış 2010, s.32-33.

⁵⁵³ ACAR, **a.g.m.**, s. 31.

⁵⁵⁴ **A.g.m.**, s.31.

⁵⁵⁵ OVALI S. ve ÇELİK, K., “Türk Dünyası ve TRACECA Projesi”, **Journal of Azerbaijani Studies**, Khazar University Press, vol 12. No.3, 2009, s.161.

TRACECA Projesi, ilk etapta üç Kafkasya (Gürcistan, Azerbaycan, Ermenistan) ve beş Orta Asya (Türkmenistan, Kazakistan, Özbekistan, Tacikistan ve Kırgızistan) ülkesini kapsayan bir proje olarak kurumuş ve projeye daha sonraki yıllarda Türkiye, Romanya, Moldova ve Bulgaristan'ın da dâhil olmasıyla bugün, içerisinde 13 ülkenin yer aldığı bir proje haline gelmiştir. Bu proje ile AB tarafından ilgili ülkelerdeki, demiryolları, karayolları ve limanların, restore edilmekte, yeni demiryolu, karayolu, liman ve köprüler inşa edilmekte, ulaştırma sektöründeki personel eğitilmekte, ülkeler arasında sınır geçişlerinin kolaylaştırılması konusu üzerinde çalışılmakta ve ilgili ülkelere teknik yardım sunulmaktadır.⁵⁵⁶

AB mevcut durumuyla, enerji yönünden RF'ye bağımlıdır. Bu bağımlılık sebebiyle Gürcistan krizinde, Batılı ülkeler tarafından RF'ye karşı bir yaptırım uygulanamamıştır. AB Komisyonu tarafından yapılan incelemelerde, etkili önlemler alınmadığı takdirde 2030 yılında enerji konusunda RF'ye bağımlılığın % 70'e çıkacağı tespit edilmiştir.⁵⁵⁷

AB, RF'ye karşı enerji konusundaki bağımlılığını azaltmak maksadıyla Hazar Denizinde bulunan petrol ve doğal gazı emniyetli olarak AB'ne ulaştıracak projelerle yakından ilgilenmektedir. Hazar havzasındaki petrol ve doğalgaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınarak, yeni enerji sevkıyatı güzergâhları oluşturulması, mevcut boru hattı ağlarının modernizasyonu projeleri AB'nin öncelikli hedefleridir.⁵⁵⁸

1995 yılında kurulan Avrupa'ya Devletlerarası Petrol ve Gaz Taşımacılığı (INOGATE) programı ile AB, Hazar Denizinde bulunan petrol ve doğal gazların güvenli bir şekilde Avrupa'ya ulaştırılmasına çalışmaktadır.⁵⁵⁹

Bölgede meydana gelebilecek bir çatışmanın yıkıcı sonuçlarından korunmak isteyen AB, bu kapsamda DKS'nin barışçıl yollardan çözülmesi için

⁵⁵⁶ OVALI, S., "Traceca Projesi ve Türkiye", **International Journal of Economic and Administrative Studies**, vol. 1, no. 1, Summer 2008, s. 152.

⁵⁵⁷ KESKİN, M. H., "Genişleme ve Derinleşme Süreçlerinde Avrupa Birliği Enerji Politikaları", **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, sayı 9, yıl 5, Şubat 2007, s.76-85.

⁵⁵⁸ OVALI S. ve ÇELİK, K., "Türk Dünyası ve TRACECA Projesi", **Journal of Azerbaijani Studies**, Khazar University Press, vol 12. No.3, 2009, s.162.

⁵⁵⁹ ARAS, B. ve YORKAN, A., **Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre**, Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi, Tasam Yayınları, İstanbul, Stratejik Rapor No:13, Aralık 2005, s.15.

çaba harcamaktadır. Bu kapsamda AB'nin iki temel politikası bulunmaktadır. Birinci politikası, Avrupa Komşuluk Politikası (ENP) kapsamında sorunun barışçıl yollardan çözümlenmesi için AGİT Minsk Grubu'nun desteklenmesi, ikinci politikası ise, Avrupa Birliği Güney Kafkasya Temsilcisi vasıtasıyla, bölgede meydana gelen değişimleri takip etmektir. Bu temel amaç çerçevesinde AB, ABD ile birlikte bölge ülkelerine ekonomik yardımda bulunmaktadır.⁵⁶⁰

Şekil 5.4. Hazar Denizi Doğal Kaynaklarının Batıya Aktarım Güzergahı

ii) **Batılı Petrol Şirketleri:** BP/Amoco Petrol şirketler birliği, Azerbaycan petrolünü, Ortadoğu'ya alternatif olarak görmüş ve Azerbaycan'a çok büyük yatırımlar yapmıştır. Karabağ Sorununun çözümsüzlüğü bölge güvenliğini, ekonomik gelişmeyi olumsuz etkileyerek, özellikle Hazar Denizinde bulunan petrol ve doğal gaz rezervlerinin sürekli olarak tehdit altında kalmasına sebebiyet vermektedir.⁵⁶¹

Batılı petrol şirketlerinin bölgede, yaklaşık 42 milyar dolarlık yatırımı bulunmaktadır ve enerji kaynaklarının güvenli şekilde çıkarılarak,

⁵⁶⁰ WOLFF, S., The European Union and the Conflict over the Nagorno- Karabakh Territory", Berlin, 4-5 November 2007, s.2, <<http://www.stefanwolff.com/files/EU-NK.pdf>>, (04.02.2011).

⁵⁶¹ SCHARF, M. P., **The Nagorno- Karabakh Crisis: A Blueprint for Resolution**, Public International Law & Policy Group ve New England Center for International Law & Policy, Washington D.C., June 2000, s.13.

batılı ülkelere transfer edilmesi petrol şirketleri için son derece önemlidir. Bu sebeple Batılı petrol şirketleri, DKS'nin barışçıl yollarla çözülmesini istemektedirler.⁵⁶²

5.3.1.3. Anlaşmazlığın Çözümünde Oluşan Geniş Çerçevenin Değerlendirilmesi

(a) Anlaşmazlığın Çözümünde Görev Alacak Uluslararası Kuruluşların Değerlendirilmesi

Dağlık Karabağ Çatışmaları devam ederken, dünya kamuoyu Körfez Savaşı'yla ilgilenmekteydi. Azerbaycan ve Ermenistan'ın 30 Ocak 1992 tarihinde AGİT'e üye olmalarıyla "Dağlık Karabağ Sorunu" uluslararası bir özellik kazanmıştır.

O dönemde AGİT'in ismi AGİK'ti ve AGİK soğuk savaş sonrası ortaya çıkan durum karşısında yeni bir teşkilat yapısını oluşturuyordu. AGİK bir güvenlik platformu olması sebebiyle, sınırları içerisinde meydana gelen anlaşmazlıklarda aktif rol oynamak istiyordu. Bu şartlar altında AGİT "Dağlık Karabağ Sorunuyla" ilgilenmeye başladı. AGİT'in sorunun çözümüyle ilgilenmesine rağmen, çatışmaların devam etmesi, AGİT'in güç kullanma kapasitesinin olmaması, AGİT'in karar alma sistemindeki "konsensüs" kuralının karar almayı zorlaştırması gibi hususlar genel anlamda AGİT'in etkisiz bir arabulucu rolünde olduğu kanısını doğurmuştur.

Azerbaycan tarafından BM'ye sorunun çözümü için yapılan başvurularda, BM tarafından sürekli olarak soruna AGİT temelli bir çözüm bulunması tavsiye edilmiştir. İlerleyen yıllarda Minsk Grubunun başkanlık yapısı değiştirilerek, Rusya'nın etkisi azaltılmış ve AGİT tarafından arabuluculuk faaliyetleri 1992–1994 yılına nazaran daha etkili olarak gerçekleştirilmiştir.

1992 yılından itibaren DKS'nin çözümü konusunda dünyada kabul gören görüş, AGİT kaynaklı bir çözümün bulunması görüşü olmuştur. Bugün AGİT'e AB de destek vermektedir.

⁵⁶² USLU, K., "Hazar Bölgesi Enerji Kaynaklarının Ekonomik ve Uluslararası Boyutu", *Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi*, Marmara Üniversitesi, Cilt XXI, Sayı 1, 2006, s. 121, <http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2006/06-Hazar-bolgesinin-Enerji-Kaynaklarinin-Bolge.pdf>, (22.05.2012).

AB Dışişleri Yüksek Temsilcisi Catherine Ashton, 21 Mayıs 2010 tarihinde AGİT Daimi Konseyinde yapmış olduğu konuşmada, AB'nin 2010 yılında Dağlık Karabağ'da icra edilen seçimleri tanımadığını ve soruna AGİT Minsk Grubu çerçevesinde bir çözüm bulunması gerektiğini ifade etmiştir.⁵⁶³

(b) Anlaşmazlığın Özelliklerinin Değerlendirilmesi: Anlaşmazlığın taraflarının; anlaşmazlığa sebep olan konu veya konulara verdikleri önem, arabuluculuk faaliyetinin başarı ihtimalini etkilemektedir. Bağımsızlık ya da toprak isteği gibi hayati çıkarların söz konusu olduğu durumlarda, arabulucuların anlaşmazlığın çözümüne katkısı sınırlı kalmaktadır. Bu kapsamda, toprak kaybı, ideoloji, güvenlik, bağımsızlık ve doğal kaynaklar gibi kritik maddelerin söz konusu olduğu çatışmalarda arabuluculuğun etkinliği son derece düşüktür. Tarafların önemli bir kaynak sıkıntısı çekmedikleri, hayati ulusal güvenlik çıkarlarının mevzu olmadığı durumlarda arabuluculuğun başarı şansı artmaktadır.⁵⁶⁴

DKS, toprak kaybına dayalı ve halkın yaşantısını doğrudan etkileyen bir sorun olması sebebiyle, uzun süreden beri devam eden bir anlaşmazlıktır. 1992 yılından itibaren icra edilen arabuluculuk çalışmaları, tarafları belirli bir olgunluk düzeyine getirmiştir. Bununla birlikte bu sorunun çözümünde, dikkat edilmesi gereken yedi önemli boyut bulunmaktadır.

Çözüm için dikkat edilmesi gereken ilk boyut; Ermenilerin hem DKÖB'ü hem de DKÖB dışındaki Azerbaycan topraklarının % 20'sini halen işgalleri altında tuttukları gerçeğidir. Ermenistan tüm uluslararası hukuk kurallarını çiğneyerek, hem DKÖB'ün çevresindeki Azeri topraklarını işgal etmiştir, hem de bu topraklardan Suşa ve Laçın'ı Ermeniler geri vermeme konusunda sabit fikirli davranmaktadır. Ermeniler, Azeri toprağı olan Laçın ve Suşa'ya güvenlik bölgesi olarak bakmakta ve bu bölgeler vasıtasıyla DKÖB ile bağlantılarını kalıcı kılmayı düşünmektedirler.⁵⁶⁵

⁵⁶³ AGİT DAİMİ KONSEYİ 811 SAYILI BELGE, "Statement by High Representative Catherine Ashton on Nagorno Karabakh", Vienna, 27 May 2010, <http://www.delvie.ec.europa.eu/en/eu_osce/eu_statements/2010/May/PC%20no.811%20-%20EUR%20on%20Nagorno-Karabakh.pdf>, (18.01.2011).

⁵⁶⁴ CARNAVELE P. J. ve PRUITT D. G., "Negotiation and Mediation", **Annual Reviews of Psychology**, 43, s.531-582, 1992, s. 562-563, <<http://division.aomonline.org/cm/Award-Winning-Papers/1998-MIA-Carnevale.pdf>>, (22.04.2012).

⁵⁶⁵ MALYSHEVA, D., "Nagorno-Karabakh: Its Impact on Security in the Caspian Region." **In The Security of the Caspian Sea Region**, (Ed.) G. Chufrin, Oxford University Press, Oxford, s. 257-280, 2001'den aktaran C. A. LECKIE, **The Nagorno Karabakh Conflict: Obstacles and**

DKS'nin önem arzeden ikinci boyutu; yaklaşık bir milyon Azeri'yi yurdundan ederek göçmen konumuna getirmiş olmasıdır. Savaşta ölen, yaralanan, sakat kalan, esir düşen vatandaşlar dışında, bir de yurdunu terk ederek bir daha dönememiş büyük bir göçmen topluluğu ortaya çıkmıştır. Bu insanlar Azerbaycan nüfusunun yaklaşık % 13'ünü oluşturmaktadır ve 20 yıldır barınma, beslenme, sağlık, eğitim, işsizlik gibi büyük zorluklar altında yaşamlarını sürdürmektedirler. Bu durum göçmenler arasında intikam duygusunun yayılmasına sebebiyet vererek, ülkelerarası düşmanlığın artmasına yol açmaktadır.⁵⁶⁶

DKS ile ilgili üçüncü boyut; çatışmanın başladığı tarihte DKÖB'ün Azerbaycan toprağı olduğu gerçeğidir. Halen geçerli olan işgal şartları altında AGİT ilkelerinden egemenlik hakkı, sınırların ihlal edilmezliği ve toprak bütünlüğüne saygı prensipleri ihlal edilmektedir.⁵⁶⁷ Bununla birlikte BM tarafından alınan 822, 853, 874 ve 884 sayılı kararlar ile sınırların kuvvet kullanma yoluyla değiştirilemeyeceği pek çok kez belirtilmiş olmasına rağmen,⁵⁶⁸ Azeri sınırları 20 senedir kuvvet kullanılarak değiştirilmiş bir şekilde durmaktadır. Azeri topraklarının işgal altında olduğu pek çok uluslararası kurum tarafından kabul edilmiş olmasına rağmen, Ermenistan'a herhangi bir yaptırım uygulanmamıştır.

Dördüncü boyut; sorunun Azerbaycan ve Ermenistan tarafından kamuoyuna farklı gösterilmeye çalışılmasıdır. Ermenistan sahip olduğu kamuoyu desteğiyle sorunu dünyaya Azerbaycan'ın bir iç meselesiymiş gibi yansıtmaya çalışmaktadır. Ermeni görüşüne göre, Azerbaycan'ın muhatabı Ermenistan değil, Dağlık Karabağ Ermenileridir. Ermenilerin bu tezi başlangıçta uluslararası kamuoyunda etkili olmuş ve BM kararlarında Ermenistan'ın doğrudan uyarılmamasını sağlamıştır. Fakat aradan geçen 20 senelik süreçte, uluslararası kamuoyu Dağlık Karabağ Ermenilerini taraf olarak görmediğini, çatışmanın taraflarının Azerbaycan ve Ermenistan olduğunu kabul etmiştir.

Opportunities for a Settlement, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Virginia State University, Virginia Polytechnic Institute, Blacksburg, Virginia, 4 May 2005, s.4, <<http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-05152005-204530/unrestricted/ChandaFinal.pdf>>, (15.01.2011).

⁵⁶⁶ OĞAN, S., "Yüzyılın Dramı Azerbaycan'da Göçmen (Kaçkın) Sorunu", **Avrasya Dosyası**, Cilt. 7., Sayı 1 s.431-453, İlkbahar 2001.

⁵⁶⁷ HELSİNKİ NİHAİ BELGESİ 4. Madde, "Territorial integrity of States", <<http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html>>, (16.01.2011.).

⁵⁶⁸ BM 822, 853, 874 ve 884 sayılı karar metinleri Ek-5, Ek-6, Ek-7 ve Ek-8'dedir.

Sorunun bir diğer önemli boyutu ise; DKÖB'e verilecek nihai statüdür. Azerbaycan kendi topraklarının içinde kalmak kaydıyla DKÖB'e en üst düzeyde otonomi vermeyi kabul etmekte ve toprak bütünlüğünü korumaya çalışmaktadır. Ermenistan ise, DKÖB'ün ya bağımsız olması gerektiğini ya da Ermenistan'la birleşmesi gerektiğini iddia etmektedir.⁵⁶⁹

Altıncı boyut; bölgede halen ateşkes rejiminin uygulandığı ve her iki tarafın savaş halinin sürdüğü gerçeğidir. Şu ana kadar geçen sürede temas hattında yaşanan münferit olaylar dışında, büyük çaplı bir çatışma yaşanmamıştır. Bunun temel sebeplerinden bir tanesi, Ermenistan'da konuşlu Rus askeri üssüdür. RF bu askeri üs vasıtasıyla Güney Kafkasya'daki, DKS sebebiyle de Ermenistan üzerindeki etkinliğini sürdürmektedir.

DKS'nin yedinci boyutu ise; bu soruna müdahil çok sayıda ülke, uluslararası organizasyon ve güçlü petrol şirketleri bulunmaktadır. Geniş çerçevesinde çok sayıda farklı aktörü barındırması sebebiyle, soruna çözüm bulmak son derece zor olmaktadır. Bu duruma Minsk Grubu Eş- Başkanlarının kendi içlerindeki çıkar çatışması eklenince de, sorunun çözümü sürekli ertelenmektedir.

Bu yedi boyuttan özellikle son dördü sorunun çözümündeki en büyük engeli teşkil etmektedirler.

5.3.1.4. Anlaşmazlık Taraflarının Güç Kaynaklarının Değerlendirilmesi

(a) Tarafların maddi kaynaklarının ve gücünün değerlendirilmesi :

Milli güç unsurları genel anlamda iki gruba ayrılmaktadır. Bunlar asıl güç unsurları (hard power) ve dolaylı güç unsurları (soft power)'dır. Asıl güç unsurları, devletlerin doğrudan kullanabilecekleri, sayılarla ifade edilebilen insan gücü, ekonomik güç, askeri güç gibi unsurları içerirken. Dolaylı güç unsurları, coğrafi güç, teknolojik, psikososyal güç, politik ve idari güç gibi sayılarla ifade edilmeyen, fakat hedef ülkenin moral yapısında, karar sistemlerinde, diplomatik ilişkilerinde, değer yapısında ve sorunu değerlendirmesinde etki yapan güç unsurlarıdır.⁵⁷⁰

⁵⁶⁹ LÜTEM, Ö. E., **Olaylar ve Yorumlar**, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, Haziran-Temmuz- Ağustos, 2001, s.2, <<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&SayiNo=23>>, (15.01.2011).

⁵⁷⁰ MASTAPETER, C. W., **The Instruments of National Power: Achieving the Strategic Advantage in a Changing World**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Naval Post Graduate

Bu kapsamda, bir ülkenin milli gücü, o ülkenin sahip olduğu insan gücü, coğrafi, ekonomik, askeri, politik ve idari, psiko-sosyal ve teknolojik gibi güçlerden oluşan maddi ve manevi unsurların toplamı anlamına gelmektedir.

i) İnsan gücü: İnsan gücü, nüfusun milli güce olumlu katkı sağlayan kısımlarından birtanesidir. Bununla birlikte nüfusu çok olan bir ülkenin, insan nüfusu oranında güçlü bir ülke olacağını düşünmek yanlıştır. Bu sebeple ülkelerin insan gücü incelenirken; sadece nüfusun miktarına bakılmamakta, bununla birlikte nüfusun niteliğine, eğitim düzeyine, yaş gruplarına ve artma, azalma eğilimi de göz önünde bulundurulmaktadır. Bu sebeple ülkelerin, kaynaklarıyla doğru orantılı, teknolojisini kullanabilecek, vatandaşlarının sağlıklı gelişimine destek olabilecekleri oranda bir insan gücüne sahip olmaları gerekmektedir.⁵⁷¹

Çizelge 5.1. Azerbaycan ve Ermenistan'ın İnsan Gücü

	Nüfus	0-14 Yaş	15-64 Yaş	65 ve Üstü	Yıllık Artış	Okur-Yazar	Göç Oranı
Azerbaycan	9.493.600	1.942.570	5.889.877	539.926	% 1	% 98.8	% 0
Ermenistan	2.970.495	521.925	2.149.742	298.308	% 0.1	% 99.4	% 0.335

Kaynak: CIA World Factbook Armenia: People ve CIA World Factbook Azerbaijan: People
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html> , (22.05.2012).

Yukarıdaki çizelge incelendiğinde Azerbaycan'ın insan gücü bakımından, Ermenistan'a oranla güçlü olduğu ve bu gücün her sene daha da arttığı görülmektedir. Ermenistan ülkesinden göç eden insanlar bakımından incelendiğinde, dünyada bulunan 222 ülke içerisinde 180'nci sıradadır. % 0.335'lik oran oldukça yüksek bir orandır. Bu durum Ermenistan'ın nüfus dinamiğini etkilemekte ve her yıl Ermenistan nüfusunun artışını azalmaktadır. Azerbaycan ise, nüfus olarak hem Ermenistan'ın yaklaşık 3 katından fazladır, hem de nüfusu Ermenistan'a göre daha dinamik bir yapıya sahiptir.

School, Monterey, California, December 2008, s.191, <http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA493955> , (22.05.2012).

⁵⁷¹ ARI, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.92-93.

ii) Coğrafi güç: Coğrafi güç; bir devletin dünya üzerindeki yerinin, toprak büyüklüğünün, ikliminin milli gücün diğer unsurları, ve ülkenin kapasitesi üzerinde yarattığı etkidir. Ülkenin dünya üzerindeki konumu, uyguladığı dış politikayı etkileyen başlıca faktördür. Örneğin; Polonya gibi, tarih boyunca Almanya ile Rusya arasında kalmış küçük ülkeler ulusal varlıklarını kaybetmemek içinde çabalamak zorunda kalmışlardır. ABD, İngiltere ve Japonya gibi ülkeler ise ada ülkeleri olmaları sebebiyle, doğal bir korunmaya sahip olmuşlar ve dünya üzerinde güçlü olabilmek için donanmalarını güçlendirmişlerdir.⁵⁷²

Günümüzde meydana gelen ulaşım, haberleşme ve savaş teknolojisindeki gelişmeler coğrafya ve topografyanın sağladığı avantajları azaltmış olsa da, ülkenin coğrafi konumu halen ülkenin kapasitesi için önemli bir değişken olarak yerini korumaktadır.⁵⁷³

Ermenistan coğrafyası incelendiğinde yüksek dağlardan, debisi yüksek nehirlerden, az miktarda ormanlık alandan ve Aras nehri vadisinde bulunan verimli tarım arazilerinden oluştuğu görülmektedir.

Çizelge 5.2. Azerbaycan ve Ermenistan'ın Coğrafi Yapısı

	Alan	Deniz Bağlantısı	Doğal Kaynaklar	Tarım Yapılan Arazi	Ekilebilir Arazi	Su Kaynağı
Azerbaycan	86.600 km ²	Yok.	Petrol, Doğal Gaz	14.300 km ²	% 20.62	30.3 kübik km
Ermenistan	29.743 km ²	Yok.	Az miktarda altın, bakır	2.740 km ²	% 16.78	10.5 kübik km

Kaynak: CIA World Factbook Armenia: Geography ve CIA World Factbook Azerbaijan: Geography, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>>, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>>, (22.05.2011).

Çizelge 5.2.'de Azerbaycan ve Ermenistan'ın coğrafi yapısının karşılaştırması sunulmuştur. Buna göre Azerbaycan'ın toprakları Ermenistan'ın yaklaşık üç katı büyüklüktedir. Azerbaycan'ın tarım yapılan arazisi, Ermenistan'ın yaklaşık altı katı kadardır. Doğal kaynaklar açısından da Azerbaycan'ın Ermenistan'a göre daha şanslı olduğu görülmektedir.

⁵⁷² MASTAPETER, C. W., **The Instruments of National Power: Achieving the Strategic Advantage in a Changing World**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Naval Post Graduate School, Monterey, California, December 2008, s.194, <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA493955>>, (22.05.2012).

⁵⁷³ ARI, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.87.

Her iki ülke de süper güçlerin menfaatinin çatıştığı bir bölgede yer almaktadır. Ermenistan kendisini destekleyen RF'ye yakın olması sebebiyle, Azerbaycan'a göre daha avantajlı konumdadır.

iii) Ekonomik güç: Ekonomik güç; ülkenin endüstriyel kapasitesi anlamına gelmektedir. Bu güç, sahip olunan kaynakların işlenmesi ve teşkilatlanmasından doğan bir güçtür. Ekonomik gücün geliştirilmesi için teknolojik imkânların geliştirilmesi gerekmektedir. Ülkenin sahip olduğu doğal kaynakları, endüstrisi, sanayi kuruluşları, verimliliği, üretim kapasitesi, milletlerarası ekonomik ilişkileri, toplam ve kişi başına düşen gelir seviyesi ekonomik gücün ölçüsünü belirleyen hususlardır.⁵⁷⁴

Çizelge 5.3. Azerbaycan'ın 2001- 2007 yılları Arasında Dış Ticareti

AZERBAYCAN'IN DIŞ TİCARETİ (Milyon ABD Doları)				
Yıllar	İhracatı	İthalatı	Ticaret Hacmi	Ticaret Dengesi
2001	2.079	1.465	3.544	614
2002	2.305	1.823	4.128	482
2003	2.625	2.723	5.348	-49
2004	3.743	3.582	7.325	161
2005	7.649	4.350	11.999	3.299
2006	13.015	5.269	18.284	7.746
2007	19.525	6.060	25.585	13.465

Kaynak: Azerbaycan Ülke Raporu, İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, 8 Ocak 2008, <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Azerbaycan.pdf>, (20.01.2011).

Çizelge 5.4. Azerbaycan ve Ermenistan'ın Ekonomik Verileri

	GSMH ⁵⁷⁵ (2009)	GSMH (2010)	GSMH (2011)	GSMH Büyüme Oranı	Kişi Başına Düşen Milli Gelir	İş Gücü	İşsizlik Oranı
Azerbaycan	84.43	92.92	93.02	% 0.2	10.200\$	6.119.000	% 1
Ermenistan	16.83	17.14	17.95	% 4.6	5.400\$	1.194.000	% 5.9

Kaynak: CIA World Factbook Armenia: Economy ve CIA World Factbook Azerbaijan: Economy, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>>, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>>, (22.05.2012).

Ekonomik güç, askeri gücün temelidir. En önemli göstergesi Gayri Safi Milli Hâsıla'dır. GSMH, ülkelerin yıllık askeri harcaması hakkında bilgi

⁵⁷⁴ ARI, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.90.

⁵⁷⁵ GSMH Milyar dolar olarak ifade edilmiştir.

vermekte fakat ülkenin ekonomik yapısını tam olarak açıklamamaktadır. Ülkenin ekonomik gücünü kavrayabilmek için, ekonominin lider sektörlerini, ülkenin sahip olduğu insan kaynaklarını ve teknolojik altyapısını anlamak gerekmektedir. İnsan kaynaklarının kalitesi için, ortalama eğitim süresi, teknolojik altyapı için de araştırma ve geliştirmeye ayrılan kaynaklar önemli değişkenler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Ekonomik veriler incelendiğinde Azerbaycan'ın, Ermenistan'dan ekonomik anlamda daha güçlü bir ülke olduğu ve her geçen gün Azerbaycan'ın güç farkını arttırdığı görülmektedir.

Çizelge 5.5. Azerbaycan'ın 2002- 2007 yılı Arası Ekonomik Verileri

YILLAR	2002	2003	2004	2005	2006	2007
GSYİH (Milyar ABD Doları)	6.2	7.2	8.6	12.5	19,0	31,1
Kişi Başı GSYİH (\$)	756	855	1.024	1.482	2.235	3.616
Reel GSYİH Büyüme Hızı (%)	10.6	11.2	10.2	26.4	33.0	30.0
Enflasyon (tüketici fiyatlarıyla)	2.8	2.1	6.7	9.6	7.9	16.2
Nüfus (milyon kişi)	8.2	8.3	8.3	8.4	8.5	8.6
Toplam Dış Borç Stoğu(Milyar \$)	1.5	1.7	1.9	2.2	2.4	2.0
Para Birimi: YeniManat 1 ABD \$= 0.848 Yeni Manat (08.01.2008)						

Kaynak: **Azerbaycan Ülke Raporu**, İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, 8 Ocak 2008, < <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Azerbaycan.pdf>>, (20.01.2011).

iv) Askeri güç: Askeri güç; ülkenin silahlı kuvvetleri, bunu destekleyen unsurları, seferberlik yoluyla harekete geçirilen potansiyeli ve milli gücün ülke menfaatlerini temin etmek için hazır olan unsuru anlamına gelmektedir. Uluslararası ilişkilerde askeri seçenek en son başvurulacak yol olduğu için, devletin milli gücü üzerinde durulurken askeri gücüne özel önem verilmektedir. Bu kapsamda, ülkenin sahip olduğu savaş teknolojisi, nükleer silahları, yönetim yapısı, sahip olduğu silahların nitelik ve nicelik yapısı gibi hususlar önem kazanmaktadır.⁵⁷⁶

Azerbaycan'ın halen 67.000 kişilik bir ordusu bulunmaktadır. Ermenistan'ın ise 47.000 kişilik bir ordusu olduğu tahmin edilmektedir. Bu sayıya Dağlık Karabağ'da bulunan 20.000 kişilik ordu da eklendiğinde, iki ülkenin

⁵⁷⁶ ARI, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.91.

ordusunun yaklaşık aynı sayıda olduğu görülmektedir. Bununla birlikte, Ermeni ordusunun uzayan bir savaşı daha iyi sürdürebileceği düşünülmektedir. Uzmanlar Azeri ordusunun yeni teşkilatlanmakta olan bir ordu olduğunu ve arazi şartlarında sıkıntılar yaşayabileceğini belirtmektedirler.⁵⁷⁷

Azerbaycan, askeri modernizasyonu kapsamında, Türkiye ve ABD yakın ilişki içinde olmasına rağmen son dönemde RF'dan 30 adet Mig-25 savaş uçağı ve 12 adet S-300 hava savunma sistemi almıştır.

Çizelge 5.6. Azerbaycan ve Ermenistan'ın Askeri Verileri

	Hazır İnsan Gücü	Her yıl Askere Uygun Hale Gelen İnsan Sayısı	Yıllık Askeri Harcama (Milyon Dolar)	Kuvvet Yapısı
Azerbaycan	1.773.993	76.923	2418	Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri, Deniz Kuvvetleri ve Hava Savunma Birlikleri
Ermenistan	644.372	23.470	502	Kara Kuvvetleri, Hava Kuvvetleri, DKÖB Birlikleri ve Hava Savunma Birlikleri

Kaynak: CIA World Factbook Armenia: Military ve CIA World Factbook Azerbaijan: Military, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>>, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>>, (22.05.2012).

Ermenistan, Ortak Güvenlik Anlaşması Organizasyonu⁵⁷⁸ (CSTO) üyesi olması sebebiyle, çok sayıda Rus silahını indirimli olarak bünyesine katmıştır. Bunun yanı sıra DKÖB'nin coğrafi yapısı, Ermenistan'ın lehine bir durum ortaya koymaktadır. Barış hattı olarak belirlenen hat Ermenistan için doğal bir savunma mevzi görünümündedir. Ermeniler, bu bölgeyi tahkimatlarla güçlendirmişler ve savunulması kolay hale getirmişlerdir.⁵⁷⁹

⁵⁷⁷ THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES RESMİ WEB SİTESİ, Moscow plays both sides on Nagorno-Karabakh, IISS Strategic Comments, Vol. 16, Comment 25, September 2010, <<http://www.iiss.org/EasysiteWeb/getresource.axd?AssetID=46295&type>>, (21.01.2011).

⁵⁷⁸ Rusya, Ermenistan, Beyaz Rusya, Kazakistan, Kırgızistan ve Tacikistan'ın üye olduğu ortak bir güvenlik organizasyonudur.

⁵⁷⁹ THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES RESMİ WEB SİTESİ, Moscow plays both sides on Nagorno-Karabakh, IISS Strategic Comments, Vol. 16, Comment 25, September 2010, <<http://www.iiss.org/EasysiteWeb/getresource.axd?AssetID=46295&type>>, (21.01.2011).

Askeri güç anlamında Azerbaycan ve Ermenistan'ın birbirine yakın kuvvette olduğu, fakat Azerbaycan'ın ekonomik olarak güçlü olması sebebiyle her geçen gün daha da güçlendiği görülmektedir.

v) Politik ve idari güç: Politik ve idari güç; dolaylı güç unsurlarından bir tanesidir ve bir devletin dış ve iç politik yapısının yarattığı milli güç olarak tanımlanmaktadır. Bir ülke ne kadar güçlü olursa olsun, bu gücü etkili olarak kullanacak bir hükümete ve hükümet politikalarını etkin bir şekilde uygulayacak diplomasiye ihtiyaç duymaktadır. Bu kapsamda ülkelerin teşkilat yapısı, uluslararası kamuoyu oluşturma gücü, mevcut kaynaklarıyla orantılı dış politika uygulaması gibi hususlar ülkenin politik ve idari gücünün artmasında veya azalmasında olumlu ya da olumsuz rol oynamaktadır.⁵⁸⁰

Ermeniler dünyanın pek çok ülkesine dağılmışlar ve Ermeni kimliğini kaybetmemişlerdir. Bugün batı ülkelerinde çok sayıda Ermeni yaşamakta ve bu Ermeniler ülkelerinde elde ettikleri konumu Ermeni çıkarları için kullanmaktadırlar. Ermenilerin lobi faaliyetleri ABD ve Fransa gibi ülkelerde etkili olmaktadır. Bu sebeple Ermeniler dünya kamuoyunu etkileme gücünü ellerinde bulundurmaktadırlar.

Azerbaycan'da bulunan zengin doğal gaz ve petrol yatakları sebebiyle, Azerbaycan AB ülkeleri, ABD ve enerji şirketleri için son derece değerlidir. ABD'nin 30 Aralık 2010 tarihinde atadığı Bakü büyükelçisi Matthew Byrza, Ermeni lobisinin ısrarlı karşı koymalarına rağmen, ABD Başkanı Barack Obama tarafından ABD'nin Azerbaycan büyükelçisi olarak atanmıştır. Matthew Byrza'nın eşinin Türk olduğu, kendisinin daha önceki görevinin Minsk Grubu ABD Eş Başkanı olduğu ve bu göreve bizzat ABD Başkanı tarafından teklif edildiği düşünüldüğünde, ABD'nin Azerbaycan'a verdiği desteğin artmakta olduğu görülmektedir.⁵⁸¹

Azerbaycan'ın sahip olduğu doğal kaynaklar sebebiyle dış kamuoyu desteğinin Ermeni diasporasına eşit düzeyde olduğu değerlendirilmektedir.

⁵⁸⁰ ARI, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.96-97.

⁵⁸¹ 1NEWS RESMİ WEB SİTESİ, Avrupa Birliği Azerbaycan STK'lara 2 Milyon Manat Ayıracak, 4.11.2010, Bakü, <
<http://www.1news.com.tr/azerbaycan/ekonomi/20101104014315997.html> >, (16.01.2011).

vi) Psiko-sosyal güç: Psiko-sosyal güç ülkenin ulusal karakterinin ve ulusal moralinin bir göstergesidir. Dünya üzerindeki her ülkenin kendisini diğer ülkelerden ayırt eden özellikleri bulunmaktadır. Bu özellikler, ülkelerin ulusal karakterini ortaya koymaktadır. Ülkelerin ulusal karakterleri birbirinden farklı olduğu gibi, sahip oldukları ahlaki değerleri de birbirlerinden farklılık göstermektedir. Bu kapsamda ülkelerin, girdikleri bir savaşı veya mücadeleyi sürdürme kararlılıkları farklılık göstermektedir. Bazı ülkeler çok önemli bir savaşı kaybettikten sonra yıkıma uğrarken, bazı ülkeler savaşta umutsuz duruma düşmelerine rağmen yenilgiyi kabul etmemektedirler. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, ülkeleri ayakta tutan psiko-sosyal gücün bir noktaya kadar ülkeyi ayakta tuttuğu ve bu noktanın her ülke için farklılık gösterdiği gerçeğidir.⁵⁸²

Ermenistan’da ve Azerbaycan’da psiko-sosyal güç faktörleri “Dağlık Karabağ Sorununun” masa başında çözümlenmesine engel teşkil etmektedir. Ermeni kimliğinin oluşumundaki Türk düşmanlığı, “Büyük Ermenistan” hayaliyle birleşince Ermeni halkı, işgal edilmiş Azerbaycan topraklarından çekilmek istememektedirler. Bunun en önemli göstergeleri 1997 yılında Levon Ter Petrosyan’ın istifa etmek zorunda kalması ve 1999 İstanbul Zirvesi öncesinde Ermenistan’da Parlamento baskını düzenlenerek devrin başbakanının öldürülmesidir. Ermenistan’da halk desteği icra edilecek bir savaşı destekleme eğilimindedir.

Azerbaycan’ın sosyal anlamda en büyük sıkıntısını, yerlerinden göç etmek zorunda kalmış vatandaşları oluşturmaktadır. Göçmenlerin sağlık durumu, ekonomik şartları, barınma durumu ve eğitime katılımları son derece kötü durumdadır. Göçmenlerin yaklaşık 200.000’i çocuktur ve bu çocuklara yeterli psikolojik destek sağlanamamaktadır. Göçmenler savaş sebebiyle mağdur olmuşlar ve halen bu mağduriyetleri giderilememiştir.⁵⁸³

Azerbaycan halkı, ülkelerinin Ermenistan’dan güçlü olduğunu düşünmekte ve kaybedilen toprakların geri alınmasını istemektedirler. Bu açıdan yaklaşıldığında her iki ülke halkının da Dağlık Karabağ konusunda meydana gelebilecek bir savaşı desteklediği görülmektedir.

⁵⁸² ARI, T., Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2001, s.94-95.

⁵⁸³ YEŞİLOT, O., “Karabağ Savaşının Sessiz ve Mağdur Tanıkları”, Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı 15, 2006, s.1-8, < <http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd15/sbd-15-06.pdf> >, (21.01.2011).

vii) Teknolojik güç: Teknolojik güç; sağladığı teknolojik imkanlarla diğer milli güç unsurlarının gelişmesine katkı sağlayan güç anlamına gelmektedir. Her iki ülke de teknolojik anlamda dışa bağımlıdır ve teknolojik olarak eşit düzeydedirler.

(b) Tarafların Göreceli gücü ve bu gücün değişiminin Değerlendirilmesi:

Azerbaycan ve Ermenistan'ın milli güç unsurları genel olarak değerlendirildiğinde, Azerbaycan'ın daha güçlü bir ülke olmakla birlikte, bu gücünü savaşta karşı tarafa kabul ettirmekte zorlanacağı görülmektedir. Bununla birlikte, yapılan değerlendirmede her iki tarafın gücünün birbirine yakın olduğu, ancak Azerbaycan'ın her geçen gün güçlenerek, daha üstün konuma geldiği düşünülmektedir.

Arabuluculuğun başarısını etkileyen faktörler incelendiğinde; taraflar arasındaki güç farkının, sorununun çözümüne katkı sağlayan önemli bir faktör olduğu görülmektedir. Bercovitch tarafların denk kuvvete sahip oldukları çatışmalarda, arabuluculuğun başarı ihtimalinin daha fazla olduğunu belirtmiştir.⁵⁸⁴

Konuya sadece tarafların gücü açısından yaklaşıldığında, “Dağlık Karabağ Sorununun” çözüme kavuşma olasılığı yüksek görünmektedir. Fakat Azerbaycan her geçen gün daha güçlü bir ülke haline gelmekte ve bu durum güç dengesinin Azerbaycan lehine değişmesine sebebiyet vermektedir.

5.3.2. Arabulucunun Değerlendirilmesi

5.3.2.1. Arabulucunun Rolünün Uygunluğunun Değerlendirilmesi

Arabulucular, çatışmaların çözümü konusunda tartışma yönetimi ve anlaşmazlıklarda işbirliğini içeren bütünsel stratejileri kullanmaktadırlar. Yapılan çalışmalarda pek çok arabuluculuk stratejisi belirlenmiştir. Bercovitch bunları sınıflandırarak, genel anlamda üç arabuluculuk stratejisi bulunduğunu belirtmiş ve

⁵⁸⁴ CARNAVELE P. J. ve PRUITT D. G., “Negotiation and Mediation”, *Annual Reviews of Psychology*, 43, s.531-582, 1992, s.563, <<http://division.aomonline.org/cm/Award-Winning-Papers/1998-MIA-Carnevale.pdf>>, (22.04.2012).

bunlara; iletişimi iletme stratejisi, prosedürel strateji ve doğrudan strateji adını vermiştir.⁵⁸⁵

Çizelge 5.7. Arabuluculuk Stratejileri

Arabuluculuk Stratejileri		
İletişimi İletme Stratejisi	Prosedürel Strateji	Doğrudan Strateji
• Taraflarla temas kurulması • Tarafların güveninin kazanılması • Taraflar arası iletişimin sağlanması • Anlaşmazlık konusu ve çıkarların tespit edilmesi • Durumun açıklığa kavuşturulması • Taraflar arası adil davranılması • Taraflar ile karşılıklı anlayışa dayalı ilişki geliştirilmesi • Konuyla ilgili tüm bilgilerin elde edilmesi • Anlamlı iletişimin geliştirilmesi • Yapıcı değerlendirmelerin önerilmesi • Tarafların tüm çıkarlarının tartışılmasına izin verilmesi	• Toplantı yerinin seçilmesi • Toplantı aralıkları ve resmiyetinin kontrolü • Fiziksel çevrenin kontrolü • Protokol oluşturulması • Resmi prosedürler önerilmesi • Tarafların ortak çıkarları üzerinde durulması • Gerilimin azaltılması • Zamanlamanın kontrolü • Önceliğin basit konulara verilmesi • Gündemin belirlenmesi • Tarafları anlaşma masasında tutabilme • Süreci anlaşmazlık konularına odaklanmış olarak tutabilme	• Tarafların beklentilerini değiştirme • Karşılıklı imtiyazlar konusunda sorumluluk alma • Tatimin edici önerilerde bulunma • Taraflarda anlaşmazlık durumunun devamının maliyetinin ne olduğu konusunda farkındalık yaratma • Taraflara bilgi akışı sağlama • Tarafların karşılayabileceği ayrıcalıklar önerme • Tarafların açıklama yapmalarına engel olma • Tarafları yapmış oldukları fedakarlıklar karşısında ödüllendirme • Makul sonuçlar için çerçeve yapıyı belirleme • Tarafları esnek olmaları için baskı altına alma • Kaynak desteği sağlama veya tarafları çekilmekle tehdit etme • Tarafların anlaşmaya razı olmasını sağlama

Kaynak: BERCOVITCH, J. ve WELLS, R., “Evaluating Mediation Strategies: A Theoretical and Empirical Analysis”, **Peace and Change**, vol.18, sayı 1, Ocak 1993, s.8-9

İletişimi iletme stratejisinde, arabulucu “haberci” rolünü oynamakta ve taraflara birbirleri arasında bilgi akışını sağlamaktadır. Prosedürel stratejide ise; arabulucu “çözümçü” rolünü oynayarak, tarafları toplantıya çağırarak, toplantıların boyutunu, katılacak kişileri ve toplantı gündemi gibi konuları belirlemektedir. Üçüncü yöntem olan doğrudan stratejide ise, arabulucu “manipulatör” rolüyle hareket etmektedir. Manipulatör rolüne bürünen arabulucu, taraflar üzerinde ceza ve teşvik unsurlarını baskı aracı olarak kullanmakta ve anlaşmazlığın çözümü için aktif rol oynamaktadır.⁵⁸⁶

⁵⁸⁵ HAIXIA, Q., “A Comparison of the Effectiveness of International Conflict Mediation Strategies”, **Chinese Journal of International Politics**, vol.1, s.589-622, 2007, s.590. <<http://cjip.oxfordjournals.org/content/1/4/589.full.pdf+html>>, (22.04.2012).

⁵⁸⁶ SAVUN, B., “Information, Bias and Mediation Success”, **International Studies Quarterly**, 52, s.25-47, 2008, s.27-28. <<http://cjip.oxfordjournals.org/content/1/4/589.full.pdf+html>>, (22.04.2012).

1992 yılında, AGİT Minsk Grubu başkanı Mario Rafaelli tarafından yürütülen arabuluculuk faaliyetlerinde, AGİT'in haberci rolü üstlendiği değerlendirilmektedir. Bu dönemde Mario Rafaelli sık sık Erivan, Bakü ve Hankendi'ne ziyaretler düzenleyerek, taraflarla görüşmüş ve barış müzakerelerinin başlayabilmesi için uygun ortamı oluşturmaya çalışmıştır.

Bazı durumlarda taraflar birbiriyle iletişim halinde olamamanın yanı sıra, birbirlerinin ihtiyaçlarını karşılayacak çözüm önerileri yaratma kabiliyetine de sahip değildirler. Bu durumda arabulucu bir “çözümçü” görevi üstlenmektedir. Yani arabulucunun anlaşmazlığın sona erdirilmesi için anlaşmazlık konularını tekrar tanımlaması, anlaşmazlığın idaresi ve nihayetlendirilmesi için uygun bir formül bulması gerekmektedir.

Minsk Grubu tarafından 1997 ve 1998 yıllarında oluşturulan “Toptan Çözüm”, “Aşamalı Çözüm” ve “Ortak Devlet” planları AGİT'in çözümçü rolünü üstlendiği dönem olarak görünmektedir. AGİT, 1997 yılından günümüze kadar olan dönemde de çözümçü rolünü devam ettirmiş ve bu kapsamda Paris Görüşmeleri, Key West Toplantısı, Madrid Prensipleri ve Moskova Deklarasyonu gibi önemli kararlar alınmasını sağlamıştır.

Carnavele ve Pruitt; bir anlaşmazlıkta yoğun bir çatışma yaşıyorsa, “haberci” ve “çözümçü” rollerini benimseyen arabulucunun başarı şansının daha düşük olduğunu belirtmişlerdir. İçinde yoğun çatışma unsurlarını barındıran anlaşmazlıkların çözümünde, arabulucunun daha aktif bir rol olan “manipülatör” rolünü üstlenmesi gerektiğini vurgulayan araştırmacılar, bu kapsamda arabulucunun taraflar üzerinde çeşitli baskı unsurları kullanması gerektiğini ifade etmişlerdir. Carnavele ve Pruitt'e göre; bu baskı unsurlarının amacı, tarafların davranış yapısını kırmaktır. Dolayısıyla yeni bir çatışma yaratacak tarzda baskı kurulmamasına dikkat edilmesi gerekmektedir. Ödül, ceza, konuyu uluslararası mahkemeye götürme, bir tarafa yakın durma gibi çeşitli yöntemlerle arabulucu, tarafların sabitleşmiş davranış yapısını değiştirmeyi amaçlamalıdır. Burada arabulucuya en önemli katkıyı tarafların arabulucuyla ilgili çekincesi yapmaktadır. Temel olarak, çatışmanın tarafları arabulucunun diğer taraf ile bir koalisyon oluşturmamasından korkmakta ve bu durum arabulucunun pazarlık gücünü artırmaktadır. Kısa vadeli sonuçları düşünüldüğünde,

uluslararası anlaşmazlıkların çözümünde kullanılan en etkili yöntem arabulucunun “manipülator” rolünü benimsemesidir. Fakat uzun vadeli bir başarı hedefleniyorsa, bu durumda tarafların bir araya gelerek ortak problem çözümü yöntemini uygulamaları gerekmektedir.⁵⁸⁷

Bu tarz durumlarda ise, zaman zaman ortaya çoklu arabuluculuk faaliyetleri çıkmaktadır. Çoklu arabuluculuk düşüncesi, sürekli olarak bir tarafın lehine manipülator olarak hareket eden arabulucunun etkisini dengelemek için ortaya çıkmaktadır. Böhmelt; çoklu arabuluculuğun etkililiğini incelediği çalışmasında, çoklu arabuluculuğun başarılı olabilmesi en etkili arabulucu sayısının üç olması gerektiğini, bu arabulucuların çıkar çatışmasına sahip olmaması gerektiğini ve özellikle arabulucular arasında tarihsel düşmanlık bulunuyorsa bunun arabuluculuğun başarı şansını azaltacağını belirtmiştir.⁵⁸⁸

Dağlık Karabağ Sorununun AGİT odaklı çözüm süreci incelendiğinde manipülator rolünün 1994 yılında RF tarafından oynandığı ve o dönemde çatışmaları sona erdiren “Bişkek Protokolü”nün imzalandığı görülmektedir. RF’unun etkinliğini azaltmak isteyen AGİT 1995 yılında Minsk grubunu çok başkanlı bir sisteme dönüştürmüştür. 1997 yılından itibaren ise AGİT Minsk Grubu’nda ABD, RF ve Fransa’nın Eş Başkanlığından oluşan bir sistem kurulmuştur. Mevcut şartlar altında müzarekeler üç ülkenin de katılımıyla sürmekte ve bu durum, AGİT’in manipülator rolü üstlenmesine engel olmaktadır. ABD ile RF arasındaki çıkar çatışmaları ve tarihsel düşmanlık düşünüldüğünde, AGİT’in arabuluculuk faaliyetlerinin başarı şansının oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bundan sonraki dönemde sorunun çözümlenebilmesi için, öncelikle Eş Başkanların kendi aralarında bir mutabakat sağlamaları ve çıkar çatışmaları üzerinde anlaşmaya varmaları gerekmektedir.

5.3.2.2. Arabulucunun Çalışma Kapasitesinin Etkinliğinin Değerlendirilmesi

Odaira; başarılı bir arabulucunun tarafsız, taraflar üzerinde yeterli etkiye, güce, kaynağa ve anlaşmazlığın çözümü için gerekli statüye sahip olması gerektiğini

⁵⁸⁷ CARNAVELE P. J. ve PRUITT D. G., “Negotiation and Mediation”, **Annual Reviews of Psychology**, 43, s.531-582, 1992, s. 565-566, <<http://division.aomonline.org/cm/Award-Winning-Papers/1998-MIA-Carnevale.pdf>>, (22.04.2012).

⁵⁸⁸ BOHLMERT, T., “Disaggregating Mediations: The Impact of Multiparty Mediation”, **British Journal of Political Science**, 41, October 2011, s. 859-881, <http://www.ib.ethz.ch/docs/BJPS_Forthcoming.pdf>, (20.04.2012).

belirtmektedir. Bu özelliklerden; arabulucunun tarafsızlığı ve statüsü, arabulucunun hem taraflarca hem de uluslararası kamuoyunca kabul edilmesinde önemli bir unsurdur. Konuya arabulucunun sorunu çözme başarısı açısından yaklaşıldığında, tarafsızlığın sorunu çözmede başarı sağlamadığı hatta sorunun çözümü için arabulucunun taraflardan bir tanesini desteklemesi gerektiği görülmektedir. Pek çok çalışma arabulucunun statüsünün, sahip olduğu güç ve kaynakların çatışmanın çözümünde tarafsızlıktan daha etkili olduğunu göstermiştir. Bu kapsamda, arabulucunun taraflarca nasıl algılandığından ziyade, mevcut durumu değiştirmek için neler yapabileceği ve tarafların arabulucunun statüsünü nasıl algıladığı daha önemli olmaktadır.⁵⁸⁹

Dağlık Karabağ Sorununun çözümüyle ilgili Minsk Grubu faaliyetleri incelendiğinde, AGİT'in 1997 yılından itibaren soruna tarafsız bir şekilde yaklaştığını söyleyebiliriz.

AGİT'in arabuluculuğunun Azarbaycan ve Ermenistan tarafından tanınıp tanınmadığı düşünüldüğünde; özellikle 1992-1994 yılları arasında Azerbaycan ve Ermenistan'ın zaman zaman AGİT'in arabuluculuğunu tanımadıkları görülmektedir. Bu dönemde, Azerbaycan tarafından BM'e soruna çözüm bulması için yapılan çağrılarda, BM sürekli olarak soruna AGİT odaklı bir çözüm bulunması gerektiğini ifade etmiştir. Bu dönem içerisinde İran, Rusya ve Türkiye tarafından arabuluculuk teklifleri yapıldıysa da bu arabuluculuk teklifleri Azerbaycan ve Ermenistan tarafından kabul edilmemiştir. 1994 yılından itibaren ise, AGİT anlaşmazlığın çözümünüyle görevli tek kurum haline gelmiştir.

AGİT sorunla ilgilendiği ilk yıllarda, hem sorunu tam anlamıyla tanımlayamamış, hem de ne yapılması gerektiği konusunda etkili karar verememiştir. Bu dönem içerisinde çatışmaların devam etmesi ve uluslararası kamuoyu tarafından soruna çözüm bulunamaması, AGİT'i etkisiz ve pasif bir kurum konumuna sokmuştur. 1992-1994 Dönemi AGİT Faaliyetleri incelendiğinde, AGİT'in konuyu çözümleyebilecek bilgi ve yeteneğe sahip olmadığı görülmektedir. 1994- 1997 arasındaki dönemde AGİT hem teşkilatlanmasını tamamlamış, hem sorunu tanımlamış, hem de sorunla ilgilenebilecek kadroları oluşturmuştur. Bu dönem

⁵⁸⁹ ODAIRA, T., "The Effectiveness of Third- Party Mediation in International Armed Conflicts: Cases of Mindanao and Aceh", *The Journal of Social Sciences*, vol. 68, s. 31-52, 2009, s. 33-35, < http://icussri.files.wordpress.com/2009/03/icu68_odaira.pdf >, (23.05.2012).

içerisinde AGİT tarafından yapılan en önemli yenilik, Minsk Grubuna Eş Başkanlık sisteminin getirilerek RF'nun etkisinin azaltılması ve sürece Fransa ile ABD'nin katılmasını sağlamak olmuştur. Minsk Grubu'nun içerisine ABD ve Fransa'nın katılmasıyla AGİT daha önce karşılaştığı bilgi ve yetenek eksikliğini gidermiş, konuya daha geniş bir açıdan yaklaşmaya başlamıştır. Şu anda AGİT konuyla ilgili en fazla deneyime sahip kurumdur.

AGİT'in sorunun çözümüyle ilgilenmeye başladığı ilk günden itibaren, lojistik kaynaklara ve sorunla ilgilenebilecek personele sahip olduğu görülmektedir. Şu durum unutulmamalıdır ki, AGİT 1994 yılında teşkilatlanmasını tamamlamış bir kurumdur. Saha faaliyetleri konusunda deneyimsiz olduğu bir dönemde “Dağlık Karabağ Sorunu” gibi son derece önemli bir sorunla ilgilenmeye başlayan AGİT'in bilgisi, birikimi, deneyimi, tecrübesi ve kaynakları her geçen yıl artış göstermiştir.

1992 yılından itibaren gelişen süreç incelendiğinde, AGİT'in uluslararası kamuoyu tarafından sürekli olarak desteklendiği görülmektedir.

AGİT'e kurumsal olarak yakaşıldığında taraflara baskı uygulayabilecek bir politik gücünün olmadığı görülmektedir. Fakat DKS ile ilgilenen Minsk Grubunun başkanları ABD, Rusya ve Fransa'dır. Bu ülkelerin yaklaşımı AGİT'in yaklaşımı, bu ülkelerin geliştirdiği çözüm politikaları AGİT'in politikaları olmaktadır. Bu sebeple AGİT'in hem politik, hem de ekonomik açıdan son derece yüksek bir baskı gücüne sahip olduğu görülmektedir.

Soruna 20 yıl içerisinde bir çözüm bulunamamış olsa dahi, AGİT'in iyi bir arabuluculuk sergilemekte olduğu değerlendirilmektedir. Burada temel sorun, anlaşmazlığın kökeninde hem tarihsel hem de topraksal sorunun bulunmasıdır. Bu tarz bir soruna, Kafkasya'nın jeopolitik önemi ve RF faktörü de eklenince, soruna çözüm bulunması son derece zor bir hal almıştır.

Çatışmalar devam ederken, 1992 yılında bölgeye bir barış gücünün gönderilmesi hususu tartışılmıştır. Fakat çatışmaların başlangıcında batılı ülkeler sorunu dinsel kökenli algılayarak sessiz kalmayı tercih etmişler ve BM tarafından her seferinde, soruna AGİT tarafından çözüm bulunmasını isteyen kararlar alınmıştır. AGİT'in askeri müdahale potansiyeli bulunmaması sebebiyle, çatışmalar gelişmiş ve sonuçta Azerbaycan topraklarının % 20'si işgal altında kalmıştır. AGİT'in askeri müdahalede bulunmaması, onun yapısında böyle bir opsiyonun bulunmaması ile

ilgili bir konudur. Konuya arabuluculuk olarak yaklaşıldığında, çok sayıda aktörün çok farklı çıkarlar ile yer aldığı ve her iki ülke halkının da son derece hassas olduğu bir konuda AGİT tarafından gerçekleştirilen arabuluculuk faaliyetinin başarısız kaldığı görülmektedir.

5.3.2.3. Arabulucunun Yetki ve Kaynaklarının Değerlendirilmesi

Arabulucunun sahip olduğu kaynaklar ve statüsü, taraflar arasındaki gücünün temelini oluşturmaktadır. Yeterli kaynaklara sahip olunması, arabulucunun taraflar üzerinde etkisi artırmaktadır. Arabulucular bu güçlerini ödüllendirme veya zorlama amacıyla kullanarak tarafların önerilen şartları kabul etmesini sağlamaktadırlar.⁵⁹⁰

AGİT'in Minsk Grubu Eş Başkanlarının şu anda her iki tarafa karşı ödüllendirme ve zorlama amacıyla kullanabilecekleri pek çok kaynak bulunmaktadır. Bu kaynaklar milyarlarca dolarlık ekonomik yardımdan, bölgeye çok uluslu askeri güç yerleştirilmesine kadar geniş opsiyon içermektedir.

Fakat bu yetki ve kaynakların kullanılamamasında temel problem, her ülkenin kendisine ait bazı çıkarlar peşinde olması durumudur. Halen, Minsk Grubu Eş Başkanlığını ABD, RF ve Fransa yapmaktadır. ABD ve RF'nin dünya üzerindeki politikalarının pek çoğu, özellikle Güney Kafkasya politikaları birbiriyle çelişmektedir. Bu durum arabulucular arasında çıkar çatışmasına sebebiyet vermekte ve kaynakların tek elden kullanımını güçleştirmektedir. Bu duruma ABD ile RF arasındaki tarihsel düşmanlık eklenince, arabulucuk faaliyetleri daha kötü bir hal almakta ve arabulucuların ortak bir amaç konusunda anlaşması gerektiği hususu ön plana çıkmaktadır.

ABD ve RF'nin tarihsel düşmanlıkları ve çatışan Güney Kafkasya politikaları düşünüldüğünde; Fransa, hem Azerbaycan, hem de Ermenistan tarafından daha makul bir arabulucu olarak algılanmaktadır. Bu durum Fransa'nın çatışmanın çözümünden herhangi bir kazanç beklemediği anlamına gelmemektedir. Şüphesiz Fransa'nın da sorunun çözümünden sağlamayı düşündüğü kazançlar bulunmaktadır.

⁵⁹⁰ BERCOVITCH, J. ve ORELLANA-KADAYIFÇI S. A., "Religion and Mediation: The Role of Faith Based Actors in International Conflict Resolution", International Negotiation, 14, s.175-204, 2009, s. 180, <<http://www.kent.ac.uk/politics/carc/reading%20group/Bercovitch%20Religion%20and%20mediation.pdf>>, (22.04.2012).

Bu kapsamda Fransa'nın beklentisinin uluslararası prestij kazanma olduğu düşünülmektedir.

Şu an AGİT Minsk Grubu, birbiriyle farklı çıkar çatışmaları ve tarihsel düşmanlıkları bulunan arabulucuları aynı çatı altında buluşturmaktadır. Sorunu çözebilecek güçler RF ve ABD'dir, her iki gücün üzerinde uzlaştığı noktalar (Azerbaycan'ın haklı konumunu mağdur etmeyecek prensipler), Fransa tarafından Azerbaycan ve Ermenistan'a sunulur; bu durum ekonomik yardım paketiyle desteklenir ve taraflar teşvik edilirse, AGİT'in sorunu çözümleyebileceği değerlendirilmektedir. Fakat buradaki asıl sorun ABD ve Rusya'nın, Azerbaycan'ın haklı olduğu bir konuda hangi ortak paydada buluşabilecekleri ve bu ortak paydanın Azerbaycan ve Ermenistan tarafından kabul edilip edilmeyeceğidir.

5.3.2.4. Minsk Süreci Arabuluculuk Faaliyetlerinin Zamanlamasının Değerlendirilmesi

Arabuluculuk çalışmalarında zaman faktörüyle ilgili iki önemli nokta vardır. Bunların birincisi, anlaşmazlığın ne kadar süredir devam ettiği diğeri ise, üçüncü bir tarafın müdahale ettiği anda anlaşmazlığa müdahale etmek için şartların olgunlaşıp olgunlaşmadığıdır.

Anlaşmazlığın ne kadar süredir devam ettiği, arabulucunun çatışmaya yönelik nasıl bir strateji geliştireceğini belirleyen temel etkenlerden bir tanesidir. Bercovitch ve Wells, arabuluculuk stratejilerini değerlendirdikleri çalışmalarında çatışmaları kısa, orta ve uzun süreli olmak üzere üç zaman dilimine ayırmışlardır. Bu çalışmada 0-13 ay arası zaman dilimini kapsayan çatışmalara kısa süreli, 13-36 ay arası süreyi kapsayan anlaşmazlıklara orta süreli, 36 aydan uzun süredir devam eden sorunlara ise uzun süreli anlamazlıklar adı verilmiştir. Yapılan araştırma neticesinde arabulucuların kısa ve orta süreli anlaşmazlıklarda, uzun süreli anlaşmazlıklara nazaran daha yoğun şekilde manipulatör rolünü üstlendikleri, anlaşmazlık konusu çok uzun süredir devam eden ve yoğun tartışmaların yaşandığı bir konu da ise, arabulucunun “haberci” veya “çözümçü” rolünü üstlendiğini göstermektedir.⁵⁹¹

⁵⁹¹ BERCOVITCH, J. ve WELLS, R., “Evaluating Mediation Strategies: A Theoretical and Empirical Analysis”, **Peace and Change**, vol.18, sayı 1,1993, s.17.

Bilim adamları arabuluculuk çalışmasının etkin olabilmesi için, çalışmanın şartların en uygun olduğu zamanda başlatılması gerektiği konusunda hemfikir olsalar da, bu zamanın nasıl ve neye göre belirlenebileceği konusunda görüş birliği yoktur. Araplar ile İsrail arasında icra edilen arabuluculuk görüşmelerinde, meydana gelen her türlü önemli olayın, arabuluculuk görüşmelerinin başlatılmasında kullanıldığı görülmüştür.⁵⁹²

Şartların yeterli olgunluğa ulaşp ulaşmaması, aslında diplomatik bir terimdir ve doğru hareketin doğru zamanda yapılmasını ifade etmektedir. Uzun süreli anlaşmazlıkların çözümünde, şartların yeterliği olgunluğa geldiği an, her iki tarafın da kendisini muhtemel bir felakete yakın hissederek, karşılıklı fedakârlıklar yapmaya hazır oldukları zamandır. Bu düşüncenin temel mantığını, tarafların mevcut şartları devam ettirmelerinin kazançtan ziyade kendilerine zarar verdiğine ve anlaşmazlık konusunu çözümleyecek yeni bir politika geliştirmeye çalışmaları oluşturmaktadır.⁵⁹³ Anlaşmazlığın yeterli olgunluk seviyesine ulaşması, arabuluculuğun başlatılması için gerekli olmasa da, uzun süreli anlaşmazlıkların başarılı bir şekilde çözümünde son derece önemli bir faktördür.⁵⁹⁴

Minsk Grubu Faaliyetleri değerlendirildiğinde; belirli zaman dilimlerine bağlı kalınmadığı ve faaliyetlerin 1992 yılından itibaren süreklilik arzettiği görülmektedir. Henüz bir anlaşma metni üzerinde anlaşılmamış olsa da, arabuculuk faaliyetlerinin ülkelerde yapılan genel seçimlerden etkilendiği görülmektedir. Örneğin, Azerbaycan’ da seçimler, 15 Ekim 2003 ve 16 Ekim 2008 tarihlerinde yapılmıştır. Ermenistan’da ise, 2003 devlet başkanlığı seçimlerinin ilk turu 19 Şubat 2003 ve ikinci turu 15 Mart 2003 tarihlerinde, 2008 devlet başkanlığı seçimleri ise 19 Şubat 2008 tarihinde icra edilmiştir. İki ülke arasında ateşkes antlaşmasından sonra imzalanan tek belge “Moskova Deklarasyonu”dur. Moskova Deklarasyonu’nun imzalandığı tarih 2 Kasım 2008’dir. Konuya bu açıdan yaklaşıldığında tarafların

⁵⁹² STEIN K. W. ve LEWIS, S. W., **Making a Peace Among Arabs and Israelis: Lessons from Fifty Years of Negotiating Experience**, United States Institute of Peace, Washington, October 1992, s.14-15, < http://www.usip.org/files/file/lewis_stein_monograph.pdf >, (20.04.2012).

⁵⁹³ BERCOVITCH, J. ve WELLS, R., “Evaluating Mediation Strategies: A Theoretical and Empirical Analysis”, **Peace and Change**, vol.18, sayı 1,1993, s.17.

⁵⁹⁴ ZARTMAN, W., “The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments”, **The Global Review of Ethnopolitics**, vol.1, no. 1, September 2001, s.8-18, <http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_1/issue_1/zartman.pdf >, (21.04.2012).

seçimin hemen sonrasında anlaşmaya daha fazla meyilli olacakları, üzerlerinde halk baskısını daha az hissedecekleri görülmektedir.

Nitekim 2001 yılında, taraflar Key-West toplantılarında çözüme çok yaklaşımlarına rağmen, sonuca gidememişler ve ikili görüşmelere belirli bir süre ara verilmiştir. Key-West görüşmelerinden sonra tarafların karşılıklı olarak uzun süre görüşmemeleri ve planlanan Cenevre görüşmelerini yapmamaları diplomatik çevreler tarafından her iki ülkede de 2003 yılında yapılacak seçimlere bağlanmıştır. Bu seçimlerin ardından taraflar 2004 yılında tekrar bir araya gelmişler ve “Prag Süreci” olarak anılan diyalog dönemi başlamıştır.

İki ülkede de gelecek seçimler 2013 yılında yapılacaktır. Bu sebeple Dağlık Karabağ Sorunun çözümü için en uygun tarih, seçimlerin ardından bir tarih olarak değerlendirilmiştir.

5.3.2.5. Çoklu Arabuluculuk Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Svensson; 1992-1995 yılları arasında yapılan arabuluculuk faaliyetlerinde çok sayıda arabulucunun soruna müdahil olduğunu ve bu durumun arabulucular arasında tutarlılık olmaması sebebiyle olumsuz sonuçlar doğurduğunu belirtmiş, 1995 sonrasında oluşan çoklu arabuluculuk faaliyetlerinin önceki döneme nazaran daha etkili olduğunu vurgulamıştır.⁵⁹⁵

Çoklu arabuluculuk faaliyetleri, Minsk Grubunun tarafsızlığını artıran, RF’nin etkinliğini azaltan ve Azerbaycan’ın haklı konumunun daha çok ön plana çıkmasını sağlayan bir süreci ortaya çıkarmıştır.

Bu dönemde RF geri plana çekilmiş ve görüşmelerde Fransa ve ABD’nin etkinliği hissedilmiştir. Özellikle, 1997 yılından itibaren 2006 yılına kadar geçen süreç içerisinde RF, Fransa ve ABD’nin ardında kalmayı tercih etmiş, müzakere sürecine Ermenistan’ı yönlendirmek suretiyle katılmıştır.

İcra edilen arabuluculuk faaliyetlerinde üç kez sonuca çok yaklaşılmış fakat antlaşma imzalanamamıştır. Antlaşma metnlerinin hazırlanamamasında

⁵⁹⁵ SVENSSON, I., “The Nagorno-Karabakh Conflict: Lessons from the mediation efforts”, **Crisis Management Initiative**, Initiative for Peace, March 2009, s.11. <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/Nagorno_Karabakh_conflict_mediation_efforts.pdf>, (04.02.2011).

Ermenistan ve Azerbaycan'ın iç dinamiklerinin büyük rolü olmuştur. Bu durum henüz anlaşmanın çözümü için ülkelerin, yeterli olgunluk seviyesine gelmediğini göstermiştir.

Azerbaycan'ın ekonomik anlamda güçlenmesi ve ekonomik üstünlüğünü silahlı kuvvetler harcamalarına yansıtması sonucunda 2006 yılından itibaren, askeri durum Azerbaycan'ın lehine dönmeye başlamıştır. Azerbaycan muhalefetine sorunun güç kullanılarak çözülmesi yolundaki artan baskısı, sonucunda durumun kötüye gideceğini anlayan, RF öncülüğünde “Moskova Deklarasyonu” imzalanmıştır.

Bu deklarasyonla RF, bölgede kendisi ne isterse onun olacağını göstermiş ve soruna kendi inisiyatifi dışında çözüm getirmenin son derece güç olduğunu göstermiştir. Minsk Grubunun üçlü yapısı, ortak kararlar çalışıldığı takdirde arabuluculuk rolünün daha etkili kullanılabileceğini göstermektedir. Bunun sebebi RF, ABD ve Fransa'nın Azerbaycan ve Ermenistan üzerindeki etkileridir.

5.3.3. Anlaşmazlığın Çözümü İçin Yeterli Olgunluk Seviyesinin Oluşum Durumunun Değerlendirilmesi

5.3.3.1. Olgunlaşma Seviyesinin Değerlendirilmesi

Anlaşmazlığın geldiği olgunluk seviyesi, arabuluculuğun etkili olup olamayacağını belirleyen faktörlerden bir tanesidir. Olgunluk seviyesiyle kastedilen nokta; anlaşmazlığın taraflarlarının değişim istedikleri, mevcut durumun devamını kendilerine tehdit olarak gördükleri, ülke içi ve uluslararası şartların sorunun çözümü için uygun olduğu andır.

Minsk Grubu tarafından yürütülen süreçte taraflar arasında karşılıklı müzakereler sürdürülmekte, taraf ülke liderleri anlaşmazlık konuları üzerinde rahatça konuşabilmekte, liderler arasında bir husumetin bulunmadığı ve uluslararası normlara göre iki ülke arasında antlaşma yapılmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bununla birlikte; Azerbaycan ve Ermenistan liderlerinin üzerinde anlaşarak, kendi vatandaşlarına anlatabilecekleri ve onaylatabilecekleri bir antlaşma metni henüz ortaya konamamıştır.

Bunun sebebinin her iki tarafın çıkarına olabilecek antlaşma metinleri üzerinde, Ermenistan'ın anlaşmak istememesidir. Ermeni görüşüne göre, onlar askeri

bir zafer kazanmışlardır ve antlaşma metni yazılırken ödün veren taraf Azerbaycan olmalıdır. Minsk Grubu Eş Başkanlarının Ermenistan üzerinde baskı oluşturmaması, tüm uluslararası kurallara rağmen 20 yıldır işgal altında tutabilmesini sağlamaktadır.

Minsk Grubu tarafından sürdürülen 20 yıllık arabuluculuk süreci incelendiğinde, halen antlaşmazlığın çözümü için yeterli olgunluk seviyesine ulaşamadığı görülmektedir. Yeterli olgunluk seviyesine ulaşılmasının en basit yolu tarafların kendilerini tehdit altında hissetmeleridir. Bu da arabulucuların Azerbaycan'dan yana “manipülatör” rolü üstlenmesiyle mümkündür. RF'nun Ermenistan ile sıkı ilişkileri düşünüldüğünde arabulucuların “manipülatör” rolünü üstlenmeyecekleri düşünülmektedir.

5.3.3.2. Olgunlaşma Seviyesinin Artırılması Yönündeki Faaliyetlerin Değerlendirilmesi

18-19 Aralık 1997 tarihleri arasında Kopenhag'da yapılan AGİT 6'ncı Bakanlar Konseyi toplantısında, Ermenistan Devlet Başkanı Levon Ter-Petrosyan ile Azerbaycan Devlet Başkanı Haydar Aliyev “Aşamalı Çözüm” planı üzerinde anlaşma sağlamışlardır. Fakat Levon Ter-Petrosyan, bu plan sebebiyle artan baskılara dayanamamış ve 1998 yılı Şubat ayında istifa etmiştir. Levon Ter-Petrosyan'dan sonra ise Mart ayında yapılan seçimleri sertlik yanlısı Robert Koçaryan kazanmıştır.⁵⁹⁶

Devlet başkanları nezdinde bir anlaşmaya varılmış olmasına rağmen, bu anlaşmanın uygulamaya geçirilememiş olması, AGİT'in o ana kadar soruna sadece liderler bazında baktığı ve sorunu çözüme kavuşturmak için halkın bakış açısını göz ardı ettiğini göstermektedir.

Bu olaydan sonra AGİT, önce 22 Temmuz 1999 tarihinde Erivan'da, sonrasında ise 16 Kasım 1999 tarihinde Bakü'de AGİT ofisleri açmıştır. Her iki ofisin de temel amacı, bulunduğu ülke içerisinde AGİT prensiplerini yaygınlaştırmak ve yönetimin istikrarına katkıda bulunmaktır. Aslında her iki ofis te, Azerbaycan ve Ermenistan'da yönetimin şeffaflaşması, demokrasinin gelişmesi ve hayat standardının artırılması için çalışmaktadır.

⁵⁹⁶ ASLANLI A., “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, *Avrasya Dosyası*, Cilt.7, Sayı 1, İlkbahar 2001,s.420-421.

Erivan'daki ofis açıldıktan yaklaşık iki ay sonra, 27 Ekim 1999'da Ermenistan'da kanlı parlamento baskını meydana gelmiş ve Ermenistan başbakanı dahil sekiz kişi öldürülmüştür. Bu baskının AGİT İstanbul Zirvesi öncesinde “Dağlık Karabağ” sorununun çözüleceği yönündeki söylentilere karşı bir tepki olduğu yönünde ihtimaller üzerinde durulsa da, bu iddiayı destekleyici bir bulguya henüz rastlanmamıştır. Fakat bu baskın, 1999 yılında ülkenin sahip olduğu demokrasi seviyesini göstermesi açısından önemlidir.

Açılan AGİT ofisleri, çeşitli STK'ların kurulmasına yardımcı olmuş ve STK'lar vasıtasıyla ülkelerin demokrasi seviyesi yükseltilmeye çalışılmıştır. Özellikle 2008 yılından itibaren, Azerbaycan ve Ermenistan'da STK faaliyetlerinin artmakta olduğu görülmektedir. STK faaliyetlerinin artması, halkın üzerinde STK'ların etkisinin artması anlamına gelmektedir.

Bugüne kadar çözüme yaklaşılmamasına rağmen, ulaşılamamasında en büyük etkenlerden bir tanesi, çatışmanın çözümü için yeterli olgunluk seviyesine ulaşılamaması olmuştur. Eğer “Dağlık Karabağ Sorunu” savaş ile değil anlaşma yoluyla çözülecekse, halkın soruna bakış açısının her iki ülkede de değiştirilmesi gerekmektedir. Bunu başarabilecek güç ise STK ve medya gücüdür.

AGİT'in 1999 yılından itibaren gerçekleştirdiği ofis faaliyetleri değerlendirildiğinde; çatışmanın çözümü için yeterli olgunluk seviyesine henüz ulaşamadığı, basın yayın organlarında sık sık savaş rüzgârları estirildiği görülmektedir. AGİT'in bu konuya kapsamlı bir bütçe ayırarak, kamuoyu oluşturması çatışmanın çözümü açısından son derece önemlidir.

5.3.4. İlk Arabuluculuk Faaliyetlerinin Değerlendirilmesi

Minsk grubu tarafından icra edilen ilk arabuluculuk faaliyetleri olarak, 1992 –1996 yılları arasında icra edilen arabuluculuk faaliyetleri ele alınmaktadır. AGİT'in 1992 ile 1994 arasında gerçekleştirdiği ilk arabuluculuk faaliyetlerinde Ermenistan'ın sürekli olarak sorunu, Azerbaycan'ın iç sorunu olarak göstermeye çalıştığı, DKE'nin anlaşmazlık çözümüne taraf olarak davet edilmesi sebebiyle Azerbaycan'ın bazı toplantılara katılmadığı görülmüştür.⁵⁹⁷

⁵⁹⁷ SVENSSON, a.g.m., s.11.

Bu dönemde icra edilen arabuluculuk faaliyetlerinde, AGİT'in anlaşmazlık konusuyla ilgili yeterli bilgiye sahip olmadığı, tam olarak teşkilatlanmamış bir kurum olması sebebiyle bazı sıkıntılar ile karşılaştığı, konuya hâkim personelin bulunmadığı, Minsk süreci girişimlerinin Rusya Federasyonunun etkisinde kaldığı görülmektedir.

Bu safhada AGİT'in temel amacı; çatışmaları durdurmak, çatışan tarafların perspektifinden konuyu dinleyerek, sorunun tam olarak ne olduğunu belirlemek, taraflar arasında güven kazanmak, sorunun çözümü için arabuluculuk rolünün uygun olup olmadığına karar vermek, müşterek toplantılar düzenleyerek en iyi çözüm yolunun nasıl olabileceği konusunda karara varmak, tarafların konunun çözümü konusundaki hedeflerini net olarak tespit etmek, tarafların soruna çözüm bulma konusundaki isteklerini ölçmek ve tarafların arabulucudan beklentilerinin ne olduğunu anlamak olmuştur.

Yukarıda yer alan sekiz amaç düşünüldüğünde, 1992 ile 1996 yılları arasında AGİT'in ateşkes antlaşmasının imzalanmasına katkı sağladığı, sorunun temellerini tespit ettiğini, teşkilat olarak yapılandığını, başlangıçta sorun yaşamakla birlikte tarafların güvenini kazandığını, sorunun çözümünde işbirliği metodunu seçtiği, tarafların sorunun çözülmesiyle ilgili isteklerini tespit ettiği, barış antlaşması konusunda çalışmalar yapmaya başladığı, çok uluslu güç oluşturma konusunda çalışmalar yaptığı ve 1996 Lizbon Zirvesinde sorunun hangi prensipler ışığında çözülmesi gerektiği konusunda üç maddelik prensip kararını açıkladığı görülmektedir.

5.3.4.1. Müzakere Temeli ve Katılımcıların Değerlendirilmesi

1992 yılında yapılan ilk toplantıya ve sonrasında icra edilen bazı toplantılara, AGİT tarafından Dağlık Karabağ Ermenileri de taraf olarak davet edilmiştir. Minsk Grubu Başkanı Mario Rafaelli öncülüğünde planlanan bu görüşmelere ABD, Rusya, Fransa, Türkiye ve İsveç gibi ülkeler ise gözlemci statüsüyle katılmışlardır. Bu görüşmeler incelendiğinde, Dağlık Karabağ Ermenilerinin taraf olarak davet edildiği görüşmelere Azerbaycan'ın katılmadığı, Dağlık Karabağ Ermenilerinin davet edilmediği görüşmelere ise Ermenilerin katılmadığı ve arabuluculuk görüşmelerinde müzakerelere katılacak taraflar

konusunda ciddi tartışmalar yaşandığı görülmüştür. Bu kapsamda ilk dört tur Roma görüşmelerinde herhangi bir sonuç alınamamıştır.

Müzakerelere katılan gruplar değerlendirildiğinde Ermenilerin temel amacının, DKS'yi Azerbaycan'ın iç siyasi olayı gibi yansıtmaya çalışmaları ve Ermenistan'ın bu çatışmalarda doğrudan taraf olmadıkları görüşü üzerinde durarak, sorunun Dağlık Karabağ Ermenileri ile Azeri yetkililer arasında çözülmesi gerektiği görüşünü vurguladıkları görülmüştür.

Azerbaycanlı yetkililer ise, Dağlık Karabağ Ermenilerini taraf olarak kabul etmelerinin, uluslararası kamuoyunda tanıma anlamına geleceğini düşünerek bu konuda taviz vermemeyi düşünmüşlerdir. Her ne kadar Azeri yetkililer Dağlık Karabağ Ermenilerini taraf olarak görmediklerini beyan etseler de, 1994'te imzalanan Bişkek Protokolünde geri adım atmışlar ve bu protokolü hem Ermenistan ile hem de Dağlık Karabağ Ermenileriyle birlikte imzalamışlardır.

1996 yılının sonlarında Finlandiya, RF ile birlikte icra ettiği Minsk Grubu Eş Başkanlığı görevini bırakmış ve yerine ABD ile Fransa geçmiştir. ABD ve Fransa'nın Eş Başkan olmalarıyla birlikte müzakere sürecine Dağlık Karabağ Ermenileri çağrılmamış ve sorunun iki devlet arasında çözümlenmesi görüşü esas alınmıştır.

5.3.4.2. Kamuoyu ve Medyanın Sürece Katkısının Değerlendirilmesi

1991 yılı incelendiğinde, dünya kamuoyunu meşgul eden en önemli olayların 16 Ocak 1991 tarihinde I. Körfez Savaşı'nın başlaması, 12 Haziran 1991 tarihinde Yeltsin'in RF'de iktidara gelmesi, 29 Haziran 1991 tarihinde Yugoslavya'da iç çatışmaların meydana gelmesi ve 21 Aralık 1991 tarihinde Bağımsız Devletler Topluluğunun kurulması olduğu görülmektedir. Bu yoğun gündem içerisinde dünya kamuoyu DKS'nin bir çatışmaya doğru gitmekte olduğu ve önlem alınması gerektiği hususlarını değerlendirememiştir.

Rusya'nın taraflı tutumu, uluslararası kuruluşların ve kamuoyunun ilgisizliği birleşince bölgede çatışmalar şiddetlenmiştir. 1992 yılında ise BM ve NATO, Yugoslavya'daki meydana gelen iç savaşla ilgilenmiştir. 1992 yılında dünya gündemini meşgul eden diğer olaylar ise; Bill Clinton'un ABD Başkanı seçilmesi ve

Maastricht anlaşmasının imzalanması olmuştur. BM ağırlıklı olarak Yugoslavya’da ki çatışmalarla ilgilenmiş ve Dağlık Karabağ konusu dünya gündeminde önemli bir yer bulamamıştır. 24 Mart 1992 tarihinde AGİT sorunun çözümü için Minsk Grubu’nun görevlendirmiştir. Minsk Grubu çatışmaları sona erdirmeye çalışmasına rağmen bir sonuç alamamış ve 1992 yılında Ermenilerin Laçın ve Suşa’yı işgal ettikleri görülmüştür. DKÖB dışında kalan Lâçın’ın işgal edilmesi dahi bu dönemde dünya kamuoyunun ilgisini çekmemiş, sorunun çözümü için çok uluslu bir güç tarafından müdahale seçeneği üzerinde durulmamıştır.

Ermenistan’a giriştiği silahlı eylemler nedeniyle herhangi bir tepkinin gösterilmemesi, barışı ve insan haklarını koruma görevini üstlenmiş uluslararası kuruluşların Ermenistan’a yaptırım uygulama ve müdahale etme konusunda isteksiz davranması, 1993 yılında da çatışmaların artarak devam etmesine sebebiyet vermiştir. 1993 yılı içerisinde Ermeniler önce Kelbecer’i, ardından Ağdam, Goradiz ve Zengilan’ı işgal etmişlerdir. Kelbecer’in işgalinden sonra BM; Azerbaycan’ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteyen, 30 Nisan 1993 tarihinde 822 sayılı kararını, Ağdam’ın işgalinden sonra 29 Haziran 1993 tarihinde 853 sayılı kararını, 14 Ekim 1993 tarihinde 874 sayılı kararını, Goradiz ve Zengilan’ın işgallerinden sonra ise 12 Kasım 1993 tarihinde 884 sayılı kararını almıştır. BM kararlarının ortak noktası, Azerbaycan’ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesi, işgal edilen bölgelerin boşaltılması ve soruna AGİT odaklı çözümün getirilmesi olmuştur.

Alınan bu kararlara rağmen Ermeni işgallerinin devam etmesi, dünya kamuoyunun “Dağlık Karabağ Sorunu” konusunda etkisiz kaldığını göstermektedir. Dünya kamuoyunun çatışmaları sona erdirmek için baskı uygulamaması, AGİT’in baskı uygulayabilecek araçlara sahip olmaması ve Azerbaycan’da meydana gelen iç karışıklık sonucunda, 1993 yılında Ermeniler DKÖB çevresindeki Azeri topraklarını işgal etmişlerdir.

1994 yılında da DKS, RF’nin Çeçenistan’a müdahalesinin gölgesinde kalmıştır. Dünya kamuoyu gündemini meşgul etmemekle birlikte 1994 yılında DKS’yle ilgili olarak Minsk Grubu öncülüğünde hareket eden Rusya tarafından taraflar arasında ateşkes antlaşması imzalanması sağlanmıştır. Bu ateşkes antlaşması Azerbaycan kamuoyu tarafından başlangıçta olumlu karşılanmamıştır. Devlet

Başkanı Haydar Aliyev, yapmış olduğu karşı propaganda ile, kaybedilen toprakları savaşmadan geri alacağını beyan etmiş ve Azerbaycan halkını ateşkes antlaşmasına ikna etmiştir.

Ateşkes antlaşmasının imzalanmasından sonra, dünya kamuoyunun ve medyanın DKS'ye ilgisi daha da azalmış ve DKS, AGİT tarafından ilgilenilen bir konu haline gelmiştir. 1994 yılından günümüze kadar gelen dönemde AGİT'in tek hedefi bir barış antlaşmasının imzalanması olmuştur.

5.3.4.3. Sürecin Geliştirilmesi İçin Uygulanan Stratejilerin Değerlendirilmesi

RF, 1992–1994 Azerbaycan Ermenistan çatışmaları süresince Ermenistan'ı destekleyen bir tutum içerisinde olmuştur. Bu durum sebebiyle Azerbaycan hükümeti arabuluculuk ve barış antlaşmasının imzalanması konularında RF'nin ön planda rol oynamasından rahatsız olmuştur.

RF'nin Kafkasya'yı kendi toprağı olarak görmesi sebebiyle başlangıçta soruna dış müdahale de bulunulmasını engellemiştir. 1992 – 1996 yılları arasındaki AGİT arabuluculuk faaliyetleri incelendiğinde, RF'nin sürekli olarak ön planda yer aldığı görülmektedir.

Ermenistan - Azerbaycan çatışması, 1996 yılı AGİT Lizbon Zirvesi'nde geniş bir şekilde müzakere edilmiştir. Bu zirveden sonra, sorunun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne bağlı kalınarak çözülmesi gerektiği hususu, Ermenistan hariç AGİT'e üye tüm ülkeler tarafından kabul edilmiştir. 1997 yılında ise Minsk Grubu Eş Başkanlığına ABD ve Fransa atanmıştır. 1997 yılından sonraki dönem incelendiğinde, RF'nin arabuluculuk faaliyetlerinde arka planda yer aldığı ve Fransa ile ABD'nin ise sorunun çözümü ile ilgili daha etkin bir tutum sergilediği görülmektedir.

Sorunun çözümünde Fransa ve ABD'yi ön plana çıkaran AGİT stratejisi, Azerbaycan tarafından desteklenmiş, Ermenistan tarafından ise olumsuz karşılanmamıştır. Bu stratejiyle birlikte arabuluculuk faaliyetlerinde tarafsızlık sağlanması hedeflenmiş ve bunda başarı sağlanmıştır.

AGİT stratejisi çerçevesinde, 1997 yılından itibaren iki ülke liderinin karşılıklı müzakerelerde bulunmaları ve anlaşmaya vardıkları hususu AGİT Minsk

Grubu Eş Başkanlarına bildirmeleri planlanmıştır. Bu strateji ile birlikte, iki ülke lideri bir araya gelmiş ve sorunun çözümünde önemli aşamalar kat edilmiştir.

AGİT tarafından oluşturulan Eş Başkanlık istemi ve taraf ülkelerin liderlerinin karşılıklı diyalog kurması stratejilerinin, sorunun çözümüne olumlu katkı sağladığı değerlendirilmektedir.

5.3.5. Taraflar Arası Diyalogun Artırılması Döneminin Değerlendirilmesi

Bu dönem 1996 yılından başlayarak günümüze kadar gelen dönemi kapsamaktadır. Bu sürecin temel amacı; her iki tarafın karşılıklı diyalog kurmasını pekiştiren tedbirler alınması ve kazan kazan çözümlerinin neler olduğunun belirlenmesidir. Bu dönem içerisinde çok sayıda anlaşma metni oluşturulmuş, bazı antlaşmalarda sonuca yaklaşılmış, bazıları taraflar tarafından kabul edilmemiş ve sonuçta DKS'ye çözüm bulunamamıştır.

5.3.5.1. Diyalog Sürecinin Etkinliğini Artırıcı Faaliyetlerin Değerlendirilmesi

1997 yılından itibaren Fransa, taraflar arasında arabuluculuk rolünde ön plana çıkmıştır. Bu dönemde, AGİT tarafından oluşturulan “Toptan Çözüm” ve “Aşamalı Çözüm” planları taraflara sunulmuş ve “Aşamalı Çözüm” planı üzerinde uzlaşma sağlanmıştır. Sağlanan uzlaşmayı Ermenistan Devlet Başkanı uygulamaya geçirememiş ve istifa etmek zorunda kalmıştır.

1998 yılında ise yine AGİT tarafından, “Ortak Devlet” planı taraflara sunulmuştur. Bu plan da Azerbaycan tarafından kabul edilmemiştir. 1997 ve 1998 yıllarında ortaya konulan üç çözüm planının da çözüm üretememesine rağmen, AGİT Minsk Grubu faaliyetleri Fransa ve ABD öncülüğünde devam etmiştir.

2001 yılına kadar geçen süreçte Azerbaycan ve Ermenistan liderleri pek çok kez bir araya getirilerek anlaşmazlık noktalarının belirlenmesi ve çözüme kavuşturulması hedeflenmiştir. Bu süreç içerisinde Fransa Başkanı tarafından 18 -19 Kasım 1999 tarihinde düzenlenen AGİT İstanbul Zirvesinde, soruna bir çözüm getirilebileceği açıklanmıştır. Fakat AGİT zirvesi öncesinde Ermenistan'da gerçekleştirilen parlamento baskınında Ermenistan başbakanı ve beraberinde sekiz Ermeni parlamenter öldürülmüştür. 1999 AGİT İstanbul Zirvesi bu baskının gölgesi altında geçirilmiş ve DKS ile ilgili bir gelişme kaydedilmemiştir.

Bu süreç sonrasında Fransa tarafından arabuluculuk faaliyetleri tekrar artırılarak, iki ülke liderleri tekrar bir araya getirilmiştir. Kamuoyuna Paris görüşmeleri olarak yansıyan bu görüşmeler sonrasında, kamuoyuna iki tarafın pek çok konu üzerinde anlaşmış olduğu açıklanmıştır. Bu şartlar altında Azerbaycan ve Ermenistan liderleri, 2001 yılı Nisan ayında ABD’de Key-West görüşmelerini gerçekleştirmişlerdir. Bu görüşmelere ABD’nin yanı sıra, Minsk Grubu Eş Başkanları Fransa ve RF da katılmıştır. İcra edilen müzakereler sonrasında sorunun çözümü konusunda çok büyük aşamalar kaydedildiği ve tarafların bir barış planı taslağı oluşturmak üzere Cenevre’de toplantı yapacağı belirtilmiştir.

Key-West görüşmeleri sonrasında Cenevre toplantısı yapılamamış ve Key-West görüşmeleriyle yaklaşılan barış umudu tekrar yok olmuştur. Key-West müzakerelerinde konuşulan hususların hayata geçirilememesi, diplomatik çevreler tarafından Azerbaycan ve Ermenistan’da 2003 yılında yapılacak olan seçimlere bağlanmış ve her iki ülke liderinin de sorunun çözümü için atılacak adımları halkına kabul ettiremeyeceklerini düşündükleri belirtilmiştir.

AGİT tarafından 1997 – 2002 yılları arasında gerçekleştirilen arabuluculuk faaliyetleri incelendiğinde, AGİT’in sorunun çözümü konusunda yoğun bir çaba sarf ettiği görülmektedir. Bu çabaların yanı sıra Minsk Grubu Eş Başkanları Fransa ve ABD tarafından, Azerbaycan ve Ermenistan’a sorunun çözülmesi durumunda ekonomik yardım yapılacağı, bölgenin gelişimine destek sağlanacağı gibi teşvik paketleri de sunulmuştur.

2002 -2004 yılları arasında ise, her iki ülkede icra edilen seçimler sebebiyle arabuluculuk faaliyetlerinin etkinliğinde azalma görülmüş ve önemli bir sonuç elde edilememiştir.

2004 yılından itibaren ise, AGİT Minsk Grubu, sorunun çözümü konusunda aktif çalışmalar sergilemiştir. Bu faaliyetler kapsamında “Prag Süreci” olarak bilinen karşılıklı diyalogun artırılması dönemi başlamıştır. Bu süreç içerisinde Madrid Prensipleri benimsenmiş ve anlaşmazlığın çözümü konusunda önemli adımlar atılmıştır.

5.3.5.2. Diyalog Süreçlerinin Birbiriyle Koordinesinin Değerlendirilmesi

AGİT tarafından icra edilen arabuluculuk faaliyetleri incelendiğinde, özellikle 1997 yılından itibaren Minsk Grubu Eş Başkanlarının ortaya koymuş oldukları çözüm yollarında, uygulanacak stratejilerde birbirlerini bilgilendirdikleri ve ortak çözüm bulma gayreti içinde oldukları görülmektedir.

Bu süreç içerisinde ilk arabuluculuk faaliyetlerinden elde edilen deneyim geliştirilerek, tüm arabulucuların rolü netleştirilmiştir. Bu dönemde RF'nin arabuluculuk faaliyetlerinde ABD ve Fransa'nın arkasında yer aldığı, 2008 yılından itibaren ise sorunun çözümü konusunda tekrar ön plana çıkmaya başladığı görülmektedir.

AGİT Minsk Grubu tarafından gerçekleştirilen arabuluculuk faaliyetlerindeki ortaya konan temel çözüm planları ve prensipleri incelendiğinde, her planın diğeriyle koordineli olarak geliştirildiği ve üzerinde anlaşmazlık bulunan konuların çözümü için tarafların ikna edilmeye çalışıldığı görülmektedir.

5.3.6. Barış Anlaşmasının Oluşturulmasının Değerlendirilmesi

5.3.6.1. Tarafların Temel Prensipler Üzerinde Anlaşması Konusunun Değerlendirilmesi

16 Nisan 2004 yılında iki ülkenin dışişleri bakanları Çek Cumhuriyeti'nin başkenti Prag'da bir araya gelerek diyalog yolunu tekrar aktif hale getiren “Prag Sürecini” başlatmışlardır. Prag Süreci'yle başlayan olumlu havayı, Madrid Prensipleri, Madrid Prensiplerinin Yenilenmiş İlkeleri ve son olarak ta “Moskova Deklarasyonu” izlemiştir.

Bu süreç incelendiğinde, Minsk Grubu tarafından sorunun çözümünün temel prensiplerinin belirlendiği ve bu prensipler üzerinde uzlaşmanın sağlanması konusunda görüşmelerin devam etmekte olduğu görülmektedir. Sorunun çözümü konusunda AGİT Minsk Grubu'nun belirlediği temel prensiplere göre;

- Dağlık Karabağ'ın çevresinde bulunan işgal edilmiş bölgeler boşaltılmalıdır.
- Dağlık Karabağ'ın güvenliği temin edilerek ve kendini yönetebilecek “geçici yönetim” oluşturulmalıdır.

- Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında bir koridor oluşturulmalıdır.
- Mülteciler ve göçmenlerin terk ettikleri bölgelere geri dönmesi sağlanmalıdır.
- Taraflar için uluslararası bir barış gücünü de içine alan güvenlik sistemi oluşturulmalıdır.
- DKÖB'ün nihai statüsü ileri bir tarihte belirlenmelidir.

AGİT tarafından sorunun çözümüyle ilgili bu prensipler belirlenmiş olmasına rağmen, halen Ermenistan ve Azerbaycan'ın bu prensipler üzerinde anlaşmasına çalışılmaktadır.

Tarafları uzlaştırma çabaları devam ederken bölgede silahlı bir çatışma çıkmasını engellemek maksadıyla, RF öncülüğünde Ermenistan ve Azerbaycan arasında 3 Kasım 2008 tarihinde “Moskova Bildirgesi” imzalanmıştır. Bu bildirme ile taraflar Dağlık Karabağ sorununun çözümünde silaha başvurulmayacağını kabul etmişlerdir.

5.3.6.2. Barış Antlaşması Metninin Oluşumunun Değerlendirilmesi

AGİT tarafından şu anda antlaşma metninin oluşturulması üzerinde çalışıldığı değerlendirilmektedir. Bugüne kadar tarafların üzerinde anlaşmış oldukları taslak bir metin henüz ortaya konamamıştır. Fakat DKS'nin çözüm süreci incelendiğinde, uzun yıllar boyunca devam eden arabuluculuk faaliyetlerinin artık sona yaklaştığı ve her iki tarafında faydasına olacak bir antlaşma metninin hazırlanması gerektiği düşünülmektedir.

5.3.6.3. Uygulama Planının Oluşturulması Konusunun Değerlendirilmesi

Uygulama planı da, antlaşma metniyle birlikte hazırlanacaktır. Henüz ortaya konmuş bir antlaşma metni ve uygulama planı bulunmamaktadır. Fakat antlaşma metni ortaya konulduktan sonra, bunun uygulamaya geçirilmesi de hayati önem arz etmektedir.

Bu konuda bir olumsuzluk yaşanmaması maksadıyla, antlaşma metni ortaya konulmadan önce, bu antlaşma metnine ülke içerisinde ve ülke dışından destek verecek grupların belirlenmesi gerekmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

AGİT tarafından sürdürülen arabuluculuk faaliyetleri sonucunda, Dağlık Karabağ sorununa halen bir çözüm bulunabilmiş değildir. Soruna çözüm bulunamamış olmasının çeşitli sebepleri bulunmaktadır. Bu sebepler kısaca AGİT'ten kaynaklanan sebepler ve sorunun yapısından kaynaklanan sebepler şeklinde özetlenebilir. Bununla birlikte sorunun çözülmesi konusunda temel prensipler belirlenmiş ve sonuca yönelik önemli aşamalar kaydedilmiştir.

AGİT Vancouver'dan Vladivostok'a uzanan geniş bir coğrafyada, 56 ülkenin üye olduğu bir güvenlik organizasyonudur. AGİT coğrafi genişlik açısından dünyanın en geniş bölgesel organizasyonudur. Bu durum sorunun çözümünde AGİT'in başarıya ulaşmak için en büyük avantajıdır. Bununla birlikte AGİT henüz sorunun çözümüne yönelik net bir başarı sağlayabilmiş değildir.

AGİT'in konsensüse dayanan karar alma prosedürü ve kararlarının politik olarak en üst düzeydeki bağlayıcı doğası sebebiyle, AGİT kararları hukuki yaptırımı olmamasına rağmen, etik bir otorite görevi görmektedir. Konsensüs temelli karar alma süreci organizasyonun bir gücü olmasının yanında aynı zamanda da bir zayıflık oluşturmaktadır. Konsensüsle karar alınması etik olarak ve güvenilirlik anlamında organizasyona fayda sağlarken, diğer yandan alınan kararların en küçük ortak paydada toplanmasına neden olmaktadır. Bu da ihtiyaç duyulduğu anlarda güvenilirliğin sağlanması ve zamanında hareket etme kapasitesinin kaybolmasına neden olmaktadır. Bu durum organizasyonun etkin karar almasına engel teşkil etmektedir.

Bununla birlikte, AGİT'in nihai hedeflerine ulaşma çabalarında başarısız olmasına sebep olan bazı hususlar bulunmaktadır. Temel olarak analiz edildiğinde, AGİT'in alt grup liderleriyle çalışma konusunda başarısız olduğu görülmektedir. Bu durum AGİT'in Dağlık Karabağ sorununun çözümü konusunda, toplumun tamamına ulaşmasını ve kamuoyu oluşturmalarını engellemektedir. Kalıcı bir çözüme ulaşmak için, temel şart tarafların kendi içlerinde konsensüs sağlamasıdır. Bu konsensüsün sağlanması demek, toplumun sorunun çözümü konusunda gerekli olgunlaşma seviyesine ulaşması anlamına gelmektedir. 2012 yılı itibari ile değerlendirildiğinde, bu konu ile ilgili AGİT faaliyetlerinin artış gösterdiği fakat ihtiyaç duyulan noktanın

çok uzağında olduğu görülmektedir.

AGİT Minsk Grubu'nun temel hedefi barışı sağlamaktır. Bu sebeple Minsk Grubu soruna kapsamlı bir çözüm bulmak yerine barış ve uzlaşa sağlamaya odaklanmıştır. Temel hedefin barış sağlamak olduğu durumlarda, tarafların davranışlarını karşılıklı olarak fayda sağlanabilecek bir yöne doğru yönlendirebilmek önem kazanmaktadır.

Henderson ve De Conning'in ortaya koyduğu arabuluculuk faaliyetlerinde "Tarafların Karşılık Verme Mekanizması" incelendiğinde, sorunlara kapsamlı çözüm bulunabilecek modelin "Ortak Problem Çözümü" modeli olduğu görülmektedir. Bu modelin özelliği her iki tarafın da ortaya çıkacak sonuçtan fayda sağlamasıdır.

Her iki tarafın da fayda sağlayabileceği bir çözüme kavuşmak için, iki tarafın da eşit miktarda fedakârlık yapması gerekmektedir. Taraflardan birinin fedakârlıktan kaçındığı durumlarda ise, soruna kalıcı bir çözüm bulunamamaktadır. AGİT'in çabalarını başarısızlığa iten veya donup kalmasına neden olan bir başka faktör de, AGİT'in katı yaptırımlar uygulama seçeneğinin bulunmamasıdır. Bunun farkında olan taraflar, barış süreci maksadıyla en ufak bir fedakârlıktan dahi kaçınmaktadırlar. Tarafların karşılıklı ödün vermemesi sebebiyle, Dağlık Karabağ Sorunu çözümsüz olarak devam etmektedir.

Güvenliğin politik-askeri, insani ve ekonomik olmak üzere çoklu boyutlarını kapsayan bir konsepte sahip tek kuruluş olmasına rağmen, NATO ve AB'nin soğuk savaş sonrasında genişlemesi sebebiyle, AGİT'in Avrasya Güvenlik mekanizmasındaki yeri belirsizdir. İstanbul Zirvesi'nde kabul edilen, Avrupa'daki çeşitli güvenlik yapılarının işbirliğinin güçlendirilmesi ve birbirine destek olacak kuruluşlar ağı oluşturulması kararı, AGİT'in küresel anlamda etkinliğinin azalmasına sebebiyet vermiştir.

AGİT'in sorumluluk alanı olan çatışmaların önlenmesi, kriz yönetimi ve çatışma sonrası düzenin kurulması süreçlerine, NATO ve AB'nin de dâhil olduğu gözlenmektedir. Çalışma alanları özel olmaktan çıktıkça, AGİT zayıflamaktadır. Bu faaliyetlere örnek olarak AB ile RF arasında Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikaları (AGSP) çerçevesindeki kriz yönetimi konulu işbirliği gösterilebilir. Ayrıca, AB ile AGİT üyesi üçüncü ülkeler arasında daha geniş bir diyalog

oluşturmak için imzalanan “Ortaklık ve İşbirliği Anlaşmaları” AGİT’in etkinliğini azaltmaktadır. Bunun yanı sıra NATO’nun Barış İçin Ortaklık (BİO) ve NATO Avrupa Atlantik Ortaklık Programları (EAPC) da, AGİT’in etkinliğinin azalmasında rol oynamaktadır.

AGİT’in bir diğer zayıf noktası ise, gündeminin belirlenmesi konusudur. AGİT bütçesinin yaklaşık % 60’ı Almanya, İtalya, Fransa, İngiltere, Rusya ve ABD tarafından karşılanmaktadır. Bu ülkelerin her biri AGİT’e sağladığı finansal katkı oranında organizasyon içerisinde etkinlik kurmaktadır. Bu sebeple AGİT’in faaliyetleri bu altı ülkenin dış politikası ile orantılı olarak şekillenmektedir. Bu sebeple AGİT, ancak katılımcı ülkelerin çatışan çıkarlarının izin verdiği ölçüde güçlü olmaktadır.

Minsk Grubu Eş Başkanlarının bölgede stratejik çıkarları bulunan ABD, RF ve Fransa’dan oluşması DKS’nin çözümsüzlüğünün en önemli sebebidir. ABD ve RF’nin Güney Kafkasya politikaları çatışmaktadır. Bununla birlikte Minsk Grubu Eş Başkanları kendi içerilerinde çıkar çatışması yaşamaktadırlar. Ermenistan’ın Güney Kafkasya’da Rus Askeri üssü olarak algılanacak konumu, RF’nin açık desteğini almasına sebebiyet vermektedir. ABD her ne kadar Azerbaycan’ı destekler görünse de, Ermeni lobisi faaliyetleri ve diğer küresel politikaları sebebiyle desteğini doğrudan göstermemektedir. Bu durum sorunun çözümünü güçleştirmektedir.

AGİT’in bir diğer sıkıntısı ise kaynakların dağılımı ve kullanımıdır. Özellikle saha misyonlarında kullanılan AGİT kaynakları gereğinden fazla biçimde seminer, çalıştay ve konferanslara aktarılmaktadır. Bu aktivitelerin önemini bir kenara itmek mümkün olmasa da, bu aktivitelere aktarılan kaynaklar ev sahibi ülkelere daha doğrudan ve elle tutulur etkisi olan projelerle dengelenmelidir. Örneğin Azerbaycan’da “acil yardıma ihtiyacı olan” göçmenlerin durumu düşünüldüğünde; aktarılan kaynağın yaşam mücadelesi veren bu insanlar açısından ne kadar önemli olabileceği anlaşılabılır.

Sorunun çözümlenememesinde AGİT’ten kaynaklanan hususların yanı sıra, sorunun kendi yapısından kaynaklanan hususların da bulunduğu görülmektedir. DKS incelendiğinde, sorunun etnik kökenlere dayanan bir toprak anlaşmazlığı olduğu anlaşılmaktadır. Bu tarz bir sorun, yapısal olarak arabuluculuk faaliyetlerinin başarı

şansının en az olduğu sorun tipidir. Böyle bir sorunun çözümü toplumun tümünde gizlidir. Bu sebeple AGİT'in çözüme giden yolda öncelikli hedefi STK'lar vasıtası ile toplumların davranış biçimlerinin değiştirilmesi olmalıdır. DKS gibi etnik kökenli toprak anlaşmazlıklarında, halk desteği olmadan bir anlaşma sağlanması mümkün değildir.

DKS, ulusal kimlik ve ulusal çıkarlar gibi temel konseptlere temas etmeyi gerektiren, özel nitelikte bir anlaşmazlıktır. Örneğin, DKÖB ve Erivan'ın durumu konusunda Ermeniler ve Diaspora arasında anlaşmazlıklar çıkması muhtemeldir. Ancak Ermeniler arasındaki anlaşmazlıklar Ermeni politik kültüründe bir tabudur ve genelde bir taraf diğerini Ermeni ulusal ideallerine ihanetle suçlamaktadır. Bu durum ülke genelinde kamuoyu oluşturulmasında önemli bir engel teşkil etmektedir.

Azerbaycan'da ise; toplum içinde göçmenlerle daha fazla iç diyalog sağlanması konusunda bir anlaşmazlık bulunmaktadır. AGİT tarafından liderlik seviyesinde bir uzlaşmaya varılması için, öncelikle değişik sosyal grupların kendi içinde ve birbirleri arasında bir takım uzlaşma çalışmalarına girmeleri gerekmektedir. Bu kapsamda AGİT'in uzlaşma müzakerelerini destekleme ve tarafları Karabağ konusunda "ulusal çıkarın ne olduğu" konusunda toplumsal uzlaşma sağlamaları için teşvik etme rolünü üstlenmesi gerekmektedir.

AGİT'ten ve sorunun yapısından kaynaklanan pek çok sorun bulunmasına rağmen, icra edilen arabuluculuk çalışmaları sonucunda sorunun çözümüyle ilgili bazı prensipler, uluslararası kamuoyu tarafından kabul edilmiştir. Bu prensiplerin başında, Dağlık Karabağ'ın Azerbaycan toprağı olduğu ve sorunun Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı çerçevesinde çözümlenmesi gerektiği hususudur. AB ve BM gibi organizasyonlar bu görüşe destek vermektedirler. Taraflar arasında gerçekleştirilen son görüşmelerde ise, sorunun çözümüyle ilgili olarak bazı prensipler üzerinde anlaşıldığı belirtilmiştir. Her iki taraf ta bu prensipleri kabul ettiğini kamuoyu önünde açıklamasa da üzerinde uzlaşma sağlandığı düşünülen prensipler aşağıda sunulmuştur;

- Dağlık Karabağ'ın çevresinde bulunan işgal edilmiş bölgeler boşaltılmalıdır.

- Dağlık Karabağ'ın güvenliği temin edilerek ve kendini yönetebilecek “geçici yönetim” oluşturulmalıdır.
- Dağlık Karabağ ile Ermenistan arasında bir koridor oluşturulmalıdır.
- Mülteciler ve göçmenlerin terk ettikleri bölgelere geri dönmesi sağlanmalıdır.
- Taraflar için uluslararası bir barış gücünü de içine alan güvenlik sistemi oluşturulmalıdır.
- DKÖB'ün nihai statüsü ileri bir tarihte belirlenmelidir.

Bu prensiplere ek olarak, 2008 yılının Kasım ayında RF öncülüğünde “Moskova Bildirgesi” imzalanmıştır. Bu bildirgeyle taraflar sorunun çözümü konusunda güç kullanmayacaklarını beyan etmişlerdir. Ortaya konan bu gelişmelere rağmen halen sorunun çözümüne yaklaşıldığını söylemek oldukça güçtür.

Sorunun etnik kökene dayalı toprak sorunu olması sebebiyle çözümü oldukça zordur. Bu tarz bir sorunun çözümlenebilmesi için her şeyden önce iki ülke kamuoyunda ikna olması gerekmektedir.

Tarihsel nedenlere bağlı, etnik, dini sorunları içinde barındıran, toprak anlaşmazlığı gibi kritik konuların çözümünde arabuluculuğun başarısı sadece antlaşmanın imzalanmasıyla ölçülmemektedir. Bu tarz konuların çözümünde asıl önemli olan husus söz konusu antlaşmanın kalıcı olması ve halk tarafından kabul edilmesidir.⁵⁹⁸

Konuya bu açıdan yaklaşıldığında, çözümsüzlüğün bir diğer sebebini de AGİT tarafından Ermenistan'ı zorlayıcı tedbirlerin ortaya konulmaması olduğu görülmektedir. Her ne kadar AGİT tarafından Ermenistan'ı zorlayıcı tedbirler ortaya konulmamış olsa da, sorunun çözümsüz olarak kalması her geçen gün Ermenistan'ı daha zor bir duruma düşürmektedir.

1992 yılının şartları ile, 2012 yılının şartları arasında büyük farklar bulunmaktadır. Aradan geçen 20 yıl içerisinde Azerbaycan sürekli olarak gelişmiş ve

⁵⁹⁸ BERCOVITCH, J. ve ORELLANA-KADAYIFÇI S. A., “Religion and Mediation: The Role of Faith Based Actors in International Conflict Resolution”, International Negotiation, 14, s.175-204, 2009, s. 188-189, <<http://www.kent.ac.uk/politics/carc/reading%20group/Bercovitch%20Religion%20and%20mediation.pdf>>, (22.04.2012).

Ermenistan ile arasında bulunan güç farkını kapatmıştır. Bugün gelinen noktada Azerbaycan'ın Ermenistan'dan daha güçlü bir ülke olduğu görülmektedir. Bu güç, her geçen gün daha da artmaktadır. Uluslararası kamuoyunun almış olduğu kararlar incelendiğinde, Ermenistan'ın Azerbaycan topraklarını işgal altında bulundurduğu görülmektedir. Bu durum Kafkasya'da savaş rüzgârlarının esmesine sebebiyet vermektedir. Azerbaycan'da savaş yanlısı söylemin artış göstermesi üzerine, RF devreye girmiş ve taraflara sorunun güç kullanılmadan çözülmesi gerektiğini belirten “Moskova Bildirgesi”ni imzalatmıştır. Bölgede şu anda savaş çıkmamasının üç önemli nedeni bulunmaktadır. Birinci neden; Ermenistan topraklarında bulunan 102'nci Rus Üssü vasıtasıyla RF'nin çatışmaya Ermenistan'dan taraf olarak katılabileceği düşüncesi, ikinci neden ise Azerbaycan'ın Ermenistan'a karşı henüz mutlak askeri üstünlüğü sağlayamamış olmasıdır. Üçüncü neden ise, bölgede menfaati bulunan büyük devletlerin enerji kaynakları ve nakil hatlarının zarar görmesini istememeleridir. Azerbaycan ve Ermenistan'ın ülke ekonomilerinin mevcut büyüme oranları ile, GSMH'ları incelendiğinde Azerbaycan'ın yakın gelecekte Ermenistan'a karşı her açıdan mutlak üstünlük sağlayacağı değerlendirilmektedir. Bu durum bölgede çatışma riskini artırmaktadır.

Kafkasya'nın dünya açısından son derece önemli bir enerji bölgesi olması ve bu bölgede batılı birçok ülkenin yatırımı bulunması sebebiyle büyük ülkeler bölgede savaşın çıkmasını engellemektedirler. Fakat bu engellemenin ne kadar süreceği veya Ermenistan'a karşı batılı ülkeler tarafından zorlayıcı tedbirlerin uygulanmamasının ne kadar süre daha devam edeceği belirsizdir.

“Ne Savaş, Ne De Barış Süreci” Ermenistan'ın aleyhine işlemektedir. Bu durum, Ermenistan'ın politik açmazını oluşturmaktadır. Ermenistan sorun çözülmediği sürece gittikçe fakirleşen ve RF etkisinde kalan bir ülke olacaktır. Bu sebeple sorunun çözülmesi Ermenistan açısından da son derece önemlidir.

Soruna gerçekçi olarak yaklaşıldığında, bir zamanlar Azerbaycan toprağı olan DKÖB'ün mevcut haliyle, Azerbaycan ile bir ilgisinin kalmadığı görülmektedir. Ermenistan açısından ise, bu toprak ile bağlantı son derece büyük önem arz etmektedir. Aynı durum Azerbaycan açısından, Nahçıvan için geçerlidir. Azerbaycan'ın da Nahçıvan ile direkt bağlantısı bulunmamaktadır. Bu sebeple de Türkiye ile Bakü arasında direkt kara sınırı kurulamamaktadır.

Çözüm olarak gerçekçi, kalıcı ve her iki tarafında çıkarına olan bir çözüm ortaya konmak isteniyorsa bu çözüm planında Azerbaycan'ın çıkarlarının göz ardı edilmemesi gerekmektedir. Ermeniler Laçın koridorunu ellerinde bulundurarak DKÖB ile bağlantılarını sürekli kılmak istiyorlar ise, Azerbaycan'ın da Megri koridoru vasıtasıyla Nahçıvan ile irtibatının sağlanması gerektiğini göz önüne almalıdırlar. Bu çözüm planı, iki taraf için de kazan kazan yaklaşımının hayata geçirilmesidir. Bu temel yaklaşım kabul edildikten sonra, sorunun diğer boyutları kendiliğinden çözülecektir. Birinci aşamada Ermeni kuvvetleri işgal ettikleri bölgelerden çekilecekler ve bu bölgelere uluslararası kuvvet yerleştirilecektir. Çokuluslu Barış Kuvveti yerleştirildikten sonra göçmenlerin yerlerine dönmeleri sağlanacak ve bölgeye ekonomik yardım yapılarak, ekonominin yeniden canlanması sağlanacaktır. Laçın koridoru Ermenistan'ın, Megri koridoru Azerbaycan'ın kontrolüne verilecektir. DKÖB işlerinde bağımsız, dışişlerinde ise Azerbaycan'a bağımlı özerk bir yapıya kavuşturabilecektir. DKÖB'de çokuluslu barış kuvveti konuşlandırılarak, bölgenin uzun süreli güvenliği sağlanacaktır. Bu tarz bir çözüme ulaşıldıktan sonra, Türkiye-Ermenistan sınırı açılarak Ermenistan'ın ekonomik tecridi sona erdirilebilecektir.

Bu çözüm planı; makul oranda her iki tarafın da haklarını koruyan ve sonucunda her iki ülkenin de kazandığı bir çözüm planıdır. 2001 yılında Key-West görüşmelerinde, ABD tarafından ortaya konulan plan da buna benzemektedir. Bu plan o günün şartlarında uygulamaya geçirilememiştir. Aradan geçen 10 yıl süresinde bölgede farklılıklar meydana gelmiş olsa da, bu plan bugün için de gerekli kamuoyu desteğinden yoksundur.

Fakat, yukarıda izah edilen bütün hususlar da dikkate alındığında, 2013 yılının sorunun çözümü açısından son derece önemli bir yıl olacağı değerlendirilmektedir. 2013 yılında her iki ülkede de devlet başkanlığı seçimleri yapılacaktır. Bu seçimler sona erdikten sonra ki dönem, sorunun çözümü için kritik öneme sahip olacaktır. Eğer Dağlık Karabağ Sorunu barışçıl yollar ile çözümlenecek ise, 2013 yılı seçimlerinden sonra yukarıda sunulan çözüm planı çerçevesinde çözümlenebileceği değerlendirilmektedir.

Azerbaycan ile Ermenistan, AB ve NATO üyesi olmadıkları için bu sorunun çözümünde yer alan tek organizasyon AGİT'tir. Dolayısıyla ortaya çıkan başarı veya

başarısızlık tamamen AGİT'e ait olacaktır. Bu sebeple sorunun barışçıl yollardan çözümlenmesi, AGİT açısından son derece önemlidir. Çünkü; AGİT'in gelecekteki statüsünün Dağlık Karabağ Sorunu'ndaki başarısına bağlı olacağı değerlendirilmektedir.

Eğer 2013 yılı seçimlerinden sonra da taraflar arasında Dağlık Karabağ Sorunu ile ilgili barış antlaşması konusunda bir uzlaşma sağlanamaz ise, yakın bir gelecekte Azerbaycan ile Ermenistan arasında yeniden çatışma ortamının kaçınılmaz olacağı değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Kitaplar:

- AKMAN, A., **Azerbaycan: Kadim Coğrafyanın Genç Ülkesi**, İlke Yayıncılık, İstanbul, Aralık 2005.
- AKTAŞ, H. , **Dağlık Karabağ Sorunu**, Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, İstanbul, 2001.
- ARAS, O. N., **Karabağ Savaşı**, Kafkasya Araştırmaları Enstitüsü Yayınları, Bakü, 2006.
- ARI, T., **Uluslararası İlişkiler ve Dış Politika**, Alfa Yayınları, İstanbul, Kasım 2001.
- ARMAOĞLU, F., **20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995**, Alkım Yayınevi, İstanbul, 2010.
- ASLAN, Y. (Editör ATSIZ, B.), **Can Azarbeycan (Karabağ'da Talan Var)**, Kök Yayınları, Ankara, 1990.
- AVŞAR, B. Z. ve SOLAK, F., **Türkiye ve Türk Cumhuriyetleri**, Vadi Yayınları, Ankara, 1998.
- BAYÜLKEN, Ü. H., **Değişen Dünya Koşullarında Ortak Güvenlik ve Savunma Kuruluşları**, Dışişleri Akademisi Yayınları, Ankara, 1977
- BERCOVITCH, J. ve GARTNER S. S., “New Approaches, methods and findings in the study of mediation”, **International Conflict Mediation New Approaches and Findings**, (Ed.), Jacob Bercovitch ve Scott Sigmund Gartner, Routledge, New York, 2009, s. 6.
- BERİKER, N., “Conflict Resolution: The missing link between liberal International relations theory and realistic practice”, **Handbook of Conflict Analysis and Resolution**, (Ed.) Dennis J. D. Sandole, S. Byrne, I. Sandole-Staroste, J. Senehi, Routledge Taylor Francis Group, London and New YORK, s. 263, 2009.
- BLOED, A., “The OSCE Main Political Bodies and Their Role In Conflict Prevention And Crisis Management”, **The OSCE In Maintenance of Peace and Security Conflict Prevention, Crisis Management and Peaceful Settlement Of Disputes**, (Ed.) M. Bothe, N. Ronzitti, A. Rosas, Kluwer Law International, Hague-London- Boston, s. 35-53, 1997
- CAFERSOY, N., **Elçibey Dönemi Azerbaycan Dış Politikası: Bir Bağımsızlık Mücadelesinin Diplomatik Öyküsü**, ASAM Yayınları, Ankara, 2001.
- CORNELL, S. E., **Conflict Theory and the Nagorno Karabakh Conflict: Guidelines for a Political Solution?**, Triton, Bromma, 1997.
-, **The Nagorno-Karabakh Conflict**, Department of East European Studies, Uppsala University, Report no. 46, 1999.

- ÇAKMAK, H., **Avrupa Güvenliği**, Platin Yayınları, Ankara, Ocak 2007.
- ÇİLOĞLU, F., **Rusya Federasyonu'nda ve Transkafkasya'da Etnik Çatışmalar**, Sinatle Yayınları, İstanbul, 1998.
- ÇİTLİOĞLU, E., “ **Türkiye Ermenistan Yeni Dönem mi?**”, T.C. Bahçeşehir Üniversitesi Uluslararası Güvenlik ve Stratejik Araştırmalar Merkezi, İstanbul, Ekim 2009.
- DAVIES, N., **Avrupa Tarihi**, (Çev. Ed. Mehmet Ali KILIÇBAY) İmge Kitabevi, Ankara, Mart 2006.
- DECAUX, E., **AGİK**, (Çev. Gökçen Tunalı ALPKAYA), İletişim Yayınları, İstanbul, Şubat 1993
- DE WAAL, T. , **Black Garden: Armenia and Azerbaijan Through Peace and War**, New York University Press, New York, 2004.
- GÜRKAYNAK, M., “**Avrupa'da Savunma ve Güvenlik**”, Asil Yayın Dağıtım, Ankara, 2004.
- HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Azərbaycan Cumhuriyyətinin Bağımsızlığı ve Karabağ Olayları**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1992.
- HARP AKADEMİLERİ KOMUTANLIĞI, **Kafkasya ve Azərbaycan'ın Düny Bugünü Yarını**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, 1995.
- HENDERSON, I. ve DE CONING C., “**Conflict Managent For Peacekeepers and Peacebuilders Handbook**”, African Centre for the Constructive Resolution of Disputes, South Africa, July 2007.
- HUNTER, S. T., “Azerbaijan: Searching For New Neighbours”, (Der.) I. BLEMMER ve R. TARAS, **New States New Politics Building The Post Soviet Nations**, Cambridge University Press, Cambridge, 1997.
- HERACLIDES, A., **Helsinki-II and its Aftermath: The Making of CSCE into an International Organization**, Pinter Publishers, London and New York, 1993
- İSMAYILOV, A., **Sumgayıt- SSCB'nin Çöküşünün Başlangıcı**, Çarşıoğlu yayınları, Bakü, 2010.
- İŞYAR, Ö. G., **Sovyet - Rus Dış Politikaları ve Karabağ Sorunu**, Alfa Yayınları, İstanbul, 2004.
- KANTARCI, H., **Kısaçtaki Bölge Kafkasya**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.
- KARABAĞ KİTABI, **Karabakh**, YNE, Baku, s. 142-152, 1999.
- KARLUK, R., **Uluslararası Ekonomik Mali ve Siyasal Kuruluşlar**, Turhan
- OSCE Handbook, OSCE Press, Vienna, 2007
<<http://www.osce.org/secretariat/documents/22624>>, (12.05.2010)
- ÖZÇELİK, İ., **Karabağ Tarihi ve Karabağ'da Ermeni Olayları**, Bilge Yayınevi, Ankara, 2003, s.88-89.

- ROEDER, P. G. "Liberalization and Ethnic Entrepreneurs in the Soviet Successor States" içinde **The Myth of "Ethnic Conflict": Politics, Economics, and "Cultural" Violence**, (der) Beverly Crawford and Ronnie D. Lipschutz, University of California Press/University of California International and Area Studies Digital Collection, Berkeley, 83-84, 1998), <<http://escholarship.org/uc/item/7hc733q3;jsessionid=E44808A00E003E128C721F567DAE0AA0#page-6>> (12.12.2010).
- SAROYAN, M. "Beyond the Nation-State: Culture and Ethnic Politics in Soviet Transcaucasia" içinde **Minorities, Mullahs and Modernity: Reshaping Community in the Former Soviet Union**, Edward W. Walker. (der.), University of California Press/University of California International and Area Studies Digital Collection, Berkley, 137, 1997, <<http://escholarship.org/uc/item/785560v1;jsessionid=E1DDE26CC8905011C3D4AA81BBAAACDA#page-1>> (12.12.2010).
- SMITH, A. L. ve SMOCK D. R., **Managing a Mediation Process**, USIP, Washington D.C., 2008.
- SOYSAL, İ., **Türkiyenin Uluslararası Siyasal Bağlıları Cilt II (1945-1990)**, Türk Tarih Kurumu Yayınları, Ankara, 1991
- STEIN K. W. ve LEWIS, S. W., **Making a Peace Among Arabs and Israelis: Lessons from Fifty Years of Negotiating Experience**, United States Institute of Peace, Washington, October 1992, s.14-15, <http://www.usip.org/files/file/lewis_stein_monograph.pdf>, (20.04.2012).
- SWIETOCHOWSKI T., **Russian Azerbaijan, 1905 - 1920, The Shaping of National Identity in a Muslim Community**, Cambridge University Press, Cambridge, 1985.
- TAŞKIRAN, C. , **Geçmişten Günümüze Karabağ Meselesi**, Gn. Kur. ATASE Yayınları, Ankara, 1995.
- TÜRKER, H., **Avrupa Güvenlik ve Savunma Politikası**, Nobel Yayın Dağıtım, Ankara, 2007.
- TÜRSAN, N., **Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK)**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, Ağustos 1993.
- TÜRSAN, N., **Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği'nin Dağılışı**, Harp Akademileri Komutanlığı Yayınları, İstanbul, Şubat 1992.

Makaleler:

- ACAR, Ş. D. ve ÇEMREK, M., “Kafkasya’nın Kronikleşen Çatışma Alanı: Dağlık Karabağ Özerk Bölgesi”, **Karadeniz Araştırmaları**, Sayı 8, s. 114-136, Kış 2005
- ACAR, Ş. D., “Kafkasya’nın Ardında Saklı Kalan Komşuluk Avrupa Birliği ve Güney Kafkasya”, **Karadeniz Araştırmaları**, Cilt 6, Sayı 22, s. 21-42, Yaz 2009
- AMBROSIO, T., “Congressional Perceptions of Ethnic Cleansing: Reactions to the Nagorno- Karabakh War and the Influence of Ethnic Interest Groups”, **The Review of International Affairs**, vol.2, no. 1, syf., 24-45, Autumn 2002.
- ASLANLI A., “Tarihten Günümüze Karabağ Sorunu”, **Avrasya Dosyası**, Cilt.7. , Sayı 1, s. 393-430, İlkbahar 2001.
- ATAY, M., “Avrupa’da Konvansiyonel Silahlı Kuvvetler Antlaşması (AKKA Üzerine)”, **Avrasya Dosyası AB Özel**, Yeni Alpoğlu Matbaası, Ankara, s. 211-247, 1999
- BAŞER, B., “Third Party Mediation in Nagorno Karabakh: Part of the Cure or Part Of the Disease”, **Uluslararası Stratejik Araştırmalar Kurumu**, OAKA, cilt.3, sayı.5, syf. 71-96, 2008.
- BERCOVITCH, J. ve LEE, S. M., “Mediating International Conflicts: Examining the Effectiveness of Directive Strategies”, *International Journal of Peace Studies*, vol.8, no.1, s. 1-17, 2003, <http://www.gmu.edu/programs/icar/ijps/vol8_1/Bercovitch.html>, (19.04.2012).
- BERCOVITCH, J. ve ORELLANA-KADAYIFÇI S. A., “Religion and Mediation: The Role of Faith Based Actors in International Conflict Resolution”, *International Negotiation*, 14, s.175-204, 2009, <<http://www.kent.ac.uk/politics/carc/reading%20group/Bercovitch%20Religion%20and%20mediation.pdf>>, (22.04.2012).
- BERCOVITCH, J. ve WELLS, R., “Evaluating Mediation Strategies: A Theoretical and Empirical Analysis”, **Peace and Change** , vol.18, sayı 1,s. 3-25, 1993.
- BLOED, A., Montenegro joins the OSCE as its 56th Participating State, **Helsinki Monitor**, no.3, syf. 279-283, 2006
- BLOED, A., Dispute concerning Nagorno – Karabakh Continues, **Helsinki Monitor**, no.4, syf. 344-346, 2006
- BOHLMERT, T., “Disaggregating Mediations: The Impact of Multiparty Mediation”, *British Journal of Political Science*, 41, October 2011, s. 859-881, <http://www.ib.ethz.ch/docs/BJPS_Forthcoming.pdf>, (20.04.2012).
- CARNAVELE P. J. ve PRUITT D. G., “Negotiation and Mediation”, **Annual Reviews of Psychology**, 43, s.531-582, 1992, <<http://division.aomonline.org/cm/Award-Winning-Papers/1998-MIA-Carnevale.pdf>>, (22.04.2012).

- CORNELL, S. E., **Undeclared War: The Nagorno Karabakh Conflict Reconsidered**, Journal of South Asian and Middle Eastern Studies, vol. XX, no. 4, Summer 1997, s. 3.
- ÇAŞIN, M. H., “Ermenistan Silahlı Kuvvetleri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt. 2., Sayı 4, s.47-77, Sonbahar 1995-96, s. 51.
- CAFERSOY, N., “Bağımsızlığın On Yılında Azerbaycan- Rusya İlişkileri”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 7, Sayı 1, s. 286-319, İlkbahar 2001.
- ÇELİKPALA, M., “İran – Ermenistan İlişkileri ve Kafkaslar’a Yansımaları”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, SAREM, Ankara, Mayıs 2009.
- DAVY, R., “Helsinki Myths: Setting the record Straight on the Final Act of the CSCE, 1975”, **Cold War History**, Routledge Taylor and Francis Group, Vol.9., No.1, s. 1-22, 2009.
- DEMİR, İ., “Kafkasya’da Kriz Bölgeleri”, **Caspian Weekly Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları**, s. 1-5, 2010, <<http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/kafkaslar/2636-kafkasyada-kriz-boelgeleri-karaba-sorunu.html>>, (01.01.2011)
- DEMİR, S., “Dünden Bugüne Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Teşkilatı”, Güvenlik Stratejileri Dergisi, Harp Akademileri Basımevi, Yıl:6, Sayı:11, s.27-53, Haziran 2010.
- FENDOĞLU, H. T., “AGİT’in Güvenlik Boyutu”, **Fırat Üniversitesi Türkiye’nin Güvenliği Sempozyumunda Sunulan Bildiri**, 17-19 Ekim 2001, Fırat Üniversitesi Rektörlüğü Yayını, s. 345-356, Elazığ 2002.
- GARCEVIC, V., Montenegro and OSCE, syf. 103-114, 2007, <http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/07/Garcevic-en.pdf>, (12.01.2011).
- GÖKIRMAK, M., “Batının Ermenistan’a Yönelik Politikası”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay ATASE Başkanlığı Yayınları, yıl: 7, sayı: 13, Mayıs 2009, s. 137-155.
- GÜREL, Ş. S., “Karabağ Sorunu Üzerine Bir Not”, **SBF Dergisi**, cilt.47, Sayı 1, s. 181-185, 1992.
- HAIXIA, Q., “A Comparison of the Effectiveness of International Conflict Mediation Strategies”, **Chinese Journal of International Politics**, vol.1, s.589-622, 2007, <<http://cjp.oxfordjournals.org/content/1/4/589.full.pdf+html>>, (22.04.2012).
- HENZE, P., “Türkiye ve Ermenistan: Eski Sorunlar Yeni Beklentiler”, **Avrasya Etüdleri**, Cilt 3, Sayı 1, s. 44- 53, İlkbahar 1996.
- İBADOV, A., “Dağlık Karabağ Savaşının Sosyo-Kültürel Sonuçları”, **Journal of Qafqaz University**, < http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1039_460.pdf > (20.04.2012)
- İSMAİLZADE, F., “Moskow Decleration on Nagorno Karabakh: A View from Baku”, **Turkish Policy Quarterly**, Vol.7, no.3, s.67-74, 2010,

- <http://www.turkishpolicy.com/images/stories/2008-03-tpq/fariz_ismailzade.pdf>, (18.01.2010).
- KARTAL, A., “Azerbaycan Ermenistan Savaşı”, **Avrasya Dosyası**, Cilt. 2., Sayı 4, s.85-108, Sonbahar 1995-96, s. 87.
- KARAGÜR, N. S. , Dağlık Karabağ Sorununda Sona Doğru: Muhtariyet mi? Müstakillik mi?, **Avrasya Etüdleri**, Sayı 26, s. 77-97, Yaz 2004.
- KESKİN, M. H., Genişleme ve Derinleşme Süreçlerinde Avrupa Birliği Enerji Politikaları”, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüd Başkanlığı Yayınları, Ankara, sayı 9, yıl 5syf. 66- 86, Şubat 2007.
- KÖNİ, H., “Soğuk Savaş ve Sonuçları”, **Avrasya Dosyası**, Cilt 5, Sayı 4, s. 76- 88, Kış 1999.
- KURBANOV, E., “Azerbaycan’ın Güvenlik Kaygıları: Dağlık Karabağ Üzerinde Ermenistanla Çatışma ve Diğer Ülke İçi Anlaşmazlıklar”, **Tika Avrasya Etüdleri**, Cilt 3, Sayı 4, Kış 1996/1997.
- LENG J. L. ve REGAN P. M., “Social and Political Cultural Effects on the Outcome of Mediation in Militarized Interstate Disputes”, <<http://128.226.6.8/cdp/papers/socialeffects-full.pdf>>, (19.04.2012).
- LÜTEM, Ö. E., **Olaylar ve Yorumlar**, Ermeni Araştırmaları Dergisi, Sayı 2, Haziran- Temmuz- Ağustos, 2001, <<http://www.eraren.org/index.php?Lisan=tr&Page=DergiIcerik&SayiNo=23>>, (15.01.2011).
- MARKOWITZ, D. M., “Conventional Arms Control Negotiations for Today’s Europe”, **Military & Technology, Harward International Review**, s. 49-53, Spring 1990
- MILINKOVIC, B., “OSCE Peacekeeping: Still waiting to perform”, **Helsinki Monitor**, no.3, 2004.
- OBERLEITNER, G., The OSCE and Human Security, Security and Human Rights, no.1, syf.64-72, 2008, http://www.uni-graz.at/gerd.oberleitner/OSCE_Human%20Security.pdf, (31.01.2011).
- ODAIRA, T., “The Effectiveness of Third- Party Mediation in International Armed Conflicts: Cases of Mindanao and Aceh”, **The Journal of Social Sciences**, vol. 68, s. 31-52, 2009, <http://icussri.files.wordpress.com/2009/03/icu68_odaira.pdf>, (23.05.2012).
- ODELLO, M., “The Developing Legal Status of the Organisation for Security and Co-operation in Europe”, **XXII Anuario de Derecho Internacional**, 2006, s.353
- OĞAN, S., “Yüzyılın Dramı Azerbaycan’da Göçmen (Kaçkın) Sorunu”, **Avrasya Dosyası**, Cilt. 7., Sayı 1 s.431-453, İlkbahar 2001, s. 431.
- O’LEAR, S. ve WHITING R., “Which comes first, the nation or the state? A multiple scale model applied to the Nagorno- Karabakh conflict in the Caucasus”, **National Identities**, vol.10., no.2, s. 185-206, June 2008.

- OVALI, S., "Traceca Projesi ve Türkiye", **International Journal of Economic and Administrative Studies**, vol. 1, no. 1, syf. 151- 170, Summer 2008.
- OVALI S. ve ÇELİK, K., "Türk Dünyası ve TRACECA Projesi", **Journal of Azerbaijani Studies**, Khazar University Press, vol 12. No.3,syf.153 -179, 2009.
- PAUL, R. A., "Grassroots Mobilization and Diaspora Politic: Armenian Interest Groups and the Role of Collective Memory", **Nationalism&Ethnic Politics**, vol. 6, no.1, syf. 24-47, spring 2000.
- ÖZKAN, G., " Türkiye'nin Orta Asya ve Kafkasya'daki Bölgesel Politikasında Enerji Güvenliği", **Akademik Bakış**, cilt 4, sayı 7, Kış 2010.
- SAVUN, B., "Information, Bias and Mediation Success", **International Studies Quarterly**,52, s.25-47, 2008, <<http://cjjp.oxfordjournals.org/content/1/4/589.full.pdf+html>>, (22.04.2012).
- SCHAFFER, B., "The Geopolitics of Caucasus", **Brown Journal World Affairs**, vol. 15, sayı 3, syf. 131- 142, Spring/Summer 2009.
- SCHARF, M. P., "The Nagorno- Karabakh Crisis: A Blueprint for Resolution", **Public International Law& Policy Group ve New England Center for International Law & Policy**, Washington D.C., June 2000.
- TANRISEVER, O. F., Rusya – Ermenistan İlişkilerinin Stratejik Boyutu, **Stratejik Araştırmalar Dergisi**, Sayı 13, SAREM, Ankara, Mayıs 2009.
- TÜRKMEN, Z., "Azerbaycan Tarihinden Hazin Bir Yaprak: Karabağ Hanlığı'nın Rus İdaresine Bağlanması Meselesi", **Avrasya Etüdleri**, Sayı 1, s.114-120, İlkbahar 1996, s.114-117.
- USLU, K., "Hazar Bölgesi Enerji Kaynaklarının Ekonomik ve Uluslararası Boyutu", **Marmara Üniversitesi İ.İ.B.F. Dergisi**, Marmara Üniversitesi, Cilt XXI, Sayı 1, 2006, <http://iibf.marmara.edu.tr/dosya/fakulte/iibfdergi_2006/06-Hazar-bolgesinin-Enerji-Kaynaklarinin-Bolge.pdf>, (22.05.2012).
- VASERMAN A. ve GINAT R., " National, Territorial or Religious Conflict? The Case of Nagorno- Karabakh", **Studies in Conflict and Terrorism**, vol. 17, s.345-362, 1994, s. 346.
- YEŞİLOT, O., "Karabağ Savaşının Sessiz ve Mağdur Tanıkları", **Sosyal Bilimler Dergisi**, Sayı 15, 2006, <<http://yordam.manas.kg/ekitap/pdf/Manasdergi/sbd/sbd15/sbd-15-06.pdf>>, (21.01.2011).
- ZARTMAN, W., "The Timing of Peace Initiatives: Hurting Stalemates and Ripe Moments", **The Global Review of Ethnopolitics** , vol.1, no. 1, September 2001, s.8-18, <http://www.ethnopolitics.org/ethnopolitics/archive/volume_1/issue_1/zartman.pdf>, (21.04.2012).
- ZELLNER, W. "Russia and the OSCE: From High Hopes to Disillusionment", **Cambridge Review of International Affairs**, Cilt 18, Sayı 3, s. 389-402, October 2005.

Diğer:**İnternet Kaynakları:**

- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Advisory and Monitoring Group in Belarus, <<http://www.osce.org/node/43971>>, (22.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Chairperson-in-Office Representatives**, <<http://www.osce.org/cio/item/43566>>, (12.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Chairmanship Overview, <<http://www.osce.org/cio/45639>>, (04.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Estonian Military Pensioners Commission, <<http://www.osce.org/node/45537>>, (22.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, High-Level Planning Group, <<http://www.osce.org/hlpg>>, (13.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Forum for Security Co-operation Overview, <<http://www.osce.org/fsc/43187>>, (04.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Forum for Security Co-operation Mandate, <<http://www.osce.org/fsc/43189>>, (04.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, High Commissioner on National Minorities Overview, <<http://www.osce.org/hcnm/43199>>, (04.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Ministerial Councils, <<http://www.osce.org/mc/43196>>, (04.04.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Office of Internal Oversight, <<http://www.osce.org/secretariat/oio>>, (11.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Office of Internal Oversight Our Aims, <<http://www.osce.org/secretariat/oio/aims>>, (11.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Office of Internal Oversight Our Work, <<http://www.osce.org/secretariat/74650>>, (11.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Office of Democratic Institutions and Human Rights Organizational Structure, <<http://www.osce.org/odihr/43580>>, (18.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, Office of Democratic Institutions and Human Rights Meetings, <<http://www.osce.org/odihr/43588>>, (18.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, OSCE Centre in Bishkek, <<http://www.osce.org/bishkek>>, (31.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Factsheet Action Against Terrorism Unit**, <<http://www.osce.org/atu/13578>>, (08.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Factsheet Preventing and Combatting Trafficking in Human Beings in the OSCE Region**, <<http://www.osce.org/cthb/74755>>, (18.05.2012).

- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Factsheet The OSCE Parliamentary Assembly**, <<http://www.osce.org/pa/13731>>, (18.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Factsheet The OSCE Strategic Police Matters Unit**, <<http://www.osce.org/spmu/13732>>, (18.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Factsheet What is ODIHR?**, <<http://www.osce.org/odihr/elections/13702?download=true>>, (18.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Factsheet**, <<http://www.osce.org/secretariat/documents/35775>>, (08.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Office in Astana: Mission Survey**, <<http://www.osce.org/astana/43437>>, (31.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Office in Baku Overview**, <<http://www.osce.org/baku/43374>>, (20.04.2012)
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Office in Baku: Our Work**, <<http://www.osce.org/baku/43377>>, (31.01.2011)
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Osce Office in Minsk (Closed)**, Mission Survey, <<http://www.osce.org/minsk/43444>>, (14.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Office in Yerevan Overview**, <<http://www.osce.org/yerevan/43387>>, (20.04.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Office in Tajikistan**, <<http://www.osce.org/tajikistan>>, (31.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **OSCE Project Co-ordinator in Ukraine: Our work**, <<http://www.osce.org/ukraine/43371>>, (31.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Minsk Group Background**, <<http://www.osce.org/mg/66872>>, (14.04.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Minsk Group Overview**, <<http://www.osce.org/mg/66926>>, (14.04.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Permanent Council Delegations**, <<http://www.osce.org/pc/43251>>, (04.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Permanent Council Overview**, <<http://www.osce.org/pc/43182>>, (04.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Personal Representative of the OSCE Chairman-in-Office on the conflict dealt with by the OSCE Minsk Conference**, <<http://www.osce.org/prcio>>, (15.05.2012).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Statement by High Representative Catherine Ashton on Nagorno Karabakh**, OSCE Permanent Council No. 811, 27 May 2010, <<http://www.osce.org/pc/68339>>, (01.02.2011)
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Representative of Freedom of Media Mandate**, <<http://www.osce.org/fom/43207>>, (18.05.2012).

- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Review Meetings, < <http://www.osce.org/node/43198> >, (04.04.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secreteriat- Conflict Prevention Center, < <http://www.osce.org/cpc> >, (12.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secreteriat- Conflict Prevention Center History, < <http://www.osce.org/cpc/43256> >, (12.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secretariat – Action against Terrorism Unit Overview, < <http://www.osce.org/atu/43231> >, (12.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secretariat - External Overview, < <http://www.osce.org/ec/43238> >, (12.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secreteriat- Office of the Special Representative and Co-ordinator for Combating Trafficking in Human Beings, < <http://www.osce.org/cthb/43511> >, (08.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secreteriat- Office of the Co-ordinator of OSCE Economic and Enviromental Activities, <<http://www.osce.org/eea/43176>>, (14.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secretariat Overview, < <http://www.osce.org/secretariat/43252> >, (09.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, Secreteriat- Training Section Training Strategy, < <http://www.osce.org/training/43368> >, (14.05.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, **Secretary General**, < <http://www.osce.org/sg> >, (04.04.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, **Secretary General Former Secretaries General**, <<http://www.osce.org/sg/45311>>, (09.03.2012).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, The OSCE Assistance Group to Chechnya, <<http://www.osce.org/node/43969>>, (22.01.2011).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, The OSCE Mission to Croatia, <<http://www.osce.org/node/45520>>, (22.01.2011).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, The OSCE Mission to Estonia, <<http://www.osce.org/node/43973>>, (22.01.2011).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, The OSCE Mission to Latvia, <<http://www.osce.org/node/43972>>, (22.01.2011).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, The OSCE Centre in Tashkent, <<http://www.osce.org/node/44553>>, (22.01.2011).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, The OSCE Presence in Albania Mandate, <<http://www.osce.org/albania/43313>>, (23.01.2011).
- AGÎT RESMI ÎNTERNET SÎTESÎ, OSCE Mission to Bosnia Herzegovina Factsheet, <<http://www.oscebih.org/documents/17230-eng.pdf>>, (23.01.2011).

- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The Osce Mission to Serbia Mandate, <<http://www.osce.org/serbia/43339>>, (31.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The Osce Mission to Skopje Mandate, <<http://www.osce.org/skopje/43346>>, (31.01.2011)..
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The Osce Mission to Montenegro Overview, <<http://www.osce.org/montenegro/44406>>, (31.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The Osce Office in Zagreb Mission Survey, <<http://www.osce.org/zagreb/45080>>, (31.01.2011)
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Mission to Moldova: Mandate, <<http://www.osce.org/moldova/43359>>, (31.01.2011)
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, The OSCE Mission to Moldova: Conflict Resolution and Negotiation, <<http://www.osce.org/moldova/43602>>, (31.01.2011)
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **What We Do**, < <http://www.osce.org/what>>, (08.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Who we are**, <<http://www.osce.org/who>>, (08.01.2011).
- AGİT RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Who we are? Funding and budget**, < <http://www.osce.org/who/86> >, (18.05.2012).
- ASKER, A., “Astana AGİT Zirvesinden Geriye Ne Kaldı?”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 07.12.2010, <<http://www.21yyte.org/tr/yazi5936-Astana-AGIT-Zirvesinden-Geriye-Ne-Kaldi.html>>, (11.01.2011)
- ASLANLI, A., “Karabağ Sorunu: Nereden Nereye?”, 25.11.2010, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü Web Sitesi, <<http://www.21yyte.org/tr/yazi5911-Karabag-Sorunu-Nereden-Nereye-Araz-Aslanli.html>>, (15.01.2011)
- AZERBAYCAN DIŞİŞLERİ BAKANLIĞI HABER KİTAPÇIĞI, “**On Consequences of The Aggression By The Republic of Armenia Against The Azerbaijan Republic**”, Information Bulletin, Azerbaijan Cumhuriyeti Dışişleri Bakanlığı, Bakü, 1994.
- BM RESMÎ WEB SİTESİ, United Nations Security Council Resolution Number 822, 30 April 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/71/IMG/N9324771.pdf?OpenElement>>, (30.03.2012).
- BM RESMÎ WEB SİTESİ, United Nations Security Council Resolution Number 853, 29 June 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/34/IMG/N9342834.pdf?OpenElement>>, (20.03.2012).
- BM RESMÎ WEB SİTESİ, United Nations Security Council Resolution Number 874, 14 October 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/557/41/PDF/N9355741.pdf?OpenElement>>, (30.12.2010).

- BM RESMÎ WEB SİTESİ, United Nations Security Council Resolution Number 884, 12 November 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/631/20/PDF/N9363120.pdf?OpenElement>>, (30.12.2010).
- BYEGM, 5 Mart 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/mart1992.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 27 Mart 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/mart1992.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 1 Nisan 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/nisan1992.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 7 Mayıs 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/mayis1992.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 13 Mayıs 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/mayis1992.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 19 Mayıs 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/mayis1992.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 10 Haziran 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/haziran1992.htm>> (14.01.2011).
- BYEGM, 21 Haziran 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1992/haziran1992.htm>> (14.01.2011).
- BYEGM, 1 Ağustos 1992, <<http://www.byegm.gov.tr/ayintarihidetay.aspx?Id=207&Yil=1992&Ay=8>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 25 Ocak 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/ocak1993.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 30 Nisan 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 5 Mayıs 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 6 Mayıs 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 8 Mayıs 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 9 Mayıs 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 16 Mayıs 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>>, (14.01.2011).
- BYEGM, 27 Mayıs 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>>, (14.01.2011).

- BYEGM, 28 Mayıs 1993, <<http://www.byegm.gov.tr/yayinlarimiz/ayintarihi/1993/mayis1993.htm>> , (14.01.2011).
- CIA World Factbook, Azerbaican, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/aj.html>>, (22.05.2012).
- CIA World Factbook, Armenia, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/am.html>>, (22.05.2012).
- CIA World Factbook, Iran, <<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/ir.html>> , (22.05.2012).
- CNNTURK RESMÎ WEB SİTESİ, Aliyev ve Sarkisyan Prensipite Anlaştı, 07.05.2010, <<http://www.cnnturk.com/2009/dunya/05/07/aliyev.ve.sarkisyan.prensipite.anlasti/525497.0/index.html>>, (15.01.2011).
- DEMİR, İ., “Kafkasya’da Kriz Bölgeleri”, **Caspian Weekly Türkiye Uluslararası İlişkiler Çalışmaları**, 2010, <<http://tr.caspianweekly.org/ana-kategoriler/kafkaslar/2636-kafkasyada-kriz-boelgeleri-karaba-sorunu.html>>, (01.01.2011)
- DHA RESMÎ WEB SİTESİ, “Rusya Karabağ’da Çözümün Temel Prensipleri Planını Hazırlayacak”, (Ak.) Nurettin Atmaca, Bakü, DHA, 01.12.2010, <http://www2.dha.com.tr/rusya-karabagda-cozumun-temel-prensipleri-planini-hazirlayacak-flashaber_126330.html> , (14.01.2011).
- ERMENİSTAN SAVUNMA BAKANLIĞI RESMÎ WEB SİTESİ, Republic of Armenia National Security Strategy (Ermenistan Milli Güvenlik Strateji Belgesi), 26.01.2007, <<http://www.mil.am/eng/index.php?page=49>>, (18.01.2011).
- HABER61NET RESMÎ WEB SİTESİ, Hayalet Şehir Dün Satıldı, 06.02.2010, <http://www.haber61.net/news_detail.php?id=52194>, (28.01.2011).
- HAYDAR ALİYEV RESMÎ KÜTÜPHANESİ WEB SİTESİ, **Bakü Görüşmeleri**, <<http://library.aliyev-heritage.org/tk/1385121.html>>, (15.01.2011).
- HÜRRİYET GAZETESİ, “Yeltsin Gönül Aldı”, 20 Kasım 1999, <<http://webarsiv.hurriyet.com.tr/1999/11/20/158015.asp>>, (11.01.2011)
- İBADOV, A., “Dağlık Karabağ Savaşının Sosyo-Kültürel Sonuçları”, **Journal of Qafqaz University**, s. 66-67. <http://journal.qu.edu.az/article_pdf/1039_460.pdf> (20.04.2012)
- KANTARCI, Ş., “Karabağ Sorunu Diplomasi İle Çözülemez: Askeri Müdahale Şart”, 05.02.2008, <<http://www.turksam.org/tr/a216.html>>, (18.01.2011).
- MARESCA, J. J., “Maresca: I wouldn’t have expected Karabakh cease-fire to last as long as it has”, **dan aktaran E. Sanamyan The Armenian Reporter**, 22 May 2009, <<http://www.reporter.am/go/article/2009-05-22-maresca-i-would-not-have-expected-karabakh-cease-fire-to-last-as-long-as-it-has->>, (14.01.2011).
- MİLLİYET, Meclise Kanlı Baskın, 28 Ekim 1999, <<http://www.milliyet.com.tr/1999/10/28/t/dunya/dun00.html>>, (14.01.2011).

- NAZARBAYEV, N. “A Message from President of Kazakhstan Nursultan Nazarbayev to the participants of the OSCE Summit in ASTANA, 1-2 December 2010”, OSCE Summits in Changing Times, **OSCE MAGAZINE**, Issue 4, Year 2010, <http://www.osce.org/home/documents/73693>, (11.01.2011).
- NEW YORK TIMES, “Azerbaijan Retakes Region From Armenians”, **The New York Times**, 16 June 1992, <<http://www.nytimes.com/1992/06/16/world/azerbaijan-retakes-region-from-armenians.html?scp=1&sq=Azerbaijan%20Retakes%20Region%20From%20Armenians&st=cse>>, (19.12.2010).
- NEW YORK TIMES, “ Armenia and Azerbaijan Agree on a Peace Plan”, **The New York Times**, 27 May 1993, <<http://query.nytimes.com/gst/fullpage.html?res=9F0CE0DD103CF934A15756C0A965958260>>, (11.12.2010).
- TÜRKİYE İNSAN HAKLARI VAKFI RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Ermenistan ile Türkiye STK'ları arası Ani Diyalog**, <<http://www.tihv.org.tr/index.php?BaAYvuru-AaAEYrAEsAE-Ermenistan-ile-TArkiye-STKaElarAE-arasAE-Ani-Diyalog-14-18-Ekim-2010-Yerevan>>, (16.04.2012).
- TÜRKİYE KURUMSAL SOSYAL SORUMLULUK DERNEĞİ RESMÎ İNTERNET SİTESİ, **Türkiye-Ermenistan Sivil Toplum Kuruluşları İletişim Ağı Projesi**, < http://kssd.org/dl/STK_ilgi_bildirim_Formu.doc > , (16.05.2012).
- ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ WEB SİTESİ, “**Ermenistan’da Kardelen Devrimi**”, H. CABBARLI, 20.04.2005, <<http://www.turksam.org/tr/a168.html>>, (16.01.2011).
- ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ RESMÎ WEB SİTESİ, “Azerbaycan Ermenistan Savaşına Hazırmıyız?”, S. OĞAN, 04.07.2010, <<http://www.turksam.org/tr/a2113.html>>, (18.01.2011).
- ULUSLARARASI İLİŞKİLER VE STRATEJİK ANALİZLER MERKEZİ RESMÎ WEB SİTESİ, “**AGİT Almatı Toplantısı, Dağlık Karabağ Sorununa Çözüm Arayışları ve Ermenistan Sınırını Sulandırma Girişimleri**”, S. OĞAN, 16.07.2010, <<http://www.turksam.org/tr/a2136.html>>, (13.01.2011).
- OĞAN, S., “AGİT Kazakistan Zirvesi ve Sonuçları”, 7 Aralık 2010, <http://www.turksam.org/tr/yazdir2266.html>, (11.01.2011).
- ÖZTARSU, M. F., “**Madrid Prensipleri ve Karabağ Görüşmeleri**”, 11.05.2010, Stratejik Düşünce Enstitüsü Resmi Web Sitesi, <<http://www.sde.org.tr/tr/haberler/1032/madrid-prensipleri-ve-karabag-gorusmeleri.aspx>>, (13.01.2011).
- ÖZTARSU, M.F., “**Dağlık Karabağ Sorununa Çözüm Arayışında Minsk Grubu’nun ve Komşu Devletlerin Rolü**”, 08.09.2009, Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi Web Sitesi, <<http://www.turksam.org/tr/a1779.html>>, (14.01.2011).

- RESULOV, E., “Azərbaycan’a Dağlık Karabağ Konusunda Kimler Yardım Ediyor”, 24.04.2009, <<http://qeribazeriler.ucoz.com/publ/21-1-0-369>>, (15.01.2011).
- SABAH GAZETESİ RESMİ WEB SİTESİ, “Yukarı Karabağ’da Ortak Açıklama”, 02.12.2009, <<http://www.atabot.com/haber-okuyukari-karabag-da-ortak-aciklama-1873983/>>, (12.01.2011).
- SALAMNEWSAGENCY RESMİ WEB SİTESİ, “Azay Guliyev: STK 162.500 AZN Tutarındaki Projeleri Finanse Etti”, 09.12.2010, <<http://www.salamnews.org/tr/news/read/22108/azay-guliyev-stk-162500-azn-tutarindaki-projeleri-finanse-etti/>>, (16.01.2011).
- STAR GAZETESİ RESMİ WEB SİTESİ, Ermeni Barışında STK’lar Rol Alıyor, 11 Temmuz 2010, <<http://www.stargazete.com/ekonomi/ermenibarisinda-stk-lar-inisiyatif-aliyor-haber-276716.htm>>, (16.01.2011).
- ŞAHİNOĞLU, E., “Astana Zirvesi Karabağ’a Çözüm Bulamadı. Şimdi Ne Olacak?”, 21. Yüzyıl Türkiye Enstitüsü, 06. 12. 2011, http://www.21yyte.org/tr/yazi5931-Astana_Zirvesi_Karabaga_Cozum_Bulamadi_Simdi_Ne_Olacak.html, (11.01.2011)
- THE INTERNATIONAL INSTITUTE FOR STRATEGIC STUDIES RESMİ WEB SİTESİ, Moscow plays both sides on Nagorno-Karabakh, IISS Strategic Comments, Vol. 16, Comment 25, September 2010, <<http://www.iiss.org/EasysiteWeb/getresource.axd?AssetID=46295&type>> , (21.01.2011).
- TIME DERGİSİ, Kissinger Speaks Out on Foreign Policy, TIME Magazine, 27 October, 1975 <http://www.time.com/time/magazine/article/0,9171,913577-3,00.html>, (01.01.2011)
- TURKISHNY RESMİ WEB SİTESİ, “Karabağ İçin Yol Planı Neleri İçeriyor”, 15.03. 2010, <<http://www.turkishny.com/hot-news1/50-hot-news/26159-azerbaycan-karaba-diplomatik-yolla-cozmekten-yana>>, (15.01.2011).
- USIP RESMİ WEB SİTESİ, Programs, <<http://www.usip.org/programs>>, (06.02.2011).
- WOLFF, S., The European Union and the Conflict over the Nagorno- Karabakh Territory”, Berlin, 4-5 November 2007, <<http://www.stefanwolff.com/files/EU-NK.pdf>>, (04.02.2011).
- 1NEWS RESMİ WEB SİTESİ, Avrupa Birliği Azerbaycan STK’lara 2 Milyon Manat Ayıracak, 4.11.2010, Bakü, <<http://www.1news.com.tr/azerbaycan-ekonomi/20101104014315997.html>>, (16.01.2011).
- 1NEWS RESMİ WEB SİTESİ, ABD Başkanı, Matthew Bryza’yı Azerbaycan’a Büyükelçi olarak atadı, 30.12.2010, Bakü, <http://www.1news.com.tr/azerbaycan/siyaset/20101230101347996.html>, (16.01.2011).

Tezler:

- ASLAN, Ş., **Karabağ ve Hocalı'da Ermeni Mezalimi'nin Türk Basınında Yansımaları (1991-1992)**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Elazığ, 2010.
- CAVADOV, R., **Karabağ Sorunu Çerçevesinde AGİT- Azerbaycan İlişkileri**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2006.
- GÖRÜM, Y., **Avrupa Konseyi, AGİT ve AB'de Azınlık Hakları ve Batı Trakya Sorunu**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul, 2006.
- GÖZLEK, Duygu, **Dağlık Karabağ Sorununun Dünü, Bugünü, Geleceği**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.
- HURÇ, Y., **Türkiye'nin Karabağ Politikası**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Sütçü İmam Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Kahramanmaraş, 2008.
- İŞİK, N. Ö., **AGİK Çerçevesinde Avrupa Güvenlik Sistemi**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 1993.
- İBADOV, A., **Azerbaycan Dış Politikasında Dağlık Karabağ Sorunu ve Ermeni Sorunu: Çözümler, Öneriler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2007.
- İZZATOV, E., **Tarihten Günümüze Ermeni- Azeri İlişkilerinde Karabağ Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Konya, 2006.
- KHALILOV, A., **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Karabağ Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.
- LECKIE, C. A., **The Nagorno Karabakh Conflict: Obstacles and Opportunities for a Settlement**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Virginia State University, Virginia Polytechnic Institute, Blacksburg, Virginia, 4 May 2005, <<http://scholar.lib.vt.edu/theses/available/etd-05152005-204530/unrestricted/ChandaFinal.pdf>>, (15.01.2011).
- MASTAPETER, C. W., **The Instruments of National Power: Achieving the Strategic Advantage in a Changing World**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Naval Post Graduate School, Monterey, California, December 2008, s.191, <<http://www.dtic.mil/cgi-bin/GetTRDoc?AD=ADA493955>>, (22.05.2012).
- ÖZERİNÇ, S. B., **"Uluslararası Haber Ajanslarından Reuters'a Göre Karabağ Sorunu"**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul, 2008.

- SAYILAN, M. O., **1988-1995 Arası Karabağ Sorunu**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2007.
- SEZGİN, Ö. “**AGİT ve Türkiye**”, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Muğla Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Muğla, 2002.
- ŞİRİYEV, Z., **Avrupa Birliği’nin Bölgesel Çatışmalara Yönelik Politikaları Çerçevesinde Yukarı Karabağ ve Güney Osetya Sorunları**, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2008.

Raporlar:

AGİK YILLIK FAALİYET RAPORU, **Annual Report 1993 On CSCE Activities**, Kartner Ring, Vienna, 1993, <<http://www.osce.org/secretariat/documents/14581>>, (14.01.2011).

AGİK YILLIK FAALİYET RAPORU, **Annual Report 1994**, Kartner Ring, Vienna, 1994, <<http://www.osce.org/secretariat/documents/14569>>, (14.01.2011).

AGİT DAİMİ KONSEYİ 811 NUMARALI BELGE, “Statement by High Representative Catherine Ashton on Nagorno Karabakh”, Vienna, 27 May 2010, <http://www.delvie.ec.europa.eu/en/eu_osce/eu_statements/2010/May/PC%20no.811%20-%20EUSR%20on%20Nagorno-Karabakh.pdf>, (18.01.2011).

AGİT İSTANBUL ZİRVESİ SONUÇ BELGESİ, 18-19 Kasım 1999, <<http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html>>, (11.01.2011).

ARAS, B. ve YORKAN, A., **Avrupa Birliği ve Enerji Güvenliği: Siyaset, Ekonomi ve Çevre**, Türkiye Stratejik Araştırmalar Merkezi, Tasam Yayınları, İstanbul, Stratejik Rapor No:13, Aralık 2005.

AZERBAYCAN ÜLKE RAPORU, İstanbul Ticaret Odası Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Şubesi, 8 Ocak 2008, <http://www.ito.org.tr/Dokuman/Ulke/Azerbaycan.pdf>, (20.01.2011).

BELGENET, AGİT İstanbul Zirvesi 18-19 Kasım 1999, <http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul.html>, (11.01.2011).

BELGENET, Yeni Bir Avrupa İçin Paris Şartı, 21 Kasım 1990, <http://www.belgenet.com/arsiv/parissarti.html>, (29.01.2011).

BELGENET, AGİT İstanbul Deklarasyonu 18-19 Kasım 1999, http://www.belgenet.com/arsiv/agitistanbul_2.html, (11.01.2011).

BUDAPEŞTE BELGESİ, **Budapest Document 1994 Towards a Genuine Partnership in a New Era**, <<http://www.osce.org/mc/documents/39554>>, (10.01.2011).

GAHRAMONOVA, A., “Identity Conflicts and Its Implications for Conflict Management, UNISCI Discussion Papers, No:1, May 2006, <<http://revistas.ucm.es/cps/16962206/articulos/UNIS0606230153A.PDF>>, (12.10.2010).

HELSİNKİ NİHAİ BELGESİ 4. Madde, “[Territorial integrity of States](http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html)”, <<http://www.hri.org/docs/Helsinki75.html>>, (16.01.2011).

HELSİNKİ BELGESİ, **CSCE Helsinki Document 1992 The Challenges of Change**, <<http://www.osce.org/mc/documents/39530>>, (10.01.2011).

KEESING'S CONTEMPORARY ARCHIVES, "Records of World Events", London, Cilt 34, 1988-2000'den aktaran, A. KHALILOV, **Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi Işığında Karabağ Sorunu**, Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, 2008.

LİZBON BELGESİ, **Lisbon Document 1996**, <<http://www.osce.org/mc/documents/39539>>, (10.01.2011).

MIGDALOVITZ, C., **Armenia- Azerbaijan Conflict**, Congressional Research Service, (Updated August 8, 2003), CRS-3, <<http://www.au.af.mil/au/awc/awcgate/crs/ib92109.pdf>>, (22.12.2010).

ODELLO, M., "The Developing Legal Status of the Organisation for Security and Co-operation in Europe", **XXII Anuario de Derecho Internacional**, pp. 351-393, 2006,

PANOSSIAN, R. , "Select Committee on Foreign Affairs Appendices to the Minutes of Evidence." The United Kingdom Parliament. Sixth Report. Appendix 14:, 1999, <<http://www.parliament.the-stationery-office.co.uk/pa/cm199899/cmselect/cmfaaff/349/349ap21.htm>>, (16.01.2011).

Partners For Democratic Change Resmi Web Sitesi, Conflict Management and Resolution Methods, <<http://www.partnersglobal.org/how/conflict-resolution>>, (20.04.2012).

RASMUSSEN, R. D., The Conflict over Nagorno Karabakh: Causes, the Status of Negotiations and Prospects, syf. 189- 210, 2008, <<http://www.core-hamburg.de/documents/yearbook/english/06/Rasmussen-en.pdf>>, (04.02.2011).

SAVCEAC, O. , Transnistria- Moldova Conflict, ICE Case Studies, Number 182, May 2006, <http://www1.american.edu/ted/ice/moldova.htm>, (31. 01.2011).

Survey of OSCE Long Term Missions and other OSCE Field Activities, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Kärntnerring, Vienna, Austria, 13 May 2003.

Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

SVENSSON, I., "The Nagorno-Karabakh Conflict: Lessons from the mediation efforts", **Crisis Management Initiative**, Initiative for Peace, March 2009, <http://www.initiativeforpeacebuilding.eu/pdf/Nagorno_Karabakh_conflict_mediation_efforts.pdf> , (04.02.2011).

ULUSLARARASI KRİZ GRUBU AVRUPA RAPORU NO:199, "**Türkiye ve Ermenistan: Kalıpları Kırarak, Sınırları Aşmak**", 14 Nisan 2009, <http://www.crisisgroup.org/~media/Files/europe/199_turkey_and_armenia_opening_minds_opening_borders_turkish.ashx>, (04.02.2011).

ULUSLARARASI KRİZ GRUBU AVRUPA RAPORU NO:167, “Nagorno-Karabakh: A Plan for Peace”, International Crisis Group, Europe Report No: 167, s.9, 11 October 2005, <<http://www.crisisgroup.org/home/index.cfm?l=1&id=3740>>, (09.05.2010).

U.S. Online Training Course for OSCE including REACT, **Module 1. Introduction to OSCE**, USIP, USA, 2012, s.51, , <<http://react.usip.org/downloads/Module1.pdf>>, (04.05.2012).

EKLER

EKLER

EK-1: AGİT’e Üye Ülkeler Listesi

EK-2: AGİT’in Tarihsel Kronolojisi

EK-3: Yüksek Seviye Planlama Grubu’nun Görev Tanımı

EK-4: Üye Ülkelerin AGİT’e Finansal Katkısı

EK-5: BM 822 Sayılı Kararı

EK-6: BM 853 Sayılı Kararı

EK-7: BM 874 Sayılı Kararı

EK-8: BM 884 Sayılı Kararı

EK-9: Bişkek Protokolü

EK-10: Dağlık Karabağ Çatışması Kronolojisi

EK-11: AGİT Minsk Grubu Eş Başkanları’nın Görev Tanımı

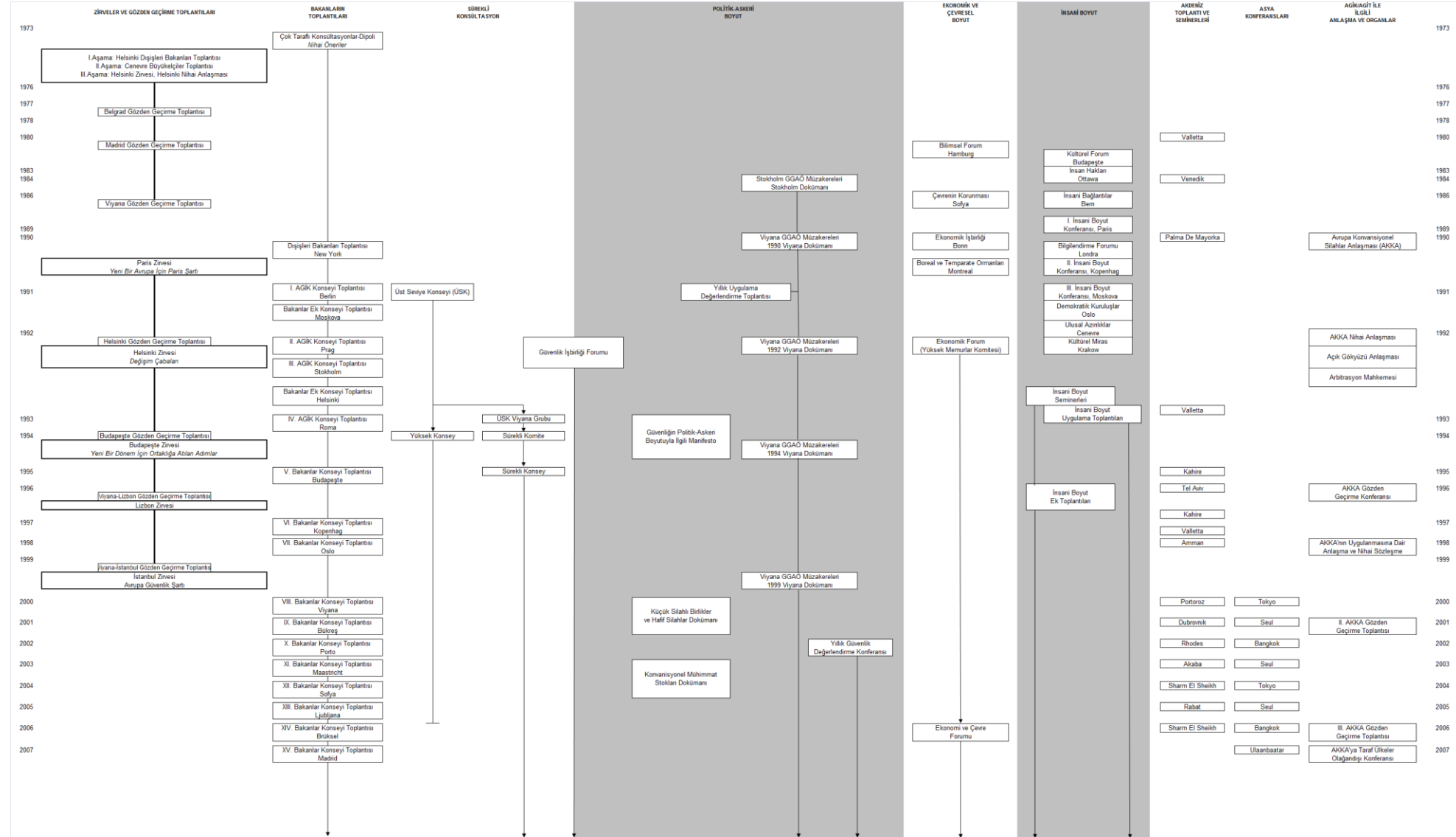
EK-12: AGİT Dönem Başkanı’nın Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi’nin Görev Tanımı

EK-13: ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi

EK-1: AGİK'e Üye Olan Ülkeler Listesi

	AGİK/AGİT'e Katılan Ülkeler	Katıldığı Toplantı	İlk Toplantı veya Katılım Tarihi
35 Kurucu Ülke	Avusturya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Belçika	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Bulgaristan	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Kıbrıs	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Finlandiya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Fransa	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Federal Almanya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Lihtenştayn	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Lüksemburg	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Malta	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Hollanda	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	San Marino	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	İspanya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Türkiye	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	SSCB	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Yugoslavya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	25 Haziran 1973
	Kanada	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	26 Haziran 1973
	Danimarka	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	26 Haziran 1973
	Demokrat Almanya Cumhuriyeti	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	26 Haziran 1973
	Norveç	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	26 Haziran 1973
	İsveç	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	26 Haziran 1973
	İngiltere	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	26 Haziran 1973
	Yunanistan	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	27 Haziran 1973
	Polonya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	27 Haziran 1973
	İsviçre	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	27 Haziran 1973
	ABD	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	27 Haziran 1973
	Çekoslovakya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	27 Haziran 1973
	Holy See	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	28 Haziran 1973
	Portekiz	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	28 Haziran 1973
	Macaristan	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	29 Haziran 1973
	Romanya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	29 Haziran 1973
	İzlanda	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	30 Haziran 1973
	İrlanda	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	01 Temmuz 1973
	İtalya	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	02 Temmuz 1973
	Monaco	Helsinki, Dipoli Konsültasyonları	03 Temmuz 1973
SSCB Dağıldıktan Sonra AGİK'e Üye Olan Ülkeler	Arnavutluk	Berlin I. Bakanlar Konseyi	19 Haziran 1991
	Estonya	Moskova Bakanlar Ek Toplantısı	10 Eylül 1991
	Litvanya	Moskova Bakanlar Ek Toplantısı	10 Eylül 1991
	Letonya	Moskova Bakanlar Ek Toplantısı	10 Eylül 1991
	Rusya Federasyonu	Prag V. Memurlar Komitesi Toplantısı	08 Ocak 1992
	Ermenistan	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Azerbaycan	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Beyaz Rusya	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Kazakistan	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Kırgızistan	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Moldovya	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Tacikistan	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Türkmenistan	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Ukrayna	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Özbekistan	Prag II. Bakanlar Konseyi	30 Ocak 1992
	Hırvatistan	Helsinki Bakanlar Ek Toplantısı	24 Mart 1992
	Gürcistan	Helsinki Bakanlar Ek Toplantısı	24 Mart 1992
	Slovenya	Helsinki Bakanlar Ek Toplantısı	24 Mart 1992
	Bosna Hersek	Prag X. Memurlar Komitesi Toplantısı	30 Nisan 1992

EK-2: AGİT'in Tarihsel Kronolojisi

EK-3: Yüksek Seviye Planlama Grubu’nun Görev Tanım Formu

1. Temel Kararlar

Yüksek Seviye Planlama Grubu, 1994 Budapeşte Zirvesinde AGİK katılımcı devletlerinin devlet başkanlarının kararıyla Minsk Konferansı tarafından ilgilenilen Dağlık Karabağ Çatışmasıyla ilgili faaliyetleri yoğunlaştırmak amacıyla kurulmuştur. Bu grup, Mayıs 1993’te kurulan “İlk Operasyon Planlama Grubu”nun yerini almıştır.

2. Görevler

Yüksek Seviye Planlama Grubuna, 23 Mayıs 1995 tarihinde AGİT Dönem Başkanı tarafından aşağıdaki görevler verilmiştir.

- Çokuluslu AGİT Barışı Koruma Gücünün kuruluşu, kuvvet ihtiyacı ve operasyonu ile ilgili olarak mümkün olan en kısa zamanda AGİT Dönem Başkanına bir plan önermek,
- Diğer şeylerin yanı sıra barış kuvvetinin özellikleri, boyutu, komuta ve kontrol yapısı, lojistiği, kaynak ihtiyacı, birlik tahsisi, çatışma kuralları ve katkıda bulunan devletlerle anlaşma gibi konularda öneride bulunmak.

Bu görevler daha sonra göreve gelen AGİT Dönem Başkanları tarafından da devam ettirilmiştir.

3. Konuşlanma

Yüksek Seviye Planlama Kurulu Viyana’da konuşludur.

4. Süre

YSPG’nin görev süresiyle ilgili herhangi bir zaman kısıtlaması belirlenmemiştir.

5. Terkip

YSPG; sekizi AGİT katılımcı ülkeleri tarafından görevlendirilen askeri personel, biri AGİT Genel Sekreterliği tarafından çalıştırılan sivil personel olmak üzere toplam dokuz kişiden oluşmaktadır. Şu anki YSPG Başkanı Lituanyalı Tuğgeneral Arturas Leita’dır.

6. Finansal Durum

23 Aralık 2010 tarihinde Daimi Konseyin 981 sayılı kararıyla uygulamaya konulan AGİT 2011 yılı bütçesine göre YSPG’nin yıllık bütçesi 245,000 Euro’dur.

Kaynak: Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.46-47, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

EK-4: Üye Ülkelerin AGİT'e Finansal Katkısı

Üye Ülke	Finansal Katkı Yüzdesi		
	2005	2006	2007
Arnavutluk	0.125	0.125	0.125
Almanya	9.35	9.35	9.35
ABD	11.00	11.00	11.50
Andorra	0.125	0.125	0.125
Ermenistan	0.05	0.05	0.05
Avusturya	2.32	2.332.3	2.51
Azerbaycan	0.05	0.05	0.05
Beyaz Rusya	0.35	0.31	0.28
Belçika	3.47	3.34	3.24
Bosna Hersek	0.125	0.125	0.125
Bulgaristan	0.55	0.55	0.55
Kanada	5.45	5.53	5.53
Kıbrıs Rum Kesimi	0.19	0.19	0.19
Hırvatistan	0.19	0.19	0.19
Danimarka	2.05	2.02	2.10
İspanya	4.48	4.58	4.58
Estonya	0.19	0.19	0.19
Finlandiya	1.97	1.92	1.85
Fransa	9.35	9.35	9.35
Gürcistan	0.05	0.05	0.05
Birleşik Krallık	9.35	9.35	9.35
Yunanistan	0.95	0.98	0.98
Macaristan	0.65	0.60	0.60
İrlanda	0.70	0.75	0.75
İzlanda	0.19	0.19	0.19
İtalya	9.35	9.35	9.35
Kazakistan	0.37	0.36	0.36
Kırgızistan	0.05	0.05	0.05
Litvanya	0.19	0.19	0.19
Makedonya	0.125	0.125	0.125
Lihtenştayn	0.125	0.125	0.125
Letonya	0.19	0.19	0.19
Lüksemburg	0.50	0.47	0.47
Malta	0.125	0.125	0.125
Moldova	0.05	0.05	0.05
Monaco	0.125	0.125	0.125
Karadağ	-	0.05	0.05
Norveç	2.20	2.15	2.05
Özbekistan	0.35	0.35	0.35
Hollanda	3.95	4.16	4.36
Polonya	1.39	1.34	1.35
Portekiz	0.92	0.98	0.98
Romanya	0.62	0.60	0.60
Rusya	6.62	6.50	6.00
San Marino	0.125	0.125	0.125
Vatikan	0.125	0.125	0.125
Sırbistan	0.19	0.19	0.19
Slovakya	0.305	0.28	0.28
Slovenya	0.20	0.20	0.22
İsveç	3.48	3.37	3.24
İsviçre	2.47	2.81	2.81
Tacikistan	0.05	0.05	0.05
Çek Cumhuriyeti	0.65	0.60	0.57
Türkmenistan	0.05	0.05	0.05
Türkiye	1.01	1.01	1.01
Ukrayna	0.82	0.71	0.68
Toplam	100	100	100

Kaynak: AGİT El Kitabı, OSCE Handbook, Osce Press, Vienna, Annex III, 2007

EK-5: BM Güvenlik Konseyi 822 Numaralı Kararı

Güvenlik Konseyi tarafından 30 Nisan 1993 tarihinde 3205'inci toplantısında kabul edilmiştir.

BM Güvenlik Konseyi;

Güvenlik Konseyi Başkanının 29 Ocak 1993 ve 6 Nisan 1993 tarihlerinde Dağlık Karabağ Çatışması ile ilgili olarak yapmış olduğu açıklamaları hatırlatarak,

Genel Sekreterin 14 Nisan 1993 tarihli raporunu dikkate alarak,

Ermenistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin bozulmasından ciddi şekilde kaygı duyduğunu belirterek,

Taraflar arasındaki silahlı mücadelenin artışından ve özellikle Azerbaycan Cumhuriyetine bağlı Kelbecer rayonunun yerel Ermeni kuvvetleri tarafından işgal edilmesinden dolayı dehşete düşerek,

Bu durumun bölgenin barış ve güvenliğini tehlikeye düşürmesi sebebiyle kaygılanarak,

Bölgede, özellikle Kelbecer rayonunda, çok sayıda sivilin yurdundan göç etmesi ve insani yardıma ihtiyaç duymasından son derece çok kaygı duyduğunu belirterek,

Bölgede bulunan ülkelerin birbirinin toprak bütünlüğü ve egemenliğine saygı duyması gerektiğini tekrar açıklayarak,

Ayrıca uluslararası sınırların dokunulamaz olduğunu ve kuvvet kullanma yoluyla toprak elde edilemeyeceğini tekrar açıklayarak,

Avrupa Güvenlik ve İşbirliği Konferansı (AGİK) tarafından barış sürecine yönelik olarak yapılacak çalışmaları destekleyeceğini ve silahlı mücadeledeki artışın barış süreci üzerinde aksatıcı bir etkiye sahip olacağını belirterek,

1. Karşılıklı düşmanlıkları durdurmak ve kalıcı ateşkesi tesis edebilmek amacıyla, işgal kuvvetlerinin Kelbecer rayonu ve daha önce işgal edilmiş diğer Azerbaycan bölgelerinden geri çekilmesini talep eder,

2. Tarafların çatışmanın çözümünü ilgili olarak, AGİK Minsk Grubu barış süreci çerçevesinde acilen doğrudan görüşmelere başlamasını ve barış sürecine engel olacak herhangi bir eylemden kaçınmalarını teşvik eder,

3. Çatışmanın taraflarının uluslararası insani kurallara uymak zorunda olduğunu tekrar açıklayarak, sivil halkın acısını azaltmak maksadıyla bölgeye ve özellikle çatışma bölgesine uluslararası insani yardım çabasının engellenmeden girişini talep eder,

4. AGİT Dönem Başkanı ve AGİT Minsk Grubu Başkanının danışmanlığında bölgedeki durumu, özellikle Azerbaycan'a bağlı Kelbecer rayonunun durumunu değerlendiren yeni bir raporu Konsey'e Genel Sekreterden sunmasını ister,

5. Konuyu etkin bir şekilde kavramış olarak kalmaya karar verir.

Kaynak: BM Resmi İnternet Sitesi, United Nations Security Council Resolution Number 822, 30 April 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/247/71/IMG/N9324771.pdf?OpenElement>>(20.03.2012).

EK-6: BM Güvenlik Konseyi 853 Numaralı Kararı

Güvenlik Konseyi tarafından 29 Haziran 1993 tarihinde 3259'uncu toplantısında kabul edilmiştir.

BM Güvenlik Konseyi;

30 Nisan 1993 tarihli 822 numaralı kararını yeniden açıklayarak,

AGİK Minsk Grubu Başkanının 27 Haziran 1993 tarihli raporunu dikkate alarak,

Ermenistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki ilişkilerin bozulmasından ve aralarındaki gerginlikten ciddi şekilde kaygı duyduğunu belirterek,

BM Güvenlik Konseyi 822 sayılı kararının acil adımları uygulama zaman çizelgesinin taraflarca kabul edilmesini memnuniyetle karşılayarak,

Silahlı mücadelenin artışından ve özellikle Azerbaycan Cumhuriyetine bağlı Agdam rayonunun işgal edilmesinden dehşete düşerek,

Mevcut durumun bölgesel barış ve güvenliği tehdit etmesinden kaygı duymakta,

Bölgede, çok sayıda sivilin yurdundan göç etmesi ve insani yardıma ihtiyaç duymasından derin kaygı duyduğunu bir kez daha belirterek,

Azerbaycan'ın ve bölgede bulunan diğer ülkelerin toprak bütünlüğü ve egemenliğini bir kez daha açıklayarak,

Uluslararası sınırların dokunulamaz olduğunu ve kuvvet kullanma yoluyla toprak elde edilemeyeceğini tekrar açıklayarak,

1. Agdam'ın ve daha önce işgal edilmiş bütün Azerbaycan topraklarının ele geçirilmesini kınar,
2. Bölgedeki tüm düşmanca faaliyetleri, özellikle sivil halka yönelik saldırıları ve yerleşim bölgelerine yapılan bombardımanları ayrıca kınar,

3. İşgal kuvvetlerinin tüm düşmanlıkları acilen sona erdirmesini ve derhal, tamamen, kayıtsız şartsız bir şekilde Agdam rayonu ve daha önce işgal edilmiş diğer Azerbaycan bölgelerinden geri çekilmesini talep eder,

4. Kalıcı barışa ulaşılabilmesi ve devam ettirilebilmesi için taraflara çağrıda bulunur,

5. Yukarıda yer alan üç ve dördüncü maddeleri tekrarlayarak, bölgede ekonomik düzenin, ulaşım ve enerji hatlarının yeniden oluşturulmasıyla ilgili çağrıda bulunur,

6. AGİT Minsk Grubu tarafından BM 822 sayılı kararını uygulama çabalarını da içeren, soruna barışçıl çözüm bulma arayışlarını onaylar ve silahlı mücadeledeki artışın barış sürecini engelleyecek etkilerde bulunabileceği konusunda derin kaygı duyduğunu belirtir,

7. Bölgede AGİK Gözlem Misyonu oluşturulması konusunda yapılan teklifi ve AGİK Gözlem Misyonu'nun konuşlandırılmasına yönelik zaman çizelgesini memnuniyetle karşılar,

8. Tarafların barış sürecine engel olacak herhangi bir eylemden kaçınmalarını, çatışmanın çözümüyle ilgili olarak, AGİK Minsk Grubu tarafından icra edilen görüşmelere devam etmelerini ve nihai antlaşmaya varılabilmesi için kendi aralarında da doğrudan görüşmeler yapmasını şiddetle tavsiye eder,

9. Azerbaycan toprakları içindeki Dağlık Karabağ Ermenileri'nin 822 sayılı kararımıza, bu karara ve çatışmaları sona erdirmek için AGİK Minsk Grubunca ortaya konulacak önerilere itaat etmesini sağlamak maksadıyla, Ermenistan Cumhuriyetinden Dağlık Karabağ Ermenileri üzerinde gayret göstermesini şiddetle tavsiye eder,

10. Bölgede çatışmaların yayılmasına veya bölgesel işgalin devamına engel olmak maksadıyla, devletlerin silah ve mühimmat tedarikinden kaçınmalarını şiddetle tavsiye eder,

11. Çatışmanın taraflarının uluslararası insani kurallara uymak zorunda olduğunu tekrar açıklayarak, sivil halkın acısını azaltmak maksadıyla bölgeye ve

özellikle çatışma bölgesine uluslararası insani yardım çabasının engellenmeden girişini talep eder,

12. Genel Sekreterden ve ilgili uluslararası kurumlardan çatışmalardan etkilenen sivil halk için acil yardım talebinde bulunarak, topraklarından ayrılmak zorunda kalan kişilere yardımcı olunmasını ister,

13. AGİT Dönem Başkanı ve AGİT Minsk Grubu Başkanının danışmanlığında bölgedeki durumunu değerlendiren yeni bir raporu Konsey'e sunmasını Genel Sekreterden ister,

14. Konuyu etkin bir şekilde kavramış olarak kalmaya karar verir.

Kaynak: BM Resmi İnternet Sitesi, United Nations Security Council Resolution Number 853, 29 June 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/428/34/IMG/N9342834.pdf?OpenElement>> (20.03.2012).

Ek-7: BM Güvenlik Konseyi 874 Numaralı Kararı

Güvenlik Konseyi tarafından 14 Ekim 1993 tarihinde 3292'nci toplantısında kabul edilmiştir.

BM Güvenlik Konseyi;

30 Nisan 1993 tarihli 822 sayılı kararını, 29 Haziran 1993 tarihli 853 sayılı kararını yeniden açıklayarak ve Konsey Başkanının 18 Ağustos 1993 tarihinde yapmış olduğu açıklamayı hatırlatarak,

AGİK Minsk Grubu Başkanının Dağlık Karabağ konusunda BM Güvenlik Konseyi Başkanına 1 Ekim 1993 tarihinde yazmış olduğu mektubu dikkate alarak,

Azerbaycan Cumhuriyeti Dağlık Karabağ Bölgesinde çatışmaların devam etmesinden ve Ermenistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki gerilimin bölgesel barışı ve güvenliği tehlikeye atmasından ciddi şekilde kaygı duyduğunu belirterek,

8 Ağustos 1993 tarihinde Moskova'da icra edilen yüksek seviyeli toplantının, bölgenin durumuna ve çatışmanın barışçıl şekilde sona erdirilmesine katkı sağlamasını umduğunu ifade ederek,

Azerbaycan'ın ve bölgede bulunan diğer ülkelerin toprak bütünlüğü ve egemenliğini bir kez daha açıklayarak,

Uluslararası sınırların dokunulamaz olduğunu ve kuvvet kullanma yoluyla toprak elde edilemeyeceğini tekrar açıklayarak,

Bölgede, çok sayıda sivilin yurdundan göç etmesi ve insani yardıma ihtiyaç duymasından derin kaygı duyduğunu bir kez daha belirterek,

1. AGİK Minsk Grubunu destekleyen Rusya Federasyonu tarafından yapılan doğrudan girişimler sonucunda bölgede kalıcı ateşkesin sağlanabileceğini taraflara duyurur,

2. AGİK Minsk Grubu tarafından barış sürecinin oluşturulabilmesi amacıyla yapılan çalışmalara tam destek verdiğini bir kez daha tekrar eder,

3. 28 Eylül 1993 tarihinde AGİK Minsk Grubu toplantısında ele alınan BM 822 ve 853 numaralı kararların uygulanması konusunda atılması gereken adımları

belirleyen “Uyarlanmış Zaman Çizelgesini” memnuniyetle karşılar, resmi olarak önerir, Minsk Grubu Başkanına ve grubun diğer dokuz üyesine tam desteğini sunar ve çatışmanın taraflarını alinan kararları kabul etmeye çağırır,

4. Çatışmadan kaynaklanan ve AGİK “Uyarlanmış Zaman Çizelgesinde” değinilmemiş diğer tüm konulara AGİK Minsk Süreci kapsamında icra elden barış görüşmelerinde yer verileceğine ikna olduğunu belirtir,

5. Yakın zamanda işgal edilen topraklardan işgalci kuvvetlerin geri çekilmesi, iletişim ve ulaşımın önündeki her türlü engelin kaldırılması gibi konuları içeren AGİK Minsk Grubu “Uyarlanmış Zaman Çizelgesi”ni iki tarafı da ilgilendiren ve acil konuların süratle uygulanmasını ister,

6. Ayrıca AGİK’in zaman çizelgesinde öngörülen anlaşmaya ulaşılmasına katkıda bulunmak maksadıyla AGİK Minsk Grubunun soruna acilen müdahale etmesini ve tarafların 24 Mart 1992’de AGİK’e katılırken kabul ettikleri şartlara uygun bir çözüme kavuşulmasını ister,

7. BM Genel Sekreterinden, çok önemli görüşmelerin yapılacağı AGİK Minsk Grubu toplantısına BM temsilcinin de katılması davetine olumlu yanıt verilmesini ve söz konusu çalışmalara mümkün olan her türlü desteğin verilmesini ister,

8. AGİK tarafından oluşturulan Gözlem Misyonunu destekler,

9. Çatışmadan etkilenen bölgelere uluslararası insani yardım çabasının engellenmeden girişini sağlamak için, çatışma taraflarının uluslararası insani kuralları ihlal etmekten kaçınması gerektiğini belirterek, BM’nin 1993 yılında aldığı 822 ve 853 sayılı kararlarını tekrar duyurur,

10. Bölgedeki bütün devletlerin, çatışmanın yayılmasına sebebiyet vererek, bölgesel barış ve güvenliğe zarar verecek her türlü düşmanca faaliyet, müdahale ve karışmadan uzak durmasını teşvik eder,

11. Genel Sekreterden ve ilgili uluslararası kurumlardan çatışmalardan etkilenen sivil halk için acil yardım talebinde bulunarak, topraklarından ayrılmak zorunda kalan kişilerin ve mültecilerin yurtlarına güven ve saygınlık içinde dönebilmeleri için yardımcı olunmasını ister,

12. AGİK Dönem Başkanı ile AGİK Minsk Grubu Başkanının Konsey'e bölgedeki durumu her yönüyle ortaya koyan ve BM , AGİK'i arasındaki işbirliğinin mevcut durumu ve geleceğiyle ilgili rapor sunmaya devam etmesini Genel Sekreterden ister,

13. Konuyu etkin bir şekilde kavramış olarak kalmaya karar verir.

Kaynak: BM Resmi İnternet Sitesi, United Nations Security Council Resolution Number 874, 14 October 1993, <<http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/557/41/PDF/N9355741.pdf?OpenElement>> (20.03.2012).

EK-8: BM Güvenlik Konseyi 884 Numaralı Kararı

Güvenlik Konseyi tarafından 12 Kasım 1993 tarihinde 3313'ncü toplantısında kabul edilmiştir.

BM Güvenlik Konseyi;

30 Nisan 1993 tarihli 822 sayılı kararını, 29 Haziran 1993 tarihli 853 sayılı kararını ve 14 Ekim 1993 tarihli 874 sayılı kararını yeniden açıklayarak,

AGİK ve Minsk Grubu tarafından barış sürecinin oluşturulabilmesi maksadıyla yapılan çalışmalara tam destek verdiğini tekrar ederek,

AGİK Dönem Başkanının Dağlık Karabağ Sorunu ile ilgili Minsk Konferansı hakkında 9 Kasım 1993 tarihinde yazmış olduğu mektup ve ilişigindeki belgeleri dikkate alarak,

Azerbaycan Cumhuriyeti Dağlık Karabağ Bölgesinde çatışmaların devam etmesinden ve Ermenistan Cumhuriyeti ile Azerbaycan Cumhuriyeti arasındaki gerilimin bölgesel barışı ve güvenliği tehlikeye atmasından ciddi şekilde kaygı duyduğunu belirterek,

Azerbaycan'ın ve bölgede bulunan diğer ülkelerin toprak bütünlüğü ve egemenliğini bir kez daha açıklayarak,

Uluslararası sınırların dokunulamaz olduğunu ve kuvvet kullanma yoluyla toprak elde edilemeyeceğini tekrar açıklayarak,

Ateşkesin ihlal edilmesi, bu ihlaller sonucunda kuvvet kullanılarak özellikle Azerbaycan Cumhuriyetine bağlı Zengilan ve Goradiz rayonlarının işgal edilmesi, ve bölgede silahlı mücadelenin artışı dehşet verici bir gelişme olarak anarak,

Zengilan, Goradiz ve Azerbaycan'ın güney sınırında, son dönemde çok sayıda sivilin yurdundan göç etmesi ve insani yardıma ihtiyaç duymasından derin kaygı duyduğunu bir kez daha belirterek,

1. Karşılıklı düşmanlığın yeniden başlamasına sebebiyet veren taraflar arasındaki ateşkesin bozulmasını, özellikle Zengilan bölgesi ile Goradiz şehrinin işgalini, sivil halka karşı saldırıları ve Azerbaycan topraklarının bombalanmasını kınar,

2. Ermenistan Cumhuriyeti'ne Dağlık Karabağ Ermenileri üzerindeki etkisini kullanarak, Dağlık Karabağ Ermenilerinin mevcut askeri çatışmaları daha ileri götürmemeleri ve BM'in 822, 853 ve 874 sayılı kararlarına uymaları konusunda çağrıda bulunur,

3. AGİK Minsk Grubunun dokuz üyesi tarafından 4 Kasım 1993 tarihinde yapılan açıklamadan memnuniyet duyar ve orada belirlenen önerileri tek taraflı ateşkes bildirileri için tavsiye eder,

4. Taraflardan acil olarak karşılıklı düşmanlığa ve silahlı çatışmaya son vermelerini, Zengilan bölgesi ile Goradiz şehrindeki işgalci kuvvetlerin tek taraflı olarak geri çekilmesini, BM'nin 822 ve 853 sayılı kararlarını uygulamak maksadıyla AGİK Minsk Grubu'nun 2-8 Kasım 1993 tarihleri arasında Viyana'da gerçekleştirdiği toplantısında oluşturulan "Uyarlanmış Zaman Çizelgesi"ne göre işgalci güçlerin daha önce işgal edilmiş Azerbaycan topraklarından geri çekilmesini talep eder,

5. Çatışan taraflara; AGİK Minsk Grubunu destekleyen Rusya Federasyonunun desteği sonucunda ulaşılmış ateşkese etkili ve daimi kılabilmek için ilgili olmalarını ve AGİK Minsk Grubu'nun 2-8 Kasım 1993 tarihleri arasında Viyana'da gerçekleştirdiği toplantısında oluşturulan "Uyarlanmış Zaman Çizelgesi" kapsamında çatışma üzerinde uzlaşıya varılmasını güçlü bir şekilde vurgular,

6. Bölgedeki bütün devletlerin, çatışmanın yayılmasına sebebiyet vererek, bölgesel barış ve güvenliğe zarar verecek her türlü düşmanca faaliyet, müdahale ve karışmadan uzak durmasını bir kez daha vurgular,

7. Genel Sekreterden ve ilgili uluslararası kurumlardan çatışmalardan etkilenen Zengilan bölgesi, Goradiz şehri ve Güney Azerbaycan sınırında yaşayan Azeri halkını da kapsayan sivil toplum için acil yardım talebinde bulunarak, topraklarından ayrılmak zorunda kalan kişilerin ve mültecilerin yurtlarına güven ve saygınlık içinde dönebilmeleri için yardımcı olunmasını ister,

8. AGİK Dönem Başkanı ile AGİK Minsk Grubu Başkanının Konsey'e bölgedeki durumu her yönüyle ortaya koyan, özellikle BM kararlarının uygulanmasına yönelik faaliyetleri ve BM ile AGİK'i arasındaki işbirliğinin mevcut

durumu ve geleceğiyle ilgili rapor sunmaya devam etmesi konusundaki isteğini Genel Sekreterden tekrarlar,

9. Konuyu etkin bir şekilde kavramış olarak kalmaya karar verir.

Kaynak: BM RESMİ WEB SİTESİ, United Nations Security Council Resolution Number 884, 12 November 1993, < <http://daccess-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/631/20/PDF/N9363120.pdf?OpenElement> > (30.12.2010).

Ek-9: BİŞKEK PROTOKOLÜ

Bağımsız Devletler Topluluğu (BDT) Parlamentolararası Toplantısı inisiyatifi üzerine 4-5 Mayıs 1994 yılında Bişkek'te yapılan toplantıya katılan Kırgızistan Parlamentosu, Federal Birlik ve Rusya Federasyonu Dışişleri Bakanlığı;

- Dağlık Karabağ içerisinde veya çevresinde, sadece Azeri ve Ermeni halkına telafisi mümkün olmayan zarar vermekle kalmayıp, aynı zamanda bölgede yer alan diğer ülkelerin çıkarlarını önemli ölçüde zedeleyen ve uluslararası durumu ciddi bir şekilde karmaşıklaştıran silahlı krizin durdurulması için mümkün olan tüm yolları teşvik etme konusunda kararlılıklarını ifade etmiş,

- BDT devlet başkanlarının 15 Nisan 1994 tarihli açıklamasını destekleyerek, yürütme gücünün başkan ve temsilcilerinin mümkün olduğunca kısa bir süre içerisinde uygun bir anlaşma yoluyla silahlı çatışmayı durdurma ve neticelerini bertaraf etme konusundaki çabalarına tam destek vermeye hazır olduklarını ifade etmiş,

- Commonwealth (Cumhuriyet) ve Parlamentolararası Birliğin, çatışmayı durdurma, BM ve AGİK'in onunla alakalı prensip, hedef ve kesin kararlarını (BM Güvenlik Konseyinin 822, 853, 874, 884 sayılı kararları) gerçekleştirme hususunda ki doğal aktif rolünün yanında olduğunu beyan etmiş,

- Krizin tüm taraflarını mantıklı düşüncüyü dinlemeye teşvik etmiş; 18 Şubat 1994 tarihli (gözlemcilerin konuşlanmasını içeren) protokol uyarınca bu yıl Mayıs'ın 8'ini 9'una bağlayan gece yarısından itibaren ateşkesi başlatmak ve mümkün olan en kısa sürede yoğun bir çalışma ile askeri ve düşmanca harekâtın yeniden başlatılmamasını temin edecek, birliklerin işgal ettikleri bölgelerden çekilmelerini, mültecilerin geri dönüşlerini, iletişimin çalışmaya başlamasını, müzakere sürecinin sürdürülmesini sağlayacak yasal olarak bağlayıcı ve güvenilir bir mekanizma tasavvur eden bir mutabakatı imzalamak suretiyle onu güçlendirmiş,

- Parlamentolararası Birlik Konseyinin Başkanı V.F.Shumeyko ve Dağlık Karabağ Birliğinin Barışı İnşa Grubunun Başkanı M.Sh.Sherimkulov'un, Commonwealth Barışı Koruma gücünün kurulması yönündeki inisiyatifinin görüşülmek üzere BDT üye devletlerin parlamentolarına önermeye karar vermiş,

- Silahlı çatışmaya yönelik barışçı bir çözüm bulunması için benzer toplantılara devam edilmesinin uygun olduğunu düşündüklerini belirtmiş,
- Kırgızistan halkı ve liderliğine, yaratmış oldukları mükemmel çalışma koşulları, içtenlik, ev sahipliği için minnettar kaldıklarını ifade etmişlerdir.

Delegasyonları adına;

(A.JALILOV) R.GULIYEV

V.SHUMEYKO

V.KAZIMIROV

Rusya Federasyonu
Başkanının Tam Yetkilisi, Rusya
Arabuluculuk Görevi Başkanı

B.ARAKTSYAN, K.BABURYA

M.SHERIMKULOV

M.KROTOV

BDT Üye Ülkeleri Birliği
Parlamentolar Arası Konsey
Sekreterliğinin Başkanı

Bişkek, 5 Mayıs 1994

Not: 8 Mayıs 1994 tarihinde Bakü’de, Bişkek Protokolünün R.Guliev tarafından imzalanması sırasında aşağıdaki bölüm surete eklenmiştir; “Metnin 5’inci paragrafının üstten üçüncü satırında, gözlemciler kelimesinin önüne uluslararası kelimesi eklenecek ve aynı paragrafın baştan altıncı satırında işgal edilmiş kelimesi zapt edilmiş kelimesi ile değiştirilmek şartıyla imzalanmıştır. Yukarıda, orijinal metnin içinde, bu eklemelerle ilgili kelimeler işaretlenmiştir. Ayrıca, metnin o kopyasının N.Bakhmanov (Dağlık Karabağ’daki Azeri toplumunun lideri) tarafından imzalanması için girişimde bulunulmuştur, ancak o gün kendisi Bakü’de bulunamamıştır.

EK-10: Dağlık Karabağ Çatışması Kronolojisi

1987

Ekim Azerbaycan SSC'sine bağlı DKÖB'ü Ermenistan SSC'sine bağlamak maksatlı ilk toplantı Erivan'da yapıldı.

1988

25 Ocak Ermeni SSC'sinde yaşayan Azerilerin zorunlu göçü başladı.

22-23 Şubat "DKÖB Azerbaycan'ın bir parçasıdır" sloganlı ilk toplantılar Bakü ve Sumgayıt'ta yapıldı.

24 Şubat DKÖB'de 2 Azeri öldürülerek anlaşmazlıkta ilk kez kan dökülmüş oldu.

27 Şubat DKÖB'de Azerbaycan'dan ayrılma talebi ile gösteriler başladı.

28-29 Şubat Sumgayıt'ta büyük çaplı karışıklıklar ve ayaklanmalar başladı.

18 Mart DKÖB yerel komitesi DKÖB'nin katılması konusunda karar aldı.

24 Mart SKP Merkez Komitesi ve Bakanlar Konseyi 1988-1995 yılları arasında DKÖB'de sosyo ekonomik kalkınmanın hızlandırılması kararnamesini çıkardı.

Mayıs Binden fazla Azeri Ermenistan'dan Azerbaycan'a göç etti.

18 Mayıs Azerilerin Ermenistan'dan göçe zorlanması Bakü'de mitinglerle protesto edildi.

Haziran Başı DKÖB'de Azerilere karşı ayrımcılık başladı. Birkaç gün içerisinde 2000 Azeri göçe zorlandı. (sınır dışı edildi)

14 Haziran Azerbaycan İstatistik Enstitüsüne göre 4000'den fazla göçmen Azerbaycan'a kaçtı.

Haziran Sonu Azerilerin Ermenistan'dan kaçışı devam etti.

12 Temmuz DKÖB Yerel Sovyet Meclisi anayasaya aykırı bir biçimde Azerbaycan SSC'sinden ayrılma kararı aldı.

13 Temmuz Azerbaycan SSC Yüksek Sovyet'i Başkanlığı, DKÖB Yerel Sovyet'inin 12 Temmuz 1988'de aldığı kararın geçersiz olduğuna karar verdi.

18 Temmuz SSCB Yüksek Sovyet'i Başkanlığı genişletilmiş oturumda DKÖB'nin Azerbaycan SSC'sine ait olduğunu bildirdi.

3-21 Eylül DKÖB'de Azerileri hedef bir dizi saldırı düzenlendi. Hankent'inde evler yakıldı ve insanlar öldürüldü.

18 Kas. - 5 Ara. DKÖB'de Azerilere karşı yapılan saldırılara son verilmesi amacıyla Bakü'de miting yapıldı.

24 Kasım Bakü ve Nahçıvan'da olağanüstü hal ilan edildi.

27-29 Kasım Ermenistan SSC'sine ait Gugark, Spitah ve Stepanovan şehirlerinde yapılan gösterilerde 33 Azeri öldürüldü.

Aralık Sonu Azeriler Ermenistan'dan kaçmaya devam etti. 105.000'den fazla Azeri Ermenistan'dan Azerbaycan'a göç etti.

1989

12 Ocak Azerbaycan SSC'sine bağlı DKÖB'de "Özel Yönetim Komitesi" kuruldu.

May.- Haz. Birinci Millet Meclisi Dağlık Karabağ konusu ile ilgilenen bir SSCB Yüksek Sovyet'i Komisyonu kurmaya karar verdi.

7 Temmuz DKÖB'deki Azeri köyü Korlijahan Ermeniler tarafından yakıldı.

11 Temmuz DKÖB'deki gerilim tırmandı. Azeriler Hankenti'nde silahlı saldırıya uğradı.

29 Temmuz Ermenistan Bölgesinde yapılan saldırılar sonucu Azerbaycan Ermenistan arasında demiryolu ulaşımı kesintiye uğradı. Nahçıvan Özerk Bölgesi'ne Ermenistan tarafından abluka uygulanmaya başlandı.

16 Ağustos DKÖB'nin Azerbaycan'a bağlı otonom bir bölge olduğu statüsünü reddeden DKE temsilcileri kongresi düzenlendi.

27 Ağustos AYS Başkanlığı 16 Ağustos 1989'da toplanan kongrenin illegal olduğunu deklare etti.

Eylül Başı Azerbaycanlı demiryolunu kullanan yolcular Ermenistan topraklarında trenlere yapılan saldırıları protesto için gösteriler yaptı.

Ekim Sonu Nüfusunun % 91.7'si Azeri olan DKÖB'nin Suşa kenti abluka altına alındı.

Kasım Sonu Ermenistan SSC topraklarında, Azeri trenlerine yapılan saldırılar Azerbaycan ve Ermenistan arasında demiryolu ulaşımının durmasına neden oldu.

28 Kasım SSCB Yüksek Sovyeti "DKÖB'de Durumu Normalleştirme Önlemleri" kararnamesini çıkardı. Buna göre DKÖB "Özel Yönetim Komitesi" dağıtılacak ve bir cumhuriyetçi organizasyon komitesi görevi oluşturulacaktı.

1 Aralık Ermenistan SSC Yüksek Sovyeti "Dağlık Karabağ ve Ermenistan SSC'nin Birleştirilmesi" isimli anayasaya aykırı kararı aldı.

Aralık ayı Ermenistan'dan Azeri sınır köylerine saldırılar başladı. Ermenistan'dan gelen topçu birlikleri Azerbaycan'ın Kaanlar ve Saumyan bölgelerine konuşlandı.

7 Aralık AYS Başkanlığı, EYS'nin 1 Aralık 1989 tarihli kararının Azerbaycan'ın içişlerine kabul edilemez bir müdahale olduğunu beyan etti.

1990

9 Ocak EYS 1990 yılı plan bütçe çalışmaları oturumunda, DKÖB'yide planlama ve bütçe sürecine dahil etti.

9 Ocak Azerbaycan SSCsine bağlı Suşa kentinden Ermeniler tarafından Azeri rehiner alındı.

4-10 Ocak 100 tank, top ve hava savunma silahı illegal yollarla Sovyet Ordusundan Ermenistan'a verildi.

11 Ocak AYS, EYS'nin DKÖB'yi planlama ve bütçe sürecine katmasını kınadı ve bunu Azerbaycan Cumhuriyeti'nin bağımsızlığının ihlali olduğunu belirtti.

13 Ocak Ermeniler silahlı saldırı düzenleyerek Nahçıvan Özerk Bölgesindeki Karki köyünü işgal ettiler.

15 Ocak Silahlı Ermeni piyadeleri Guşçu Kaanlar bölgesine konuşlandı.

19 Ocak Ermeniler, Nahçıvan Özerk Bölgesine bağlı Sadarak yerleşimine saldırdı.

20 Ocak	Sovyet Birlikleri Bakü'ye saldırdı. Azerbaycan'da olağanüstü hal ilan edildi. Meydana gelen çatışmalarda 124 kişi öldü, 737 kişi yaralandı.
21 Ocak	AYS, SSCB askerlerinin derhal Bakü'den çekilmesini istedi.
13 Şubat	EYS, DKÖB'ni Azerbaycan Toprağı olarak tanıyan 5 Temmuz 1921 tarihli SSCB Merkez Komitesi Kafkas Bürosu kararını tanımadığını açıkladı.
6 Mart	AYS, EYS tarafından 13 Şubat 1990 tarihinde alınan kararın kabul edilemez olduğunu açıkladı.
22 Mayıs	DKÖB'de, EYS tarafından düzenlenmek istenen seçimler başarısızlıkla sonuçlandı.
25 Mayıs	SSCB Yüksek Sovyeti DKÖB'ün Azerbaycan toprağı olduğu beyan ederek, EYS tarafından alınan kararın kabul edilemez olduğunu açıkladı.
25 Haziran	SSCB Devlet Başkanı tarafından illegal silahlanmanın önüne geçilmesi konusunda emir yayınlandı.
29 Haziran	AYS Bakanlar Konseyi DKÖB'ün sosyo ekonomik açıdan gelişmesi konusunda alınacak tedbirler ile ilgili karar aldı.
23 Kasım	SSCB Halk Konseyi'nin Azerbaycan kökenli üyeleri, Ermenistan topraklarında yaşayan Azerilerin zorunlu göçe tabi tutulduklarını beyan ederek, sorunun çözülmesi için SSCB Yüksek Sovyeti'ne başvuruda bulundu.

1991

Ocak- Mayıs	Ermeni komitacıları DKÖB yönetim komitesine ve Azeri köylerine saldırılar düzenlemeye başladı.
9 Mayıs	SSCB İçişleri Bakanlığı, KGB ve SSCB Savunma Bakanlığı Ermenilerin illegal silahlanmasının önüne geçmek amacıyla tedbirler aldı.
29 Haziran	AYS, Ermeni komitacıların SSCB Yüksek Sovyet'inin kararlarını dinlemeyerek silahlı gruplar halinde DKÖB'ne geçiş yaptıklarını açıkladı.
2 Kasım	DKE, Azerbaycan'a bağlı DKÖB'de "Dağlık Karabağ Cumhuriyeti"adında yeni bir devlet kurulduğunu açıkladı. Dağlık Karabağ Cumhuriyetinin silahlı gücünün 15.000 kişiden oluştuğu belirtildi.
Kasım Ortası	Ermeni kuvvetleri Azerbaycan'ın Granboy bölgesine saldırarak bazı yerleşim yerlerini işgal etmişlerdir.
Ekim-Kasım	Ermeniler DKÖB'ün Hadrut ve Martuni bölgelerinde saldırılara başladılar. Bu saldırılara SSCB askerleri de destek verdi ve yaklaşık 30 yerleşim yeri Ermeniler tarafından ele geçirildi.
20 Kasım	Azerbaycan'ın Khojovand bölgesi Garakend köyü yakınlarında MI-8 helikopteri düşürüldü ve saldırıda 22 kişi hayatını kaybetti. Hayatını kaybedenler içerisinde Azerbaycan ve Ermenistan arasında barış görüşmelerini sürdüren Rus ve Kazak yetkilerin bulunması sebebiyle, saldırı barış konusundaki ilk çabaların olumsuz sonuçlanmasına sebebiyet vererek, bölgede şiddetin artmasını sağladı.
Aralık Ortası	DKÖB'de konuşlu SSCB askerleri geri çekildi ve SSCB İç işleri Bakanlığı tarafından Ermenilere illegal silah yardımı yapıldı.
30 Aralık	BDT liderleri Azerbaycan ve Ermenistan'ın barış görüşmelerine başlamasını istedi.

1992

Ocak	Ermeni kuvvetleri ve 366'ncı SSCB Piyade Alayı DKÖB'de tamamen abluka altına alınmış Azerbaycan yerleşimlerine karşı saldırı başlattılar.
-------------	---

30-31 Ocak	Azerbaycan ve Ermenistan AGİT'e üye oldular.
Şubat Başı	Hankenti'nin dışında bulunan tamamen Azerilerin yaşadığı Karkijahan yerleşim yerinin Ermeniler tarafından işgal edilmesi.
12-18 Şubat	AGİT raportörünün bölgeye ilk ziyareti.
25-26 Şubat	Rus 366'ncı Mekanize Piyade Alayı desteğindeki Ermeniler tarafından Hocalı Katliamının yapılması. Bu katliamda yaklaşık 800 Azeri vahşi şekilde öldürülmüştür.
Şubat Sonu	366'ncı Rus Mekanize Piyade Alayı'nın Hankenti'nden tahliye edilmesi ve Ruslar tarafından Ermenilere illegal olarak 25 tank, 87 zıhlı muharebe aracı, 28 Zırhlı personel taşıyıcı ve 45 havan verilmesi
24 Mart	AGİT Helsinki görüşmelerinin yapılması ve DKÖB Sorununun çözümü konusunda Minsk'te bir konferans toplanmasına karar verilmesi.
Nisan	Rusya öncülüğünde arabuluculuk faaliyetlerinin başlaması.
7 Mayıs	Azerbaycan ve Ermenistan Devlet Başkanlarının İran'ın arabuluculuğunda Tahran'da bir araya gelmesi.
8 Mayıs	Suşa'nın Ermenistan tarafından işgali ve 23156 Azeri'nin daimi konutlarını terk etmek zorunda kalması. Suşa'nın işgaliyle birlikte Tahran görüşmelerinde sağlanan mutabakat önemini yitirmiş ve görüşmelere son verilmiştir.
18-19 Mayıs	Ermeniler tarafından Laçın koridorunun ele geçirilmesi ve 63341 Azeri'nin topraklarını terk etmek zorunda kalması. Bu saldırıyla eş zamanlı olarak Rus Ordusu Azerbaycan Türkiye sınırında stratejik önemi bulunan Nahçıvan'ın Sadarak Bölgesine saldırmışlardır.
Haz.- Eylül	AGİT tarafından çatışmaların sona erdirilmesi konusunda arabuluculuk görüşmeleri düzenlendi.
19 Eylül	RF'nun Dışişleri Bakanı'nın katılımıyla, Azerbaycan ve Ermeni Dışişleri Bakanları arasında 2 aylık ateşkes anlaşması imzalandı.
Eylül- Kasım	Rusya tarafından arabuluculuk faaliyetlerinin artırılması.
7-9 Aralık	Azerbaycan, Ermenistan, RF, ABD ve Türkiye devlet başkanları arasında Minsk Sürecinin zaman çizelgesinin hazırlanması amacıyla resmi olmayan Cenevre Toplantısının icra edilmesi.
9-12 Aralık	Sochi'de yapılan ateşkes antlaşmasının Ermeniler tarafından bozulması ve Zangelan bölgesinde 8 Azeri köyünün işgal edilmesi.

1993

5 Şubat	Rus Birliklerinin cephenin güney bölgesinde geniş çaplı saldırıda bulunması.
17-21 Mart	Ermenistan, RF, ABD ve Türkiye temsilcilerinin AGİT Minsk Grubu Toplantısı.
27 Mart-3 Nisan	Kelbecer'in Ermeniler tarafından işgali ve 60698 Azerinin topraklarını terk etmek zorunda kalması.
6 Nisan	BM Güvenlik Konseyi Başkanının Kelbecer'in işgalini kınaması.
30 Nisan	BM'in Kelbecer'in işgalini kınayan ve Azerbaycan'ın toprak bütünlüğüne saygı gösterilmesini isteyen 822 sayılı kararını alması.
12 Haziran	Minsk Grubu Başkanı Mario Rafaelli'nin Bakü, Erivan ve Hankenti'ni ziyareti.
18-20 Haziran	RF'nin Bakü'yü ziyaret ederek arabuluculukta bulunması.

23-24 Haziran	Agdam'ın Ermeniler tarafından işgali ve 158.000 Azeri'nin evlerini terk etmek zorunda kalması.
26-28 Haziran	Ermenistan tarafından Ağdere'nin işgal edilmesi.
29 Haziran	BM tarafından, bölgedeki işgallere son verilmesini isteyen 853 sayılı kararın alınması.
21 Tem.- 12 Ağ.	BM'nin 822 ve 853 sayılı kararlarının nasıl uygulanacağı konusunda AGİT Minsk Grubu tarafından toplantı düzenlenmesi.
11 Ağustos	Fizuli ve Cebrayıl'e Ermeniler tarafından saldırılması.
18 Ağustos	BM Güvenlik Konseyi Başkanı tarafından Agdam ve Kelbecer'de bulunan işgal kuvvetlerinin derhal geri çekilmesi konusunda açıklama yapılması.
23 Ağustos	Fizuli'nin Ermeniler tarafından işgal edilmesi ve 152860 Azeri'nin topraklarını terk etmek zorunda kalması.
25-26 Ağustos	Cebrayıl'in Ermeniler tarafından işgal edilmesi ve 57125 Azeri'nin topraklarını terk etmek zorunda kalması.
31 Ağustos	Kubatlı'nın Ermeniler tarafından işgal edilmesi ve 31364 Azeri'nin topraklarını terk etmek zorunda kalması.
21-28 Eylül	AGİT Minsk Grubu tarafından Paris'te arabuluculuk görüşmeleri yapılması.
14 Ekim	BM Güvenlik Konseyi'nin 874 sayılı kararını alması.
18-21 Ekim	AGİT arabuluculuğunda görüşmeler yapılması.
23 Ekim	Goradiz'in Ermeniler tarafından işgal edilmesi.
28 Ekim	Zangezur'un Ermeniler tarafından işgal edilmesi ve 34924 Azeri'nin topraklarını terk etmek zorunda kalması.
11 Kasım	BM Güvenlik Konseyi'nin 884 sayılı kararını alması.
10 Aralık	Ermenilerin Beylagan istikametinde taarruza başlaması

1994

Ocak-Mart	Rusya öncülüğünde AGİT Minsk Grubu tarafından arabuluculuk faaliyetlerinin yapılması.
31 Mart-3 Nis.	Barış Grubu'nun Bakü, Erivan ve DKÖB'ü ziyaret etmesi.
9-10 Nisan	Ermeniler tarafından Terter istikametinde geniş kapsamlı saldırı başlatılması.
4-5 Mayıs	Azerbaycan, Ermenistan ve DKE arasında "Bişkek Protokolü"nin imzalanması.
9 Mayıs	Azerbaycan ve Ermenistan Dışişleri Bakanları ve DKE temsilcisi arasında ateşkes antlaşmasının imzalanması.
12 Mayıs	Çatışma bölgesinde ateşkes uygulamasına geçilmesi.

Kaynak: Karabağ Kitabı, **Karabakh**, YNE, Baku, syf. 142-152, 1999

EK-11: AGİT Minsk Grubu Eş Başkanları'nın Görev Tanımı

Tüm AGİT Delegelerine;

Görevdeki Başkan tarafından kabul edilen, AGİT'in gözetimi altındaki Dağlık Karabağ Sorununun "Minsk Konferansı Eş Başkanlarının Görev Tanımı" EK'te sunulmuştur.

Saygılarımla

Marton Krasznai
AGİT Dönem Başkanı Temsilcisi
Macaristan AGİT Başkanlığı
Viyana, 23 Mart 1995

AGİT Minsk Grubu Eş Başkanları'nın Görev Tanımı

Eş Başkanlar, görevli AGİT Dönem Başkanı tarafından atanırlar.

Eş Başkanlara faaliyetlerinde; AGİT ilkeleri ve kuralları, Birleşmiş Milletler Beyannamesi, Bakanlar Konseyi tarafından 24 Mart 1992'de alınan kararlar ve özellikle Budapeşte Zirve Kararını da içerecek şekilde AGİT forumlarında alınan kararlar ve Birleşmiş Milletler Güvenlik Konseyinin ilgili kararları yol gösterecektir.

Eş Başkanlara; kuvvet kullanmadan bir çatışmanın çözümünü teşvik etme ve AGİK'in 10'ncu Yüksek Seviye Komisyonu toplantı kararlarında ifade edilen prosedür ve kurallara uygun olarak özellikle barışçıl ve kapsamlı bir mutabakata yönelik müzakereleri kolaylaştırma gibi hususlarda Minsk Konferansı hedefleri rehberlik edecektir

Eş Başkanlar, tüm arabuluculuk ve müzakere faaliyetlerini azami derecede koordine edecek, arabuluculuk ve müzakere faaliyetlerini AGİT kuralları çerçevesinde ahenk içerisinde koordineli tek bir çaba şeklinde yürütecektir.

Eş Başkanlar, tarafsızlık ilkesine bağlı kalarak müşterek ve azami eşit şekilde;

1. Ateşkesi güçlendirmek maksadıyla müşterek çaba sarf edecek,
2. Çatışmaya taraf olan unsurlarla müzakereler için ortak bir esas geliştirecek,
3. Önceki arabuluculuk faaliyetlerinde yaşanan başarılarla atıfta bulunarak, silahlı çatışmanın politik bir mutabakatla sonlandırılması için çatışmaya taraf olan unsurlarla müzakereler yürütecek,
4. Önemli görüşmeleri içerecek şekilde çatışmaya taraf olan unsurlar arasında münasip olması durumunda doğrudan temasları teşvik edecek,
5. Çatışmaya taraf olan unsurlarla, özellikle insani alanlarda olacak şekilde güven artırıcı tedbirler konusunda çalışmaya devam edecek, güven artırıcı tedbirlerin politik süreçle eşgüdüm içerisinde olmasını sağlayacak,
6. Görevli Başkana, çok uluslu OSCE barışı koruma gücünün kurulması, terkihi ve faaliyetlerine yönelik bir planının geliştirilmesi hususunda yardımcı olacak,
7. Çatışmaya taraf unsurlardan, AGİT barışı koruma harekatı ile ilgili alınan resmi istekleri ve onayları görevde bulunan AGİT Dönem Başkanına iletecek,
8. Görevde bulunan AGİT Dönem Başkanına; taslak tezkere, Mutabakat Muhtırası ve ilgili personelin her zaman güvenliğinin sağlanması hususunda verilen garantilerin

koşullarına yönelik çatışmaya taraf unsurlarla yapılan müzakerelerde yaşanan gelişmeleri rapor edecek,

9. Minsk Grubunun düzenli istişarelerine müştereken başkanlık edecek, Minsk Grubu üyelerine; belge, bilgi ve Minsk Grubu toplantı yeri, tarihi ve tartışılacak konuları içeren önerileri müştereken gönderecek,

10. Müştereken ve devamlı olarak görevli AGİT Dönem Başkanına bilgi verecek, danışacak ve çalışmalarında kaydedilen ilerleme hususunda müştereken düzenli bir şekilde AGİT Daimi Konseyini bilgilendirecek,

11. AGİT Dönem Başkanı ile istişareyi müteakip BM Güvenlik Konseyi Başkanını ve BM Genel Sekreterini; Minsk süreci ve tüm yönleriyle mevcut durum, onun ilgili kararlarının uygulanmasında yaşanan gelişmeler, bu kapsamda AGİT ve BM arasında mevcut ve gelecekte yapılacak işbirliği konularında bilgilendirecek. Gerektiğinde; AGİT Dönem Başkanı ile uygun bir şekilde istişareyi müteakip çatışmanın barışçı yollarla çözümüne yönelik BM Güvenlik Konseyince kabul edilebilecek yeni kararlarla ilgili düşünce ve tekliflerini BM'ye sunacak,

12. Yukarıda belirtilen hususlar ve diğer konularla alakalı olarak çatışmaya taraf unsurlarla teması devam ettirmek maksadıyla mutabık kalınan esaslar doğrultusunda müştereken veya uygun olması durumunda ayrı olarak çatışma bölgesini ziyaret edecek,

13. AGİT Dönem Başkanı ile istişareyi müteakip ICRC, UNHCR ve diğer ilgili uluslararası ve bölgesel kurum ve kuruluşlarla gerekli teması devam ettirecek,

14. Minsk Konferansı ve ona yönelik toplantılara müştereken başkanlık edecek,

15. Eş Başkanlar, görevli Başkan'ın Kişisel Temsilcisine verilen görev tanımları çerçevesinde görevli Agit Dönem Başkanının Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi ile işbirliği yapacaktır.

EK-12: Agit Dönem Başkanının Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi'nin Görev Tanım Formu

1. Temel Kararlar

Agit Dönem Başkanının Minsk Konferansı Tarafından İlgilenilen Çatışmadan Sorumlu Kişisel Temsilcisi, AGİT Dönem Başkanı'nın 10 Ağustos 1995 tarihli kararıyla görevlendirilmiştir. Şu anki kişisel temsilci Polonyalı Büyükelçi Andrzej Kasprzyk, 1 Ocak 1997 tarihinden beri bu görevi sürdürmektedir.

2. Görevler

Kişisel Temsilciye, AGİT Dönem Başkanı tarafından verilen görevler aşağıda sunulmuştur:

- Dağlık Karabağ Çatışması ile ilgili konularda AGİT Dönem Başkanını temsil etmek, silahlı çatışmanın sona erdirilmesi, AGİT Barışı Koruma Operasyonunun konuşlandırılması için gerekli koşulların oluşturulması ve çatışmanın tüm boyutlarıyla ilgili kapsamlı , kalıcı politik bir çözüme ulaşmak maksadıyla AGİT Dönem Başkanını desteklemek;
- Faaliyetlerinin tüm boyutlarını AGİT Dönem Başkanına raporlamak, AGİT Minsk Konferansı Eş başkanlarının faaliyetlerini AGİT Dönem Başkanına ve uygun olduğunda Minsk Grubuna rapor etmek ve AGİT Dönem Başkanından talimatlar almak;
- İstekte bulunmaları durumunda AGİT Minsk Grubu Eş başkanlarını desteklemek;
- Yüksek Seviye Planlama Grubunu “Budapeşte Zirvesi Kararları”na uygun olarak oluşturulacak AGİT Barışı Koruma operasyonunun planlanmasında desteklemek,
- Tarafları, karşılıklı güvenin inşası, barış sürecini ilerletecek insani ve diğer tedbirlerin uygulanması ve geliştirilmesi konularında özellikle doğrudan temaslar yoluyla desteklemek,
- Bölgede faaliyet gösteren BM ve diğer uluslararası organizasyon temsilcileriyle mümkün olduğunca işbirliği içinde çalışmak.

3. Konuşlanma

Gürcistan Hükümetiyle imzalanan mutabakat muhtırasına göre kişisel temsilci Tblis'te bulunan ayrı bir ofisi karargâh olarak kullanmaktadır. Görev tanımında belirlenen faaliyetleri icra edebilmek için, kişisel temsilcinin Bakü, Erivan ve Hankendi'nde saha danışmanları bulunmaktadır.

4. Süre

Kişisel Temsilcinin görev süresiyle ilgili herhangi bir zaman kısıtlaması belirlenmemiştir.

5. Terkip

Kişisel Temsilciyi 5 uluslar arası, 11 yerel personel desteklemektedir. Bu sebeple toplam görevli personel sayısı 17'dir.

Kişisel Temsilcinin ve saha asistanlarının kendilerine verilen görevleri layıkıyla yerine getirebilmeleri için, faaliyet alanları içindeki her bölgede serbest olarak hareket edebilmeleri ve gerekli her türlü araca ulaşabilmeleri gerekmektedir.

6. Finansal Durum

23 Aralık 2010 tarihinde Daimi Konseyin 981 sayılı kararıyla uygulamaya konulan AGİT 2011 yılı bütçesine göre Kişisel temsilci ve saha asistanlarının yıllık bütçesi 1,155,300 Euro olarak belirlenmiştir.

Kaynak: Survey of OSCE Field Operations, The Secreteriat Conflict Pevention Centre, Vienna, Austria, 28 October 2011, s.33-34, < <http://www.osce.org/cpc/74783> >, (15.05.2012).

EK-13: ABD Barış Enstitüsü Arabuluculuk Metodolojisi

1. BİRİNCİ ADIM : (Anlaşmazlığın Değerlendirilmesi)

1.1. Anlaşmazlık Konusunun Belirlenmesi

- 1.1.1. Anlaşmazlığın Tarihinin ve Sebeplerinin Analizi
- 1.1.2. Pozisyon ve Çıkarların Değerlendirilmesi

1.2. Aktörlerin Belirlenmesi

- 1.2.1. Anlaşmazlığın Taraflarının Analizi
- 1.2.2. Sivil Toplum ve Halkın Değerlendirilmesi
- 1.2.3. Uluslararası Aktörlerin Belirlenmesi
- 1.2.4. Diğer Oyuncuların Belirlenmesi

1.3. Anlaşmazlığın Geniş Çerçevesinin Belirlenmesi

- 1.3.1. Anlaşmazlığın Yönetilmesinde Görev Alacak Yerli ve Uluslararası Kuruluşların Belirlenmesi
- 1.3.2. Uyumsuzluğun kendinin ve özelliklerinin belirlenmesi

1.4. Güç Kaynaklarının Belirlenmesi

- 1.4.1. Maddi Kaynakların ve Tarafların Bu Kaynaklar Üzerindeki Kontrolünün Belirlenmesi
- 1.4.2. Tarafların Göreceli Güçlerinin ve Güç Değişiminin Değerlendirilmesi

2. İKİNCİ ADIM: (Arabulucunun Hazır Olduğundan Emin Olunması)

2.1. Arabulucunun Rolüne Karar Verilmesi

- 2.1.1. Alınan Destek ve Kaynaklar Göz önüne Alınarak Hangi Arabulucu Rolünün Uygun Olduğuna Karar Verilmesi
- 2.1.2. Arabulucu Stratejisinin Arabulucunun Kimliğine Uygun Olduğundan Emin Olunması

2.2. Arabulucunun Çalışma Kapasitesinin Geliştirilmesi

- 2.2.1. Taraflar Arasında Güven Oluşturulması
- 2.2.2. Geniş Bir Yetenek Portföyü Oluşturulması
- 2.2.3. Kültürel Farklılıkların Göz Önüne Alınması

2.3. Arabulucunun Uygun Yetki ve Kaynaklara Sahip Olduğundan Emin Olunması

- 2.3.1. Net bir görev tanımlanmasının Yapılması
- 2.3.2. Politik Destek Bulunması ve Desteğin Devamlılığının Sağlanması
- 2.3.3. Gerekli Kaynak ve Gücün Elde Edilmesi

2.4. Arabuluculuk Zamanlamasının Belirlenmesi

- 2.4.1. Arabulucunun taraflar arasında kredibilitesi yoksa veya elinde yeterli kaynak bulunmuyorsa arabuluculuk yapılmamalıdır.
- 2.4.2. Anlaşmazlığın çözümü için yeterli olgunluk seviyesine ulaşamadıysa arabuluculuk yapılmamalıdır.
- 2.4.3. Ne zaman geri çelmek gerektiği belirlenmelidir.

2.5. Çoklu Arabuluculuk Faaliyetlerinin Yönetilmesi

- 2.5.1. Diğer Arabulucuların Rollerinin Değerlendirilmesi
- 2.5.2. Diğer Arabulucularla İletişim Kurulup Koordine Sağlanarak İşbirliği Yapılması

3. ÜÇÜNCÜ ADIM: (Anlaşmazlığın Çözüm İçin Yeterli Olgunluk Seviyesine Gelip Gelmediğinin Değerlendirilmesi)

3.1. Olgunluk Seviyesinin Değerlendirilmesi

- 3.1.1. Tarafların Doğrudan Zaferin Mümkün Olmadığına İnadıklarının Teyit Edilmesi
- 3.1.2. Tarafların Anlaşma Yapmaya Hazır Olduklarının Teyit Edilmesi
- 3.1.3. Barış İçin Yerel Politik ve Kamuoyu Desteğinin Teyit Edilmesi

3.2. Olgunlaşma Seviyesinin Artırılması

- 3.2.1. Elitlerin Zarar ve Faydaları Anlamalarına Yardım Edilmesi
- 3.2.2. Elitlerin Üzerindeki Baskının Arttırılması
- 3.2.3. Müzakerelerin Sorumluluğunu Taşıyabilecek Liderler Yetiştirilmesi
- 3.2.4. Taraflar Arasında Denge Sağlanması
- 3.2.5. Anlaşmazlığın Zarar ve Faydalarının Değiştirilmesi

3.3. Daha Önce Yapılan Arabuluculuk Çabalarının Göz Önüne Alınması

- 3.3.1. Geçmişteki Çabaların Pozitif ve Negatif Sonuçlarının Değerlendirilmesi
- 3.3.2. Yeni Karar Sıralamasının, Anlaşma Formüllerinin ve Aktörlerin Göz Önünde Bulundurulması

4. DÖRDÜNCÜ ADIM: (İlk Arabuluculuk Faaliyetlerinin İcrası)

4.1. Müzakere Temelinin Oluşturularak Katılımcıların Belirlenmesi

- 4.1.1. Güven oluşturulması
- 4.1.2. Politik Destek Oluşturulması ve Devamlılığının sağlanması
- 4.1.3. Katılımcıların Belirlenmesi
- 4.1.4. Tutarlı Ortaklarla Çalışılması

4.2. Kamuoyu ve Medyanın Sürece Katkı Sağlaması

- 4.2.1. Halkın Sürece Katılımı İçin Kanallar Oluşturulması
- 4.2.2. Basın ve Halk İlişkilerinin Yönetilmesi

4.3. Sürecin Geliştirilmesi İçin Yeni Stratejiler Geliştirilmesi

- 4.3.1. Tarafların Güveninin Arttırılması
- 4.3.2. Anlaşma Sağlanabilmesi İçin Birden Çok Taktik Kullanılması
- 4.3.3. Yeni Çerçeveler Sunulması
- 4.3.4. Katılımcılarla İletişimin Teşvik Edilmesi
- 4.3.5. Ödün Verilmesini Teşvik İçin Değişik Baskı Tipleri Kullanılması

5. BEŞİNCİ ADIM: (Taraflar Arası Diyalogun Arttırılması Dönemi)

5.1. Diyalog Sürecinin Etkinliğinin Arttırılması Faaliyetleri

- 5.1.1. Diyalog Çabalarının Statüsünün ve Potansiyelinin Tespit Edilmesi
- 5.1.2. Tarafların Süreç İçin Kapasitelerini ve Desteklerini Arttıracak Etkinliklere Odaklanmaları

5.2. Diyalog Süreçleri Arasında İşbirliğinin Teşvik Edilmesi

- 5.2.1. Bilginin Paylaşılması ve Rollerin Netleştirilmesi
- 5.2.2. Tarafların Uzlaşmaya Varma Çabalarının Ödüllendirilmesi
- 5.2.3. Diyalog Sürecinin Bağımsızlığının Korunması

6. ALTINCI ADIM: (Barış Antlaşmasının Oluşturulması)

6.1. Barış Prensiplerinin Deklare Edilmesi

- 6.1.1. Temel Prensipler Üzerinde Anlaşma Sağlanması
- 6.1.2. Anlaşmanın Ana Hatlarının Kabaca Belirlenmesi

6.2. Barış Antlaşmasının Oluşturulması

- 6.2.1. Tasarı Sürecinin Belirlenmesi
- 6.2.2. Prensiplerin Yasal Olarak Bağlayıcı Bir Dile Dönüştürülmesi
- 6.2.3. Uygulama ve İzleme İçin Stratejilerin Sürece Dahil Edilmesi

6.3. Barış Antlaşmasını Uygulama Planının Oluşturulması

- 6.3.1. Yerel Halkın Anlaşmanın Tarafı ve Garantörü Olmasının Sağlanması
- 6.3.2. İlerlemeyi Ölçebilecek Ölçekler Geliştirilmesi
- 6.3.3. Uyuşmazlıkların Çözümü İçin Mekanizmaların Geliştirilmesi
- 6.3.4. Dıştaki Tarafların Uygulamaya Destek Olmaları İçin Kullanılması

Kaynak: SMITH, A. L. ve SMOCK D. R., **Managing a Mediation Process**, USIP, Washington D.C., 2008.

ÖZGEÇMİŞ

Kişisel Bilgiler

:

Adı ve Soyadı

: Abdullah BARUTCU

Doğum Yeri

: Konya

Doğum Yılı

: 2.3.1960

Medeni Hali

: Evli

Eğitim Durumu

:

Lise

: Kuleli Askeri Lisesi

Lisans

: Kara Harp Okulu

Yüksek Lisans

: Kara Harp Akademisi

Yabancı Diller ve Düzeyi

:

1. İngilizce-İyi

2. Rusça- Orta

İş Deneyimi

: 1981-2012 Türk Silahlı Kuvvetleri

Bilimsel Yayınlar ve Çalışmalar

:

Diğer

: